

ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ МИХАЙЛА МАКСИМОВИЧА
ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
СПІЛКИ ЖУРНАЛІСТІВ УКРАЇНИ

Г. М. ГОЛИШ

ПЕРОМ ПУБЛІЦИСТА

ВИБРАНІ НАРИСИ, СТАТТІ, ІНТЕРВ'Ю

Черкаси
Вертикаль
2019

УДК 908(477.46):[34+001+7+355.48]:82-92
Г 60

Рекомендовано до друку Вченою радою Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького (протокол № 7 від 28 травня 2019 р.) та секретаріатом Черкаської обласної організації Національної спілки журналістів України (протокол № 5 від 29 травня 2019 р.)

Рецензенти:

доктор істор. наук, проф., проректор Черкаського державного технологічного університету *В. М. Лазуренко*;
голова Національної спілки журналістів України, заслужений журналіст України *С. А. Томіленко*

Подано в авторській редакції

Голиш Г. М.

Г-60 Пером публіциста : вибрані нариси, статті, інтерв'ю / Г. М. Голиш. – Черкаси : Вертикаль, 2019. – 388 с. : фото.
ISBN 978-617-7475-67-4

Запропонована книга є збірником публіцистики: вибраних нарисів, статей та інтерв'ю, які написані автором упродовж кількох десятиліть. Вони присвячені визначним постатям нашого краю (освітянам, науковцям, діячам мистецтва та літератури), маловідомим сторінкам регіональної історії, а також життєвим долям земляків.

Адресовано щонайширшому читацькому загалу, а надто – суб'єктам освітньо-виховного процесу, краєзнавцям, мистцям та всім зацікавленим історією краю і його відомими персоналіями.

УДК 908(477.46):[34+001+7+355.48]:82-92

ISBN 978-617-7475-67-4

© Г. М. Голиш, 2019.
© В. А. Афонін, В. Ю. Тимошенко,
художнє оформлення, 2019.

 Передмова

ПЕРЕДМОВА

Українська публіцистика, котра проходить формотворчий період в умовах державного суверенітету, веде активний пошук рівноваги між інформативністю, об'єктивністю та метафоричністю слова. Пробуджуючи людське в людині, накреслюючи шлях у майбутнє, публіцистика як форма незгасної активності людського духу постійно впливає на формування думок і світобачення громадян. Її суть не лише в пошуку істини, але й у внутрішньому «вогні в одежі слова», про який писав Іван Франко.

Сучасна публіцистика, крім осмислення поточних подій намагається дати вичерпну відповідь на фундаментальні питання буття, окреслити шляхи розвитку нашого народу. Рятівна ясність публіцистичного слова, котра витворюється через глибоке дослідження української історії, культури, духовно-моральних вартостей, підсилює велич духа, відкидає страх, сприяє пошуку світоглядних орієнтирів.

У царині якісної української публіцистики не один десяток літ працює самобутній черкаський історик, педагог Григорій Голиш. Його перші проби пера сягають ще в 70-ті роки ХХ століття. Ще далекого 1972 р. він опублікував перший допис до місцевої газети. Нині у творчому вжитку автора понад 350 публіцистичних статей, які в різний час з'явилися на шпальтах районної, обласної та республіканської періодики. Чільне місце в його творчому доробку займають також книги «Покликані високим і вічним. Викладачі ЧНУ – члени національних творчих спілок України», персоналітичні видання «Він по-іншому жити не міг» та «Спокою в житті не знав» і кілька об'ємних краєзнавчих розвідок. Свідченням визнання його творчих успіхів у публіцистиці стало нагородження Почесною грамотою Національної спілки журналістів України, ювілейним знаком Українського фонду культури «За вірність заповітам Кобзаря» та обрання членом секретаріату Черкаської обласної організації НСЖУ.

Запропонована читачам книга є збіркою вибраних публіцистичних творів (нарисів, статей, інтерв'ю), які автор написав упродовж кількох десятиліть. У структурі книги – понад 75 матеріалів публіцистично-краєзнавчого характеру, об'єднаних у 7 розділів. Зокрема, в першому розділі «Хто творить душу –

уподібнюється Богові» висвітлено життєвий шлях видатних педагогів, вчених, духівників, краєзнавців, чиє життя пов'язане із Шевченковим краєм (Черкаська область, Україна). Другий розділ «Мистецтва політ високий» присвячено видатним мистцям нашого краю (художникам, діячам театрального, музичного й кіномистецтва), а третій «На літературному Парнасі» – майстрам літературного слова Лівобережної Черкащини. Вочевидь, зацікавить читача й добірка матеріалів «Маловідомі сторінки нашої історії», в яких автор розповідає про минувшину краю в різних галузях: грошово-економічній, спортивній, церковній тощо. Чимало сторінок видання висвітлюють подвиги українського народу в Другій світовій війні (добірка «Вклонімося буремним тим рокам»). Життєві колізії наших земляків подано в розділі «Долі людські», а в добірці матеріалів «Інформаційний вернісаж» майстерно відображено важливі події сучасності Черкаського краю.

Осердя книги складають маловідомі факти історії та культури Середньої Наддніпрянщини, котрі розповідають і про її видатних постатей. Такий регіональний та антропоцентричний підхід посилює інформативно-просвітницьку цінність видання, а літературно-публіцистичний стиль книги є привабливим для масового читача.

Видання супроводить розлогий і цікавий науково-довідковий матеріал. Зокрема, праця містить іменний (понад 750 імен) та географічний (330 назв) покажчики. Книга адресована щонайширшому читацькому загалу, представникам освітньо-виховних закладів, краєзнавцям, мистцям та всім зацікавленим історією краю та його визначними персоналіями.

Вітаючи Григорія Михайловича з новою книгою, яка виходить у його ювілейний рік народження, зичимо йому міцного здоров'я, чергових знахідок в історії Черкащини, відкриття нових імен минувшини й сучасності нашого краю та подальшої творчої активності.

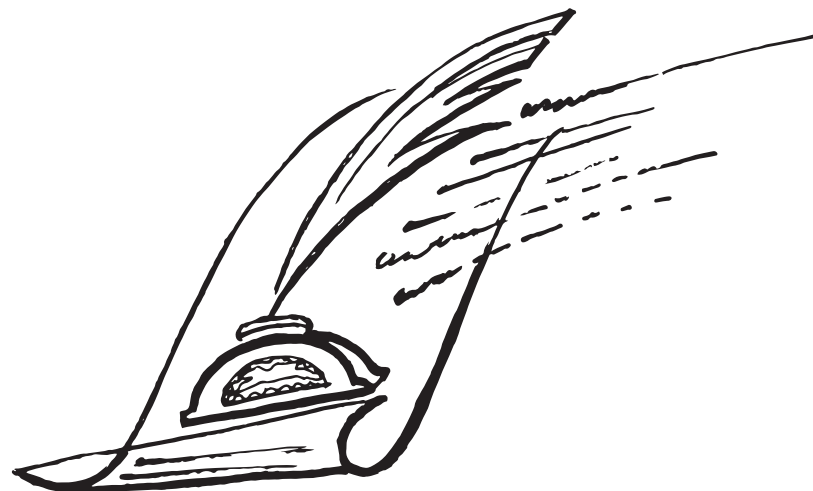
Ю. В. Колісник,

*доктор наук із соціальних комунікацій,
професор кафедри журналістики, реклами
та PR-технологій Черкаського національного
університету ім. Б. Хмельницького,
член НСЖУ*

ХТО ТВОРИТЬ ДУШУ - УПОДІБНЮЄТЬСЯ БОГОВІ

Якщо ви володієте знаннями,
дайте іншим запалити від них
свої світильники.

Т. Фуллер

ОДЕРЖИМИЙ

Жива душа народна, жива, неподоланна.
О. Довженко

З-поміж достойників нашого краю рельєфно виділяється неординарна постать Костянтина Федоровича Кушніра-Марченка. Він є зіркою першої величини на небосхилі історичного краєзнавства, один із його фундаторів на теренах Черкащини. А тим часом ім'я цього подвижника дослідницького аматорства досі залишається маловідомим широкому загалу.

Жага до знань

Прийшов він у цей непростий і збурунений світ 15 травня 1877 р. Його мала батьківщина й місце проживання впродовж усього довгого й доволі цікавого життя – село Мойсинці Золотоніського повіту (нині – Чернобаївщина). До речі, односельцем і племінником К. Кушніра-Марченка був відомий український прозаїк Іван Ле (Мойся). Зростав майбутній краєзнавець у багатодітній незаможницькій родині й з малих літ у поті чола свого тяжкою працею добував хліб насущний. Уже в дитинстві виявив неабияку жагу до знань, проте здобути йому вдалося лише початкову освіту в тамтешній земській школі.

Місцевий учитель помітив і оцінив гострий, допитливий розум хлопця, його дивовижну працездатність і рекомендував для навчання в гімназії. Та ці сподівання через хронічні нестатки сім'ї Кушнірів залишились рожевою мрією. Отож і довелось Кості насамперед перейматися прозаїчними справами виживання. З раннього ранку до пізнього вечора пропадав у полі, порав худобу. Та все ж він не став звичайнісіньким гречкосієм і типовим сільським обивателем. Уже в юному віці відчув поклик високого і вічного.

На прикладі цього скромного сільського трудівника ще раз переконуєшся, на які осяйні вершини може підняти людину не-настанна праця над власним духовним самовдосконаленням. Йому так і не вдалося закінчити бодай середнього навчального закладу, та

завдяки наполегливій і щоденній самоосвіті К. Кушнір-Марченко здобув такі різнобічні й, головне, нестандартні знання, що згодом міг змагатися навіть з людьми, обтяженими науковими ступенями.

Старожили-односельці згадують, що каганець у хаті Кушнірів згасав лише перед світанням, бо Кость, незважаючи на втому після напруженого хліборобського дня, буквально поглинав книги. У них він кохався ще більше, аніж у землі-годувальниці. Лець зводив кінці з кінцями, особливо після одруження. Та навіть якщо й з'являлась якась копійчина, все витрачав на книги чи на передплату періодики (найбільше полюбляв читати журнал «Киевская старина»). Якось його дружина Ганна поскаржилася сусідам, що одержану нею в придане телицю Костянтин, незважаючи на протести тестя, відвів для продажу на ярмарок, а натомість накупив книг.

Згодом विकристалізувалося й щонайбільше захоплення Костянтина Федоровича – минувшина. Він запоем читав історичну белетристику, а згодом і солідні наукові праці про давноминулі часи. А його наставником у вивченні історії України став професор Київського університету І. В. Лучицький, з котрим К. Кушнір-Марченко познайомився на його дачі біля хутора Журбиного. Саме за рекомендаціями цього поважного вченого селянин-історик здобув доступ до іменитих книгозбірень. Працював у бібліотеках і архівах Києва, Харкова, Полтави і навіть Москви, ретельно вивчаючи матеріали вітчизняної та місцевої історії.

Поступово із розширенням бази історичних знань у щедрі і небайдужу душу К. Кушніра-Марченка зронились живодайні зерна любові до історії рідного краю. А відтак з'явилися і його перші краєзнавчі дослідження з історії Іркліївщини та рідного села. Праця тоді ще молодого краєзнавця-селянина була помічена й поцінована: у 1913 році він був прийнятий у члени Полтавської архівної комісії.

Досить активною була і його участь в громадському житті. Авторитет Костянтина Федоровича в рідному селі був настільки високим, що починаючи від 1908 року його неодноразово обирали старшиною управління Мойсинської волості.

А потім були громи Першої світової війни, і Кость Федорович уже у віці 37 років влився в ряди захисників «царя и отечества». Воював хоробро, проте додому повернувся живим і неушкодженим.

І пером, і хрестом

І знову тяжка хліборобська праця, а вільний від роботи на полі час був вщент заповнений книгочитанням та краєзнавчими дослідженнями. У роки Української революції Костянтин Федорович зайняв виразну національно-патріотичну позицію, і словом, і ділом підтримував політику Центральної Ради. У 1917 р. він очолив Мойсинський осередок «Просвіти», усіяло сприяв українському відродженню. Досвідчений книголюб, він із задоволенням прийняв пропозицію очолити сільську бібліотеку.

Уже в зрілому віці К. Кушнір-Марченко зважився на дещо несподіваний, а для багатьох і шокуючий крок: прийняв духовний сан і став священником у сусідньому селі Митьки. Нелегко було йому проповідувати слово Боже в умовах тотального атеїстичного маразму радянських часів. Для своїх односельців він видавався багато в чому незрозумілим і навіть дивакуватим, для влади – чужим «елементом», що сіяв релігійний опіум, зате в наукових колах був знаним і визнаним.

Цей провінційний самородок мав особисте знайомство з визначними вченими ХХ ст.: М. С. Грушевським, М. П. Василенком, М. А. Рубачем, О. М. Яворським. Епістолярна спадщина Костянтина Федоровича підтверджує і його постійні зв'язки із Максимом Рильським та Іваном Ле.

У дружній сім'ї Кушнірів-Марченків зростало шестеро дітей. Не обминуло цю родину й горе: найменшенький Павло помер від хвороби, первісток Степан загинув у Першій світовій, а лихозвісного 1937 був безпідставно звинувачений і репресований середульший – Костянтин. Ця незагойна рана втрати трьох синів не давала спокою Костянтину Федоровичу впродовж усіх наступних років. Порятунком шукав у повсякденній духовній праці.

У 1920 – 30-х рр. краєзнавець плідно працював у складі авторитетної комісії з охорони пам'яток історії та природи. А в 1945 р. Український інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії доручає йому збирати краєзнавчі матеріали на Лівобережній Черкащині.

Воістину вражає творчий доробок К. Кушніра-Марченка. В інституті рукописної бібліотеки ім. В. І. Вернадського зберігається його особистий фонд, що нараховує 135 (!) одиниць. 60 – то його власні рукописи і щоденники від 1892 до 1955 року, описи життя і наукового пошуку, історичні нариси осад Чорнобаївщини (зокрема, сіл Бузьки, Воронинці, Демки, Крутьки, Лихоліти, Мельники,

Митьки, Москаленки, Самовиця, Скородистик, Ревбинці, Чехівка та ін.), а також окремих поселень Золотоніщини й Правобережної Черкащини, матеріали з історії церков, розповіді про цікаві особистості. А ще Костянтин Федорович складав схеми родоводів селянських сімей. Отож, він сказав своє вагоме слово й у такій спеціальній історичній галузі, як генеалогія.

Природа нагородила цю унікальну людину не лише світлим розумом і дивовижною працелюбністю, але й справді «золотими» руками. Він серйозно захоплювався ложкарством і зроблені ним дерев'яні ложки відзначались особливою витонченістю. А ще Костянтин Федорович виготовив два величезні глобуси. Один із них був справжнім витвором мистецтва: його діаметр становив близько одного метра, а поверхня була рельєфною. Старожили-односельці стверджують, що той глобус обертався на спеціальному штативі й на ньому інколи навіть катали маленьких дітей. Він виготовив віялку для зерна доволі оригінальної конструкції та був вправним книжковим палітурником. Захоплювався й садівництвом: вирощені ним фрукти демонструвалися на регіональних виставках та відзначалися нагородами. Таким уже був К. Кушнір-Марченко: в будь-яку справу вкладав усе, навіть частку своєї душі.

Земне життя відомого краєзнавця ХХ століття, вченого-самоука, історика від Бога, людини і громадянина скінчилося 13 жовтня 1958 року. Похований він у селі Придніпровському, бо його рідні Мойсинці опинилися під водами Кременчуцького водосховища. Впорядкування могили видатного краєзнавця та догляд за нею взяла на себе місцева берегиня пам'яті, авторка ґрунтової книги про рідний край «Джерела пам'яті» Р. Б. Омелечко.

Примхлива життєва доля закинула двох доньок та сина К. Кушніра-Марченка далеко від Придніпровського. Донька Олена (вчителька за фахом) та її діти мешкають у Павлограді на Дніпропетровщині, ще одна донька Марія (працювала газетяркою, потім бібліотекарем) опинилася з родиною аж у Закавказзі. Нащадки Костянтина Федоровича живуть і на Золотоніщині. Син Андрій працював там агрономом, в Антипівці мешкає внучка видатного краєзнавця, колишній директор місцевої школи Л. А. Жиденко, а в Золотоноші – його правнучка Т. І. Величко. Дісталася їм у спадок від знаменитого предка чимала дециця із його бібліотеки: стародруки, щоденники, записи. Ці безцінні матеріали були люб'язно надані автору цих рядків, отож щира їм вдячність.

Лютий 2000 р.

ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

М. Ф. ПОНОМАРЕНКА

*Великий учитель надихає.
В. Урд*

Видатний німецький педагог А. Дістервег ще в першій половині ХІХ ст. висловив істину, котра не втратила своєї актуальності й донині: «Учитель для школи — це те саме, що Сонце для Всесвіту». Варто уточнити: хороший, справжній Учитель. Мені пощастило навчатися саме в таких учителів. Та зпоміж усіх на найвищій п'єдесталі шани і вдячності я би поставив свого наставника Михайла Федоровича Пономаренка. Навчання в нього вважаю справжнім подарунком долі тих далеких і водночас близьких для мене 1960-х років, коли я був учнем Золотоніської міської школи № 4. Отож ця спроба стисло оповіди про Пономаренка-педагога пропущена крізь призму суб'єктивних авторських оцінок та помережена особистими спогадами. Писати про великих і непересічних (а саме до такого типу особистостей, поза будь-якими сумнівами, і належить Михайло Федорович) — то справа надважка, бо їхнє життя і діяльність часом не вписуються в узвичаєно-тривіальну шкалу вимірів і оцінок. Пропонований нарис позбавлений будь-яких претензій на вичерпність і його слід розглядати хіба що як варіації на тему учительського подвижництва М. Пономаренка та започаткування розмови, яка вже давно на часі.

Слід зазначити, що хоча як про науково-краєзнавчу та літературну діяльність М. Ф. Пономаренка написано вже чимало, його справді унікальні заслуги перед освітою по суті ще не стали предметом дослідження. На мою думку, це несправедливо й нелогічно вже хоча б тому, що Михайло Федорович належить до славної когорти заслужених учителів України, а його учительська харизма є беззаперечною.

Самобутній педагогічний талант — то одна із яскравих граней екстраординарної особистості Пономаренка. Повною мірою збагнути учительський феномен Михайла Федоровича неможливо без бодай короткого екскурсу у ті події й віхи великого життя, які прилучилися до творення справжнього Учителя.

Формування педагогічного хисту

Ще у шкільні роки не по літах серйозний підставківець (народжений у с. Підставки на Золотоніщині) Михайло Пономаренко був взірцем учнівського працелобства і ретельності, високого ступеня дисциплінованості, а його жага до знань була справді вражаючою. Відмінник навчання і громадський активіст, він завжди був шкільним правофланговим. З іншого боку, його допитливість, справді невгамовне прагнення розібратися в суті речей і явищ нерідко дратували вчителів, бо непрості запитання, які постійно задавав юний Пономаренко, часом заводила їх у глухий кут. Тоді відповіді доводилося шукати в книгах, з якими Михайло заприятелював змалку, саме вони стали для нього найпершими порадицями, основою пізнання, засобом сходження до вершин інтелектуальності.

Уже в школі визріло у Михайла тверде рішення присвятити своє життя святій учительській справі. Та й чи міг знати про інші професії (окрім хіба що сільськогосподарських) селянський син із малесенького села Підставки? Педагогічна професія надзвичайно близька до хліборобської справи, бо й учитель, і хлібодар — то сячі, що плекають найдорожче: людину і хліб.

Ще зі шкільної лави виніс він аксіому: аби навчити інших, учитель повинен знати якщо не все, то дуже багато. А для цього треба наполегливо вчитися, пізнавати якомога більше.

Здобути учительський фах по закінченню Горобіївської семирічки (у Підставках працювала лише початкова школа) вирішив Михайло у Золотоніському педтехнікумі, бо податися далі, у столичні навчальні заклади, не дозволяли мізерні батьківські статки.

Роки навчання в педтехнікумі, до речі, знаному на Полтавщині фаховому навчальному закладі, промайнули як одна мить. М. Пономаренко залишився вірним собі: він став гордістю навчального закладу, брав щонайактивнішу участь у громадському житті, був надійною опорою викладачів. Тож і не стало несподіванкою для його однокурсників, коли саме йому, єдиному, випала велика честь відразу по завершенню навчання стати викладачем рідного технікуму. Та, на жаль, ці перші, за свідченням сучасників, доволі успішні педагогічні кроки виявилися нетривалими: всього кілька місяців. Поступ Михайла до педагогічного Олімпу був перерваний на довгі майже 6 років. Його призвали на військову службу якраз у передгроззя 1940-го. Не думав, не сподівався, що не зніматиме військову форму аж до 1945 року.

Війна стала для М. Пономаренка ще одним педагогічним університетом — страшним, немилосердним. Становленню Пономаренка педагога сприяло навчання в Махачкалинському піхотному училищі, де поряд із суто військовими дисциплінами курсанти вивчали ще й низку близьких до педагогічних. З огляду на мужність та військовий досвід Михайлу довірили командування взводом розвідки. Не раз ходив в обіймах смерті, а для своїх підлеглих був мудрим наставником, бойовим побратимом, надійним товаришем. З такими, як М. Пономаренко, можна було ходити у найнебезпечнішу розвідку. Суворі воєнні роки викристалізували кращі якості майбутнього педагога: вольовитість, здатність долати труднощі, уміння цінувати життя і людей.

Повернувся з фронту лейтенант М. Пономаренко з двома орденами і багатьма медалями, сповнений бажання якнайшвидше приступити до улюбленої учительської праці. Фронтіві роки не завадили йому у педагогічному вдосконаленні: він самотужки студював рідну та іноземні мови, вивчав історію України. Пам'ятаючи істину, що учитель повинен мати високий освітній рівень, Михайло Федорович у 1946 р. закінчив філологічний факультет Черкаського педінституту, здобувши фах учителя української мови та літератури.

Для педагогічної праці колишній фронтовик обрав Золотоніську міську школу № 4. Цей вибір не був випадковістю, адже попередницею цього закладу була відома в краї міська юнацька гімназія, котра дала путівку в життя не одній знаменитості. Варто назвати лише двох достойників, котрі здобули освіту в стінах цієї гімназії. Насамперед, це відомий український прозаїк С. Д. Скляренко, а також поет, перекладач М. І. Терещенко. М. Пономаренко дуже пишався тим, що став учителем чи не найпрестижнішої школи міста.

З огляду на знання молодим педагогом іноземних мов та з причин дефіциту вчителів такого фаху дирекція школи призначила його викладачем французької мови. Незважаючи на те, що фахівців з вищою освітою тоді було не так багато і Михайло Федорович міг би обмежитись одним дипломом, він не вдовольнився здобутим. У 1954 р. закінчив факультет французької мови Київського інституту іноземних мов. Поряд з цим, студював англійську мову у Київському педагогічному інституті ім. М. Горького. Навіть за набором дипломів різного напрямку й гатунку М. Пономаренко вже на

початку своєї педагогічної кар'єри посів справді унікальне місце серед золотоніського учительського бомонду. Та якщо мати на увазі його педагогічну освіту лише за отриманими документами, то це все одно, що не сказати про освітній рівень Учителя майже нічого.

Роботящий до самовиснаження, Михайло Федорович став яскравим взірцем невтомної праці над власним самовдосконаленням. Усе його життя супроводжувала безперервна самоосвіта. Пономаренкове кредо — не вдовольнитися досягнутим, кожен день має приносити нове у скарбницю власних знань. «Учитель — лише той, хто ні на мить не припиняє навчатися», — любив повторювати Михайло Федорович.

Він був справді нещадним до себе, аскетичним у побуті, вражав самообмеженістю в особистому житті. Поза педагогічною службою він, як і більшість великих достойників, усамітнювався у своїй бібліотеці і працював, як правило, ледь не до третіх півнів.

М. Ф. Пономаренко створив свою величезну творчу лабораторію — власну бібліотеку, що ледь умістилася в трьох кімнатах його просторої, власноруч побудованої, ошатної оселі біля р. Золотоношки. У бібліотеці — декілька тисяч томів літератури, переважно філологічної та історичної, сотні тек з газетними вирізками, виписками з архівів. Мені не раз із дозволу Михайла Федоровича доводилося працювати в цій унікальній книгозбірні, і я знаходив там такі інформаційні раритети, котрих би не посоромилися мати на своїх полицях визнані бібліотечні авторитети на кшталт наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського.

Як учитель-фанат, максималіст за філософією й способом свого життя, М. Пономаренко насамперед удосконалював свої знання іноземних мов. Його по праву називали поліглотом. Посудіть самі: провінційний золотоніський учитель на доволі пристойному рівні опанував французьку, німецьку, англійську, іспанську, польську, словацьку мови. А ще переклав літературні твори з італійської, чеської, португальської, грецької, не говорячи вже про англійських, німецьких та французьких майстрів слова. Доволі високим був і рівень його знань з мови науки — латини.

Важко навіть сказати, в якій галузі знань Пономаренкові знання найбільш ґрунтовні. Лінгвістика, історія літератури, ономастика, топоніміка, поезія, а надто — історія, археологія, краєзнавство... Про три останні галузі слід сказати окремо. Не маючи диплома професійного історика, Михайло Федорович володів такими

ґрунтовними знаннями з історії і так багато зробив для відкриття невідомих сторінок минувшини, що він може «дати фору» найтитулованішому професійному історику. Воістину, не в професійній приналежності й дипломі справа!

Спокою не знав

У трудовій книжці М. Ф. Пономаренка – всього два записи (до воєнний не зберігся). Перший з них фіксує найтриваліший і основний відтинок його понад 35-річної учительської праці: «Учитель іноземної мови середньої школи № 4 м. Золотоноша». Мабуть, правильніше було б записати «іноземних мов», бо викладати в цій школі Михайлу Федоровичу довелося не лише французьку (за дипломом), але й німецьку, англійську та іспанську. А вже пізніше, коли він заявив про себе як краєзнавець всесоюзного масштабу, йому довірили навчати учнів історії. Безперечно, вчитель-ерудит міг би успішно впоратися з будь-якою іншою навчальною дисципліною, викладаючи її не гірше, як дипломований фахівець!

У мою пам'ять назавжди вкарбувалася перша зустріч з Михайлом Федоровичем, коли я, випускник сільської восьмирічки, 1964 року прийшов на навчання в 9-й клас Золотоніської школи № 4. Про цього вчителя чув і раніше: М. Пономаренко уже на той час був достатньо відомою людиною, тому для мене він видавався якоюсь незбагненою вершиною.

Михайло Федорович не увійшов, а буквально влетів у класну кімнату. Уже тепер, з височини часу й досвіду розумію, що «летіти» до своїх учнів могла лише окрилена натхненням і освячена вищими силами людина. Мимоволі згадується Симоненкове:

*Як він йшов! Зачарований світом,
Натхненно і мудро творив ходу –
Так нові планети грядуть на орбіти
З шаленою радістю на виду!*

Його несхожість на загальну масу вчителів була настільки очевидною, що не помітити цього було неможливо. Насамперед, зовнішність. Абсолютно байдужий до суто міщанських атрибутів життя, він одягався надзвичайно просто й невибагливо, часом навіть допускаючи недбалість в одязі. Але тоді, як іншим учителям учні цього не прощали, кепкували з окремих недоречностей у їхній зовнішності, то Михайло Федорович був поза будь-якою крити-

кою. На це було пояснення: його самодостатність і потужний стрижень учительського авторитету були незаперечними і все другорядне не враховувалося.

Це був справжній Магістр, Майстер високого польоту, що вражав нас своєю ерудицією і примушував тягнутися до ним же вказаної дуже високої інтелектуальної планки. Він уподібнювався Прометею, що постійно осявав темінь незнання небесним вогнем своїх багатогранних знань.

«Будитель» — так титулував Учителя відомий поет, лауреат літературно-мистецької премії «Берег надії» ім. В. Симоненка І. С. Дробний. Так, саме будитель, бо ніколи не давав своїм учням і колегам духовно дрімати, байдуже пливати за течією усталених поглядів і уявлень.

Кожний його урок, а М. Ф. Пономаренко викладав тоді німецьку мову, сприймався нами як прекрасні й водночас напружені миттєвості опанування знаннями. Для Пономаренка-вчителя було характерне раціональне використання кожної хвилини уроку, максимальний його темпоритм. Людина високого ступеню самоорганізованості, він не давав нам, його учням, розслабитися бодай на мить. «Урок існує для праці, для вдосконалення знань, тому гуляти на ньому я вам не дам», — частенько повторював він, стомлений нашим тугодумством чи недбалістю у виконанні домашніх завдань. Його справді німецька пунктуальність виражалася насамперед у тому, що вже точно по дзвінку він розпочинав урок, і кожна його хвилина була вщент наповнена працею. Суворе покарання чекало на тих учнів, які запізнювалися чи прогулювали його заняття, або намагалися працювати абияк.

На уроці панувала справді залізна, за словами самого Михайла Федоровича, армійська дисципліна. Годі було й думати про заняття бодай подумки іншими справами. У полі зору вчителя був весь клас і кожен учень зокрема. Серед учнів його любляче називали «Фріцем» з огляду на предмет, який він викладав та певну прихильність до авторитарної педагогіки.

Його побоювалися, але то було не те, що зазвичай відчувають учні до суворих учителів. Це почуття було від великої поваги до Учителя, авторитет якого був справді захмарним. Проте за зовнішньою суворістю ховалася його велика доброта і справді безмежна любов до учнів.

Особливістю Пономаренкових уроків було те, що вони від початку до кінця неодмінно велися лише німецькою мовою. Ми далеко не все розуміли у зверненнях до нас учителя німецькою, що часом викликало його роздратування. Але подібна учительська манера просто таки змушувала нас вдосконалювати знання з мови, зрештою, аби не потрапити з цих причин у всілякі курйозні ситуації, яких на уроках було доволі. Людина дотепна й прямо-лінійна, Михайло Федорович частенько кепкував з приводу нашого чергового незнання, називаючи нас «невігласами». Проте це ніколи не звучало з його вуст як образа.

На уроках ми вперше почули мовою оригіналу великі твори Гейне, Шіллера, Гете, Зегерс, Келлермана та ін. Загалом, М. Пономаренко ніколи не поділяв думки окремих своїх колег, що, мовляв, не треба «метати бісеру свиням», і щедро ділився з учнями своїми унікальними знаннями. Віддаватися святій педагогічній справі сповна, без останку, жертвовно служити Освіті — це стало провідним кредо життя Учителя.

Вимогливість Пономаренка до учнів була справді вражаючою. Нещадний до себе, він був нещадним і до тих, кого навчав. Але ніхто з нас цю нещадність не сприймав як жорстокість, адже вона постійно поєднувалася з послідовною справедливістю. Отримати в Михайла Федоровича «п'ятірку» чи навіть «четвірку» кваліфікувалося як велике свято. Проте ні попередні заслуги учня, ні сановні батьки, ні особисті симпатії чи антипатії ніякою мірою не впливали на конкретну оцінку. Чимало відмінників втрачали свій статус через «4» з німецької, а «хорошисти» часто-густо мали з цього предмету єдину трійку у табелі. Не зважав Пономаренко й на докори дирекції школи: мовляв, псуєш якісний показник успішності. «Головне — реальний рівень знань, а не бал», — повторював Михайло Федорович. З іншого боку, він завжди давав учневі шанс виправити оцінку на кращу, проводив додаткові заняття з відстаючими в позаурочний час.

М. Ф. Пономаренко був учителем-прагматиком. На перший погляд, його уроки не відзначалися методичним блиском і презентабельністю, тому дирекція школи лише зрідка ризикувала демонструвати їх освітянському начальству. До того ж, це було й ризиковано, бо всі знали, як люто ненавидить Михайло Федорович показушну парадність і вислужування перед владцями.

Головна мета, яку ставив перед собою Михайло Федорович Пономаренко на уроках — забезпечити свідоме й активне опану-

вання учнями мови. Набагато випередивши свій час, коли панували академічні й схоластичні методичні підходи, він уже у 1960-х роках широко застосовував інтерактивні методи, що базувалися на продуктивній співпраці учителя й учнів. Всупереч тодішнім усталеним вимогам з вивчення іноземної мови – працювати лише над розвитком техніки читання і розширенням словникового запасу – Михайло Федорович основну увагу акцентував на розвитку навичок розмовної мови. Тому переважними були ті форми роботи, які формували діалогічне мовлення, удосконалювали мовленнєву підготовку учнів.

На кожному уроці була присутня своєрідна фонетична зарядка, яка слугувала формуванню правильної вимови. Після роботи з текстом неодмінно проводилися співбесіда німецькою за змістом прочитаного. А потім ішли безкінечні діалоги іноземною мовою за заданою темою. Михайло Федорович вимагав від учнів бездоганного знання граматики. Його педантизм у цьому плані був послідовним: він говорив, що мовлення має бути таким же правильним у граматичному відношенні, як і спосіб життя людини. Тому футуруми, партіципи, плюсквамперфекти ми змушені були знати так же бездоганно, як і математичні формули чи фізичні закони.

М. Пономаренко був майстром поєднання колективних, групових та індивідуальних форм роботи. Чого тільки не було на уроках: хорова робота над словами й термінами, виконання контрольних, самостійних і практичних робіт, співбесіди у групах німецькою тощо. Та найбільше полюбляли учні (звичайно ті, у кого більш-менш ладилося з іноземною) рольові ігри, коли кожен мав виголосити свої монологи німецькою мовою.

Михайло Федорович домігся того, щоб усі без винятку учні, навіть хронічно невстигаючі, знали напам'ять Шевченків «Заповіт» у перекладі німецькою. Вже майже 40 років по тому я можу продекламувати ті безсмертні рядки, що вкарбувалися в мою пам'ять на все життя, що залишилося, саме завдяки вимогливості Учителя.

Підготовка до уроків з німецької поглинала в нас левову частку часу, адже Михайло Федорович задавав досить об'ємні домашні завдання. З цього приводу та з питань його непомірної вимогливості у Пономаренка навіть були окремі непорозуміння з батьками учнів. Та він попри все був непохитним і вперто проводив свою лінію, твердячи: «Без знання бодай однієї іноземної мови жити повноцінно неможливо».

Якось Михайло Федорович заміняв учителя історії, а відтак постав перед нами у зовсім іншій іпостасі. Його бездоганна в літературному відношенні мова, надзвичайно образна, емоційна, часом метафористична, якою він викладав свої багато в чому нестандартні думки, що віддзеркалювали різнобічні знання з минувшини, створювала ту неповторну симфонію історичних знань, що під силу була небагатьом учителям. Він умів розпалювати в учнів з невеликих іскорок захоплення справжнє вогнище пристрасті. Ми тоді ще не знали, що маємо щастя спілкуватися з майстром історії, одним з найвидатніших краєзнавців сучасності.

А потім по школі пролетіла чутка, що М. Пономаренко збирає старі черепки, монети і всілякий інший, як нам тоді здавалося, мотлох. Та коли ми щось приносили із старожитностей, то відразу Михайло Федорович читав захоплюючу мікролекцію про її значення для відкриття якоїсь сторінки давнини. Вже пізніше ми дізналися, що Учитель збирав експонати для районного краєзнавчого музею Золотоніщини. Ми засипали Михайла Федоровича питаннями про походження назв сіл, хуторів, урочищ, про цікаві події минувшини краю й неодмінно одержували вичерпні за змістом і захопливі за формою пояснення.

Ми, учні-шістдесятники можемо з гордістю констатувати, що завдяки Михайлу Федоровичу певною мірою долучилися до створення безсмертного видання «Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область». Наша участь у цій святій справі виразилася в «розшифруванні» й переписуванні на чистовики написаних М. Пономаренком нарисів з історії осад Черкащини. А це було досить нелегко, бо почерк Михайла Федоровича, як і всіх геніальних людей, був дуже нерозбірливим та незрозумілим, тому учительські письмена ми поміж себе називали єгипетськими ієрогліфами й китайською грамотою. Зрозуміло, цю відповідальну справу М. Пономаренко довіряв лише обмеженому колу школярів.

Незважаючи на свою величезну зайнятість, він завжди знаходив час для спілкування з учнями в позаурочний час, керував гуртками, шкільним краєзнавчим товариством. Запамяталися й кількадобові мандрівки рідним краєм, які у канікулярний час постійно організовував для старшокласників невсипущий М. Ф. Пономаренко. Михайло Федорович під час тих незабутніх і захоплюючих подорожей розкривався для нас із зовсім несподіваного боку. Цікавий співбесідник, котрий зі знанням справи обговорював з нами суто

молодіжні проблеми, тонкий лірик і пристрасний природолоб, великий дотепник і оригінальний гуморист, він спускався з піднебесся, постаючи перед нами простою, земною людиною. Не цурався учитель і спортивних ігор, залюбки співав з нами українських пісень. У похід завжди брав незмінний «харчовий стандарт» — окраєць хліба, шмат сала і склянку пшона для каші. Цей набір він жартома називав «солдатським пайком». Принагідно підкреслю, що Михайло Федорович не відзначався здоров'ям (давалися взнаки тяжкі фронтові роки та щоденна напружена праця), тому, звісно, кількаденні мандрівки часом оберталися для нього загостренням хвороб. Та він, як людина самовіддана й вольова, на це не зважав і періодично дарував своїм учням незабутні миттєвості подорожей рідним краєм.

Підкреслимо також, що, окрім усього, М. Пономаренко був для нас прикладом здорового способу життя. День у нього неодмінно розпочинався із зарядки та бігу підтюпцем, бо, на переконання Михайла Федоровича, учитель має постійно перебувати в хорошій спортивній формі, бо ж працює з молоддю. Усі знали, що він ніколи не палив і навіть у малих дозах не вживав алкоголю, частенько повторюючи відому сентенцію: «Пияцтво — добровільне божевілля».

Надзвичайна самовимогливість Пономаренка, його постійне прагнення не зупинятися на досягнутому, фанатизм в учительських та наукових справах ніколи не перетиналися із завищеного самооцінкою. Для М. Пономаренка скромність стала однією з головних чеснот.

У педагогічному колективі до Михайла Федоровича ставилися неоднозначно. Дехто відверто заздрив його ерудиції й розуму, окремі колеги сторонилися М. Пономаренка, вважаючи його диваком. Дійсно, оця його войовнича дивакуватість, що часом виглядала як виклик усталеним нормам, безкомпромісність і категоричність у відстоюванні своєї точки зору, високий, для багатьох недосяжний політ інтелекту — все це створювало значний дискомфорт у спілкуванні з ним колег. Він терпіти не міг нейтрально-словесних реверансів і різав правду-матінку прямо у вічі. Михайло Федорович ніколи не був «гутаперчевим», ситуативно-лабільним, не гнув спину перед начальниками хай і найвищого рангу. Зрозуміло, останні його за це недолюбливали, освітянськими відзнаками не балували, часом навіть насміхалися з цієї великої людини.

З означених причин у М. Пономаренка по суті не було педагогічних друзів. З поміж усіх можна назвати лише хіба що таких його побратимів по духу, як А. Ф. Маренич, що був багаторічним директором Золотоніської міської школи № 6 чи вже згаданий І. С. Дробний (заступник директора названої школи). «Barbarus hic, ego sum, guia non intelligor illis» («Я тут варвар, бо мене ніхто не розуміє» — *лат.*), — якось сказав з гіркотою Михайло Федорович після чергового конфлікту з представниками «владу імущих». Боляче це усвідомлювати, але справді його часом не розуміли, не усвідомлювали, з якою великою людиною співпрацюють.

Лише в середині 1970-х, на піку очевидних, всеукраїнського масштабу успіхів М. Ф. Пономаренка як краєзнавця, було, нарешті, поціновано і його багаторічну вчительську працю. У лютому 1975 р. Указом Президії Верховної Ради УРСР Михайлу Федоровичу було присвоєно почесне звання «Заслужений учитель УРСР». Та для великого достойника й альтруїста-безсрібника навіть це високе суспільне визнання не так важило, як вдячність тисяч його учнів, яким він дав путівку в життя. Адже справжній Учитель славний учнями своїми. А пишатися Михайлу Федоровичу було ким. У числі його колишніх вихованців — високі посадовці, відомі вчені, артисти, педагоги, ушановані виробничники. Серед своїх найбільш відомих учнів, котрі, до речі, добре знали як історію, так і іноземну мову, Михайло Федорович називав ректора Черкаського технологічного університету доктора технічних наук Ю. Г. Легу, фундатора й багаторічного декана історичного факультету Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького професора О. Г. Перехреста, повноважного представника Російської Федерації в ООН М. П. Овсієнка, декана механічного факультету Національного університету харчових технологій професора О. І. Шеремета, колишнього начальника Головного управління Міністерства важкої промисловості СРСР А. П. Гордієнка, народного артиста України В. І. Нечипоренка, відомого журналіста В. Ф. Кирея, кореспондента радіо «Свобода» Л. М. Маркович, гіда-перекладача О. М. Косар та інших.

У 1977 році, не з своєї волі, а під тиском освітянського чиновника, котрому треба було прилаштувати учителем англійської мови свою доньку, Михайло Федорович змушений був піти з школи № 4. Потім ще рік він викладав історію у Золотоніській міській школі № 3 і в 1978 р. пішов на заслужений відпочинок.

Формальне набуття іншого соціального статусу не означало повного відсторонення від освітянського життя. Упродовж цих 27 років після виходу на пенсію Учитель продовжував знаходитися у вирі педагогічного життя. Він консульгував учителів історії та іноземних мов, часто виступав із цікавими доповідями на освітянських форумах, брав участь у роботі методичних об'єднань освітян. М. Ф. Пономаренка по праву величали Учителем учителів.

Його особиста книгозбірня була відкрита не лише для колег-педагогів, але й для студентів та учнів. Чимало дипломних, кваліфікаційних, курсових робіт, рефератів, наукових праць в системі Малої академії наук написано та захищено на матеріалах та за безпосередньої допомоги М. Ф. Пономаренка. Справді: «Учитель спокою не зна, учитель завжди у тривозі».

Щедре на добрі справи серце Учителя зупинилося в перший день Нового 2010 року, йшов йому тоді 90-й. Він залишив нам у спадок краєзнавчу картотеку Черкащини з 10 тис. одиниць, близько 300 відкритих ним археологічних об'єктів, понад 3 тис. публікацій (в тому числі десятків книг), 5 поетичних збірок. А ще — Золотоніський краєзнавчий музей, що носить ім'я його засновника. Увічне пам'ять про великого вчителя й духовнотворця назва однієї з міських вулиць у Золотоноші та районна краєзнавча премія ім. М. Пономаренка.

«Той, хто творить душу, уподібнюється Богові». Це слова про Учителя. Про такого, яким був і незнищено, незгасно залишається в нашій пам'яті Михайло Федорович Пономаренко. Про мого Учителя.

Листопад 2005 р., січень 2015 р.

ВІД БОСОНОГОГО ХЛОПЧИСЬКА – ДО ПЕНСІОНЕРА МАГАТЕ У ВІДНІ

*Сенс життя в тому, щоб досягти
досконалості й розповісти про це іншим.*
Р. Бах

Живе в далекому Відні на вулиці Ostmarkgasse літній сивочолий чоловік. Має він поважний статус міжнародного чиновника і пенсіонера ООН, і попри немолодий уже вік залишається консультантом Міжнародної агенції з атомної енергії (МАГАТЕ). А прізвище цього достойника – Вовк, що прямо вказує на його українське походження. Та в цьому європейському «раю» Івана Федоровича не покидають ностальгійні настрої. Подумки лине він в Україну, до рідної землі, згадує до щему близькі ріки-струмочки, ліси-переліски, села-хутірці з білими мазанками. Пульсують у скронях спомини про непросте дитинство і оповиту трудовою напругою юність, зринає в пам'яті тернистий шлях простого сільського хлопця до життєвих вершин.

Рідні пенати

На географічних мапах України мала батьківщина І. Вовка вже не позначена. Адже його рідне село Липівське (Золотоніщина) разом з понад 250 черкаськими поселеннями поглинули хвилі Кременчуцького водосховища. Більше пів віку тому село було викреслено зі списку суцільних. Нині на цьому місці гнила вода та зарості лепехи й очерету, а колись тут било ключем життя і плекав власні долі тамтешній люд.

Іван з'явився на світ Божий у листопаді 1936 р., зростав у простій селянській родині. Його дитинство обпалила війна: у листопаді 1944-го прийшла похоронка на батька-фронтовика, а ще раніше від дифтерії помер його малолітній брат Федір. Удвох із матір'ю залишилися віч-на-віч із життєвими проблемами. Навчений змалку цінувати хліб насущний, Іван у юному віці по суті став годувальником своєї поріділої родини. Читати, писати і рахувати

навчився у початковій школі села Кедина Гора, куди щодня долав 5 км шляху болотами та перелісками. З огляду на важкі життєві обставини, вирішив поставити крапку на перспективі подальшого навчання і впродовж двох років пас корів за наймом. Може б і розділив він долю десятків своїх односельців-ровесників та залишився на все життя простим обивателем, якби не воля випадку. Якось, випасаючи худобу на місці проведення військових маневрів, він знайшов залишки книги. Хотів було почитати, та куди там: зрозуміти її текст він не зумів. Звернувся по допомогу до старшого пастуха, дядька Івана, та той йому мовив: «Нічого не второпаємо, бо темні ми з тобою люди, Йванку, малописьменні». Ці слова вразили Івана, змусили задуматися над своїм майбутнім.

Крізь терни

Порадившись із матір'ю, наприкінці серпня 1949 р. подався Іван до сусідньої Чапаєвки, аби вступити до тамтешньої середньої школи. Там його привітно зустрів директор, колишній фронтовик і відомий у краї педагог Іван Павлович Бойко, пообіцяв допомогу. Отак тринадцятилітнім став Іванко п'ятикласником, щодня вставав о шостій і долав 8-кілометровий шлях до школи, часом по бездоріжжю під час повені. Переборовши початкові труднощі, згодом став одним із найкращих учнів школи, тож не випадково, що за рекомендацією директора його обрали головою учнівського комітету.

Навчаючись, не забував і про виконання обов'язку утримувати родину, тому не цурався ніякої роботи, а влітку в час літніх канікул працював пастухом Золотоніської контори «Укрзаготхудоба». Переганяв на забій худобу із заливних луків Липівського до Києва, Полтави та інших міст.

Непомітно промайнули три роки, на руках – свідоцтво про семирічну освіту. Іван вирішив забрати документи, бо за навчання в старшій школі треба було платити, а його родина потерпала від нестатків. Утім, зваживши усі за і проти, подався до столиці, аби вступити до технікуму й реалізувати свою виплекану мрію – стати геологом. На прожиття заробляв різними способами, а влітку працював буровим майстром геологорозвідки. Після закінчення технікуму з відзнакою Іван не зупинився на досягнутому і здобув вищу освіту на геологічному факультеті Київського держуніверситету, також отримавши диплом з відзнакою.

Здавалося, в освітньому вдосконаленні можна поставити крапку, та де там! Іван закінчує з відзнакою ще й фізичний факультет столичного університету й досконало опановує англійську на республіканських заочно-стаціонарних курсах (і знову з відзнакою!). Паралельно із навчанням, починаючи з 1961 р., працював у геологічних експедиціях, де романтика перемежовувалася з прозою повсякдення і дискомфортом побуту. Закладений багатогранною освітою інтелектуальний фундамент, спостережливість та невсипуча працелюбність Івана Федоровича уможливили новий виток його діяльності. Молодого геолога владно покликала до себе її величність Наука.

До наукових вершин

Закінчивши аспірантуру, І. Вовк успішно захистив кандидатську (1967 р.), а незабаром – і докторську (1977 р.) дисертацію у галузі геолого-мінералогічних наук. Це стало вінцем його наполегливої, багаторічної дослідницької праці. У дисертаційних дослідженнях вчений блискуче обґрунтував нову концепцію радіоаналізу підземних вод, то ж став у ряд найвідоміших науковців у галузі гідрогеології.

І. Вовк здійснював наукові дослідження з питань формування ресурсів, складу підземних вод, їх охорони та використання, а також проблем радіоактивних відходів. Він – автор понад 200 друкованих праць, третина з них опублікована англійською мовою у міжнародних часописах. Серед найвідоміших українському читачеві книг відомого вченого слід виділити такі: «Походження гідросфери Землі», «Радіоаналіз підземних вод і його геохімічна роль», «Чиста вода – проблема століття», «Голубе плесо» та ін.

Уже від 1967 р. молодий учений очолив відділ Інституту «Укрдп роводгосп». Помічений у наукових колах своїми глибокими публікаціями та фаховими виступами на всеукраїнських і міжнародних форумах, він був переведений на посаду старшого наукового співробітника Інституту геологічних наук АН УРСР, а згодом очолив відділ цієї поважної структури. Авторитет Івана Федоровича в наукових сферах був настільки незаперечним, що його упродовж 10 років постійно обирали вченим секретарем секції геології комітету з присудження державних премій у галузі науки і техніки.

Вихід на міжнародний рівень

Вражаючі наукові досягнення І. Вовка та його невгамовна творча енергія були належно оцінені керівництвом, і в 1983 р. йому було довірено представляти СРСР у МАГАТЕ (на посаді старшого радника МЗС України, рівня Р-5 з дипломатичним статусом ООН). Так український вчений опинився у Відні, де після невеликої перерви (деякий час був радником Міністра охорони навколишнього природного середовища Ю. Г. Костенка) перебуває й донині. Працюючи в штаб-квартирі МАГАТЕ, Іван Федорович відповідав за підготовку стандартів та нормативних документів цієї міжнародної структури із животрепетних питань безпеки захоронень радіоактивних відходів. Чимало своїх сил і енергії він віддав для реалізації своїх проєктів, виступав на багатьох міжнародних форумах, за що отримав письмову подяку Секретаріату ООН. Багаторічна праця І. Вовка в МАГАТЕ була також відзначена особистою подякою його генерального директора, лауреата Нобелівської премії Мохамеда ель Барадея.

Сокровенне

Як це частенько буває, ще семикласником Чапаєвської десятирічки, Іван до безтями, але й без надії закохався в молоду вчительку Валентину Михайлівну Клименко. Звісно, цю таїну почуття тримав він глибоко в серці. А вже під час навчання у технікумі зустрів він вродливу дівчину і вкляк: ну вилита тобі Валентина Михайлівна, тільки молодша. І звати її, як виявилось, теж Валентина. І ранні роки її життя пов'язані з Черкащиною, адже Валентинин батько в 1940-х роках працював головним агрономом Драбівської дослідної станції, а сама вона навчалася в місцевій школі. Отак і зустрів Іван Федорович свою долю, став з коханою на весільний рушничок у далекому 1959 р. Живуть вони душа в душу вже кілька десятиліть, а торік відсвяткували золоте весілля. До речі, міцності родини посприяла і спільність фахових інтересів, бо Валентина Вікторівна – також інженер-гідрогеолог.

Втішається Іван Федорович і своїми дітьми, бо вдалося їм передати своє, батьківське. Син Віктор успішно закінчив Московський державний університет ім. М. В. Ломоносова, здобув науковий ступінь кандидата фізико-математичних наук, працював у апараті Верховної Ради України, завідував сектором Секретаріату Президента України. А ще він очолює Українську асоціацію престижної міжнародної організації – Римського клубу.

Молодший Костянтин здобув вищу освіту в США, там і осів, працює програмістом провідної комп'ютерної компанії (м. Бостон). Радують серце ветерана й троє онуків.

Є в Івана Федоровича й величезне коло однодумців, соратників, товаришів. Та особливо він цінує дружбу зі своїми колишніми однокласниками – відомим письменником-документалістом Григорієм Павловичем Карпенком, колишнім науковим співробітником інституту фізичної хімії АН України Андрієм Івановичем Телятником, начальником групи КБ «Південне» Борисом Васильовичем Гусаком та заслуженим працівником торгівлі Зінаїдою Юхимівною Бич (Прокопович).

Від 1999 р. Іван Федорович Вовк перебуває на заслуженому відпочинку і відтоді може, так би мовити, пожити для себе. Утім він продовжує займатися науковою діяльністю і співробітництвом з МАГАТЕ. З огляду на достатньо високий рівень достатку (як персональний пенсіонер ООН), Іван Федорович може собі дозволити далекі та довгі мандрівки світом.

Червень 2010 р.

ДЕНЬГІВСЬКО-ЧЕРКАСЬКИЙ «СЛІД» У ЖИТТЄПИСІ ВЕЛИКОГО ЗЦІЛЮВАЧА ДУШ І ТІЛА

*Не можна лікувати тіло, не зіцлюючи душу,
бо все це єдине і злите в сутності людській.*

Платон

*Не слід лікувати очі, не вилікувавши голову,
а голову – не звернувши уваги на тіло,
а тіло – не оздоровивши душу.*

Залмоксис

Ця непересічна постать гармонійно поєднала в собі дві іпостасі, об'єднані поняттям «святий». З одного боку, він вершив святу справу зцілення хворих і пораних, ставши вченим-медиком зі світовим ім'ям. З іншого і паралельно з першим – самовіддано й беззавітно

пропагував слово Боже, жертвовно служив православ'ю, мужньо зносив пекельні муки владних переслідувань і зрештою був причислений до сонму святих. Це Валентин Феліксівич Войно-Ясенецький – медичне світило з професорським званням, він же – святий Лука, архієпископ Сімферопольський і Кримський. Цікаво, що в його довгій і напрочуд незвичайній життєвій «одіссеї» є хай і закороткі в часі, але доволі рельєфні золотоніський та черкаський епізоди, отож наш край також долучився до становлення великого достойника.

У селі з грошовою назвою

Випускник медичного факультету Київського університету св. Володимира, учасник російсько-японської війни Валентин Феліксівич після її завершення завідував сільськими лікарнями спочатку в Симбірській, а потім і в Курській губерніях. У 1908 р. Войно-Ясенецькі приїзять на Черкащину, очевидно, аби бути ближче до рідні, батьків дружини Анни Ланської, яка вже давно вмовляла чоловіка приїхати нарешті в її рідні місця.

Саме на 1908 р. і припадає час його лікарської діяльності на Золотоніщині. Порівняно нещодавно нам вдалося виявити історичне джерело, яке переконливо засвідчує, що в цьому році Валентин Феліксівич виконував обов'язки лікаря Деньгівської дільничної лікарні, до речі, однієї з 14-ти на території повіту. У додатку до звіту Золотоніської земської управи за вказаний рік знаходимо списки лікарського складу і, зокрема, читаємо: «По денегскому участку. Врач фонь-Крузе уволен от службы 21 июня 1908 года, а его место занял врач Ясенецкий-Войно, который уволен по прошению съ 15 сентября 1908 г., и до истечения года должность врача денегского участка оставалась вакантной». Отож, достеменно відомо, що в Деньгах Валентин Феліксівич працював упродовж менше трьох місяців.

Роботи на дільниці вистачало, адже за кількістю населення, що підлягало медичному обслуговуванню, вона посідала почесне 3-тє місце в повіті після Золотоніської й Гельмязівської, отож доводилося опікуватись здоров'ям майже 22 тис. мешканців (9 % населення повіту) з 21 села і хутора. Звісно, на жаль, відсутня та й важко виокремити медичну статистику 3-х місяців (часу роботи Войно-Ясенецького на вказаній дільниці), але цифри переконливо демонструють виразну тенденцію активізації медичної допомоги в Деньгах саме на 1908 рік. Скажімо, від січня по 15 вересня вказа-

ного року лікарями фон-Крузе і Войно-Ясенецьким було прийнято 2500 хворих, загальне число відвідувань становило 4670, 190 відвідано на дому (при 247 відвідувань, враховуючи повторні). Окрім цього, в зазначений період вакциновано 5545 дітей. І ще один цікавий факт: саме в той час на скромній Деньгівській лікарській дільниці було проведено аж 229 хірургічних операцій. Маємо всі підстави пов'язувати цей певний сплеск статистики хірургічних втручань з великою довірою тамтешнього населення до хірурга від Бога В. Войно-Ясенецького, який і в Деньгах продовжував відточувати свою майстерність. Як впливає зі спогадів деньгівських старожилів, він устиг залишити по собі захопливі відгуки його пацієнтів. Селяни відзначали не лише його вражаючу компетентність, але й зворушливу чуйність, послідовну безкорисливість та фанатичну відданість справі.

В. Ф. Войно-Ясенецькому, як земському лікареві, було визначено заробіток в сумі 1200 крб. на рік. Окрім того, виплачувалася надбавка розміром 300 крб. та квартирні – 120 крб. Отже, пересічно щомісячна винагорода тогочасного земського лікаря становила близько 135 крб. (кваліфікований індустріальний робітник отримував місячну зарплатню в розмірі 18 – 20 крб.). Такий заробіток хоча й був доволі скромним в інтелігентному середовищі, проте достатнім для безбідного життя. Для аргументації цієї тези звернемося до цінних показників поч. ХХ ст. Наприклад, якщо взяти продуктову групу товарів, то пуд гречки тоді коштував 1,3 крб., десяток яєць – 30 коп., кілограм м'яса – 25–30 коп, кілограм вершкового масла – 1 крб.

В. Ф. Войно-Ясенецький був завсідником служб Божих, які проводилися в місцевому храмі – кам'яній Архистратиги-Михайлівській церкві. Вона була споруджена ще в 1833 р. в класичному стилі з доричними колонами, ошатними банями і стала помітним центром духовності Златокраю. На ті часи вказана церква мала близько 3,5 тис. парафіян.

Принагідно зауважимо, що Деньги вже на той час були далеко не рядовим селом, адже ще в ХІХ ст. саме звідси пішли у високі наукові світи доктор філософії П. П. Канівецький, доктори права Григорій та Василь Демченки, а деньгівчани С. П. Шелухін (міністр судових справ уряду УНР) та А. М. Вовк (генерал-хорунжий, військовий міністр українського уряду в екзилі) стали відомими українськими державотворцями.

Черкаський «слід» святого Луки

У фондах Державного архіву Черкаської області міститься метричний документ Свято-Троїцької церкви із записом про народження 16 вересня 1908 р доньки Войно-Ясенецьких Оленки. У графі «Звання, ім'я, по батькові і прізвище`батьків» записано: «Лікар Валентин Феліксівич Ясенецький-Войно і його законна дружина Галина Василівна, обоє православні» (перекл. з рос. авт.). А «восприємниками», тобто хрещеними батьками, указані присяжний повірений Володимир Ясенецький-Войно (брат Луки) і дворянка Марія Ясенецька-Войно (її мама).

У списку службовців Черкаського міського товариства самоврядування в розділі «Юридичний відділ» зазначено, що міським юрисконсультом працював там Володимир Феліксівич Ясенецький-Войно. Знаходилося це товариство за адресою Суворівська, 53, нині це – вулиця Байди Вишневецького.

Довідкове видання «Весь город Черкасы за 1911 годъ» у списку абонентів телефонної мережі подає номер телефона батька Луки – Фелікса Ясенецького-Войно – 108. Тут же вказано, що по місту Черкаси присяжних повірених було троє, в тому числі – Володимир Ясенецький-Войно. Він приймав з 17-ї до 19-ї вечора, а його помічником був Павло Ясенецький-Войно. Тобто обидва брати Валентина Феліксівича жили в Черкасах і працювали разом.

Після першого заслання в січні 1926 р. єпископ Лука прибув у Черкаси, аби побачитися зі своїми старенькими батьками і братом Володимиром. На місцевому кладовищі він відслужив панахиду на могилі своєї передчасно померлої сестри Ольги і незабаром відбув у Ташкент.

У книзі актових записів за 1928 рік під номером 358 записано таке: «Ясенецька-Войно Марія Дмитрівна, померла 23 серпня у віці 78 років. Померла вдома, на вулиці Свердлова, 53» (так тоді найменували вулицю Суворівську). Зі спогадів старожилів міста впливає, що батьки Луки були поховані на колишньому кладовищі № 3 м. Черкаси, яке через деякий час зрівняли із землею й заклали там парк ім. 1 травня (нині – це територія Соборного скверу, де знаходиться Свято-Михайлівський собор).

У пам'яті черкащан

Пам'ять про святителя Луку в Шевченковому краї жива й незнищенна. Кілька матеріалів про великого вченого й духівника (підготовлені переважно автором цих рядків) побачили світ на шпальтах медійної та красназвочної періодики. Серію телепередач та відеофільмів про архієпископа-професора підготувала відома черкаська журналістка Галина Компанієць.

На базі Черкаської медичної академії в 2012 р. відбулася велелюдна міжнародна конференція «Актуальність медичної та духовної спадщини св. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького)». А в жовтні 2017 р. в цьому ж закладі проходив уже 2-й форум такого ж рівня «Духовність та милосердя в сучасній медичній практиці» (з нагоди 140-річчя від дня народження св. Луки). Віднедавна в медакадемії взяла прописку й іменна аудиторія цього небожителя, де вміщений ще прижиттєвий його портрет, написаний рукою його сина, професора медицини й талановитого художника Валентина Валентиновича Войно-Ясенецького.

До 135-річчя В. Ф. Войно-Ясенецького неподалік Деньгівської сільської амбулаторії, на території Свято-Михайлівської церкви постав меморіальний знак, що фіксує факт його лікарської практики в селі. На гранітній стелі встановлено мармурову плиту з горельєфом св. Луки та відповідним написом. Ця монументальна святиня стала гідним поповненням величного Пантеону пам'яті св. Луки. Пам'ятник створено з благословення митрополита Черкаського і Канівського Софронія заслуженим художником України І. В. Фізером за фінансового та організаційного сприяння місцевого господарства (директор Том ван Гої), сільської православної общини (священник – протоієрей Роман Личак), Золотоніської райдержадміністрації та районної ради (голови – О. Ю. Криницька, М. Г. Собченко). У відкритті меморіального знака взяли участь грецький архімандрит, ігумен Сагматинського монастиря Преображення Господнього (розташований неподалік м. Фіви) Нектарій (Антонопулос) та правнучка св. Луки Тетяна Валентинівна Войно-Ясенецька (лікар-анестезіолог у м. Одеса).

А в 2017 р., до 140-річчя вченого й духівника Соборний парк м. Черкаси прикрасила фундаментальна скульптурна композиція св. Луки та його батьків, які тут поховані. Створена вінницьким скульптором Миколою Крижанівським, вона розташувалася біля величної споруди міського Свято-Михайлівського собору.

Травень 2012 р., жовтень 2017 р.

ІНТЕЛЕКТУАЛ, ПАТРІОТ І НАШ ЗЕМЛЯК ЗА СВОЇМ КОРИННЯМ

*Воістину великі ті, чие серце б'ється для всіх.
Р. Роллан*

Цей ще не старий, але вже сивочолий чоловік з проникливим поглядом розумних сіро-голубих очей, що через скельця окулярів випромінюють інтелект і доброту, підкуповує своєю комфортно-м'якою манерою спілкування. Мало чи не щомісяця долає він своїм авто чималий, 150-кілометровий шлях від Києва до Златокоша. Тягне його на цю прадавню й щедрю землю нездоланим магнітом. Так, герой нашої оповіді Віктор Іванович Вовк проживає в гамірливому мегаполісі – Києві. Та в кожній людині є ще й глибинне родове коріння, що не завжди збігається з місцем народження, проте гріє душу, мов справжня мала батьківщина. У столичного жителя В. І. Вовка родове начало – на багатих землею і людьми просторах Лівобережної Черкащини. Бо тут народився й зростав у с. Липівське його батько Іван Федорович (про нього є розповідь у цій книзі), орали-сіяли діди-прадіди. Та й нині багато родичів цього відомого достойника мешкають в Золотоноші та селах регіону.

Перші кроки

У травні 1962 р. у родину Вовків, що мешкала в Києві, прийшла велика радість: народився первісток Віктор. Хлопчик радував батьків своєю допитливістю та інтересом до навчання, уже з дитинства став великим книголюбом. У середній школі Віктор навчався лише на «відмінно», успішно брав участь у різних олімпіадах, але найбільше вподобав фізико-математичні науки – у школі не було йому рівних у розв'язуванні найскладніших задач. Дороговказом Вікторові став батьківський приклад та його настанова: «Працюй не покладаючи рук, то й досягнеш чогось у цьому непростому житті».

Шкільні канікули Віктор часто проводив на Золотоніщині, у своїй бабусі Сані, яка після переселення з Липівського жила в селі Нова Дмитрівка. Тут пройшов він і свої перші трудові університети: збирав вишні й абрикоси в бабусиному садку й допомагав їй продавати на ринку в Золотоноші. Праця підлітка щедро винагороджувалася: на зароблені чесною працею карбованці він міг купити собі морозиво, цукерки чи ситро. Старенька навчила онука багатьох українських пісень і традицій, переповідала йому родинні історії. Любив хлопець відвідувати й батькових родичів та друзів в інших місцях регіону.

Закінчивши школу із золотою медаллю, Віктор вирішив спробувати свої сили на вступних іспитах до найпрестижнішого навчального закладу СРСР – Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова, успішно їх склав і став студентом фізичного факультету. В університеті Віктор з честю тримав високу планку сина достойного батька й незмінно був у числі найкращих студентів факультету, склавши всі экзамени протягом 6 років навчання лише на «відмінно». А в 1986 р. він з гордістю показав батькові червоний диплом (з відзнакою) про закінчення МДУ.

Після завершення навчання в Москві Віктор повернувся в Україну, де його прийняли на роботу до провідної наукової установи – Інституту теоретичної фізики Академії наук УРСР. Не забарилися й перші результати: у 1990 р. він здобув учений ступінь кандидата фізико-математичних наук, опублікував понад 20 наукових праць. До речі, вони побачили світ як у провідних академічних виданнях, так і в низці міжнародних наукових часописів (англійською мовою).

А в 1992 р. Віктор Вовк створив інформаційно-аналітичний і видавничий центр «Інтелсфера», керував проектом розробки першої в Україні комп'ютерної бази даних з українського законодавства для системи Windows. Відтоді розпочалася і його багаторічна співпраця з Верховною Радою України.

У вирі громадської й державної роботи

Діяльна натура В. І. Вовка, зріла життєва позиція та прагнення бути в епіцентрі українського державотворення – все це привело його до активної громадсько-політичної діяльності. Ще на початку 1990-х років він брав активну участь у здобутті Україною незалежності, був безпосереднім учасником багатьох доленосних подій того часу.

У 1996 р. Віктор Іванович стає одним із засновників відомої громадської організації – Інституту громадянського суспільства. З 1998 р. працює заступником голови правління ВГО «Україна: Порядок денний на XXI століття», де здійснює розробку та впровадження різноманітних проектів, координує співпрацю з державними установами, міжнародними організаціями тощо.

Продовжується і його співпраця з Верховною Радою України: упродовж 1996–2004 рр. В. І. Вовк як визнаний фахівець консультує народних депутатів у парламентських комітетах з питань екологічної політики і природокористування, агропромислової політики й земельних відносин, свободи слова та інформації. А в 2004 р. стає директором «Програми євроінтеграції і сталого розвитку» Інституту громадянського суспільства.

Невдовзі Віктор Вовк переходить на державну службу в апарат Верховної Ради України на посаду головного консультанта однієї з фракцій, а згодом – у секретаріат заступника Голови Верховної Ради України. Надалі, упродовж двох років, він очолював один з аналітичних секторів у Секретаріаті Президента України і виявив себе відповідальним державним службовцем, відданим служінню Україні та її народу.

Міжнародна діяльність і визнання

Як учений, В. І. Вовк ще з середини 1990-х років переймається проблемою збереження планети Земля та виживання людства. Чи є в голубій планеті і землян шанс продовжити своє існування? Як гармонізувати заради майбутнього відносини між економічним добробутом людей і природним довкіллям? Ці доленосні питання не дають спокою Віктору Івановичу. Відтак, він стає активним провідником концепції сталого (екологічно збалансованого) розвитку людства як однієї з гарантій його виживання. Нині В. Вовк став визнаним в Україні та зарубіжжі фахівцем із цього питання.

Як експерта, його неодноразово запрошували в США, де Віктор Іванович працював у відділенні «Світової спілки збереження природи» (Вашингтон), брав участь у публічних заходах Світового банку, Національної академії наук США тощо. У 2002 р. мав честь працювати у всесвітньо відомому «Інституті всесвітнього спостереження» у Вашингтоні, відвідував установи ООН у Нью-Йорку. То ж не випадково його запросили читати лекції з екологічної економіки студентам Національного університету «Києво-Могилян-

ська академія». Та чи не найбільше визнання принесла йому видана у 2003 р. англійською мовою книжка «Сталий розвиток у посткомуністичному світі», яка знайшла місце на полицях бібліотеки Конгресу США та інших книгозбірень світу.

Визнанням заслуг Віктора Вовка в зазначеній царині стало асоційоване членство з 2005 року у Всесвітній академії наук і мистецтв та в Римському клубі — одній із найпрестижніших світових організацій, що об'єднує відомих діячів Європи та світу. Участь у такому інтелектуальному співтоваристві — то висока честь, що випадає далеко не кожному достойникові. А Віктор Вовк ще в 2005 р. був прийнятий асоційованим членом цього відомого клубу, очолив його українське відділення від моменту заснування та регулярно брав участь у зборах та конференціях вказаної структури, які проходилися в Австрії, Іспанії, Італії, Канаді, Німеччині, США та інших країнах.

Віктор Іванович щасливий у родинному житті, разом із дружиною Оленою Вікторівною народили й виховали чотирьох дітей. Відомий громадсько-політичний діяч, як і його іменитий батько, пишається тим, що їхнє коріння — на Лівобережній Черкащині, в цьому чудовому козацькому краї. Якось, під час чергових відвідин родичів у селі Кедина Гора, що розкинулося навпроти Черкас через Дніпро, почув він від своєї тітки Лідії Іванівни просту й водночас глибоку сентенцію, що запала йому в душу: «Ти, Вітю, приїхав до свого коріння, до коріння свого роду...».

Отаким він є — український патріот, науковець, громадсько-політичний діяч, член престижних міжнародних організацій і наш земляк за своїм корінням Віктор Іванович Вовк.

Травень 2012 р.

P. S. У 2014 р. В. І. Вовка було обрано народним депутатом України за виборчим списком Радикальної партії Олега Ляшка. За час роботи народним депутатом України Віктор Іванович як суб'єкт права законодавчої ініціативи став співавтором та автором майже двохсот законопроектів, 41 із яких стали чинними законодавчими актами.

Він є заступником голови Комітету ВРУ у закордонних справах, упродовж 2015–2018 рр. був співголовою депутатської групи з міжпарламентських зв'язків з Австрійською республікою, керував подібною групою зв'язків з Канадою. Від січня 2015 р. — член Постійної делегації Верховної ради України у Парламентській Асамблеї

Ради Європи, входить до складу ПА Організації з безпеки та співробітництва в Європі. Віктор Іванович активно працював у Тимчасовій спеціальній комісії ВРУ з питань майбутнього України, є чільним членом Конституційної комісії.

Нині В. Вовк — віце-президент ГО «Українська асоціація Римського Клубу». Лише за останні три роки асоціацією здійснено видання українською за науковим редагуванням В. Вовка доповідей та книг Римського клубу «У пошуках добробуту», «Межі зростання: 30 років потому» та «ComeOn!».

Усі діти Віктора Івановича здобули університетську освіту в столичному Києві, а найстарша донька Анна навчалася у США та Канаді й наразі працює в Міністерстві екології Британської Колумбії (Канада).

Квітень 2019 р.

ЖИТТЄВА ОРБИТА ПРОФЕСОРА БОРИСА МІНАЄВА

*Наука відкриває тим,
хто їй служить, грандіозні перспективи.
Ф. Жоліо-Кюрі*

За авторитетними рейтинговими оцінками до числа та двох найкращих науковців системи закладів МОН України входить Б. П. Мінаєв, доктор хімічних наук, завідувач кафедри хімії та наноматеріалознавства Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. Його справді унікальні заслуги в царині науково-дослідницької роботи поціновані почесним званням «Заслужений діяч науки і техніки України», а ще його обрано академіком Академії наук Вищої школи України, надано звання Соросівського професора та нагороджено кількома престижними міжнародними преміями.

Борисе Пилиповичу, Ви народилися 21 вересня ще воєнного 1943 року на Уралі, в місті Свердловськ, нині Єкатеринбург, зростали в родині службовців. Розкажіть про своїх батьків.

Моя мама Тетяна Миколаївна працювала вчителем історії, а потім бібліотекарем, а от батько Пилип Прокопович упродовж усього життя обіймав високі керівні посади. Довелося йому попрацювати заступником і головою облвиконкому, якийсь час він навіть був міністром промисловості будматеріалів Казахстану. Батьки стали для мене справжнім взірцем працелюбства, цілеспрямованості й порядності.

Ви присвятили своє життя фізичній хімії. Хто ж вплинув на Ваш фаховий вибір? І які навчальні заклади пишаються таким відомим випускником?

Я закінчив середню школу № 3 м. Караганди і вже з учнівської лави захопився фізикою. А любов до цієї поважної дисципліни прищепила мені моя улюблена вчителька Валентина Григорівна, на уроки якої я ходив, мов на свято. У своєму професійному виборі не вагався ані хвилини: закінчивши одинадцятирічку в 1962 р., відразу подався на фізичний факультет Томського держуніверситету і навчання мені там давалося напрочуд легко. Уже в студентські роки займався дослідницькою роботою, брав участь у наукових конференціях.

Мабуть, саме тому Вас, як кращого й перспективного випускника університету, й рекомендували до вступу в аспірантуру?

Це дійсно так, і я вирішив скористатися цим життєвим бонусом. Навчався в аспірантурі своєї рідної alma mater, у 1973 р. захистив кандидатську дисертацію з проблеми теоретичних розрахунків електронної будови барвників з урахуванням внутрішніх магнітних взаємодій.

Так ця тема має більший стосунок до хімії, як до фізики...

Насправді – й до фізики, і до хімії, а точніше – вказана тема репрезентує фізичну хімію як інтегровану науку, що народилася на їхньому стику. Зрештою, я остаточно утвердився в думці, що зробив правильний вибір напряму своїх наукових пошуків, адже вони мають не лише фундаментально-теоретичне, але й прикладне, практичне значення.

Як складалася Ваша наукова кар'єра на її початку?

Свою трудову діяльність розпочав у 1970 р. на посаді молодшого наукового співробітника Сибірського фізико-технічного інституту. До речі, саме в Томську опанував роботу на ЕОМ, кожна з яких тоді

займала площу солідного кіноглядацького залу. А згодом мене запросили на викладацьку та наукову роботу до Карагандинського державного університету, де я спочатку обіймав посаду доцента кафедри теоретичної фізики, а потім завідував кафедрою фізхімії.

Ви – доктор хімічних наук... Коли й де захищалися?

Мої понад десятирічні теоретичні напрацювання зацікавили московських світил, зокрема я отримав вагому підтримку від наукового метра, самого академіка В. О. Легасова. Саме він ініціював захист за мою тему «Теоретичний аналіз і прогнозування ефектів спин-орбітальної взаємодії в молекулярній спектроскопії й хімічній кінетиці» без написання тексту дисертації, на основі результатів моїх досліджень та опублікованих праць. Відтак, у 1984 р. вчена рада Інституту хімічної фізики АН СРСР (до її складу входило й два Нобелівських лауреати) одностайно присудила мені докторський ступінь.

У тому ж, пам'ятному для Вас році ви очолили в КарДУ кафедру квантової хімії. А це правда, що таких кафедр було лише дві на весь колишній Союз?

Саме так, ще одна кафедра квантової хімії працювала на базі Ленінградського державного університету. Істини ради маю сказати, що таку кафедру в Караганді створили, так би мовити, «під мене», бо наші наукові напрацювання видавалися доволі перспективними й мали очевидний практичний сенс.

Попри на той час ще молодий вік Ви встигли зажити слави успішного вченого й організатора науки, відомого в Казахстані та за його межами. І раптом такі приголомшливі зміни – Ваш переїзд в Україну. З чим пов'язана ця життєва метаморфоза?

Наприкінці 1980-х рр., в розпал горбачовської перебудови, я перестав відчувати себе на казахській землі достатньо комфортно. Дедалі більше дратувала тамтешня політична нестабільність, фактичне згортання наукових проектів. А чому саме в Україну? Хоча я й росіянин за національністю, та маю глибоке генеалогічне коріння українського походження. Свого часу на хвилі столипінських реформ зі Слобожанщини на Алтай переїхав мій прадід-українець. Може, тому мій батько інколи ні з того, ні з сього раптом переходив на тоді мені незрозумілу, але близьку за говіркою українську мову...

А як опинилися в Черкасах?

Почну з того, що ще раніше до Києва перебралася моя мама, отож я й шукав варіанти працевлаштування поближче до україн-

ської столиці. А в Черкаси я закохався, так би мовити, з першого погляду. Ошатне місто на Дніпрі, що потопає в зелені, м'який клімат, привітні люди – чого ще треба для комфортного життя й творчої праці? До того ж, тут вирішилося й питання мого працевлаштування: мене запросили очолити кафедру хімії в Черкаському державному технологічному університеті й відразу надали житло.

Ще б пак, Ви ж єдиний доктор хімічних наук у місті... А чому після майже 19 років праці в ЧДТУ Ви раптом перейшли на роботу до Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького?

В якийсь момент я відчув, що вичерпав свій науковий потенціал у стінах галузевого ВНЗ, яким є ЧДТУ. До того ж, з об'єктивних причин там мені не вдалося створити серйозну наукову школу з фізичної хімії. Додам ще й те, що тамтешнє керівництво почали дратувати мої часті відрядження до Європи. Переважно з міркувань наукових перспектив я очолив кафедру класичного університету – ЧНУ ім. Б. Хмельницького, й аніскільки про це не шкоую.

А вдалося здійснити на новому місці те, що задумалося?

На даному етапі так, вдалося. Можна вже говорити про створення наукової школи із вагомими результатами досліджень. У 2011 р. при ЧНУ було започатковано роботу науково-дослідного інституту фізики і хімії функціональних матеріалів, який я маю честь і задоволення очолювати.

Які пріоритетні напрями досліджень у цій науковій структурі?

Найголовніші з них такі: розробка сонячних батарей як джерела електроенергії, отримання нових барвників для світловипромінювальних діодів, а також органічних матеріалів (наприклад, присадок для підвищення октанового числа бензинів, компонентів гербіцидів, добрив і навіть ліків). Велику увагу приділяємо й нанотехнологіям. Зокрема, нами теоретично передбачено існування нового полімера – напівпровідника з дуже цікавими люмінесцентними властивостями. Зі зрозумілих причин ми його назвали «Черкасит».

Середньовічні алхіміки переймалися проблемою винайдення «філософського каменя» для отримання золота. Чи вдалося сучасним хімікам винайти такий чудо-камінь?

Можливо, Ви будете здивовані, але сьогоденні наноматеріали через синтез їхніх частинок відкрили цілком реальні можливості для отримання золота й срібла. Ми також займаємося цією проблемою й небезуспішно. Щоправда, мова йде про диспертне золото (у вигляді мікрочастинок), воно використовується для виготовлення ліків.

Ви маєте справді вражаючий науковий доробок, який може стати предметом гордості цілої наукової установи. А як він виглядає мовою статистики?

Моєму перу належить понад 650 публікацій, у тому числі 6 монографій, кілька посібників. Сотні статей побачили світ у рейтингових (міжнародних) часописах англійською мовою. За даними інформаційно-пошукової системи Scopus маю індекс Гірша (показник впливовості вченого – авт.), що дорівнює 34.

Ви взяли участь у багатьох наукових форумах, зокрема й міжнародних конференціях, що проходили в країнах далекого зарубіжжя. А які з них запам'яталися найбільше?

Так, я став учасником велелюдних наукових симпозіумів у Англії, Іспанії, Італії, Китаї, Німеччині, Польщі, США, Фінляндії, Франції, Чехії, Швеції, Японії і кожне відрядження стало певною віхою моєї наукової біографії. Особливо вкарбувалися в пам'ять міжнародна конференція в Токіо 2001 р., у якій взяли участь вчені-хіміки з 50 країн світу, а також минулорічний міжнародний конгрес з наноматеріалознавства, що проходив на борту морського лайнера у Швеції (понад 60 країн-учасниць).

Як керівник власної наукової школи Ви підготували багатьох своїх учнів і послідовників, якими можете пишатися...

Під моїм керівництвом захищено 15 кандидатських дисертацій та ще був консультантом 5 докторських. Ось і нещодавно у Харківському національному університеті ім. В. Каразіна успішно захистили дисертації мої аспіранти Сергій Бондарчук та Наталія Карауш. Пишаюсь і своїм учнем, кандидатом хімічних наук Глібом Баришніковим, який нині працює у Вищій королівській технічній школі м. Стокгольма і займає гідні позиції в національному науковому рейтингу. Його плідна наукова діяльність відзначена премією Президії НАН України для молодих учених.

Ви керуєте міжнародними науковими проектами...

Зокрема, в 2007–2009 рр. під моїм керівництвом виконувався спільний українсько-румунський та українсько-американський проекти з нанотехнологій, потім мені випало очолити вже українсько-шведський проект. Наша кафедра нині реалізовує два наукові держбюджетні проекти у взаємодії із Львівською політехнікою, а також університетами міст Каунас (Литва), Стокгольм (Швеція) і Копенгаген (Данія).

Настільки я знаю, Ви досить багато часу проводите на викладацькій роботі в далекому зарубіжжі, ось і нещодавно повернулися зі Швеції...

Так, у Стокгольмі буваю досить часто, адже мене запрошено викладати «вахтовим режимом» квантову хімію у Вищій королівській школі. А ще читав лекції студентам університетів у шведських містах Упсала та Лінчепінг. Неодноразово запрошувався з цією метою й до Євразійського університету ім. Гумільова, що знаходиться в рідному для мене Казахстані (м. Астана).

А якою мовою Ви читаєте лекції?

Це залежить від складу і запитів слухацької аудиторії, а також країни, в якій проходять мої викладацькі студії. Як правило, користуюся двома мовами: українською та англійською, ними володію однаково вільно.

Ваша вірна дружина і надійна соратниця по дослідницькому цеху – кандидат хімічних наук, доцент ЧНУ В. О. Мінаєва. Де познайомилися і скільки років ви вже разом?

У нас з Валюшею спільна alma mater – Томський університет, тільки вона закінчувала хімічний факультет, а я – фізичний (з цього й вийшла потім родинна фізхімія). А серйозні почуття зародилися в нас ще 1971 року, коли ми вже навчалися в аспірантурі. В тому ж році й побралися і йдемо поруч по життю ось уже понад 47 років. Ми закохані один в одного і обоє фанатично залюблені в її величність хімію. Я надзвичайно вдячний долі, яка подарувала мені таку унікальну жінку. До речі, чимало наукових праць ми створюємо у співавторстві із дружиною, удвох беремо участь у багатьох наукових заходах, закордонних відрядженнях.

А ще хтось із Ваших близьких родичів пішов у наукові чи просвітницькі світи?

Мій рідний брат Володимир здобув науковий ступінь кандидата філології, працював доцентом, завідував кафедрою Усть-Каменегорського державного університету. А мій племінник Ігор став відомим тележурналістом, устиг попрацювати на відповідальній державній службі.

Традиційне запитання: як проводите вільний час, які Ваші захоплення?

Можу дати надкоротку відповідь: вільного часу по суті не залишається, моє, мабуть, єдине захоплення – квантова хімія. Ось і в цьогорічну відпустку опрацьовував справді доленосну, цього разу біохімічну проблему таїн дихання людини. Утім, у рідкі години дозвілля люблю переглядати спортивні програми (свого часу грав за команду «Динамо» з водного поло і навіть став чемпіоном Казахстану та призером СРСР із цього виду). А ще захоплююся читанням хорошої художньої літератури.

Вересень 2013 р.

МАТЕМАТИЧНА СЕРЕНАДА ОЛЕКСАНДРА ВАСИЛЕНКА

*Серенада моя народжена вірою, надією і
любов'ю до життя, людини й математики...
Тож прийміть її серцем зі щастям у душі.
О. Василенко*

Фізико-математичний факультет Черкаського педінституту (нині ЧНУ ім. Б. Хмельницького) може похвалитися не одним своїм іменитим випускником. З-поміж них виділяється наш великий сучасник Олександр Захаренко, академік Академії педагогічних наук, народний учитель, колишній директор знаної в європейському освітньому просторі Сахнівської школи. А ще – заслужені працівники освіти України, доценти Олег Богатирьов і Людмила Кляцька, ректор Академії пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля професор Микола Кришталь, генерал-майор Володимир Отрешко, академік НАПН Тамара Яценко... Та й нинішній ректор ЧНУ, заслужений працівник освіти України, професор, член-кореспондент НАПН, повний кавалер ордена «За заслуги» Анатолій Кузьмінський також є випускником-фізматівцем очолюваного ним вишу. Своє гідне місце у цій славній когорті випускників займає й учитель Піщанської школи, що на Золотоніщині, Олександр Василенко.

Учитель від Бога

Педагог-новатор, заслужений учитель України і відмінник народної освіти, лауреат профспілкової премії ім. Народного учителя О. А. Захаренка, фіналіст Всеукраїнського конкурсу «Учитель року», учасник семи міжнародних наукових конференцій, співорганізатор відкритих заочних олімпіад з математики всеукраїнського масштабу – цих заслуг і титулів вистачило б не на одну людину. Проте й цей солідний перелік далеко не вичерпує багатогранності О. Василенка, непересічна постать котрого уособлює гармонійне поєднання фахового математика й тонкого лірика,

справжнього ерудита й чудового вихователя. До речі, він – корінний піщанець (с. Піщане на Золотоніщині), понад 33 роки вчителює у рідній «alma mater». У цій же школі працює і його дружина Валентина (вчитель української мови та літератури), а старший син Віталій, як і батько, викладає математику в Безпальчівській школі (Драбівщина).

Загальновідомий вислів «Математика – цариця наук» часом супроводжується й не вельми втішними епітетами про те, що це суха, академічна і, зрештою, нудна галузь знань. Такі усталені погляди начисто спростовує як своїми літературно-математичними студіями, так і вчительською практикою герої нашої оповіді. В його інтерпретації на перший погляд чорно-біла наука виграє багатобарвною веселкою, перетворюється в захоплюючу й напрочуд цікаву навчальну дисципліну. Учитель від Бога, він пропагує – від рідної школи до міжнародного рівня – новаторську ідею навчання й виховання в Любові до Математики. А реалізує її не лише на своїх неповторних уроках і позакласних заходах (про це розкажемо далі), але й засобом оригінального друкованого слова.

Це ще одна вага іпостась педагогічної діяльності Олександра Олександровича, адже він є автором не лише численних статей у медійній та науковій періодиці, есеїв, посібників, але й дев'яти (!) окремих видань. Це ціла книжкова серія, об'єднана єдиною назвою «Серенада математиці». Згадаймо: серенада – це пісня закоханого. Так, вказана авторська серія і є зворушливим освідченням безмежно закоханого в математику вчителя, душевної енергетики якого вдосталь, аби закохати в «царицю наук» тисячі його учнів. Свою самобутню математичну Серенаду він плекає (сподіваємося, й далі плекатиме) розумом і серцем романтика усе своє свідоме вчительське життя.

Цікава деталь: на довге й щасливе життя вказану серію благословив сам метр сучасної педагогіки Олександр Захаренко. Він написав до першої книги «Серенади» передмову із промовистою назвою «Читайте – не пошкодуєте» та ще й посприяв фінансуванню її видання через творчу спілку вчителів України. Презентуючи це видання, Вчитель-академік зокрема зазначав: «У... методичній добірці О. Василенка для навчаючих математики і вивчаючих її кожний, хто долучається до неї знайде для себе й особливо цікаве, досі невідоме, і для багатьох людей незвичне, водночас захоплююче, корисне».

«Серенада» і не тільки

Василенкові книги – це унікальне зібрання вибраних задач, афоризмів, мудрих думок, витягів з віршів та прози, легенд, казок, фольклору, цікавинок з історії точних наук, ба, навіть анекдотів, словом, усього, де присутня її величність Математика. Все це має колір мрії, аромат романтизму, присмак фантазії. Пристрасний бібліофіл, він черпає математичні родзинки зі сторінок безлічі прочитаних ним книг. Принагідно зазначимо, що в домашній книгозбірні пана Олександра зо дві тисячі різних видань.

Утім Василенкова «Серенада» – це не якась там хрестоматія, адже на її сторінках присутнє потужне авторське начало. Автор-ерудит володіє образним і пристрасним словом, яке в книзі виступає як у прозових, так і віршованих рядках. Кожна книга серії читається легко, буквально на одному подиху, її матеріали дозволяють нудні й малозрозумілі математичні викладки сприймати, мов задушевну пісню. До речі, їхні фрагменти час від часу з'являються в часописах Києва й Москви, Харкова і Полтави...

Нещодавно у видавництві «Основа» (м. Харків) побачила світ ще одна книга-серенада: «Жінки й математика» (друге видання). Її сторінки містять авторські замальовки-родзинки про окремих жінок – служительок математики, представниць усіх часів і народів. Щедро здобрені віршованими додатками, так чи інакше пов'язаними з обраними персоналіями, вони на різні смаки й уподобання можуть бути використані на уроках чи в позакласній роботі.

Серія «Серенада математиці» увійшла до книги «1000+1 ідея сучасної української школи» та вміщена в експозицію Педагогічного музею України (Національна академія педагогічних наук України). Учителька з Львівщини Ганна Ярошук написала автору таке: «Захоплююсь Вашою «Серенадою», де музикою озиваються теореми й промовляють цифри». А відомий московський математик і фізик з європейським ім'ям Дмитро Мавло (захистив 2 докторські дисертації, за унікальні заслуги внесений до книги «500 найвизначніших розумів ХХ століття», визнаний у США «людиною року») відзначав: «Покорен Вашей «Серенадой», Вашим удивительным, унікальним творчеством, Вашими непрерывными усилиями во славу Математике. Не знаю, кто еще способен на это».

Є у творчому доробку Олександра Олександровича ще одне вагоме надбання. Він підготував 12 спецвипусків всеукраїнського

тижневика «Освіта». Усі шпальти цього поважного видання зайняті фрагментами нетрадиційних уроків математики від заслуженого вчителя О. Василенка. Автор переконаний, що «такі уроки час від часу варто проводити. Як хочете називайте їх: урок-ода, урок-бенефіс чи урок-презентація, але на фоні щоденних буденних занять вони мусять виділятися як свято, де учень радітиме, що є на світі Квадрат, Дроби чи теорема Піфагора...» Такі уроки-свята відомий учитель влаштовує для піщанських школярів досить часто, і вони нікого не залишають байдужим. Про те, що в піщанського мрійника справді захмарний авторитет серед його вихованців, переконливо засвідчують їхні захопливі відгуки про нього, як улюбленого вчителя й гарну людину. А ось одкровення одного з місцевих, не вельми старанних і слухняних учнів: «Олександр Олександрович – класний хлопець!»

О. Василенка 12 (!) разів визнавали кращим в Україні освітянином року (1997, 2001–2011 рр.), тричі він ставав дипломантом Всеукраїнського огляду-конкурсу «Панорама творчих уроків», двічі – призером Всеукраїнського конкурсу «Я йду на урок».

Відомого освітянина частенько запрошують виступити перед студентами провідних київських та черкаських ВНЗ. І це задля того, аби майбутні фахівці прагнули бодай дотягнутися до тієї високої життєвої планки, яку своєю самовідданістю та духовним подвигом перед прийдешнім установив Олександр Василенко...

Лютий 2014 р.

ЛЕБЕДИНА ПІСНЯ ІВАНА ГОРОДИНЦЯ

*Тобі, Україно моя, і перший мій подих,
І подих останній тобі.*

В. Еллан-Блакитний

Не міліє живодайна й воістину невичерпна криниця краєзнавчих надбань. Ось і нещодавно в літопис духовнотворення Шевченкового краю вписана нова яскрава сторінка. Побачила світ книга «Пам'ять не згасне. Село Безпальче на Черкащині в період Другої світової війни 1939–1945 років». Для її автора – заслуженого вчителя України І. С. Городинця – це видання стало лебединою піснею, адже зовсім нещодавно його душа відлетіла в засвіти.

Знаний освітянин і самовідданий подвижник краєзнавчої ниви, він усе своє свідоме життя прожив у рідних безпальчівських пенатах, здійснюючи високошляхетну місію просвітництва й перебуваючи в режимі безкінечних краєзнавчих пошуків. Практично весь його чималенький творчий доробок, що складається із сотень статей у республіканській і регіональній періодиці та 4 книг, присвячений історії рідного Безпальчого.

Іван Сергійович ще в 90-х роках минулого століття потужно заявив про себе справді унікальним виданням «Книга пам'яті села Безпальче». Це навдивовижу правдиве заглиблення в історію рідного села на прикладі конкретних людських доль земляків у роки воєнних лихоліть, починаючи з часів дещо призабутої російсько-турецької війни 1877–1878 рр. А потім були два видання його книги «Війна проти власного народу» – щемливе документально-публіцистичне одкровення, присвячене пам'яті земляків, безневинних жертв сталінського геноциду.

І ось нове, як не прикро усвідомлювати, останнє духовне надбання І. С. Городинця, котре стало вінцем його понад 40-річної, воістину жертвовної й самовідданої пошукової праці. Для нього, воїна-фронтовика, увінчаного за свої бойові та трудові заслуги трьома орденами та 14 медалями, книга «Пам'ять не згасне» стала

справжньою даниною нев'янучої пам'яті його бойових побратимів, а насамперед земляків, які у вирі страшної війни не зламалися, виявили вражаючу силу духу і викували жадану перемогу над ворогом. Це видання, що присвячене складним перипетіям доль представників воєнного покоління на перший погляд непримітного українського села Безпальче, можна по праву назвати взірцем мікроісторії та реконструкції повсякдення «рокових сорокових». Гортаючи сторінки цієї книги нетлінної Пам'яті й щемливої Правди, наглядно переконаєшся в тому, що її автором і справді «ніщо не забуто й ніхто не забутий» і що він спонукає до цього й своїх читачів.

Дійсно, у цьому украй цінному виданні зі скрупульозною точністю виписані події історії села від передодня Другої світової й участі земляків у боях 1939–1940 рр. аж до вікопомного 2 вересня 1945 р. Тут уміщено багато списків земляків, наприклад, учасників війни з Фінляндією, оборони міст-героїв, бойових дій на різних театрах війни, а ще – поіменні відомості про нагороджених орденами та медалями, полеглих на фронтах та жертв нацистського окупаційного режиму тощо. У структурі книги чільне місце також зайняли авторські нариси, в яких ідеться про епізоди воєнних років та про героїчних учасників тих буремних подій. Сторінки видання наповнені численними світлинами земляків-героїв, що поряд з високолітературним стилем авторської оповіді та бездоганним впорядкуванням текстових матеріалів забезпечує книзі високий читацький інтерес. Додамо до цього й те, що всі вміщені тут факти й імена є достовірними й вивіреними, позаяк автор з притаманною йому ретельністю й педантизмом базував їх матеріалами архівосховищ Москви, Києва, Полтави, Черкаси, місцевої громади, а також спогадами та результатами численних опитувань земляків.

А днями в науковій бібліотеці Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького відбулася перша презентація нової книги І. С. Городинця. Її учасниками стали студенти-історики, викладачі, працівники обласного музею та книгозбірень м. Черкаси, а також краєзнавчий актив. Ведучий цього велелюдного заходу, голова обласної організації Національної спілки краєзнавців України професор В. М. Мельниченко, даючи високу оцінку книзі відомого краєзнавця, зокрема підкреслив у своєму

виступі: «Унікальність цього видання полягає в тому, що в центрі авторської уваги – прості, звичайні люди, які витримали найтяжчі випробування воєнного лихоліття, але в більшості випадків залишилися «поза кадром» офіційної ідеології. Безцінними є зібрані І. С. Городинцем свідчення учасників подій війни, позаяк саме така інформація з перших вуст і допомагає відтворювати правдиву й багатовимірну картину такого драматичного і масштабного дійства, як війна». Краєзнавчий очільник області також повідомив, що за великі надбання в царині місцевої історії безпальчівському ентузіасту присвоєно звання «Почесний краєзнавець України».

Щиро й проникливо говорив про свого батька присутній на заході син автора, мешканець Безпальчого Юрій Іванович Городинець. Він повідомив цікаві деталі з життя відомого краєзнавця та окремі деталі створення та видання його останньої книги. Не залишив байдужими учасників презентаційного дійства і глибокий та емоційний виступ юного краєзнавця, студента 2-го курсу ННІ історії і філософії О. Компанійця. Принагідно зазначимо, що Олексій уже підготував до друку свою книгу, присвячену історії рідного села Червона Слобода в роки Другої світової війни.

Насамкінець відзначу, що з Іваном Сергійовичем мене пов'язували довгі 35 років спілкування та співпраці, тому можу з повною відповідальністю засвідчити, що в особі мого побратима по краєзнавчому цеху ми мали справді непересічну особистість, яка заслужила високого поцінування й увічнення пам'яті. І як добре, що місцева громада прийняла рішення про присвоєння імені цього подвижника краєзнавства одній із вулиць села Безпальче.

Травень 2014 р.

МИТЕЦЬ НАУКИ, ПОДВИЖНИК ОСВІТИ

Жити – означає безупинно рухатися вперед.
С. Джонсон

У когорті сучасних освітян-достойників поважне місце належить Анатолію Георгійовичу Морозову. Доктор історичних наук, професор Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, академік Академії історичних наук України, відмінник освіти, він знаний у науковій та освітянській спільноті як беззаперечний лідер і генератор нових ідей. Попри свій не такий уже й молодий вік, науковець просто-таки вражає невгамовною енергією і масштабністю задумів. Напередодні Дня науки ми зустрілися з професором, аби задати йому декілька запитань про його добротворний життєвий шлях і не тільки...

Анатолію Георгійовичу, Ви народилися в самому серці України – місті Шпола (неподалік у с. Мар'янівка знаходиться географічний центр України). У якій родині зростали?

Почну з того, що маю козацьке пракоріння: мій прадідусь – катеринославсько-кубанський козак. Батько Георгій Андрійович – військовослужбовець, підполковник, орденоносець, інвалід війни 1-ї групи. До речі, й моя мама Надія Іванівна – також учасниця бойових дій у партизанському загоні й на фронті, була поранена, а в мирний час працювала бухгалтером обласного відділу профтехосвіти. Світла їм пам'ять!

Цьогоріч у Вас підостів вагомий ювілей – 55-річчя трудової стажу. Виходить, що Ви перейшли на самостійні хліби уже в підлітковому віці. А як же шкільне навчання?

Я відгукнувся на модне тоді гасло «Молодь – на виробництво!» та й самому хотілося якнайраніше утвердитися в цьому житті. На початку трудової кар'єри працював учнем електрослюсаря, пізніше – електромонтером Черкаського заводу хімволокна. А середню освіту здобував у вечірній школі робітничої молоді (м. Шпола) і принагідно зазначу, що в цьому ж закладі навчався також мій іменитий земляк, в майбутньому відомий письменник та гро-

мадський діяч, Шевченківський лауреат Михайло Слабошпицький, а також знаний професор-онколог Борис Мисловатий. Школу я, між іншим, закінчив зі срібною медаллю.

А потім було навчання в Пушкінському військовому училищі радіоелектроніки і служба у військах протиповітряної оборони на посаді начальника групи озброєння авіаційної ескадрильї...

На жаль, моя військова служба виявилася закороткою: всього кілька років. Довелося її залишити через погіршення стану здоров'я, і я встиг дослужитися лише до звання старшого лейтенанта. По тому працював майстром на заводі, деякий час обіймав посаду директора Стаханівського МПТУ № 22. Довелося попрацювати й у Черкаському «Білому домі» завідувачем відділу обласного рівня влади.

Коли ж Вас покликala муза історії – Кліо?

Вона постукала у мої двері ще в юності: вже тоді я із захопленням читав безліч історичних сюжетів. Зрештою й сам спробував писати історичну прозу про славу козацьку добу, тоді лише «в стилі». Незабаром відчув катастрофічну нестачу фахових історичних знань і подався до столичного ВНЗ вчитися на історика.

Ви закінчили з відзнакою Київський педагогічний інститут ім. М. Горького (нині – НПУ ім. М. Драгоманова) без відриву від Вашої основної роботи. Потім – ще й аспірантуру в Інституті історії АН України. А коли ж розпочався відлік Вашої кар'єри в ранзі професійного історика?

Захистивши в 1985 р. кандидатську дисертацію, я відразу приступив до роботи на відповідній кафедрі Черкаського педінституту (пізніше університету) і вже перебуваю в його стінах 32 роки, постійно дякуючи долі за цей життєвий бонус. Тут пройшов шлях від асистента до професора, завідувача кафедри (докторську з проблем сільськогосподарської кооперації доби непу захистив у 1994 р.).

Студенти дають високу оцінку Вашим змістовним і напроцуд цікавим лекціям з археології, новітньої історії України та усіляких спецкурсів. Але в колі Ваших багатогранних дослідницьких інтересів рельєфно виділяється історія українського селянства. З чим пов'язаний саме такий пріоритет?

Відома істина: селом проростає Україна, а селянство знаходиться в основі цього її конструкту. Дійсно, серед моїх майже 200 праць лівова частка належить саме «селянській» темі й вона є невичерпною та благодатною. Хотілося б назвати дещо зі свого «селянського» доробку: це монографії «Село і гроші», «Гроші для

господаря», «Аграрна політика країн Євросоюзу» та ін. А ще мені близька проблематика історії Української революції 1917–1921 рр., з цієї теми у співавторстві побачила світ відповідна навчально-наукова трилогія (посібник, хрестоматія і збірник персоналій). Цікавить мене й військова минувшина, а відтак за результатами кількарічних пошуків я разом зі своїм колегою Михайлом Верховським видав ґрунтовний словник-довідник (до речі, ілюстрований) з воєнної історії України.

Вами засновані єдиний в Україні науково-дослідний інститут селянства, його друкований орган – часопис «Український селянин» та Всеукраїнське наукове товариство істориків-аграрників. Отже, Вашими зусиллями наш університет став визнаним національним центром з вивчення селянської проблематики...

Це так, побачило світ вже кількасот статей та окремих видань зі вказаного тематичного напрямку. Окрім того, на базі університету й НДІ селянства проведено 11 аграрних симпозіумів національного й міжнародного рівня за участю провідних вчених-аграрників України та зарубіжжя. Окрім «Українського селянина» нами зініційовано випуск ще одного фахового збірника – «Гуржіївські історичні читання» (на честь відомого історика, нашого земляка із Худяків Черкаського району І. О. Гуржія). Щороку видаємо тематичні монографії започаткованої нами серії «Бібліотека українського селянина».

З ім'ям професора А. Морозова пов'язано ще одне надбання ЧНУ – перша в його історії спеціалізована вчена рада із захисту кандидатських (а тепер уже й докторських) дисертацій...

Так, задля цього було витрачено немало сил і часу, зрештою в 2004 р. ця рада таки взяла прописку й відтоді в ній захищено безліч дисертацій з різних історичних спеціальностей. Я впродовж 8-ми років очолював роботу ради, а нині виконую обов'язки заступника її голови.

В Україні стала загальновідомою наукова школа істориків-аграрників професора Морозова. Під Вашим безпосереднім керівництвом вже захищено 36 дисертацій (в т. ч. й 5 докторських). Вражаюча статистика! А котрими зі своїх учнів Ви пишаєтесь найбільше?

Для мене всі мої учні дорогі, мов рідні діти. Все ж хотів би виділити з цього довгого списку проректора з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності ЧНУ професора С. В. Корновенка (нині – ще й голова вказаної спецради), директора навчально-наукового

інституту історії і філософії нашого вишу, професора Н. І. Земзюліну, проректора Черкаського державного технологічного університету професора В. М. Лазуренка, професора Уманського педуніверситету ім. П. Тичини З. М. Священко, завідувача кафедри Східноєвропейського університету доцента І. В. Десятнікова та ін.

Ви ініціювали створення першого в університеті археологічного музею. Розкажіть про його роботу.

Дійсно, цей просвітницький осередок є предметом нашої гордості. В його експозиції – тисячі артефактів хронологічним охопленням від доби палеоліту до Хмельниччини. Музей став ефективною навчально-методичною базою для підготовки фахівців-істориків та центром археологічних досліджень.

Ви член двох національних творчих спілок України – журналістів та краєзнавців. Чи вистачає часу для творчості?

Проблем ніяких не виникає, адже частина наукових пошуків після певної адаптації органічно вписується в медійні та краєзнавчі публікації. Друкуюся в обласній періодиці та краєзнавчих часописах, час від часу з'являюся в теле- і радіоефірі.

Чи пішов хтось із рідних Вашими життєвими стежинами?

У цьому сенсі я доконечно щасливий: моя донька Софія здобула науковий ступінь кандидата історичних наук і досліджує минувшину землекористування. Здобуває ступінь магістра-історика в Лейденському університеті (Нідерланди) й онучка Оля...

А чим професор Морозов душу заспокоює, які має захоплення?

У вільний час (а його завжди обмаль) люблю мандрувати Черкащиною – найкращим у світі рідним краєм. Найчастіше буваю на Чигиринщині – де знаходиться державотворче осердя України й місця, пов'язані зі славними сторінками визвольних змагань наших краян. А ще упродовж багатьох років залишаюся шанувальником книгочитання.

Мабуть, не утримаюся від традиційного запитання про Ваші творчі плани...

О, їх безліч, а я назву лише два проекти. Планую завершити впорядкування спогадів мого діда Івана Андрійовича Меркотана – активного учасника революційних подій 1917–1921 рр. Сподіваюся, що дійдуть нарешті руки, аби поставити остаточну крапку на творчій справі завдовжки в кілька десятиліть: творенні мого історичного роману, присвяченого легендарному запорозькому кошовому отаманові І. Сірку.

Травень 2016 р.

СЛУЖИТИ ГУМАНІЗМУ Й ДЕМОКРАТІЇ

*Сенс має лише життя, прожитте заради інших.
А. Ейнштейн*

Не так вже й багато працівників вищої школи Шевченкового краю поціновано почесним званням «Заслужений працівник освіти України»: з нині суцїх це всього 41 особа. До цієї славної когорти належить і відомий науковець, професор Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького Микола Павлович Іщенко. Його украї насичений вагомими справами життєвий шлях є хрестоматійним прикладом для підростаючого покоління – в сенсі яких життєвих висот може досягти проста за походженням людина завдяки ненастанній праці та безмежній відданості справі, якій служить...

Сходження

Майбутній професор філософії прийшов у цей світ під завісу травня непростого, першого повоєнного року. Його малою батьківщиною стало село Верхня Згар, що на Драбівщині, де до кінця 1940-х років діяла садово-городня дослідна станція, бував розкішний сад. Тут велася селекційно-дослідницька робота під орудою досвідченого садівника, діда нашого героя, Омеляна Йосиповича Ждана, який підтримував зв'язки із самим І. В. Мічурінім!

Зростав Коля разом із братиком і сестричкою в родині службовців, де панував культ праці, освіченості й селянських чеснот. Його батько Павло Михайлович – кадровий офіцер-орденоносець, комбат-артилерист, пройшов усіма пекельними колами фронтів Другої світової, усім смертям назло вцілів після полону навіть у штрафбаті. «Учіться, дітки, працюйте, не покладаючи рук, будьте наполегливими», – частенько напучував батько. А берегиня родини, мама Антоніна Омелянівна, медпрацівник за фахом, виховувала своїх дітей на засадах доброти, милосердя й любові до України.

Рідні Миколи щиро раділи його успіхам у шкільному навчанні. Ще б пак: відмінник навчання, переможець олімпіад, спортсмен.

А здобувати загальну освіту йому довелося в місцевій восьмирічці, Золотоніській школі № 4 та Драбівській № 2, останню закінчив у 1965 році. У Золотоніському сільгосптехнікумі, де навчався разом із майбутнім Героєм України М. Васильченком, отримав диплом ветфельдшера й певний час працював за фахом у селі Шевченковому, куди його направили як кращого випускника.

Як і належалося, три роки перебував у лавах Збройних сил, служив у ракетних військах стратегічного призначення. Після звільнення в запас цілком очікувано для рідних і близьких подався на філософський факультет Київського національного університету ім. Т. Шевченка. У столиці зустрів Микола й свою долю: закохався в донеччанку Тамару, котра тоді проходила стажування в Інституті кібернетики ім. Глушкова. Згодом побралися, й главі молодій родині довелося поєднувати навчання з вечірніми підробітками тяжкою працею вантажника. Ще в студентські роки розпочалася науково-дослідницька діяльність М. Іщенко: він ставав переможцем всесоюзних і республіканських конкурсів студентських наукових робіт, друкувався в наукових часописах.

Як одного з кращих випускників провідного вишу України, М. Іщенко направили на викладацьку роботу до Донецького політехнічного інституту. Не забарився й захист ним дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук: ця подія сталася в січні 1977 року. Той рік був пов'язаний іще з одним знаковим і омріяним поворотом у долі молодого вченого: він був запрошений викладачем до Черкаського педагогічного інституту й завдяки цьому й повернувся на рідну Черкащину. Відтоді жодного іншого запису в трудовій книжці Миколи Павловича вже не було, самовідданій праці в цьому провідному виші Шевченкового краю він віддав майже чотири десятиліття!

Невпинно йти вперед

Не зупинятися на досягнутому – таким було й залишається життєве кредо нашого іменитого земляка. У 1990 р. він у тодішній ще столиці Москві впродовж майже 5-годинної процедури і творчих дискусій успішно захистив докторську дисертацію з маловивченого й перспективного тематичного напрямку – соціально-філософського аспекту ювентології, обґрунтувавши оригінальну концепцію соціального становлення молоді та особистості, яка, до речі, спочатку не досить доброзичливо була зустрінута в колах

представників тоталітарної педагогіки. Та з плином часу новаторські ідеї М. Іщенка здобули визнання і її широко впроваджували в соціальну й педагогічну практику. Фахівців з означеної проблематики в Україні та й за її межами можна на пальцях перерахувати, і саме за результатами досліджень черкаського науковця було прийнято відповідний Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні». Черговим визнанням наукових успіхів стало присудження Миколі Павловичу через 2 роки після захисту дисертації вченого звання професора. Принагідно зауважимо, що на той час у місті Черкаси налічувалося всього 5 інститутських докторів-професорів.

За 44 роки науково-педагогічної діяльності яких тільки навчальних курсів не довелося викладати Миколі Павловичу! У пам'яті його вдячних студентів назавжди вкарбувалися Іщенкові лекції із філософії, культурології, політології, державного управління, філософії науки, публічного управління і адміністрування та ін. Доконечно щира й напрочуд емоційна манера викладання, високий науковий рівень, щонайтисніший зв'язок теорії із життям, вимогливість і людяність – це, мабуть, лише частинка портрета Іщенка-викладача. Студенти ЧНУ глибоко поважають професора за фанатичну відданість справі, високий професіоналізм, справедливість, комунікативність та доброзичливу культуру спілкування.

Багатий життєвий досвід і талант педагога органічно доповнюється неабияким організаторським хистом. Він знадобився М. П. Іщенку, аби протягом понад 20 років очолювати роботу провідних кафедр університету. Серед цих структур є й найдорожча професорові – це кафедра державного управління і соціально-політичних наук, при якій завдяки його ініціативі та кількарічній напруженій організаторській праці в 2008 р. було відкрито магістратуру державної служби. На базі цього професорового дітища в Черкасах готують високофахових держслужбовців й за останні вісім років щонайменше 300 осіб (переважно чинних посадовців) отримали відповідні дипломи. А ще під науковим керівництвом і за його сприяння захищено більше десятка кандидатських дисертацій.

Професору Іщенку притаманне означення «Лідер», і воно особливо виразно виявляється в його науковій діяльності. Вражає багатоманіття дослідницьких інтересів Миколи Павловича, серед яких поряд із уже згаданою ювентологією поважне місце належить

філософії науки, філософсько-політичним проблемам глобалістики, розвитку інститутів держави, державному управлінню і громадянському суспільству, соціально-філософським аспектам культури тощо.

Гідний наслідування й творчий доробок ученого, що наразі становить понад 260 опублікованих праць. Принагідно підкреслимо, що серед них десятки окремих видань: солідних монографій, підручників, посібників, енциклопедій, довідників тощо. Особливо пишається черкаський професор своїми фундаментальними фоліантами «Соціально-політична енциклопедія», «Людина у Всесвіті і світовій цивілізації», «Філософія науки», «Політологія» та ін. Додамо до цього, що М. Іщенко взяв участь у роботі щонайменше 100 наукових форумів різного рівня (у багатьох із них – як організатор).

Професор М. Іщенко започаткував і очолив роботу власної наукової школи: філософії гуманізму й демократії. Свідченням загальнонаціонального визнання успіхів цього авторського творчого об'єднання стало включення школи до переліку наукових об'єктів, які становлять національне надбання України. За результатами наукових пошуків вченого свого часу прийнято закон СРСР про молодь, а вже в умовах української незалежності – Закон України «Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні».

Щедротні водогони

Робочий день професора-гуманіста усе ще заповнений різноманітними справами, бо він іще й входить до рядколегій солідних періодичних видань, зокрема: «Вісник Черкаського університету. Філософські науки» та «Щорічний збірник матеріалів науково-практичного семінару з державного управління». Систематично друкувався на сторінках республіканської та обласної періодики, виступав у теле- і радіоефірі й завдяки цьому в 2010 році здобув членство в Національній спілці журналістів України.

М. Іщенко завжди у вирі громадського життя. Так, у роки горбачовської «перебудови» він активно працював у робочих групах при Верховній Раді СРСР з питань помилування дисидентів та при Раді Міністрів СРСР – з проблем соціально-економічних реформ. Незмінно керуючись власним життєвим кредо «робити добро людям», Микола Павлович залучив значні муніципальні та

спонсорські кошти, що дало змогу в його рідному селі Верхня Згар заасфальтувати вулиці, збудувати водогін та викопати ставок.

Самовідданість М. П. Іщенка на освітньо-науковій та громадянській ниві дістала загальноукраїнське визнання. Переконливим свідченням цього стало його обрання академіком відразу двох престижних українських академій: політичних наук та національного прогресу України. Поцінований професор і високою державною нагородою: в 2008 р. йому було присвоєно почесне звання «Заслужений працівник освіти України». А вже ж відзнак відомого та регіонального рівня — то й не злічити!

Микола Іщенко — глава дружної родини, і годі й шукати більшого щастя, аніж жити з коханою й вірною дружиною та повторити себе справами земними у своїх дітях. Поруч із ювіляром на тій же кафедрі працює його син Олег — кандидат наук, доцент. Цікава деталь: на титулках кількох видань позначено творчий тандем старшого й молодшого Іщенків. А старша донька Аліна закінчила філософський факультет Московського держуніверситету ім. М. Ломоносова і нині є відомим музеєзнавцем. «На філософа вчиться в одному з провідних вишів і мій двадцятирічний онук Михайло, — з гордістю додає Микола Павлович. — Отож перебуваю ще й у статусі фундатора та очільника філософської династії. Маю ще двох онуків шкільного віку. Може, й вони стануть філософами...»

Незважаючи на немолоді вже літа, професор вражає бадьорістю й оптимізмом, добродійно-активною життєвою позицією. Практично все своє життя дружив з фізичною культурою і спортом. Свого часу досяг непоганих результатів у спринтерському та стаєрському бігу, плаванні, здобув перший спортивний розряд. Захоплюється відомий достойник й інтелектуальним видом спорту — шахами, тут він має кваліфікацію кандидата в майстри спорту.

Отаким багатограним і змістовно насиченим є життя нашого відомого сучасника, подвижника Духу Миколи Павловича Іщенка. Тож з роси йому й води, многії й благії літа служіння Україні й рідному краю!

Травень 2016 р.

НАТХНЕННА Й МУДРА ХОДА ЖИТТЄВА

Треба самому багато знати, щоб навчати інших.
В. Короленко

Багатогранність. Саме таке означення вповні характеризує постать нашого сучасника — Анатолія Юзефовича Чабана. Відомий в Україні вчений і освітянин, краєзнавець, громадсько-політичний діяч, дипломат, кавалер високих нагород, лауреат престижних премій... А ще будівничий духовної сфери Шевченкового краю, великий життєлюб.

Із досьє професора

Народився 9.09.1946 р. в с. Джулинка Бершадського району на Вінниччині. Закінчив Великотроянську школу (Кіровоградщина) зі срібною медаллю, Уманський педінститут, Академію суспільних наук. Працював учителем, перебував на високих посадах у владних міських та обласних структурах, був заступником голови Черкаської облдержадміністрації та першим секретарем посольства України в Республіці Казахстан. Упродовж 27 років викладає в Черкаському національному університеті ім. Б. Хмельницького, обирався завідувачем кафедр. Доктор історичних наук, професор, академік Української академії історичних наук. Кавалер орденів «Знак Пошани», Данила Галицького та Нестора Літописця. Лауреат премій ім. академіка П. Тронька та О. Захаренка. Обирався депутатом Черкаської обласної, міських рад Черкас та Умані.

Анатолію Юзефовичу, з огляду на ім'я Вашого батька відразу запрошується запитання: чи немає, бува, у Вашому родоводі польського «сліду»?

Та ні, я українець з діда-прадіда. Просто на Вінниччині це досить поширене чоловіче ім'я і в цьому факті й відбився якийсь відгомін тамтешнього польського панування в далекому минулому. А щодо батька, Юзефа Прокоповича (світла йому пам'ять!), то він був знаним у краї ветлікарем, 5 років очолював ветслужбу кавале-

рійської дивізії (його жаргівливо називали «зампотехом»), воював, заслужив на фронті три ордени й безліч медалей.

Відразу після закінчення школи Вас запросили на роботу вчителем рідної alma mater і відтак розпочався Ваш понад піввіковий (станом на сьогодні, бо ще й далі буде!) трудовий стаж. Які дисципліни викладали?

Мені як студенту-заочнику педінституту було довірено викладання історії та співів. Передбачаю Ваш подив з приводу останньої дисципліни й маю дещо пояснити. Справа в тому, що поруч з учителем математики Г. П. Бондаренком та історії М. К. Частковським кумиром моєї шкільної юності став місцевий віртуоз, учитель співів Семен Леонтійович Лихенко, котрий свого часу навчався з легендарним класиком української музики М. Леонтовичем. Саме від нього я й отримав уроки вокалу, а також гри на клавішних, струнних і духових інструментах.

У Вас дві фахові вищі освіти, а першу Ви здобули в Умані. Що визначило первинний професійний вибір?

В Уманський педінститут я потрапив, можна сказати випадково, та проте загальновідомою є істина, що це одна з форм вияву закономірності. Справа в тому, що з дитинства марив військовим флотом, а тому після школи подався до Ленінграда, аби вступити до Вищого військово-морського училища. Та не судилося: не пройшов за станом здоров'я. А далі, перебуваючи в цейтноті, я вибрав найбільшій до рідних місць варіант навчання і вступив на фізико-математичний факультет в Умані. І ніколи не пошкодував у житті, що опанував математику — «царицю наук», бо вона сприяла формуванню якостей, конче необхідних дослідникові будь-якої галузі: логіку мислення, чітке моделювання та алгоритмування наукового пошуку.

Ваше справді карколомне сходження щаблями владної кар'єри просто-таки вражає. У 19 років стали очільником районного будинку піонерів (по-сучасному — будинок школяра), а через лічені роки — Ви вже один із лідерів молоді Ульяновського району, згодом міста Умані, потім очолили молодіжну спілку всієї області, і зрештою опинилися на владному Олімпі м. Черкаси, а потім і Шевченкового краю. Чим би Ви пояснили такий феномен кредиту довіри, який супроводжував Вас постійно?

Скажу відверто: особливих секретів тут немає, просто я з почуттям великої відповідальності ставився до виконання дорученої

ділянки роботи. А ще намагався йти в ногу з життям, бути ініціативним, ніколи не страждав самовдоволенням, не зупинявся на досягнутому, завжди прагнув більшого.

З Вашої біографічної довідки випливає, що Ви, перебуваючи на високій посаді й маючи інші варіанти, у 27 років пішли рядовим у лави Збройних сил. Цей Ваш життєвий крок є особливо приметним у контексті сучасних подій...

Так, я відслужив належний термін у танкових військах і про це не шкодую. Адже військова служба — то велика школа життя, до того ж мені, як молодіжному лідерові, треба було подавати приклад юним щодо виконання почесного обов'язку громадян у захисті Вітчизни.

Історичну освіту Ви здобули в стінах одного із найпрестижніших навчальних закладів колишнього СРСР — Академії суспільних наук. Чим запам'яталися роки навчання?

Насамперед спілкуванням з тодішніми провідними вченими Л. Абалкіним, В. Медведєвим, С. Момжаном, Ж. Тоценком та багатьма іншими. Ми були на стажуванні у провідних мистецьких закладах тогочасної столиці, наприклад театрі на Таганці, де випало зустрічатися із самим В. Висоцьким. А, мабуть, найголовніше, що під час навчання я остаточно визначився із фаховим вибором, вирішивши присвятити своє подальше життя служінню Клію. У вільний від занять час годинами просиджував у бібліотеках та архівах, збираючи матеріал для кандидатської дисертації з проблем формування соціальної активності сільської молоді. Її вдалося захистити відразу після завершення навчання в академії...

Від 1990 року Ви розпочали викладацьку діяльність в Черкаському педінституті, разом із О. Г. Перехрестом стали фундатором історичної освіти, очолили першу в цьому вищій кафедрі історії України...

Так, то були нелегкі, але славні й багато в чому доленосні часи, які збіглися в часі з народженням незалежної України. Розбудову історичного факультету довелося розпочинати з нуля, навчально-матеріальна база кілька років залишала бажати кращого. Втім, у стінах вишу я відразу відчув себе комфортно, й усвідомив, що зароджене в юності вчительське начало таки взяло гору.

Захищена Вами докторська дисертація з проблем історії Середньої Наддніпряниці стала взірцем наукового краєзнавства й водночас викликала чимало дискусій в академічних колах. А хто

підтримав Вас у концептуальних висновках та формулюванні теоретичних положень?

Обираючи тему, по суті абсолютно цілнну у плані наукової розробки, я виходив із того, що етнічним і державотворчим ядром України є саме Середня Наддніпрянина, тому її славна історія заслуговує щонайпильнішої уваги. А підтримали мене в дослідницьких пошуках відомі українські історики – академіки В. А. Смолій, П. Т. Тронько, професори М. Д. Березовчук, Ю. Ю. Кондуфор та ін.

Окрім історії Наддніпрянини у Вас є ще доволі широке коло науково-публіцистичних зацікавлень. Назвіть найближчі Вам теми.

Мене цікавить минувшина рідного краю, козацька доба, українське державотворення за Б. Хмельницького та його наступників. Останні роки ґрунтовно займаюся проблемами цивілізаційного вибору України на шляху до Європи та історією повсякдення.

На загал у Вас понад 350 публікацій. Якими пишається найбільше?

Насамперед кількома фундаментальними виданнями з історії Середньої Наддніпрянини, низкою навчально-методичних посібників та історико-краєзнавчих книг. Нещодавно побачила світ монографія «Щедрий стіл Середньої Наддніпрянини» – дослідження традиційного столу українців різних історичних періодів. Сподіваюсь, що не залишилася непоміченою серед читацького загалу й моя збірка історико-публіцистичних нарисів «Постаті». Готуються до друку книги «Карби» (про історичні події в Україні крізь призму сучасних уявлень) та «Цивілізаційний вибір України».

Ви стали учасником та організатором понад 100 наукових форумів. Які з них вам запам'яталися найбільше й чому?

Насамперед пишаюся тим, що спільно з Інститутом історії НАН України на базі нашого університету було проведено 10 Всеукраїнських історичних читань з проблем Української козацької держави, які традиційно збирали цвіт історичної наукової думки нашої держави і зарубіжжя. Учасником останніх ювілейних читань став третій Президент України В. А. Ющенко. Запам'яталися також наукові конференції з приводу 95-річчя університету, а також 360-річчя Корсунської битви (остання супроводжувалася ще й історичною реконструкцією біля с. Виграїв).

А що спонукало Вас повернутися до державної служби в міленіумі?

Тодішній губернатор В. Л. Лук'янець запросив мене на посаду свого заступника з гуманітарних питань і я після деяких вагань погодився. Вже мав неабиякий досвід управлінської роботи, особливо в цій важливій сфері, і зрозумів, що на тому етапі я можу бути корисним для рідного краю, його людей.

Чи все задумане вдалося здійснити?

Звісно, далеко не все: були на те об'єктивні причини. Але й зроблено чимало: відкривалися нові школи, лікарні, культурно-мистецькі об'єкти. Предметом нашої особливої гордості є те, що постав новий історико-культурний заповідник в Чигирині. Шкода лишень, що роботи з його облаштування ще й досі не завершено. На загал підкреслю, що на яких би я посадах не перебував, в центрі моєї уваги завжди було збереження історико-культурної спадщини Шевченкового краю.

Ви досить довго очолювали обласний Шевченківський комітет. Які були напрацювання у цій сфері духовної Пам'яті? Поділіться Вашим баченням подальших перспектив вшанування національного пророка в його рідному краї.

Особливо запам'яталося відзначення 175-ї річниці від дня народження Кобзаря, коли було реконструйовано практично всі шевченківські місця Черкащини. Вважаю, що на часі створення на Тарасовій горі «хати-мрії» Т. Шевченка. Адже загальновідомо, що літературний геній мріяв оселитися на дніпровських кручах у власній домівці. Збереглися й креслення цієї хатини, то чому не поповнити музейну шевченкіану ще одним об'єктом?

Упродовж 3-х років Ви перебували в Астані у ранзі першого секретаря Посольства України в Республіці Казахстан. Що Вам як повпреду нашої держави вдалося зробити для пропаганди українства?

Насамперед, активно співпрацював із культурно-просвітницькими центрами українців Казахстану, відвідав шевченківські місця, яких досить багато в цій державі, надав консультативну допомогу місцевим музейникам. А ще прочитав близько 80 лекцій з історії та сьогодення України у новоствореному українському центрі казахстанської столиці, став співавтором книги «Українці Казахстану». Додам до цього й те, що завдяки нашим зусиллям вдалося відкрити казахстанцям унікальну творчість витязя української поезії Василя Симоненка.

Після мандрів владними й дипломатичними шляхами Ви в 2010 р. повернулися в стіни рідного університету і нині перебуваєте на посаді професора кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки. Я провів блицопитування студентів і переконався в тому, що Ви в числі найулюбленіших викладачів. У чому секрет Вашої популярності?

До кожного заняття готуюся ретельно, вишукую всілякі цікавинки. А ще намагаюся іти в ногу зі швидкоплинним життям, опанував і широко використовую сучасні інформаційні технології, а також досвід, набутий під час наукових відряджень до вишів ФРН та Бельгії. Головним для мене є послідовний студентоцентризм.

Чим душу заспокоюєте в години дозвілля?

Над усе люблю українську пісню, вже довгі роки збираю пісенний фольклор рідного краю. Захоплююся читанням художньої літератури, насамперед історичної прози. Свого часу займався спринтерським бігом та великим тенісом.

Розкажіть про свою родину.

Берегиня нашої сім'ї – дружина Людмила Павлівна – працює заступником директора школи № 34 м. Черкаси. І, як мовиться, нашого квіту по всьому світу. Одна моя донька – Наталя – мешкає в далекій Новій Зеландії. До речі, вона є доктором філософії, професором Кентерберійського університету і обрана Президентом Асоціації українців Австралії та Нової Зеландії. Молодша донька, Ольга, проживає в США, працює менеджером в університеті Рудгерс, захистила докторську дисертацію з педагогіки. Маю й двох онучок: Майю і Селію.

Вересень 2016 р.

НЕ ЗВИК ШУКАТИ ЛЕГШОГО НІДЕ

*Щоб не сказали про вас грядущі: їх на землі не було
В. Симоненко*

У славній когорті освітянських достойників Шевченкового краю чільне місце посідає й колишній завідувач Золотоніського райвідділу освіти Володимир Федорович Клименко, який понад 33 роки впевненою рукою досвідченого капітана надійно тримав у своїх руках стерно освітянського корабля. З іменем цього самобутнього педагога, справді еталонного керівника, орденоносця, заслуженого вчителя України пов'язані найяскравіші сторінки освітянського літопису Златокося й це дає вагомий підстави називати той незабутній час «добою Клименка».

На світанні життя

Майбутній освітянський лідер з'явився на світ Божий незадовго до Нового року: 25 грудня 1926 р. Його малою батьківщиною стала Мехедівка Драбівського району (Черкащина), він був 13-ю, останньою дитиною в багатодітній родині селян-незаможників Федора Федотовича і матері-героїні Тетяни Вакулівни. Школу закінчив у вогняному 1941, отож життєві плани Володі безжалісно спопелила злочинниця-війна. Її пал відчув ще раніше, з листів свого старшого брата Семена – кадрового військового, що розпочав свій бойовий шлях уже в 1939-му на лінії Маннергейма (Фінляндія), а потім захищав Ленінград і пройшов вогняними верстами війни через Львів та Варшаву до нацистської столиці – Берліна, був відзначений аж 5-ма бойовими орденами. Як же хотілося Володимирі бути схожим на свого брата-героя! Та не судилося: важка травма ноги, отримана в дитинстві, унеможливила для нього військову службу.

Була жажлива ніч гітлерівської окупації завдовжки в понад два роки, смертельна небезпека, що чигала всюди, підневільна праця. У Володину пам'ять назавжди вкарбувався яскравий епізод тих лихозвісних воєнних років: його батьки попри небезпеку з боку окупаційної влади переховували пораненого радянського лей-

тенанта з Оренбургщини О. І. Чуйкова. А найменший член родини брав у цій благородній і героїчній справі щонайдіяльнішу участь.

Після вигнання окупантів, ледь відновив свою роботу Золотоніський педтехнікум, Володимир у 1944, ще воєнному році, вступив на навчання до цього закладу, адже з юних літ мріяв про вчительську професію. Навчання в хлопця йшло як по маслу, та одна біда: батьки не могли йому нічим допомогти матеріально, тому в юнака постійно паморочилась голова від хронічного недоїдання та й одяг його весь був у латках. Втім вказане не завадило Володимиру стати одним із перших у навчанні та художній самодіяльності.

Навчання завершив у голодному 1947, а наступного року стався ще один знаковий поворот у його долі. Володимир побрався зі своєю односельчанкою Марійкою Перевертень, яка теж опанувала вчительський фах у Золотоноші, а через рік з'явився їхній первісточок – Валерій. Радості закоханих не було меж!

Життєве розкрилля

Свою педагогічну кар'єру Володимир розпочав у Золотоніській міській школі № 3 на екзотичній посаді (як на нинішні часи) старшого піонерського вожатого, а згодом учителя початкових класів. Фахову освіту продовжував на заочному відділенні історичного факультету Київського педінституту і паралельно викладав історію та Конституцію СРСР учням міської школи № 4. Молодий учитель відразу зарекомендував себе непересічною й творчою особистістю.

Після отримання диплома про вищу освіту в 1952 р. Володимир Федорович дав згоду на своє призначення директором Ковтунівської семирічки, яка його клопотаннями невдовзі була реорганізована в середню. Упродовж семи років В. Клименко очолював цю сільську десятирічку й за цей час вона перетворилася в потужний осередок передового педагогічного досвіду Черкаського краю з питань розбудови матеріально-технічної бази, організації навчальної роботи, трудового та естетичного виховання. В районного керівництва остаточно визріла думка про те, що саме ковтунівському директорові варто доручити керівництво районною освітою в умовах кардинального реформування цієї доленосної галузі наприкінці 1950-х років.

У травні 1959 р. до Володимира Федоровича зателефонував тогочасний очільник Золотоніського району І. В. Кубишев і запро-

понував обійняти посаду завідувача райвідділу народної освіти. Так розпочалася понад 30-річна кар'єра В. Ф. Клименка як освітянського лідера Златокраю.

Молодий очільник відразу ж визначив основні пріоритети своєї управлінської діяльності. Одним із них стало зміцнення навчально-матеріальної бази районної освіти і найперше – спорудження типових шкільних приміщень. Вражаюча статистика: за управлінської каденції В. Клименка стало до ладу 35 шкіл (пересічно понад одна школа щороку!).

Переймався завідувач і кадровою проблемою, а відтак завдяки його наполегливості вже наприкінці 1970-х років понад 90% підпрацівників мали вищу освіту. Зразково в районі вирішувалися й питання середнього всеобучу: майже всі випускники восьмирічок неодмінно завершували навчання в середніх школах чи інших закладах. Яку сферу освіти не візьми, то всюди золотонісці були попереду: чи то перехід на кабінетну систему, навчання дітей-шестирічок, організація груп продовженого дня, комп'ютеризація навчального процесу, чи діяльність учнівського самоврядування і трудових об'єднань, урізноманітнення позакласної й позашкільної роботи, впровадження нових форм дошкільного виховання. І за всім цим – невичерпна ініціативність і унікальний організаторський хист освітянського лідера В. Ф. Клименка та його управлінської команди.

Доля подарувала й мені високу честь і безмежну радість спілкування та співпраці з відомим освітянином. Близько чверті віку я відчував його потужну життєву енергетику та батьківську підтримку спочатку як учитель історії, а потім упродовж понад 10 років і як директор Чапаєвської школи. Як мовиться, з перших вуст маю засвідчити, що роками карбована мудрість Володимира Федоровича як керівника базувалася насамперед на вражаючому працелюбстві й відповідальності, фанатичній відданості освітянській справі, дивовижному відчутті нового, безмежній любові до вихованців, великій вимогливості й зворушливій довірі до колег...

У zenіті визнання

Уже в 1960-х роках про стиль роботи Золотоніського райвно і його очільника заговорили на обласному рівні, його рекомендували впроваджувати в практику діяльності всіх відділів освіти Черкащини, а згодом – України. У 1967 р. очолюваний В. Клименком

відділ освіти був визначений учасником Всесоюзної виставки досягнень народного господарства, а в 1968 р. роботу керівництва золотоніської освіти було схвалено колегією Міністерства освіти УРСР. Вже від початку 1970-х Золотоніський район став загально-визнаним лідером регіональної освіти всеукраїнського масштабу!

Згодом визнання напрацювань золотонісців та їхнього очільника сягнуло загальносоюзних обширів. Так, за результатами надзвичайно глибокої й всеохопної перевірки освіти району колегія Міністерства освіти СРСР на початку 1987 р. схвалила досвід роботи Золотоніського райвно й рекомендувала всім освітнім керівним структурам держави всебічно його вивчати та впроваджувати. Як і досі, золотоніські освітяни демонстрували свої успіхи на виставках досягнень народного господарства СРСР і УРСР (на загал – по тричі).

Переконливі успіхи освітян Золотоніщини стали предметом висвітлення на сторінках науково-педагогічних журналів «Радянська школа» (нині «Рідна школа») і «Народное образование», загальносоюзних, всеукраїнських (в тому числі й газети «Освіта») та місцевих часописів, монографій співробітників Українського науково-дослідного інституту педагогіки та інших видань. З метою вивчення справді унікального досвіду роботи на Золотоніщині побували делегації освітян із Казахстану, Литви, Молдови, Узбекистану, Чувашії, більшості областей України.

Прийшло й державне визнання самовідданої праці золотоніського завідувача: уже в 1966 р. В. Ф. Клименка було відзначено орденом «Знак Пошани». 1970-ті принесли нові високі відзнаки його подвижницької діяльності: зокрема, в 1978 р. освітянський загал Золотоніщини блискавкою облетіла звістка про присвоєння Володимирі Федоровичу почесного звання «Заслужений учитель Української РСР».

А в 1986 р. йому було вручено орден Жовтневої революції, що тоді посідав друге місце в ієрархії державних відзнак. А що вже відомчих і регіональних нагород, якими була поцінована праця освітянського достойника, то їх і злічити неможливо!

Транзит у вічність

Настав буремний і переломний 1991 рік. З вуст районного керівництва дедалі частіше в адресу В. Клименка звучали натяки щодо його відставки, бо, мовляв, у нових умовах районну освіту

слід довірити іншому керівникові: незаангажованому й налаштованому на радикальні зміни. Зрештою, Володимир Федорович у 1992 р. таки написав заяву про звільнення з посади і став методистом Золотоніського районного (згодом міського) будинку дитячої і юнацької творчості. І на цій новій, на перший погляд, малопомітній службовій стежі працював з повною віддачею сил і енергії, бо діяти інакше він просто не міг.

Поріднений з Мельпоменою ще з 1940-х років, Володимир Федорович продовжував грати на сцені Золотоніського аматорського народного театру. Театральне мистецтво стало поруч з освітою ще однією важливою іпостассю його неординарного життя. Слід зробити акцент на тому, що В. Клименко віддав самодіяльному театру понад пів віку й зіграв на його сцені близько 60 ролей! Позитивну оцінку грі самодіяльних акторів загалом і В. Клименка зокрема дала й зірка українського театру й кіно Наталія Ужвій, яка гостювала в Золотоніському будинку культури (тут вона свого часу розпочинала сценічну діяльність).

В останні роки свого життя Володимир Федорович міг більше часу бути в колі своєї родини. З любов'ю дружиною Марією Дмитрівною, яка працювала вчителем географії міської школи № 4, прожив душа в душу майже пів століття. Пишався й своїм сином Валерієм, що став провідним фізиком-предметником м. Золотоноші, відмінником освіти і вчителем-методистом.

Життєва завіса відомого освітянина впала у квітні 1997, а йшов тоді лише 71-й рік його життя. Далися взнаки неймовірні емоційно-нервові перевантаження на керівній роботі, недоспані ночі, стресові ситуації останніх років.

На Золотоніщині пам'ятають про людину, що все своє життя без останку, жертвовно віддала її шляхетності Освіті. Щороку до дня працівників освіти відбувається нагородження кращих педагогів районною премією ім. В. Клименка. Її лауреатами стали відомі в краї педагоги Р. М. Дорош (с. Благодатне), Л. А. Филь (с. Кропивна), Т. Є. Єремеева (Драбівці), М. М. Милашенко, Ю. О. Шихов, Г. М. Запара, А. Ю. Логінов (Золотоноша) та ін.

А щоп'ять років проводяться запроваджені в 2006 р. педагогічні читання, присвячені пам'яті колишнього завідувача. Поза будь-якими сумнівами, В. Клименко заслужив на цю нетлінність пам'яті!

Грудень 2016 р.

ВІДОМІЙ ДЕРЖАВОТВОРЕЦЬ ІЗ ДЕНЬГІВ

*Людина може знайти сенс у житті,
тільки присвятивши себе суспільству.
А. Ейнштейн*

Українська революція 1917–1921 рр., що стала однією із найголовніших подій національної історії ХХ століття, висунула чудову плеяду яскравих особистостей – патріотів-державотворців. Серед них доволі помітне місце належить Сергію Павловичу Шелухіну – видатному правникові й будівничому української державності революційної доби, а ще відомому публіцисту, письменнику та історику. Ця багато в чому харизматична постать є нашим земляком, уродженцем мого рідного села Деньги, що на Золотоніщині. З огляду на цьогорічне відзначення українською й світовою спільнотою 100-річного ювілею початку національно-демократичної революції випадає вагома нагода звернутися до хоча б побіжного огляду життя деньгівчанина, котре має стати взірцем для нині сущих українців.

Його родові коріння

Попри російське прізвище, С. П. Шелухін насправді має доконечно українське родові коріння й козацьке походження. Його прапрадід Кіндрат Іванович Шолуха належав до сотенної військової старшини. Вдалося виявити історичне джерело (протокол губернського предводителя дворянства), який засвідчує факт отримання дворянського звання прадідами нашого героя Василем і Кирилом, позаяк «Иван Шолуха (батько Кіндрата – авт.) військовим товарищем действительно был, ...а отец Кіндрат в числе сотенных старшин служил». Отже, це було так зване «вислужене» дворянство, отримане за військові заслуги предків.

Вартим уваги є той факт, що прізвище родини пройшло не одну трансформацію, перед тим як набути свого остаточного варіанту – Шелухіни. Так, дружина родоначальника Кіндрата Івановича, Катерина, після смерті чоловіка записана як вдова Шулушиха

(Шолушиха), а згодом – «умершаго дворянина Кондрата Шолухи жена Екатерина, удова». Сини вдови Василь та Кирило узагалі не мають прізвища й зареєстровані в документах по батькові як Кондратови (Кондратенки). Лише в записі за 1801 р. вказано «Василий Кондратиев сын Шолуха».

Дід нашого героя Яків Васильович (народився в 1790 р.) мав скромний цивільний чин колезького реєстратора (згідно з «Табелем про ранги» – найнижчий, 14-й ранг) і саме в його особистих документах за 1846 рік з'являється перелицьоване на російський лад (на той час це було доволі поширене явище в дворянському середовищі) прізвище «Шелухін». Проживав він зі своєю дружиною Тетяною Прокопівною (уродженою Папкевич) в с. Панське і саме тут 15 лютого 1823 р. народився Павло, батько Сергія Шелухіна.

Павло Якович понад 20 років перебував у військових лавах, воював на Кавказі, дослужився до капітана і за свою мужність відзначений орденом Станіслава 3-го ст. та кількома медалями. Додому повернувся інвалідом і вже у зрілому віці (40 років) побрався з деньгівчанкою Явдохою Демченко. До речі, її рідні брати стали відомими людьми: Василь – доктор права, професор, а Яків – публіцист і фольклорист. Доктором права, професором став і її племінник – Григорій Демченко.

6 жовтня 1864 р. у деньгівському маєтку Шелухіних з'явився первісточок, охрестили його в місцевій Свято-Михайлівській церкві. Ним і став Сергій Павлович – майбутній український державний діяч. Зростав він у багатодітній родині, де виховувалося шестеро дітей.

Життя на вітарі української ідеї

Першим вчителем майбутнього державотворця був І. Ф. Бойко – племінник Тараса Григоровича Шевченка. Здобувши початкову освіту, Сергій вступив до Лубенської класичної гімназії, яку очолював на той час відомий український громадський діяч та письменник, викладач грецької мови М. Т. Симонов (Номис). Під час навчання в гімназії Сергій виявив неабиякі здібності: у восьмому класі уклав підручник з тригонометрії, схвалений відомим математиком А. Вінклером, про що було зроблено запис в атестаті зрілості (1883 р.).

Відразу після здобуття середньої освіти вступив до університету св. Володимира в Києві, де прослухав курси на фізико-матема-

тичному факультеті у професорів Ващенко-Захарченка, Авенаріуса, Роммера та Шіллера. У 1885 р. перевівся на юридичний факультет університету, аби здобути професію правника, Університетські студії талановитий студент поєднував із науковою роботою, яка діставала високі оцінки наставників.

У 1888 р. С. Шелухін завершив університетське навчання, й життєві обставини змушують його шукати заробіток, а не займатися наукою. Упродовж 5 років він обіймав різні посади в окружному суді м. Єлисаветграда, був почесним мировим суддею Кам'янець-Подільської округи, а згодом став прокурором Кишинівського окружного суду. При цьому він досить активно займався дослідницькою й публіцистичною роботою, опублікував низку правничих статей в «Єлисаветградському віснику» та часописі «Бессарабець». Тоді на загал ним було написано понад 20 праць із питань права, публікація яких викликала великий резонанс.

У 1902 р. Сергій Павлович переїхав до Одеси, де 15 років служив членом Одеського окружного суду, потім – Генеральним суддею, і нарешті – сенатором цивільного департаменту. Він домігся відкриття в гімназіях курсу правознавства, який сам і викладав. Продовжуючи свою дослідницьку роботу, він виступає з доповідями, публікує статті у журналах «Одеський листок» і «Право» (м. Санкт-Петербург). Наукові студії правника й публіциста були помічені в Києві, тому його обрали дійсним членом Київського юридичного товариства при університеті Св. Володимира, а також історико-філологічного товариства при Новоросійському університеті. С. Шелухін також був діяльним членом низки одеських культурно-освітніх товариств: історії і старожитностей, археологічного, юридичного, бібліографічного, а також Одеського відділення Російського технічного товариства.

Синівська любов до України та усвідомлення її підневільного становища привели С. Шелухіна в лави національно-визвольного руху уже з кінця позаминулого століття. Він обрав тернистий шлях опозиціонера, який супроводжувався постійним поліційним наглядом, затриманнями та допитами в жандармських відділеннях.

У 1905 р. наш земляк став одним зі співзасновників одеської «Просвіти», де часто читав лекції та реферати – переважно з української тематики. Так, у 1905 р. Сергій Павлович виступив перед двотисячною аудиторією з лекцією про злуку України з Москвою і, до речі, це була перша в історії Росії лекція, прочитана

правником українською мовою. Лише упродовж 1906 р. він виступав на засіданнях «Просвіти» 18 разів, і кожен із його рефератів був ґрунтовною розвідкою в царині української історії та літератури. А після закриття «Просвіти» в Одесі (1909 р.) С. Шелухін став одним із діяльних членів «Українського клубу», товариства «Українська хата». Він виступив одним із організаторів збору коштів для відкриття українського університету у Львові.

Саме в той період у нього остаточно вкорінилася ідея автономії України. Зрештою Сергій Павлович став одним із провідних функціонерів Української радикально-демократичної партії (від червня 1917 р. – партія Соціалістів-Федералістів), входив до її ЦК.

Вірним помічником і соратником С. Шелухіна в громадській роботі стала його дружина Любов Миколаївна Шелухіна (уроджена Рігельман). Вона була одним із ініціаторів проведення Різдвяних свят для дітей в Одесі, які зрештою перетворилися на добру традицію. Так, у 1907 р. на Різдвяну ялинку в помешканні «Просвіти» (Софіївська, 30) зібралось близько трьохсот дітей, які співали і декламували українською мовою в національних костюмах. Любов Шелухіна була й редактором однієї з перших в Одесі українських газет у 1906 р. «Вісті».

З початком революційних подій 1917 р. С. Шелухіна було обрано головою Одеського ревкому. Відмовившись від високої посади в селянському департаменті, він залишив Одесу, переїхав до Києва й поринув у законодавчу й державотворчу роботу. Від самого початку створення Української Центральної Ради наш земляк був у числі її найактивніших членів (від Херсонської губернії). Згодом він очолив в УЦР фракцію самостійників і різко критикував ідеї автономістів-федералістів, відстоюючи повну незалежність УНР. У грудні 1917 р. С. Шелухін обійняв відповідальну посаду Генерального судді Республіки (згодом сенатора). Після проголошення незалежності УНР у січні 1918 р. його було призначено на посаду міністра юстиції в уряді В. Голубовича.

Про високий державний авторитет нашого земляка свідчив хоча б той факт, що саме С. Шелухіну було доручено очолити делегацію Української держави на досить драматичних перемовинах з радянською Росією (травень – жовтень 1918 р.). Як згадують сучасники, він виявив неабиякий дипломатичний хист і поряд з цим наполегливо та послідовно відстоював інтереси молоді держави.

Після повалення Гетьманату в грудні 1918 р. С. Шелухін зайняв в уряді Директорії уже звичну для себе посаду міністра юстиції. Проте його державна діяльність виявилася не тривалою, адже згодом УНР загинула, і від 1921 р. наш земляк опиняється у вимушеній еміграції (Чехословаччина). Тут він обіймав посаду професора Українського вільного університету у Празі, продовжив свою громадсько-політичну, наукову та літературну діяльність. Його перу належить низка глибоких наукових публікацій з права, історії, політології. Серед найпомітніших праць – книжки «Літературні герострати українства», «Звідки походить Русь» та ін. Наш земляк відомий і своїми талановитими поезіями, які виходили під псевдонімами Павленко, Кондратенко, Просвітянин.

Україна насичена й плідне життя відомого Українця закінчилося на 75-у році. Помер С. Шелухін 25 травня 1938 р. у Празі, де й похований.

Нащадки С. Шелухіна

У родині С. Шелухіна зростало троє дітей: первісток Юрій, 1893 року народження, син Павло (1896 р. н.) і донька Ксенія (1898 р. н.). Щодо їхньої життєвої долі, то відомості носять украй обмежений і часом суперечливий характер. Відомо, що Юрій проживав у с. Деньги, був відомим пасічником, утримуючи понад 1000 вуликів. А ще він за непу (нової економічної політики) був власником кількох торгівельних точок у Києві. У селі його знали за автентичним родинним прізвиськом Шолуха (Шелуха). За свідченнями місцевих старожилів він безкорисливо допомагав односельцям, роздаючи їм мед зі своєї пасіки. Втім, незабаром йому довелося покинути своє село та спішно виїхати на Кавказ. Там і загубився його слід. Дочка Ксенія Сергіївна до 1917 р. навчалася на історико-філологічному факультеті університету як вільна слухачка, подальша її доля невідома. Відсутні відомості й про сина Павла.

Березень 2017 р.

ВІЧНИЙ СПОКІЙ ЗНАЙШОВ У СВЯТІЙ ОБИТЕЛІ

*Життя коротке, а наука довга.
Лукіан із Самостати*

Кожний, кому випадає нагода побувати у Красногирському Свято-Покровському монастирі неподалік Золотоноші, обов'язково звертає увагу на монументальний надмогильний пам'ятник із темного граніту. Це місце вічного спочинку відомого українського геолога, гідролога, географа та ґрунтознавця Н. Д. Борисяка, а знаходиться його могила безпосередньо під стінами тамтешньої пам'ятки українського бароко – Свято-Преображенської церкви, поруч з пам'ятником творця цього архітектурного шедевр І. Григоровича-Барського.

Медична кар'єра не привабила

Народився майбутній вчений 15 (27) березня 1817 р., а його рідними пенатами стало маленьке село Риги Лохвицького повіту Полтавської губернії. Походив із дворянської родини, після домашнього навчання здобув гімназійну освіту. Місцем подальшого навчання обрав знаний навчальний заклад – Харківський університет і в 1838 р. успішно закінчив його медичний факультет. Утім, кар'єра служителя Гіппократа його не привабила і Никифор Дмитрович несподівано переорієнтувався на геологію. Відповідний фах здобув у столичному Петербурзькому університеті, а практику проходив на Уральському хребті. Було й стажування в наукових та навчальних закладах Швеції й Норвегії.

У 1843 р. він повернувся до Харкова, в стіни своєї alma mater, де з огляду на глибокі знання і наукову перспективність його призначили на посади ад'юнкта по кафедрі мінералогії та завідувача мінералогічного кабінету університету. Вже в 1847 р. молодий вчений отримав ступінь магістра, а через 5 років його було затверджено виконуючим обов'язки екстраординарного професора.

Невдовзі після захисту в 1854 р. дисертації на здобуття наукового ступеня доктора природничих наук Никифор Дмитрович був

призначений професором кафедри мінералогії та геогнозії. Власне, усе активне життя видатного вченого було пов'язано з науково-педагогічною працею в Харківському університеті. До речі, крім проведення університетських занять, він з 1845 р. викладав природничу історію в Харківському інституті шляхетних дівчат, а від 1851 р. вів курс мінералогії в Харківському ветеринарному інституті.

Свідченням визнання наукових заслуг Н. Борисяка стало обрання його членом Копенгагенського товариства північних антикварів, французького геологічного товариства, а також низки російських наукових структур. Утім, ліберальні погляди вченого викликали в керівництва університету певну упередженість, і зрештою в 1868 р. після майже 30-річної служби він пішов у вимушену відставку. Ця життєва метаморфоза збіглася в часі й просторі з особистою драмою: від Никифора Дмитровича пішла його дружина, яка вважала себе обділеною увагою з боку безкінечно заклопотаного науковими та громадськими справами її чоловіка.

Прикінцеві акорди

Після цих життєвих змін вчений повернувся на милу його серцю Наддніпрянщину й оселився в повітовому містечку Золотоноша. Він винаймав помешкання в центральній частині міста, на березі однойменної річечки. Попри свої великі заслуги потерпав від матеріальної скрути, а проте і в Золотоноші не облишив своїх наукових пошуків. Зокрема, він досліджував води річки Золотоношки, виявив у її долинах поклади торфу, переконливо обґрунтував неабиякі його переваги як альтернативного палива.

Підсобних робітників, звісно, винаймав за власні кошти, які катастрофічно танули. А коли стан його здоров'я погіршився, відомий вчений вирішив кинути свій останній життєвий якір у святій обителі – Красногірському монастирі, пожертвувавши йому всі свої статки. Його прикінцеві роки тут плинули в філософських розмислах та безкінечних молитвах.

Помер відомий українець у 65-річному віці 18 (31) березня 1882 р. і за своє праведне життя й послухництво заслужив на високу честь бути похованим біля стін Преображенського соборного храму, а на місці його усипальниці було встановлено пам'ятник.

Утім, йому судилася драматична доля, бо після закриття в 1922 р. рішенням більшовицької влади Красногірського монастиря як розсадника «опіуму для народу», могила достойника була сплюн-

дрована, зокрема з пам'ятника зняли статую Спасителя. Уже в наші дні клопотами заслуженого вчителя України М. В. Галата місце вічного спокою видатного вченого було реставровано: на усипальниці Н. Борисяка встановили хрест, умістили його портрет, впорядкували територію. Як невід'ємна складова святої обителі цей пам'ятний об'єкт став місцем паломництва численних відвідувачів.

Квітень 2017 р.

БЕРЕГИНЯ ПАМ'ЯТІ РІДНОГО КРАЮ

*У чому сенс життя?
Служити іншим і робити добро.
Арістотель*

Серед відомих літописців історії й сьогодення Шевченкового краю доволі помітне місце належить Марії Василівні Приліпко (Дудник). Педагог і громадський діяч, орденносець і лауреат, почесний краєзнавець України, вона подарувала своїм землякам гідний подиву краєзнавчий доробок, котрий слугує формуванню кращих рис патріота й громадянина.

Маріє Васи́лівно, нині Ви мешканка Черкас, але ж усе Ваше життя від його початку пов'язане із Чорнобаївщиною...

Це так, бо там я народилася, й практично всі роки віддала праці в рідному краї. Моя мала батьківщина – то славне село Малі Канівці, звідки, до речі, родом легендарний М. П. Драй-Хмара й сучасний український політик та вчений М. В. Томенко. Зростала в простій селянській родині: батько – Василь Антонович все життя попри інвалідність працював теслею, а мама Хима Максимівна – вчителькою початкових класів. Розділила трагічну долю свого покоління як дитина війни й до цих пір у пам'яті зринають епізоди жахить тієї немилосердної доби: на моїх очах згоріла рідна хата, нацисти розстрілювали тата (дивом вижив), а старший брат Володя помер тоді від інфаркту.

Навчалися вже після вигнання окупантів. Які ж навчальні заклади записали у свій актив таку відому випускницю?

Неповну середню освіту здобула в семирічці рідного села, найбільше цікавилася історією та літературою. Змалку мріяла піти по стопах мами, а тому й подалася до Золотоноші, аби опанувати вчительську професію в місцевому педучилищі. До речі, тоді цей заклад очолював знаменитий чоловік – Герой Радянського Союзу Павло Родіонович Романчук, який і зронив у мою душу перші зернята зацікавленості історією рідного краю.

Ваш загальний трудовий стаж становить понад 60 років. Як розпочиналася Ваша трудова біографія?

Стартовим майданом моєї трудової кар'єри стала посада старшої піонервожатої Великобурімської школи на моїй рідній Чорнобаївщині. «Дитячим комісаром» (так тоді величали вожатих) була впродовж кількох років. Саме в цьому історичному поселенні (тут знайдено найдавнішу на Черкащині стоянку первісних людей доби палеоліту, датовану 40 тис. р. до н. е.) я на все життя, що залишилося, поріднилася з краєзнавством. Немалу роль у цьому моєму виборі зіграв тамтешній ентузіаст-пошуківець, завуч школи Леонід Григорович Брудзь.

Довелося повчителювати й у рідній Малоканівецькій семирічці?

Так, і не один рік. Мені там особливо комфортно почувалося не лише з причини перебування в рідних стінах, але й тому, що очільником закладу був мій улюблений учитель, фронтовик-орденоносець Кирило Хомич Яременко. Саме він згодом запропонував мені відповідальну посаду свого заступника з навчально-виховної роботи, і я з радістю погодилася.

Я так розумію, вищу освіту Ви здобули, як мовиться, без відриву від виробництва. Назвіть свою alma mater.

Фах історика (про що давно мріяла) я опанувала в стінах провідного вишу України – Київського державного університету ім. Т. Шевченка (звісно, на заочному відділенні). Диплом отримала в 1962 р. і захистила його достроково, позаяк незабаром мала народжувати свою первісточку.

Вибачте за оприлюднення цієї деталі, але при Вашому вродженому пороці серця Ви тоді наражали себе на смертельну небезпеку, бо медична статистика щодо таких випадків ой яка невтішна...

Я про це тоді не думала, бо над усе хотілося будь-якою ціною виконати цю найвищу місію жінки: дарувати життя. І вже на схилі

віку проживаю в родині своєї доньки Валі, постійно відчуваю її тепло й турботу...

А потім Ви очолили рідну школу, але Ваше директорування виявилось закоротким. Чому так?

З роками дедалі більше переконуюся, що по життю нас веде Боже Провидіння. Мене після роботи впродовж року директором було запрошено стати інспектором шкіл Чорнобаївського райвно, а згодом я обійняла на той час престижну й креативну посаду відповідального секретаря районної організації товариства «Знання». Займалася організацією просвітницької роботи в районі, сама була лектором-міжнародником. За обмеженості джерел інформації наша робота була дуже затребуваною. А ще завдяки своїй посаді я побувала у найвіддаленіших куточках Чорнобаївщини, що дозволило закумулювати унікальні матеріали для вивчення історії рідного краю.

А потім Ви таки знову повернулися в лоно педагогічної діяльності...

Так, у 1971-му я очолила школу в знаменитій Красенівці, що стала пенатами всесвітньо відомого богатиря І. М. Піддубного. Принагідно скажу, що саме тоді розпочала вивчення життєпису цієї української знаменитості, взяла діяльну участь у створенні експозиції музею борця. Попрацювала й учителем історії Веселухутірської школи, безмежно пишаюся своїм учнем, відомим аграрієм, колишнім губернатором Черкащини й очільником обласної ради, кандидатом наук Володимиром Луковичем Лук'янцем (світла йому пам'ять!).

У мене певне здивування викликає Ваша нова життєво-кар'єрна метаморфоза: в 1974 р. Ви вчергове залишили вчительський цех і раптом подалися в аграрну сферу...

Тоді я пристала на пропозицію директора радгоспу ім. Комінтерну Героя праці Михайла Владиславовича Консовського увійти в його управлінську команду й ніколи про це не шкодувала. Адже я – донька села й землі, та й функції мені на новій посаді довелося виконувати все ті ж педагогічні, адже я була заступником директора з гуманітарних питань та виховної роботи у трудовому колективі радгоспу. У Комінтерні (нині Привітне) я пропрацювала аж 18 років, саме там і заслужила орден («Знак Пошани» – авт.). Не полишала занять краєзнавством, вміщувала на шпальтах районки свої розвідки з історії краю, створила сільський краєзнавчий музей.

Але ностальгія за школою зрештою таки взяла гору!

У доленосному 1990 році я повернулася на посаду вчителя історії Красенівської школи, де працювала ще 17 років. У Красенівці продовжила свої пошуки навколо постаті І. Піддубного, які зрештою, за підтримки народного депутата України М. В. Томенка, увінчалися виданням книги «Іван Піддубний – сила України», що була поцінована обласною краєзнавчою премією ім. М. Максимовича. Також керувала роботою учнівського краєзнавчого товариства «Піддубняки», що складалося переважно з нащадків українського богатиря. У результаті багаторічної пошукової роботи мені вдалося укласти й генеалогічне дерево роду І. Піддубного, котре містить понад 3 тис. персоналій.

Ви й досі є очільницею краєзнавчого руху на Чорнобаївщині...

Більш того, районна влада вишуквала можливість (аналогів у області немає) аби зробити цю громадську посаду штатною із певною грошовою винагородою. Відтак упродовж майже 10 років я очолювала районне товариство «Краєзнавець Чорнобаївщини» й мала можливість уже як «вільний художник» зосередитися на улюбленій справі: відкриття невідомих сторінок історії рідного краю.

А тепер настав час поговорити про Вашу творчу спадщину. Без перебільшення, вона вражає не тільки своїм переконливим обсягом, але й науковою глибиною, привабливою формою викладу, неприхованою дочірньою любов'ю до рідного краю. У Вашому доробку понад 250 ґрунтовних статей у науковій та масовій періодиці, 5 книг! Серед них і три фундаментальні фоліанти, присвячені історії Чорнобаївського краю та його 71 поселенню (в т. ч. – 18 затоплених). Як Ви встигли так багато зробити на краєзнавчій ниві?

Так, дякувати Богу й Батькам, підтримці місцевої влади та спонсорів мені пощастило реалізувати більшість своїх краєзнавчих задумів. А щодо часу... Краєзнавство в мене з'єднано воедино і як робота, і чи не єдине життєве хобі. Я безмежно люблю свій справді унікальний довкіллям, традиціями й сьогоденням Чорнобаївський край і як його вірна донька намагаюся хоч чимось віддячити за щастя жити й творити.

Не вважав би нашу розмову завершеною, аби не задав Вам ще одного, традиційного запитання: які Ваші подальші творчі плани?

Уже понад рік чекає на спонсорів підготовлений мною до друку 3-й том фундаментального видання про населені пункти Чорнобаївщини. А ще в мене дійшли, нарешті, руки до більш глибокого дослідження власного родоvodu та історії рідного села.

Травень 2017 р.

НА БИСТРИНІ ЖИТТЯ

*Проявити у всій повноті свою сутність –
ось для чого ми живемо.
О. Уайльд*

Цьогорічний початок лютого ознаменувався помітною подією духовного життя Шевченкового краю: своє перше 80-річчя від дня народження відзначив наш відомий крайнин Василь Борисович Страшевич. Заслужений працівник фізичної культури і спорту України, почесний краєзнавець, лауреат обласної літературно-краєзнавчої премії імені Михайла Максимовича, член національних спілок журналістів і краєзнавців, він залишив потужний слід у творенні новітньої історії Черкащини і попри немолодий вік сповнений мрій і планів в ім'я жертвовного служіння Україні. Спробую бодай кількома штрихами окреслити багатобарвний і напрочуд насичений добрими справами життєвий шлях ювіляра, котрий воістину гідний подиву.

Родом із Митниці

Так уже розпорядилася життєва доля, що місцем народження достойника став освячений віками мікрорайон Черкас, відомий як Митниця. Саме цьому найдорожчому в цілім світі мальовничому куточку землі Василь Борисович освідчився у великій любові своєю книгою «Митницький край», що побачила світ напередодні його ювілею. Прийшов він у цей світ 3 лютого 1937 р., а зростав разом із чотирма своїми братиками у простій робітничій родині. До речі, його старший брат Віталій пізніше став майстром спорту із трьох видів і завоював звання чемпіона СРСР.

Дитяча пам'ять Василька назавжди вкарбувала залиті багрянцем воєнні роки, жахіття нацистської окупації, неймовірно випробування повоєнної доби. Невдовзі після визволення міста він став учнем провідного навчального закладу Черкас – міської школи № 1 і впродовж навчання демонстрував добрі успіхи. Уже з раннього дитинства поріднився з фізичною культурою, був одним із найсильніших спортсменів у своїй віковій групі.

То ж коли закінчив школу, не вагався ані хвилини у своєму професійному виборі й подався до провідного вишу України з цього фаху – Київського державного інституту фізичної культури. Навчаючись, постійно вдосконалював свою ігрову майстерність, виступаючи в складі молодіжних баскетбольних команд міста Києва.

Долаючи щаблі

Свою понад піввікову трудову діяльність розпочав викладачем Черкаського педагогічного інституту, згодом упродовж десяти років працював інструктором-методистом зі спорту заводу хімічних реактивів. Уже в той період Василь Борисович відчув владний покликання пера і на сторінках обласної періодики опублікував десятки кореспонденцій, левова частка яких була присвячена перебігу спортивних подій на теренах краю. Задля вдосконалення цієї другої іпостасі своєї діяльності успішно опанував журналістський фах у доволі престижному як на ті часи навчальному закладі – вищій партійній школі при ЦК КПРС. Не забував і про здолання нових спортивних вершин, ставав переможцем і призером багатьох змагань і зрештою здобув звання кандидата в майстри спорту з морського багатоборства.

Ініціативного й перспективного спортфункціонера було помічено у владних структурах і в 1970 р. запрошено на посаду заступника голови облспорткомітету, її Василь Борисович обіймав 11 років. А потім була не менш відповідальна робота на посадах голови облради ДСТ «Буревісник» (1981–1987 рр.), заступника голови облради ВДФСТ профспілок (1987–1988 рр.), завідувача відділу облпрофради (1988–1999 рр.). Уже перебуваючи в статусі пенсіонера, був призначений виконавчим директором Федерації футболу області, на цій посаді перебував до 2014 р. За одноставними оцінками колег Василя Борисовича, йому як працівнику були притаманні такі риси, як вражаюче працелюбство, велика вимогливість до себе й підлеглих, високий ступінь відповідальності за доручену справу, організаторський хист та ініціативність. Його внесок у організацію фізкультурно-спортивного та профспілкового життя Черкаського краю важко переоцінити, бо він завжди знаходився в його організаторському епіцентрі.

Поріднений зі словом

Важко перелічити всі газетні публікації відомого журналіста: їх, вочевидь, набереться не менше двох тисяч. Василь Борисович творив у різних газетярських жанрах: стаття, замітка, репортаж, інтерв'ю, нарис... Вражає й змістова палітра його матеріалів, але найрельєфнішими є краєзнавчі та фізкультурні пріоритети.

Історичне краєзнавство стало чи не найбільшим життєвим захопленням нашого іменитого земляка. З-під його пера вийшли сотні розлогих матеріалів, присвячених історії рідного міста, його мікрорайонам, вулицям та пам'ятним місцям, буремним воєнним рокам, Дніпровській флотилії, шкільній alma mater, уславленим землякам... Слід виділити вектор історико-краєзнавчих досліджень, де Василь Борисович ось уже впродовж понад 4 десятиліття є не лише беззаперечним лідером, а й монополістом: йдеться про історію фізкультурного руху в нашому краї. У вражаючому творчому доробку В. Страшевича є й близько 30 великих і малих книг з історії рідного краю. Серед них виділяються «Йшла війна народна», «Футбол ніколи не закінчується», «Колос» наливається силою», «Застигла в камені музика старовинного міста», «Під вимпелами флотилії», «Євреї Черкас» та ін. Свідченням високого авторитету краєзнавця є його запрошення до співпраці з редколегією багатотомного фундаментального видання «Енциклопедія сучасної України», де за його авторством вже опубліковано понад 100 статей! Нещодавно побачило світ об'ємне видання «Спорт на Черкащині: енциклопедичний довідник» з кількома сотнями статей.

Василь Борисович наділений справді багатогранним талантом творця. Він ще й осідлав Пегаса: з юних літ віршує, уже вийшло друком три збірки його поезій. Краєзнавець сповнений новими творчими планами й активно працює над їх реалізацією.

Лютий 2017 р., листопад, 2018

ВЗІРЕЦЬ САМОВІДДАНОСТІ

*Нехай справи твої будуть такими,
котрими хотів би їх згадати на схилі літ.
М. Аврелій*

Початок 2018 року збігся в часі з ювілеєм ветерана науково-педагогічної праці, фундатора й багаторічного очільника історико-юридично-філософського факультету (нині – навчально-науковий інститут історії і філософії) ЧНУ ім. Б. Хмельницького, відомого вченого, професора Олександра Григоровича Перехреста. Перші 70 років його багатогранного, насиченого і напрочуд плідного життя – то справжній взірець самовідданого служіння Клію, Освіті та Україні. Обмежений формат цього нариса

дозволяє зупинитися лишень на окремих, найбільш вагомих віхах непересічної біографії іменитого ювіляра.

Шлях до Клію

Перехрестові пенати знаходяться в невеликому місті з осайно-золотою назвою Золотоноша, котра подарувала світовій спільноті великих вчених – біохіміка О. Баха та індолога О. Баранникова. А дата народження Олександра Григоровича є багато в чому символічною, адже прийшов він у цей нуртуючий світ якраз у перший день 1948 р., напередодні Різдва Христового. Кажуть, що в дні знакових свят і з'являються на світ Божий люди, які покликані до високого й жертвовного.

Незаперечною залишається й істина про велике значення родового коріння для становлення юної особистості. Олександр зростав у дружній інтелігентній родині, котру започаткували представники найсвятіших професій на землі – педагогічної й медичної. Його батько – Григорій Федорович, колишній фронтовик, був за фахом учителем біології і понад 30 років свого життя віддав праці на ниві навчання й виховання підростаючого покоління. Доля подарувала авторові цих рядків 4 роки безпосереднього спілкування з відомим майстром педагогічної справи:

Перехрест-старший у нашій Деньгівській восьмирічці розкривав таїни живої природи, запам'ятався як вимогливий і водночас справедливий педагог, справжній друг учнів. Мати ювіляра, Анастасія Юріївна, упродовж кількох десятиліть стояла на сторожі здоров'я своїх земляків, працюючи медсестрою в міській лікарні. Додамо до сказаного й те, що батьки деякий час працювали й у Бакаївському спецдитбудинку для дітей полеглих на фронтах війни. Тож Олександр, якого батьки частенько брали з собою на роботу, на прикладах знівечених дитячих доль міг побачити тяжкі наслідки війни. Вочевидь, серед іншого це в майбутньому визначило вибір ним саме воєнної тематики своїх наукових пошуків.

Середню освіту О. Перехрест здобував у знаному навчальному закладі – міській школі № 4. Свого часу в її приміщенні розташовувалася чоловіча класична гімназія, яка, до речі, дала півтвірку у високі літературні світи відомим майстрам слова – прозаїку С. Д. Складенку та поетові М. І. Терещенку. Традиційно в стінах цього освітянського флагмана викладала учительська еліта Золотоноші; це й стало запорукою того, що О. Перехрест отримав тут глибокі і міцні, а почасти й нестандартні знання. Своім же професійним вибором він насамперед зобов'язаний відомим у краї вчителям історії О. М. Богмі та Г. А. Вайсбергу. Працював тоді в школі й народний академік, краєзнавець зі всеукраїнським іменем М. Ф. Пономаренко, і саме від нього наш ювіляр дістав перші студії з історії рідного краю, археології, топоніміки, ономастики. О. Перехрест брав активну участь у спортивно-масовій роботі школи, йому часто доручали відповідальну місію судді на міжшкільних змаганнях з футболу.

Настав 1966 рік, а відтак прийшла й пора прощання з рідною школою. Не вагаючись ані хвилини, Олександр подався до Одеського держуніверситету ім. І. Мечникова і блискуче витримав вступні випробування на історичному факультеті. У цьому славнозвісному освітньому закладі він навчався разом зі своїми майбутніми черкаськими колегами, викладачами ЧНУ С. А. Кисіль, М. М. Верховським, В. П. Івангородським, В. В. Ігнатенком. О. Перехрест наполегливо гриз граніт історичної науки, слухав лекції тогочасних вчених-класиків, зокрема, професорів П. І. Вороб'я, П. Й. Каришківського, З. В. Першиної та ін. До речі, мову науки латину вивчав під орудою професора Л. А. Січкарьова, котрий свого часу був секретарем Г. В. Плеханова. А німецьку мову, знання якої так знадо-

билися майбутньому воєнному історичу, викладав доцент Я. Я. Нейдорф – у роки Другої світової перекладач полководців Г. К. Жукова і В. Д. Соколовського і учасник Нюрнберського процесу.

Зрештою, О. Перехрест став одним із найуспішніших студентів, брав активну участь у роботі студентського наукового товариства і, природно, після закінчення університету мав усі шанси стати аспірантом однієї з кафедр історії. Проте він вирішив спробувати свої сили в практичній царині й деякий час попрацював учителем історії Домантівської школи на рідній Золотоніщині. Ще й досі згадують про молодого учителя в Домантові: енциклопедично ерудованого, працелюбного, відкритого до спілкування. А ще він належав до тих небагатьох наставників, котрі могли на перервах чи після уроків поганяти м'яча зі своїми учнями.

На службі історичній освіті

Та його владно кликала до себе на службу її ясновельможність Наука, і Олександр вступив до аспірантури кафедри історії своєї ж Одеської alma mater. Відразу після її закінчення на початку 1977 р. успішно захистив кандидатську дисертацію, яка була присвячена в дечому дискомфортній (особливо на той час) і маловивченій темі початкового періоду війни з нацистською Німеччиною (його науковим керівником став відомий вчений, Герой Радянського Союзу професор Н. М. Якупов). Молодий учений вражав своєю невгамовною дослідницькою енергією і науковою продуктивністю: він написав десятки статей і повідомлень, які були опубліковані у престижних наукових часописах, в тім числі й на сторінках «Українського історичного журналу». Тож цілком логічним стало присвоєння йому в 1982 р. вченого звання доцента (тоді обов'язковою нормою було дотримання 5-річного терміну після захисту дисертації). Талановитого викладача і перспективного науковця було висунуто на досить відповідальну посаду звільненого заступника секретаря парткому університету, він обіймав її понад 8 років.

Довелося залишити свій слід Олександрю Григоровичу і в Хмельницькому, куди він перебрався за сімейними обставинами 1983 року. Тут він упродовж 4-х років завідував кафедрою історії місцевого технологічного інституту.

Та де б і на яких висотах не перебував О. Перехрест, його не полишала думка про найкращий у цілім світі рідний край, з якого вилетів, мов птах у вирій. Зрештою, умовив дружину переїхати до

Черкас, тим паче, що з працевлаштуванням проблем не виникало: його запросили на викладацьку роботу до місцевого пединституту. З огляду на вже солідний досвід керівної роботи в Олександра Григоровича тодішній очільник історичної освіти в інституті А. В. Тарасенков майже відразу передав йому завідування кафедрою.

Настав найбільш плідний період діяльності О. Г. Перехреста. Його подвижницька праця в провідному ВНЗ Шевченкового краю, котрій цьогогоріч уже виповнилося аж 30 років, варта окремої, й до того ж дуже ґрунтовної оповіді. Ми ж обмежимося лишень подачею хроніки очоленого ним поступу в царині розбудови історичної освіти у цьому виші.

– *Рік 1989* – О. Перехрест ініціював початок підготовки в інституті фахівців за спеціальностями «Українська мова і література та історія», згодом – «Історія та українська мова і література»;

– *рік 1993* – узяв на себе основний обсяг робіт з організації історичного відділення на факультеті української філології;

– *рік 1994* – забезпечив відкриття історичного факультету, організував створення необхідної матеріально-технічної та навчально-методичної бази;

– *рік 1995* – узяв активну участь у роботі з надання інституту статусу класичного університету, забезпечив необхідну перебудову навчального процесу та створення відповідної кадрової й методичної бази;

– *друга пол. 1990-х рр.* – вперше серед істфаків України очолив створення та видання навчально-методичних комплексів з усіх фундаментальних, професійно-зорієнтованих та вибірковок дисциплін для підготовки фахівців-істориків, забезпечив відкриття нових кафедр;

– *рік 2001* – узяв на себе ініціативу проведення на базі факультету Міжнародної наукової конференції з проблем історії Другої світової війни;

– *рік 2002* – організаторськими зусиллями О. Перехреста відкрито юридичне відділення;

– *рік 2004* – з його ініціативи започатковано роботу філософського відділення. Відтак, першим в Україні постав «триголовий» історико-юридично-філософський факультет.

Восени 2005 р. Олександр Григорович прийняв непросте, але мужнє рішення залишити посаду декана й зосередитися на керівництві кафедрою всесвітньої історії та завершених написання

докторської дисертації. Відтак він вивільнив час для більш інтенсивних наукових студій. Воістину: усе справжнє народжується в муках. Майже десятиріччя ненастанної праці в архівах та бібліотеках України й зарубіжжя пішло в Олександра Григоровича на підготовку докторської дисертації з актуальної й маловивченої проблеми історії українського села в період Другої світової війни. Її захист восени 2013 р. в Інституті історії України НАН України відбувся справді блискуче, і всі члени спеціалізованої вченої ради та опоненти були однастайні в думці, що вчений сказав нове вагоме слово у вітчизняній воєнно-історичній науці. Роком раніше Олександр Григоровичу з огляду на його наукові заслуги було присвоєно вчене звання професора.

О. Г. Перехрест – знаний в Україні та за її межами вчений-історик. Об'єктами наукових зацікавлень професора є проблеми новітньої історії України, історії Другої світової війни та спеціальних історичних дисциплін. Його перу належить понад 150 наукових та навчально-методичних публікацій, при цьому їх лівова частка побачила світ у фахових виданнях, що входять до переліку ДАК України чи вийшла окремими книгами. Як авторитетного воєнного історика, його було включено до складу авторського колективу трьох солідних академічних видань: двотомників з історії селянства, економічної історії України та об'ємного видання «Україна в Другій світовій війні. Погляд з XXI століття» (тут він є автором 5-ти розлогіх сюжетів).

Побачили світ і його дві індивідуальні монографії, що стали помітним явищем у сучасній воєнній історіографії. Зокрема, в 2011 р. з'явилася ґрунтовна праця «Сільське господарство України в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.)». Та особливий резонанс серед наукового загалу викликала фундаментальна монографія О. Перехреста «Українське село в 1941–1945 рр.: економічне та соціальне становище» (2011 р.) обсягом 668 с. формату А4. Ця праця вражає своєю ґрунтовністю, аналітичністю та розгалуженістю джерельної бази.

Професор О. Перехрест став організатором, співорганізатором та учасником понад 100 міжнародних, всеукраїнських, регіональних і міжвузівських наукових конференцій, симпозіумів та історичних читань. Він виступив укладачем, упорядником чи редактором кількох десятків наукових досліджень та навчально-методичних праць. Рецензував та опонував понад 70 кандидат-

ських та докторських дисертацій, наукових праць, підготував кількох кандидатів історичних наук.

Упродовж багатьох років Олександр Григорович є членом редколегій низки наукових часописів, зокрема: журналу «Вісник Черкаського університету. Серія Історичні науки» (окрім іншого – відповідальний редактор серії «Всесвітня історія» цього видання), збірників наукових праць «Український селянин» та «Гуржіївські історичні читання», а також міжнародного наукового часопису «Наука і освіта: нові виміри» (Будапешт, Угорщина). Останній репрезентований у наукометричній базі Index Copernicus (IC). Понад 13 років ювіляр входить до складу спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських, а віднедавна й докторських дисертацій з історичних наук у Черкаському національному університеті.

Очільник наукової школи

Професор О. Перехрест є фундатором і керівником наукової школи з проблем історії України періоду Другої світової війни. За результатами наукових досліджень в означеному тематичному напрямі вченими-істориками ЧНУ ім. Б. Хмельницького захищено докторську та 7 кандидатських дисертацій, опубліковано 8 індивідуальних та колективних монографій, 8 розділів у академічних виданнях, 6 тематичних збірників та понад 400 статей у наукових часописах, краєзнавчих і медійних виданнях. Окрім цього, на базі університету проведено понад 20 міжнародних, всеукраїнських, регіональних та університетських конференцій, круглих столів, презентацій тощо з воєнно-історичної проблематики. За всім цим – ініціативність, організаторський хист та творча невгамовність ювіляра.

Добре знають Олександра Григоровича і в Інституті історії НАН України. Завдяки його особистим контактам до співпраці вдалося залучити таких іменитих учених-істориків, як В. А. Смолій, С. В. Віднянський, О. І. Гуржій, М. Ф. Дмитрієнко, С. В. Кульчицький, О. Є. Лисенко, О. П. Реєнт та ін. Відтак, двома інституціями спільно розроблялися комплексні науково-дослідницькі теми.

Своє основне життєве покликання Олександр Григорович бачить не лише в ґрунтовних наукових студіях, а й у викладацькій роботі, котрій віддав уже майже пів століття. Яких тільки навчальних курсів не довелося йому вести впродовж своєї майже піввікової науково-педагогічної діяльності! Останнім часом професор

зосередився на викладанні базових для підготовки фахівця-історика дисциплін, зокрема спеціальних галузей історичної науки (нумізматики, геральдики, історична хронологія, палеографія, метрологія), курсу для магістрантів «Україна в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.)» та ін. Його лекції відзначаються високим науковим та методичним рівнем, емоційністю, прикладною спрямованістю та результативністю. За його ініціативи та безпосередньої участі вперше в Україні були розроблені навчально-методичні збірники для студентів історичних факультетів. Загальне визнання серед студентського та викладацького загалу історичних факультетів українських ВНЗ дістав і Перехрестів посібник «Хронологія», котрий витримав два видання і має гриф МОН України.

О. Г. Перехресту притаманні кращі риси педагога, вченого, людини: дивовижна працездатність, вражаюча послідовність у діях, високий ступінь самоорганізованості, несхитна принциповість, багатогранна компетентність та ерудиція, щира комунікабельність, зворушлива готовність завжди прийти на допомогу. Він зразковий сім'янин, люблячий чоловік, турботливий батько синові й доньці, гарний дідусь своїм онукам. Принагідно зазначимо, що на одній кафедрі з ювіляром працює викладачем його донька – кандидат історичних наук і також військовий історик О. О. Тігіка.

Багаторічна й самовіддана праця Олександра Григоровича відзначена багатьма нагородами. Зокрема, він удостоївся Почесної грамоти Верховної ради України за заслуги перед українським народом (2003 р.), почесних грамот МОН, а також знака «Відмінник освіти України» (2004 р.).

Свій багато в чому рубіжний ювілей О. Г. Перехрест зустрічає сповненим творчих задумів і планів. Попереду – штурм нових наукових вершин і оригінальні педагогічні знахідки. Тож побажаймо ювілярові нев'янучої творчої снаги, плідних успіхів у дослідницькій і викладацькій праці, козацького здоров'я, простого людського щастя, вірних друзів, життєвих гараздів, добра, взаєморозуміння, реалізації усіх проектів та здійснення мрій!

Січень 2018 р.

КОЛИШНІЙ МЕТАЛУРГ І ДЕСАНТНИК СТАВ ВІДОМИМ УЧЕНИМ

*Сенс життя – самовираження.
О. Уайльд*

У світовій та вітчизняній історичній науці є досить потужний тематичний напрям, присвячений вивченню життєвого й наукового феномену фундатора УНР М. С. Грушевського. Гідне місце в нечисельній, але доволі потужній когорті грушевськознавців посідає й наш сучасник, професор Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького В. В. Гоцуляк. Він пройшов гідний шлях від простого робітника й учня вечірньої школи до відомого вченого й педагога.

Вікторе Володимировичу, Ви народилися в післявоєнному й післяголодному 1948. А де знаходяться Ваші рідні пенати?

Місто мого дитинства – Дніпропетровськ (тепер Дніпро). Якщо вже бути зовсім точним, то народився я в передмісті цього індустріального мегаполіса, до речі, неподалік того місця, де колись була овіяна легендами козацька фортеця Кодак.

Що запам'яталося з дитинства?

У пам'ять вкарбувався відгомін недавньої війни: руїни й згарища, хронічні нестатки. Батьки розповідали мені про старшого братика Юру, котрий став прямою жертвою війни у своєму 4-річному віці: один із окупантів задля забави кинув його у крижану воду пізньої осені і хлоп'я невдовзі померло від запалення легенів. Нашу робітничу родину супроводжували нестатки, навіть хліба не вистачало. Тому я кілька років жив у м. Бар на Вінниччині, був на утриманні своїх тамтешніх родичів. Як пізніше виявилось, це був певний знак долі (з цим містом пов'язаний життєвий і творчий шлях М. Грушевського).

Ваша вже понад 55-річна трудова біографія розпочалася в далекому-близькому 1963, коли Вам виповнилося лишень 15 років. Що спонукало Вас до таких ранніх самостійних кроків і де Ви дебютували як працівник?

Мені хотілося якнайшвидше стати на самостійні хліби, аби не бути зайвим тягарем для родини. А щодо професійного вибору, то ані хвили не сумнівався, адже зростав у родині металургів від діда-батька (мій дідусь Роман Іванович ще в дореволюційні часи обіймав посаду начальника ливарного цеху). Тож і розпочав трудову діяльність у фасонно-ливарному цеху Дніпропетровського металургійного гіганта: спочатку учнем, а потім і робітником.

Гаразд, а як же навчання?

Я його продовжив у вечірній школі робітничої молоді № 23 й абсолютно не вважав себе обділеним у плані якості загальної освіти. Мені пощастило зі шкільними вчителями, та й мені самому наполегливості в навчанні не бракувало...

У юні роки лише праця й навчання? А як же інші радощі життя?

Попри неймовірну зайнятість, намагався жити багатогранно. Грав у заводському оркестрі (тромбон, баритон), займався легкою атлетикою та гімнастикою, був заводським інструктором з виробничої гімнастики, а ще відвідував заняття парашутного гуртка при школі ДТСААФ. До речі, у складі оркестру вже тоді побував у Парижі, де проходив фестиваль самодіяльних молодіжних колективів...

А потім була служба у повітряно-десантних військах і перша державна нагорода – медаль «За військову доблесть»...

Так, до цих елітних військ, тоді «блакитних беретів», мене призначали цілком прогнозовано, врахувавши рівень моєї спортивної підготовки та знань. А нагородили мене, тоді старшого сержанта ПДВ, за успіхи в «бойовій і політичній підготовці» та здійснення понад 80 стрибків з парашутом, в тім числі й зі стратосфери та затяжних. На загал у моєму активі – понад 100 парашутних стрибків.

Після звільнення в запас Ви пішли за покликом Кліо...

Власне, я його відчував ще з юних літ, а остаточно упевнився у своєму основному виборі, коли відвідав історичні місця Франції та особливо під час військової служби.

Вашою рідною alma mater став Дніпропетровський державний університет (нині національний ім. О. Гончара). Кому завдячуєте своєму становленню як історика?

Насамперед, моїм незабутнім наставникам – відомим вченим, професорам: історик-аграрнику Д. П. Пойді, археологу І. Ф. Ковальовій, джерелознавцю М. П. Ковальському, науковому керівнику моєї дисертаційної праці А. М. Черненку та ін. Уже на третьому курсі з'явилася моя перша наукова публікація, і після

закінчення з відзнакою університету я був залишений у його стінах спочатку як аспірант, а потім – викладач. Не забарився й захист кандидатської дисертації в 1980 р.

Через три роки Ви кинули життєвий якір у Черкасах і пов'язали свою долю з провідним вишем Шевченкового краю – Черкаським педагогічним, нині національним університетом імені Б. Хмельницького. На яких кафедрах працювали?

О, їх перелік доволі солідний. Починав викладання на кафедрі політекономії, а від 1986 р. працював винятково на різних кафедрах історії, згодом історичного факультету (нині – навчально-науковий інститут історії і філософії). На сьогодні ж моя рідна кафедра – археології та спеціальних галузей історичної науки.

Свою докторську дисертацію, захищену майже два десятиліття тому, Ви присвятили історіографії вивчення творчості наукового класика М. С. Грушевського. Аналіз Вашого творчого доробку, що складається з близько 300 публікацій, упевнює в тому, що грушевськознавство займає в ньому пріоритетне місце...

Вивчення дослідницького спадку цього видатного історика маю за високу честь і розглядаю як невичерпне джерело власного духовного збагачення. Результатом моїх грушевськознавчих студій стала підготовка кількох монографій, курсів лекцій і понад 150 статей. Найбільш вагомими з указаної тематики вважаю книги «Гортаючи сторінки», «Історіографічна думка про М. Грушевського і українську історичну думку його доби», «М. С. Грушевський: історіографія» та ін.

А що ще входить до кола Ваших наукових зацікавлень?

Мені до снаги дослідження проблем вітчизняної історіографії, теорії та методології історичної науки, історії селянства, персоналістики. Останнім часом займаюся й історичним краєзнавством, а від 2006 р. є чинним членом Національної спілки краєзнавців України. Уже упродовж понад десятиліття очолюю музей історії нашого університету.

Ви стали учасником понад 150 наукових форумів: конференцій, симпозіумів, семінарів. Які з них запам'яталися Вам найбільше?

Таких досить багато, але найчастіше згадуються велелюдна конференція в Дніпропетровську 1982 р., учасниками якої стали провідні вчені-історики з усіх куточків колишнього СРСР, а ще міжнародний форум грушевськознавців у Львові з нагоди 125-річчя вченого. Незабутнім стало спілкування з відомими вченими-

істориками світу Л. Винаром, О. Домбровським, А. Жуковським, О. Прицаком, О. Субтельним та ін. А ще пишаюся тим, що став спів-організатором низки наукових заходів, що в останні десятиріччя проходили на базі нашого університету, це зокрема 10 аграрних симпозіумів, кілька Гуржіївських та Богданівських читань та інші форуми всеукраїнського й міжнародного рівня.

Ви є відомим лектором товариства «Знання» з активом понад 500 лекцій, прочитаних у м. Дніпропетровську та на теренах Черкащини. Яким темам віддавали перевагу?

Найчастіше я виступав як лектор-міжнародник. І, звісно ж, чимало моїх публічних лекцій присвячувалося історичній тематиці та персоналіям минувшини.

Чи є в родині продовжувачі Вашої справи?

Мій старшенький, Андрій, є магістром історії, випускником нашого університету. А молодший син, Сергій, здобув юридичну спеціальність.

А як професор Гоцуляк проводить свій вікенд?

Люблю читати історичну літературу (як наукову, так і художню) і маю поруч книголюба в особі моєї любої дружини Світлани Григорівни, яка, до речі, довгі роки працювала в системі книгоргору. А ще захоплююся реставрацією ретроавтомобілів. Зокрема, разом із синами нещодавно реанімував старенькі автівки «Фольксваген-гольф» і «Фіат-кромпа». На них уже здійснили вояжі рідним краєм.

Ви помічені серед академічного загалу своїми оригінальними сольними виступами на університетських концертах і за це Вас охрестили «співаючим професором». Які пісні найчастіше виконуєте?

Насамперед українські народні пісні. А ще люблю романси та естрадну класику...

А небо вже не кличе до себе?

Доки був молодшим, їздив на Кіровоградщину і стрибав із парашутом. Останній стрибок здійснив у віці 64 роки. А проте, ще не думаю ставити крапку на цих подвигах.

Традиційне запитання: які Ваші творчі плани на найближчі роки?

Планую видати добротну монографію з історіографії сучасного грушевськознавства та завершити роботу над ще одним навчальним посібником. Утім, мій життєвий принцип: краще реалізувати задумане, як задалегідь про нього говорити...

Серпень 2018 р.

ВІДОМИЙ ОСВІТЯНИН І ЛІДЕР КРАЄЗНАВСТВА

*Для вченої й освіченої людини
жити означає мислити.*

М. Т. Цицерон

Ювілеї, ювілеї... Вони найрізноманітніші за розташуванням у часі, просторі і, звісно, відмінні значимістю. Утім, на загал їх можна розділити на ювілеї подій і ювілеї людей, при цьому якщо стосовно перших говоримо лише як про яскравий одиничний факт історії цивілізації, то з приводу других акцентуємо увагу на розмаї добрих справ, витворених певною відомою постаттю. Перший день Нового щогоріччя ознаменований 70-літнім ювілеєм професора

Черкаського національного університету і лідера краєзнавчого руху Шевченкового краю В. М. Мельниченка, життя якого наповнене духовнотворчими діяннями, вартими висвітлення в окремій книзі. Ми ж подамо лише побіжний життєпис черкаського достойника...

Від Мурзинців до Кокчетаву

У черкаській глибинці, на Звенигодщині, біля річки Гнилий Тікич розкинулося невеличке село з екзотичною назвою Мурзинці. Саме тут 1 січня 1949 р. й народився наш герой, а зростав у дружній, інтелігентній родині Миколи Пилиповича й Катерини Михайлівни Мельниченків. Для батька-фронтовика війна закінчилася на Сандомирському плацдармі у січні 1945 р., де він отримав тяжке поранення (до кінця днів своїх носив біля серця осколок ворожої міни). До рідної домівки колишній піхотинець повернувся з орденом Слави 3-го ст. та медаллю «За відвагу». Мельниченко-старший став відомим у краї журналістом, майже чверть віку очолював районку і саме від нього Василь отримав перші «майстер-класи» публіцистики.

Згодом родина перебралася до Звенигородки, де хлопець навчався в провідній місцевій школі. Старанності й наполегливості

в навчанні Василеві було не позичати, відтак він став одним з найкращих учнів школи. Приділяючи належну увагу всім шкільним дисциплінам, особливо вподобав географію і постійно марив далекими континентами, меридіанами, мандрівками докільням. Грунтовні знання хлопця з цієї дисципліни уможливили його блискучу перемогу на першій обласній олімпіаді з географії та успішну участь у республіканському турнірі. Саме зазначене вище й спричинило професійний вибір В. Мельниченка.

Втім, несподівано для своїх рідних, як мандрівник за життєвою філософією він обрав для здобуття фаху географа не український виш, а заклад у далекому Казахстані, де, до речі, мешкав його дядько-першоцілинник, рядовий працівник одного із тамтешніх радгоспів. У далекому-близькому 1966 р. Василь став студентом географічного факультету Петропавловського педагогічного інституту і наполегливо гриз тут граніт науки упродовж п'яти років. Із глибокою шаною і вдячністю Василь Миколайович згадує своїх інститутських кумирів: декана факультету Є. Ф. Рауча та доцента О. С. Чуріна. Вкарбувався у пам'ять тодішнього студента досить яскравий факт: до Петропавловська завітав Черкаський народний хор і дав там великий концерт. А зворушений цією мистецькою подією В. Мельниченко написав про неї й своїх земляків чималий матеріал, що був опублікований як на сторінках місцевої обласної газети, так і «Черкаської правди», і це була перша кореспонденція талановитого юнака. Студентські роки сяяли в нього багатьма яскравими гранями, він був справді невгамовним у своїх уподобаннях і заняттях. Ще з учнівських літ захопився футболом і тут, в далекому Казахстані, вдосконалював свою ігрову майстерність, став провідним форвардом інститутської збірної.

Отримавши диплом, Василь розпочав свою педагогічну діяльність на посаді шкільного вчителя однієї із сільських восьмирічок Кокчетавської області. До речі, як один із двох на весь тамтешній район дипломований викладач географії, він уже на світанні своєї вчительської кар'єри став очільником райметодоб'єднання.

І знову в рідному краї

Як і належить, виконав свій військовий обов'язок. Служив у одному з хімічних підрозділів Приволзького військового округу, де надсекретно випробовувалися бойові отруйні речовини. Ностальгійні хвили повернули В. Мельниченка в 1973 р. на лобу Черка-

щину, де все своє, миле й дороге. Він приїздить до Катеринополя, куди його батька призначили редактором районної газети. Працював спочатку лаборантом, а потім вчителем географії місцевої школи № 1. Тут молодий педагог обладнав найкращий у районі географічний кабінет, демонстрував значну громадську активність. Відтак, уже через рік молодь Катеринопільщини виявила йому велику довіру, обравши своїм ватажком. Відтоді розпочався новий період життєдіяльності Василя Миколайовича, пов'язаний з організаторсько-гуманітарною роботою в комсомольських та партійних органах як районного, так і обласного рівня. Ці роки були сповнені новими знайомствами й вагомими справами. Зокрема, молодий організатор узяв діяльну участь у започаткуванні Всесоюзного (а згодом – міжнародного) літературно-мистецького Шевченківського свята «В сім'ї вольній, новій», а також у формуванні експозиції в новому приміщенні обласного краєзнавчого музею. У буремних і доленосних 1991–1993 рр. працював у пресі та на телебаченні, згодом помічником голови Черкаського міськвиконкому.

Втім, ані на хвилину упродовж цього періоду В. Мельниченко не полишала мрія повернутися до викладацької діяльності. Саме тому в 1993 із задоволенням прийняв пропозицію стати викладачем кафедри історії Черкаського педінституту (тепер національного ім. Б. Хмельницького) і ось уже понад чверть віку разом з колегами творить новочасну славу знаного вишу України. Усвідомлюючи відповідальність наставника майбутніх фахівців, Василь Миколайович уже в 45-річному віці вступає до аспірантури й працює над дисертаційним дослідженням, яке присвячене маловивченій темі економічних зв'язків українського Лівобережжя й Правобережжя другої пол. XVII ст. У 1998 р. дисертація на здобуття кандидата історичних наук була успішно захищена в Інституті історії НАН України. Не забарилося й учене звання доцента, його він отримав через три роки.

У стінах ЧНУ В. М. Мельниченко пройшов мало чи не всіма шаблями кар'єрної драбини: працював асистентом, старшим викладачем, доцентом, професором, завідувачем кафедр, заступником декана. Зрештою, в 2007 р. колектив історико-філософського факультету обрав Василя Миколайовича деканом, а наступного року – директором утвореного на його базі навчально-наукового інституту історії і філософії. Очолоюючи інститут 6 років, він

спрямовував зусилля колективу на утвердження цього університетського підрозділу як сучасного осередку освіти й науки. Разом із колегами директорів вдалося чимало зробити для вдосконалення навчально-виховного процесу, рівня наукових досліджень, налагодження зовнішніх зв'язків. За цей час поліпшився кадровий потенціал інституту, значно зміцнилася його навчально-матеріальна база, розпочалася підготовка магістрів зі спеціальностей «Архівознавство» та «Етнологія». З огляду на значимі освітньо-наукові заслуги В. М. Мельниченка, у 2012 р. йому було присвоєно вчене звання професора. А наступного року він залишив рутинно-копітку посаду директора й зосередився на викладацькій і науковій роботі на кафедрі археології та спеціальних галузей історичної науки.

Творчі злети вченого-краєзнавця

У колі науково-творчих зацікавлень професора – історична географія, економічна й регіональна історія, методологія та практика історичного краєзнавства, пам'яткоохоронна справа. Та якщо виокремити найголовніший дослідницький пріоритет Василя Миколайовича, то це, безперечно, історія рідного краю. В активі ювіляра (і це попри не такий уже й старий вік) гідний подиву творчий доробок, який складається з понад трьох сотень різнопланових публікацій. У їх числі й щонайменше десяток солідних книг (переважно краєзнавчого характеру), котрі зробили б честь наймаститішому вченому. Назвемо бодай декілька: «Наймолодша в Україні», «Черкащина – земля прадавня, щедра і свята», «Шевченкіана Черкащини», «50 пісенних літ», «Мандри Україною. Золота підкова Черкащини», «Краєзнавство Черкащини: сторінки історії» та ін. Пам'ятаючи й про свою високошляхетну учительську місію, професор В. Мельниченко підготував і низку навчальних та методичних видань для студентів вишів, з поміж яких вирізняються «Історичне краєзнавство», «Моя Черкащина. Історія рідного краю від найдавніших часів до сучасності», «Історична географія України», «Зарубіжне архівознавство», «Черкащина в добу Української революції 1917–1921 рр.», «Військово-політичні проблеми у міжнародних відносинах». На окрему увагу заслуговує й добірка навчально-методичних матеріалів з історії рідного краю, яку автор адресує вчителям і учням базової та старшої школи.

Ювіляр завжди у вирі наукових подій: він став учасником щонайменше 80 конференцій, симпозіумів, круглих столів, у багатьох виступав як співорганізатор. Окремо слід сказати про один регіональний феномен, зініційований ювіляром. Починаючи від 2003 р. під його орудою на базі ЧНУ щодва роки проводяться велелюдні науково-краєзнавчі конференції «Черкащина в контексті історії України» з виданням відповідних матеріалів.

Уже багато років професор редагує збірник «Краєзнавство Черкащини», котрий став справжньою трибуною для краєзнавчого активу та здобув неабияку популярність у найширших читацьких колах. В. М. Мельниченко є й багаторічним членом редколегій низки солідних наукових часописів та збірників.

На аванпостах громадської діяльності

Далеко не кожний освітянин може похвалитися таким насиченим громадським життям, яке має ювіляр. Диву даєшся, де ж бере час Василь Миколайович, аби встигати всюди: на засідання й інтерв'ю, зустрічі й організаційні заходи... Саме він стояв біля першоджерел обласної організації краєзнавчої спілки, ще від 1996 р. став заступником її голови, а ось уже 18 років є очільником черкаських краєзнавців. Його авторитет як лідера чи не найуспішнішої регіональної організації НСКУ (досвід роботи рекомендовано до впровадження в усій Україні) є настільки беззаперечним, що В. Мельниченка одностайно обрали членом президії правління цієї найвідомішої творчої спілки нашої держави.

Упродовж багатьох років професор В. Мельниченко виступав з лекціями перед вчителями в обласному інституті післядипломної освіти педагогічних працівників. А ще наполегливо працює з обдарованими учнями, від 2000 р. очолює секцію історичного краєзнавства обласного відділення Малої академії наук. Під його керівництвом шість учнів стали переможцями обласних і призерами Всеукраїнських конкурсів-захистів МАН України.

Розважливий розум, різнобічні знання та вражаючий практичний досвід стали основою для багаторічної участі ювіляра в роботі сили-силенної різних комісій, консультативно-дорадчих рад при обласних владних структурах та громадських об'єднаннях. Довгий час очолював конкурсну комісію з присудження обласної краєзнавчої премії ім. М. Максимовича, був головою ради з питань

культури і духовності при облдержадміністрації, брав участь у розробці Державної програми «Золота підкова Черкащини» та Стратегії регіонального розвитку Черкаської обл. на період до 2020 р., а нині входить до складу ради з питань культури, експертної ради з проблем книговидавництва, комісії з персональних стипендій працівникам культури і мистецтва, оргкомітету з відзначення 100-річчя Української революції 1917–1921 рр. та ін. Член журналістської спілки від 2001 р., він є активним дописувачем до обласної періодики й завсідником тематичних радіо- і телепрограм.

Як мовиться, по трудах і честь. Визнанням унікальних заслуг професора В. М. Мельниченка стало нагородження його відзнакою Президента України – медаллю «25 років незалежності України», Почесною грамотою Кабінету Міністрів України, почесними грамотами Міністерства освіти і науки та Міністерства культури України, Черкаської обласної державної адміністрації, Черкаської обласної ради, Національної спілки краєзнавців України, знаками «Відмінник освіти України» та «За особливі заслуги перед Черкащиною», медаллю Українського фонду культури «За вірність заповітам Кобзаря». Почесний краєзнавець України, він став і лауреатом Всеукраїнської краєзнавчої премії ім. Д. Яворницького та обласної краєзнавчої премії ім. М. Максимовича.

Василь Миколайович черпає творчу наснагу і в своєму невеликому, але напрочуд дружному родинному колі. Разом зі своєю дружиною Раїсою Петрівною зростили доньку Олену, яка на втіху батькові обрала фах історика й здобула науковий ступінь кандидата наук. Тішиться ювіляр і своєю маленькою онучкою, чотирьохрічною Соломією.

Грудень 2018 р.

ЗНАНИЙ ЦЕРКОВНИЙ ДІЯЧ ІЗ ЗЛАТОКРАЮ

*Усі наші вчинки і справи
неминуче впливають на когось іншого.
Єпифаній*

Із краєм золотоніським пов'язано чимало імен відомих церковних діячів, чиє життя було цілковито віддано беззавітному служінню Богові й людям. Серед них такі потужні духовні постаті, як єпископ Софроній (Кристалевський), архієпископи Юрій (Міхновський) та Лука (Войно-Ясенецький), ігумена Нонна та багато інших. Чільне місце в цій когорті достойників духу належить і нашому землякові єпископу Воронезькому й Черкаському Єпифанію, досі маловідомому не лише світському, але й навіть церковному загалу. На жаль, мені вдалося віднайти досить скупі відомості з життєпису видатного церковника, та все ж загальне уявлення про праведне життя та духовний подвиг Єпифанія можна скласти.

Як виявилось, рідні пенати церковної знаменитості (в мирі – Євдоким Савич Канівецький) знаходяться в с. Благодатному (тоді – Богушківій Слобідці), що на Золотоніщині. Не досить відомий час його народження: без конкретної дати називають 1775 чи 1776 роки. Зростав у родині місцевого священника, ази письменності та релігійно-етичну освіту здобув удома. Батько бачив у Євдокимові свого духовного наступника, тому віддав його на навчання до Переяславської духовної семінарії. Втім, як показав час, здібного хлопця чекали куди захмарніші життєві висоти, аніж скромна місія сільського священника. Жадібного до нових знань, наділеного старанністю й смиренням семінариста відразу помітили в церковних колах, тому невдовзі після закінчення класу риторики в Переяславі Євдокима направили задля здобуття вищої освіти до найпрестижнішого духовного закладу – Києво-Могилянської академії. Як засвідчують документи, тут він відзначився «похвальними знаннями» грецької, французької та німецької мов, географії, історії, математики, а також філософії й богослов'я.

Завершивши повний курс академічного навчання в 1794 р., Є. Канівський повернувся в Переяслав, до своєї першої alma mater уже в ранзі вчителя вищого граматичного класу та грецької мови. Педагогічна праця сподобалася колишньому богушковослобідчанину, який виявився тонким психологом і гарним наставником молоді. Рубіжний рік 1800 став знаковим і в життєвій долі Євдокима. Не вагаючись ані миті, він тоді прийняв чернечий постриг під іменем Єпифанія й був рукопокладений в ієродиякони переяславським єпископом С. Лебединським.

Та незабаром мандрівна доля духовного ієрарха спричинила життєвий крутозлам: наш земляк змушений був покинути свою любу Україну, як виявилось, назавжди. У 1805 р. його перевели до Новгородської духовної семінарії на посаду вчителя риторики й математики. А через рік він уже опинився в литовському Вільно (нині Вільнюс), де служив архімандритом місцевого чоловічого Свято-Духового монастиря. Не полишив він і викладацької діяльності: паралельно навчав семінаристів герменевтики й церковної історії.

Чи не найпомітнішою в духовній кар'єрі Єпифанія стала його діяльність на посаді ректора Казанської духовної академії, куди його, вже на той час відомого богослова, направили в 1808 р. Вісім років ректорування нашого земляка стали часом процвітання цього відомого духовного закладу. Зокрема, за ініціативи та організації відомого клірика при закладі була відкрита добротна бібліотека. Одночасно з керівництвом академією ректор був і настоятелем Казанського Свято-Преображенського монастиря. Побачила світ збірка його проповідей, а також популярне видання «Про благодійний вплив святої віри на людей».

Прикінцевий період благочестивого й духовно-плідного життя Єпифанія був пов'язаний з очільництвом Воронежської єпархії, куди він був направлений згідно з указом Найсвятішого Синоду в 1816 р. У Воронежі єпископ, залучивши як синодальні, так і благодійні кошти (понад 200 тис. рублів золотом), зумів завершити будівництво тамтешньої духовної семінарії. За його каденції було відкрито низку повітових і парафіяльних духовних шкіл та започатковано єпархіальне попечительство бідних священнослужителів. Даючи оцінку діяльності Єпифанія, місцевий віце-губернатор М. Магніцький у листі до О. Аракчєєва назвав воронезького предстоятеля «пастирем благочестивим і добродійним». Довелося йому приймати у Воронежі й високих осіб з імператор-

ської родини, зокрема, з візитами у Воронежській єпархії побували імператор Олександр I, великі князі Михайло та Микола (майбутній імператор Микола I). Заслуги церковного діяча ще в 1811 р. були відзначені орденом Св. Анни 2-го ст.

Земне життя духівника скінчилося 24 травня 1825 р., доля відміряла йому менше пів віку. Свій вічний спочинок Єпифаній знайшов у притворі Благовіщенського кафедрального собору. Згідно із заповітом єпископа й великого бібліофіла до семінарської бібліотеки було передано понад 300 цінних книг російською та іноземними мовами із його приватної книгозбірні.

Не забував достойник і про свою батьківщину. За достовірними свідченнями, він заповів велику суму свого грошового спадку на спорудження кам'яної Свято-Михайлівської церкви у Деньгах.

...Між Єпифанієм Черкаським і Єпифанієм – предстоятелем щойно народженої Православної церкви України – пролягає кілька епох і солідний часовий відтинок завдовжки у два століття. Втім, цей перегук єдиного ймення двох великих українців не позбавлений певної символічності.

Січень 2019 р.

НА СЛУЖБІ ОСВІТИ Й НАУЦІ

*Сенс життя – самовираження.
О. Уайльд*

З-поміж освітянських достойників сучасності Шевченкового краю доволі рельєфно виділяється постать Федора Федоровича Боечка. Колишній ректор Черкаського державного (нині національного) університету і нинішній завідувач кафедри цього закладу, відомий учений-біохімік і педагог, один із 4-х на Черкащині членів-кореспондентів НАПН України і заслужений працівник вищої школи, орденоносець і Почесний громадянин м. Черкаси, він напрацював унікальний вишівський стаж завдовжки в майже 60 літ. Цьогорічний 13-й

день травня є ювілейним для освітянського ветерана: він зустрічає свою 85-ту весну.

Федоре Федоровичу, Ви родом із мальовничого краю Черемоша й Прута, зростали в прикарпатському селі Семаківці, що розкинулося в долині неподалік осітваної народом і митцями Коломиї. Розкажіть про своє дитинство.

Я – селянський син з діда-прадіда, мої батьки Федір Іванович та Олена Михайлівна від зорі до зорі працювали в полі й мене змалку привчили до щоденної праці в ім'я хліба насущного. Був первістком у родині, а вже потім з'явилися братик Василько (нині є доцентом Чернівецького медуніверситету) і сестричка Марійка (світла їй пам'ять!). Дитинства як такого в мене не було, адже його знівечила війна та негаразди тієї доби. Батько воював на фронтах Другої світової, дякувати Богові повернувся додому живим, проте ще довго оговтувався від отриманої в бою контузії.

Шкільну освіту здобували в повоєнні роки?

Так, спочатку навчався в місцевій початковій школі, а потім здобував повну загальну освіту в сусідніх селах Замулинці й Корнич. Туди добирався, долаючи 5 – 7-км шлях, велосипедом чи пішки. Навчатись мені подобалося, та з поміж усіх шкільних предметів найбільше полюбив біологію й хімію.

Зрештою, це й визначило Ваш фаховий вибір... А яка вища школа стала Вашою «alma mater»?

Таким став відомий в Україні й за її межами Чернівецький університет ім. Ю. Федьковича. До речі, віднедавна два ЧНУ (Чернівецький і Черкаський) побраталися, уклавши договір про співпрацю. П'ять років навчання на біологічному факультеті знаного вишу створили надійне підґрунтя для мого подальшого фахового поступу. На студентські роки припадають і мої перші кроки в царині дослідництва.

Свою педагогічну діяльність Ви розпочали ще в 1957 р. на посаді завуча й учителя хімії та біології Козерянської школи на Буковині. Проте Ваша шкільна кар'єра виявилася закорткою в часі...

Це так, вона тривала менше року. Річ у тому, що мене запросили назад до рідного університету для навчання в аспірантурі. А моїм науковим керівником став сам ректор, відомий біохімік, професор К. М. Леутський, якому я завдячую багато чим у моєму науковому зростанні.

Захищена Вами в Київському університеті ім. Т. Шевченка кандидатська дисертація була пов'язана з дослідженням впливу

вітамінів на обмінні процеси в організмі людини і тварин. Тут майже в рівних пропорціях присутні як хімічне, так і біологічне начала. Ви в такий спосіб поєднали свою любов до обох цих наук?

Загалом можна з Вами погодитися, я все свідоме життя працюю в галузі цієї інтегрованої науки – біохімії, і мої напрацювання поряд з теоретичним мають і прикладне значення, в тому числі й створюючи підґрунтя для вироблення алгоритмів зміцнення людського здоров'я.

А як Ви опинилися в Умані?

Насправді все дуже просто: мене як випускника аспірантури направили в тамтешній педінститут викладачем. Саме в цьому славному історично минувшиную місті я й пройшов усіма шаблями вишівської кар'єри аж до очільника цього закладу.

Так, саме в той період Ви захистили обидві дисертації, ініціювали створення кафедри хімії й 15 років її очолювали, створили науково-дослідну лабораторію з біохімії, здобули вчені звання доцента й професора. А якою була тема Вашої докторської дисертації?

Вона не виходила за межі моїх багаторічних біохімічних досліджень і формулювалася так: «Вивчення ролі мікроелементів (кобальту, марганцю й олова) в ліпідному (жировому – авт.) обміні». Захистив її, до речі, в Інституті біохімії ім. О. В. Паладіна Академії наук України.

В Умані Ви пройшли й свої перші вишівсько-управлінські університети, спочатку упродовж 5 років працюючи проректором інституту, а від 1975 р. і його очільником. Що встигли зробити під час нетривалої (в 4 роки) ректорської каденції?

На перший погляд не так уже й багато: відкрито кілька кафедр, розпочато будівництво нових гуртожитків. На управлінській посаді відчував себе доволі комфортно, бо вдалося підібрати доволі результативну команду.

До того ж, саме в Умані звили своє родинне гнізdechko...

Історія тривіальна й водночас романтична: перебуваючи в статусі юного викладача, закохався у свою студентку-біолога, тальнівчанку за походженням із промовистим йменням Любов і вона відповіла взаємністю. Невдовзі побралися і Бог подарував нам донечку й сина.

Здавалося, все усталено та спрогнозовано на десятиліття – й раптом така метаморфоза 1979 р.: переїзд до Черкас. Не відчували дискомфорту перемін?

Тодішній очільник Черкащини І. К. Лутак особисто попросив мене взяти під свою оруду Черкаський педагогічний інститут і я за покликом обов'язку дав згоду. Не буду приховувати: мав за честь стати ректором одного із провідних обласних вишів України. Поряд з цим усвідомлював, яку нележку ношу звалюю на свої плечі, отримуючи ректорську естафету від людини-легенди, Героя Радянського Союзу О. В. Тканка. До речі, за усталеними тоді бюрократичними канонами співбесіду перед вступом на посаду проходив у Кремлі, а затверджували мою кандидатуру на колегії Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР. Представляв мене колективу інституту як новопризначеного ректора тодішній Міністр освіти УРСР М. В. Фоменко.

21 рік Вашого ректорства в Черкасах виявився напрочуд плідним. Варто назвати лише кілька добрих справ, завдяки яким Ви назавжди вкарбували своє ім'я в історію освіти краю: рукотворний пам'ятник у вигляді головного 9-поверхового навчального корпусу, кілька гуртожитків з поліпшеними умовами проживання, 10 нових спеціальностей і 3 факультети, десяток кафедр, науково-дослідний інститут фізіології людини і тварин ім. М. Босого... Та особливо знаковою подією в житті Черкащини стало започаткування діяльності першого й нині єдиного в краї класичного університету. Як Вам вдалося здійснити таку доленосну реорганізацію?

Дякую за високу оцінку моєї управлінської діяльності, але я розділяю її з усім колективом закладу. Спираючись на традиції й попередні напрацювання, я ставив перед своїми колегами амбітні цілі і, як правило, спільними зусиллями ми їх досягали. Принагідно хочу назвати найяскравіших представників своєї команди – проректорів О. В. Білого, В. І. Солдатова й І. І. Кукурудзу, деканів Л. М. Кляцьку, С. І. Деря, О. І. Богатирьова, О. Г. Перехреста. А щодо набуття статусу університету, то до цієї події проліг непростий кількарічний шлях оббивання високих владних порогів і долання бюрократичних частоколів, а головне – створення відповідного іміджу вишу, який би відповідав встановленим критеріям університетського рівня. Пам'ятається, у 1992 р. в інституті побував зі своїми заступниками тодішній Міністр освіти П. М. Таланчук, який, ознайомившись з роботою черкаського вишу, прорік: «Університету бути!» Втім, ця пам'ятна подія сталася вже через три роки...

Буквально на піку слави й визнання Ви в 2000 р. залишили ректорську посаду й зосередилися на викладацькій та науковій

роботі у ранзі завідувача кафедри. Не відчули якогось надлому через зміну соціального статусу?

Абсолютно ні, бо такий кар'єрний поворот був спрогнозований. Адже тоді існували вікові обмеження для обіймання посади ректора, а я вже перебрав чинний на той час ліміт. До того ж, усі три наступні ректори поставилися до мене з належною повагою, створили належні умови для творчої праці.

Вже 60 літ Ваше життя супроводжує невтомна дослідницька діяльність переважно в царині біохімії, її результатом стало опублікування близько 200 праць, в тому числі понад 20 окремих видань. Якими пишаєтеся найбільше?

Насамперед підручниками та посібниками для студентів закладів вищої освіти. Вже три видання витримали посібники «Основи хімії полімерів» та «Біологічна хімія», великою популярністю серед студентів користується й курс лекцій «Основи молекулярної біології» та низка практикумів з біохімії. Додам до цього, що чимало праць написано у творчому тандемі з моєю любов'ю дружиною Любов'ю Олександрівною (на жаль, нині покійною).

Ви долучилися й до творення методичної бази шкільного навчання...

Так, ще в 2002 р. у співавторстві з моїми колегами В. М. Найданом та А. К. Грабовим видав підручник «Органічна хімія», який був рекомендований МОН України для учнів 10–11 класів з поглибленим вивченням хімії в загальноосвітніх школах. Шкільним учителям адресовано посібники «Білок і кормовиробництво», «Біохімія для вчителя» та ін.

А як склалася життєва доля Ваших дітей?

О, в мене є всі підстави ними пишатися. Донька Наталія є кандидатом філології й доцентом кафедри іноземних мов Черкаського інституту пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля. А син Владислав захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук і викладає історію України в нашому університеті. До речі, маю й п'ятьох онуків.

Надзвичайно напружений графік Вашої життєдіяльності практично не залишав вільного часу. І все ж як проводили рідкі години дозвілля?

Дуже любив посидіти з вудкою на берегах річки чи ставка. А ще є шанувальником художньої літератури, маю чималеньку особисту бібліотеку. Передплачую й читаю багато періодичних видань.

Травень 2019 р.

МИСТЕЦТВА ПОЛІТ ВИСОКИЙ

Ars longa, vita brevis est.

Гіппократ

Мистецтва політ високий

ДЕНЬГІВЧАНИН ІВАН ЧЕРІНЬКО СТАВ ЗНАМЕНИТИМ ТУРКМЕНСЬКИМ МИСТЦЕМ

*Картини живуть своїм власним життям,
народженим душею художника.
В. Ван Гог*

Село Деньги, Україна й місто Ашгабад, Туркменія. Що може поєднувати ці розділені відстанню в кілька тисяч кілометрів, різоче різновеликі й цивілізаційно зовсім несхожі населені пункти, окрім хіба що їхньої колишньої належності до багатонаціонального СРСР? Утім події, а надто постаті можуть робити справжні дива, часом з'єднуючи на перший погляд далеке й несполучне. Туркменська столиця стала посестрою моему рідному селу Деньги завдяки неординарній особистості – українському й туркменському художникові Івану Івановичу Черіньку. Нині випадає слушна нагода добрим словом згадати цю велику людину, адже цьогоріч виповнилася 105-та річниця від дня народження нашого іменитого земляка, фундатора туркменського образотворчого мистецтва новітньої доби та минуло 65 років з часу його смерті.

Перипетії зростання

Великий майстер пензля народився 22 липня 1908 року, а його рідними пенатами стало маленьке, але напрочуд живописне село Деньги, що на Золотоніщині. Зростав у незаможній селянській родині, змалку був привчений до нелегкої хліборобської праці, виховувався на православних чеснотах. Як і його ровесники, пас худобу за селом, у літню пору купався в місцевій річечці Самозванці, збирав гриби-ягоди в місцевих лісах. А ще милувався тамтешньою казково гарною природою і частенько клав олівцем на папір побачене. Відтак з'явилися його перші малюнки, що засвідчили народження майбутнього митця. Закінчивши місцеву школу, Іван подався до Золотоноші, де навчався в торговельному

технікумі. Там на здібного до малярства учня звернув увагу вчитель малювання і креслення й усіляко сприяв розвитку його мистецького хисту. За порадою наставника І. Черінько в 1925 р. їде до Києва і вступає в художній інститут. Уже в 1928 р. молодий художник вагомо заявив про себе майстерно виконаною сюжетною картиною «Кузня». Він навчався у знаменитих художників Федора Кричевського та Віктора Пальмова, а в 1931 р. успішно захистив дипломну роботу, створивши у техніці фрески композицію «Рот-Фронт».

По закінченню інституту він певний час працював як художник-асистент у польському театрі Києва, створив кілька оригінальних полотен. Талановитого молодого художника було помічено у творчих колах, і згодом його запрошують до Москви для роботи в одному зі столичних видавництв. За короткий час наш земляк встиг зайняти гідне місце в мистецькому бомонді Білокам'яної, тож коли в оргкомітеті об'єднання художників СРСР постало питання про кандидатуру на його повноважного представника в Туркменії, то вибір відразу впав саме на 25-річного І. Черінька.

Лідер туркменських мистців

Навесні 1933 р. Іван Іванович відбуває в Середню Азію, оселяється в Ашхабаді (так до 1990-х називався нинішній Ашгабад) і відразу поринає у шалений вир творчої та організаторської роботи. Згадуючи перші дні перебування на Сході, художник говорив: «Туркменія мене полонила своєю мальовничістю та яскравістю». Цей край став для нього другою батьківщиною і, як виявилось, останнім прихистком. Наш земляк з цікавістю вивчає історію та звичаї туркменського народу, створює нові живописні роботи, навіяні місцевими мотивами.

Той час був позначений у Туркменії розквітом національного декоративно-прикладного мистецтва: створювалися високохудожні зразки одягу, ювелірних виробів, вражали різноманітним орнаментальні мотиви килимів, вишивок. Однак живопис тількино зароджувався. І. Черінько заснував і очолив «Об'єднання художників Туркменії», згуртувавши навколо себе молодих мистців – здебільшого випускників і викладачів «Ударної школи мистецтв Сходу». А в 1938 р. український маляр очолив новостворену Спілку художників Туркменістану. Він став визнаним наставником місцевих художників-початківців, зініціював відкриття першого в Туркменії художнього училища (імені Шота Руставелі). У цьому

навчальному закладі мистець довгі роки викладав, став причетним до підготовки мало чи не всіх у майбутньому відомих живописців Середньої Азії. Серед його учениць – і народна художниця Туркменської РСР Євгенія Адамова. Саме Євгенія Михайлівна і стала музою І. Черінька: він палко закохався в юну художницю й пов'язав з нею свою життєву долю.

З початком німецько-радянської війни художник потрапляє у круговерть боїв: був серед захисників Ленінграда, отримав важке поранення. На фронті він ані на хвилину не розлучався з армійським альбомом, пізніше воєнні етюди вилилися в тематичні полотна. У 1944 р. І. Черінька відкликали до Ашхабада й останні чотири роки свого життя він напружено працював над створенням різножанрових полотен, одночасно виконуючи рутинні обов'язки голови правління республіканської спілки художників. У тому ж році деньгівчанина за унікальний внесок у розвиток національного мистецтва було поціновано почесним званням «Заслужений діяч мистецтв Туркменської РСР».

А потім була трагічна ніч травня 1948 р., коли жахливий землетрус дощенту зруйнував туркменську столицю, поховавши під руїнами десятки тисяч людей. Жертвою тієї страшної стихії став і наш земляк, він загинув у ніч з 4 на 5 травня. Творчий політ Майстра обірвався у високості визнання і в часи розкрилля його самобутнього таланту; йому тоді не виповнилося й 40 літ. До речі, землетрус спопелив життя й двох синів І. Черінька, а його вагітна дружина дивом вижила й через кілька місяців після смерті художника народила сина. В пам'ять про загиблого чоловіка вдова назвала його Іванком...

Творча спадщина

Попри закоротке, мов спалах смолоскипа, життя великий достойник залишив солідну живописну спадщину. Він увійшов у історію мистецтва як неперевершений майстер професійного вирішення на полотні конкретної життєвої ситуації засобами пластики й кольору. У його картинах глибокий психологізм поєднується з добротним моделюванням, вправним рисунком, продуманою композицією, надзвичайно багатою палітрою барв. Серед його робіт переважають тематичні картини, психологічні портрети, ліричні пейзажі. Вражають своїм змістовим драматизмом, проникливою реалістичністю й довершеністю виконання полотна

І. Черінька «Підпільна друкарня в Ашхабаді» (1940), «Бай. Влада заможного» (1940), «Продаж вдови» (1939–1947). Колоритний національний типаж майстерно переданий художником у його відомій роботі «Старий туркмен» (1938 р.). Глибина психологічної характеристики гармонійно поєднується з віртуозною живописною технікою у портреті дружини Є. Адамової (1940 р.), «Автопортреті» (1944 р.) та портретній серії відомих людей Туркменії. З багатофігурних жанрових композицій виділяються своїм глибоким реалізмом чудові полотна «Джигіти» (1944–1946), «Третя воєнна позиція» (1944), «Розгром фашистів під Сталінградом» та ін. Прикладом ліричного пейзажу є розмаїте полотно «Весна в Багірі» (1947 р.)

Довгий час живописна спадщина нашого земляка-достоїника мала єдину прописку зберігання: м. Ашхабад, Туркменський державний музей образотворчого мистецтва (нині – Національний музей образотворчого мистецтва Туркменії), а також приватна колекція його дружини Є. Адамової. Так було до 1987 р., доки відомий черкаський мистецтвознавець Ніна Клименко не поїхала до туркменської столиці й не виклопотала в Міністерства культури республіки дозвіл на передачу невеличкої частини колекції І. Черінька до фондів Черкаського обласного краєзнавчого музею. Відтак цей музейний заклад отримав у своє розпорядження 13 полотен нашого земляка, а від 1992 р. вони були передані до фондів новоствореного обласного художнього музею (його очолила Ніна Михайлівна). 9 картин художника знаходяться в експозиції цього мистецького осередку, решта – у його фондосховищі. Хай це й на перший погляд лише мізерна децима творчої спадщини українсько-туркменського митця, та вона достатньо різножанрова й достойно репрезентує його творчий почерк.

Черінькову експозицію в Черкаському музеї відкриває портрет Героя Радянського Союзу Ходжаєва, написаний художником у 1947 р. На відвідувачів дивиться людина доброзичливим, задумливим поглядом темних очей, а груди героя прикрашають численні нагороди. Звертає на себе увагу й багатофігурний етюд «Туркменські дівчата»; ця робота засвідчує прихильність художника до створення правдивих, соціально й психологічно окреслених образів, глибокого розкриття їхнього внутрішнього світу. У такому ж стильовому вирішенні написаний і портрет юнака-туркмена. Відвідувачі музею мають також змогу ознайомитися з цікавим, але незавершеним твором «Мадонна», що є справжнім гімном мате-

ринству. Глибокою реалістичністю вражають і тематичні картини «Мадрид у вогні», «Післявоєнний Ленінград» та ін.

Шевченків край, що виколисав не одного відомого достоїника духовності, може по праву пишатися й своїм славним сином Іваном Черіньком. Цей деньгівчанин не лише проорав глибоку борозну у світовому живописі, але й, на думку авторитетних мистецтвознавців, став фактичним засновником туркменського радянського малярства. А тому його ім'я приречено на вічність.

Липень 2013 р.

НЕВТОМНИЙ ТРУДАР МИСТЕЦЬКОЇ НИВИ ІЗ ВОРОНИНЕЦЬ

*У кіно – дві функції: відобразити оточуючу реальність і створювати нову.
З. Кракауер*

Воістину багата талантами земля черкаська, що виколисала безліч відомих діячів Духовності. В цьому була нагода ще раз переконатися під час проведення чергового засідання клубу цікавих зустрічей, що діє при науковій бібліотеці Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького уже впродовж чотирьох років. Цього разу гостем університетської книгозбірні став наш земляк, відомий кінорежисер і письменник, член двох національних спілок, заслужений діяч мистецтв України Юрій Петрович Тупицький. Після закінчення зустрічі знаний митець люб'язно погодився відповісти на декілька наших запитань.

Юрію Петровичу, ми знаємо, що Ви наш земляк із Чернобаївщини. А якщо конкретніше – де, коли і в якій родині Ви народилися?

Моя мала батьківщина – найкраще в цілм світі маленьке наддніпрянське село Воронинці, де верби і тополі, де край лелечий...

Мій день народження 14 квітня 1935 р., а зростав я в сім'ї простих колгоспників. До речі, єдиний син у батьків, а отже й став їхньою єдиною надією, а згодом і опорою. Але «мазунчиком» ніколи не був, виховували мене, як то мовиться, в спартанському дусі, змалку привчили долати життєві труднощі й невтомно працювати.

Ви дитина війни, пережили жахи нацистської окупації, бачили горе, кров і сльози, спізнали нелегких випробувань післявоєнної доби. Які найяскравіші епізоди тієї страшної доби відклала Ваша дитяча пам'ять?

Так, на моє покоління випала нелегка доля... Наше дитинство безжалісно знівечила війна, і ми у воєнні роки балансували між життям і смертю. Ще й досі у вухах чується виття бомб, вибухи снарядів. Пам'ятається, моя мама випадково дізналася, що батько-фронтовик потрапив у полон і знаходиться в таборі неподалік Полтави. То вона, залишивши мене в сусідів, пішки попрямувала кількасоткілометровим шляхом, аби побачити бодай здалеку свого чоловіка. Дякувати Богу, батько повернувся до рідної домівки, щоправда уже в 1945 р. з Німеччини. Назавжди вкарбовані в пам'ять і голодні 1946–1947 рр., коли акацієвий цвіт і юшка з буряка здавались делікатесами.

А якій школі випало пишатися знаменитим випускником, яким Ви стали?

Закінчував я Мельниківську середню школу майже 60 літ тому, і то був перший післявоєнний випуск цієї десятирічки. Навчатися в ті роки було нелегко, адже не вистачало шкільного приладдя, підручників, а писати часом доводилося буряковим чорнилом на обгортковому папері чи газетах. За виконанням домашніх завдань засиджувався допізна, бо після уроків допомагав батькам по господарству. До речі, з нашого класу вийшло аж чотири заслужені діячі мистецтв: три режисери й диригент. Свою любов школу, вчителів-наставників завжди згадую з теплотою...

Першу вищу освіту Ви здобували в стінах попередника ЧНУ ім. Б. Хмельницького – Черкаського педінституту. Чи знадобилися набуті в цьому вищій знання для режисерської діяльності?

Ще й як знадобилися... В інституті отримав ґрунтовну філологічну підготовку (російська мова і література), яка конче необхідна у творенні кіно. Не зайвою була й психолого-педагогічна складова здобутого фаху, бо режисер постійно має справу з людськими особистостями, до того ж амбітними, переважно зірковими, тому треба завжди знати, на якій «козі» до них під'їхати.

А довелося хоч трішки попрацювати педагогом?

Так, проте лише 3 роки. Учителював спочатку в сільській десятирічці на Звенигородщині, а потім у середній школі №17 м. Черкаси. Начебто все вдавалося, з учнями знаходив контакт...

І що ж викликало такі різкі зміни кар'єрного шляху?

Про кінематограф марив ще з юних літ. Та для селянського сина ця мрія досить довго здавалася захмарною. Аж тут надійшла вісточка від мого друга й однокласника Ілляшенка Васи, про те, що він нарешті вступив до омріяного ВДІКу (Всесоюзного інституту кінематографії) й опановує режисерський фах. Відтоді він буквально засипав мене листами, нагадуючи про мої таланти (у школі ми з ним були щонайактивнішими учасниками художньої самодіяльності) та пропонуючи й мені піти цією ж стежиною. Зрештою, аби спробувати свої сили в лицедійстві та отримати відповідну характеристику, я без відриву від учительської праці ще й грав на сцені обласного драмтеатру як актор «другого плану». На початку 60-х вступив на режисерське відділення щойно створеного кінофакультету Київського театрального інституту ім. І. Карпенка-Карого. Мені випало навчатися на одному потоці з Бореєм Брондуковим, Раєю Недашківською (народні артисти України), Ванею Миколайчуком (лауреат Державної (нині Національної) премії ім. Т. Шевченка), Славою Резниченко (родом із Золотоноші, заслужена артистка, дружина відомого кіноактора Івана Гаврилюка)...

Ви закінчили чи не найпрестижніший виш республіки з відзнакою. А хто привів Вас до цього успіху?

Я навчався у творчій майстерні відомого метра українського ігрового кіно Тимофія Левчука. А ще багато чим у своєму творчому старті завдячую Совісті нашої культури Олеся Гончару. Це він благословив мій перший фільм, знятий за мотивами уривку з його роману «Циклон» як моя дипломна робота. І в подальшому я постійно спілкувався з цією великою людиною.

Уся Ваша режисерська діяльність пов'язана зі славетною кіностудією ім. Довженка. Хто із класиків кіно найбільше вплинув на Ваш творчий почерк?

Досвіду набував у живому спілкуванні з Сергієм Параджановим, Леонідом Биковим, Романом Балаяном, Миколою Вінграновським, Юрієм, Вадимом та Михайлом Ілленками, моїми земляками з Черкас. До речі, відомий кінооператор Вадим Ілленко майстерно зняв два моїх фільми. Приятелював з унікальним творчим тандемом у складі Ади Роговцевої й Кості Степанкова, а

також ще з одним моїм земляком із Золотоноші – Михайлом Голубовичем. Підтримку отримував і від Василя Ілляшенка та Володимира Артеменка – моїх шкільних однокласників, які також стали режисерами-довженківцями. Не раз зустрічався з легендарною Наталкою Ужвій (свою сценічну діяльність прима розпочала на сцені Золотоніського аматорського театру) та відомим скульптором і кінорежисером Іваном Кавалерідзе, радився також із Юлією Солнцевою – відомим кіномитцем, дружиною і хранительницею харизми Олександра Довженка. Моїми позастудійними побратимами по духу стали також Олесь Гончар, Григорій Тютюнник, Ліна Костенко, Юрій Мушкетик.

Ваш кінематографічний доробок, що складається з коротко- та повнометражних художніх стрічок і кількасерійних телефільмів, вражає тематичним розмаїттям. А яка тема стала пріоритетною у Вашій творчості?

Насамперед – це воєнна фабула, бо й моє дитинство родом з тих полум'яних літ. У 1975 р. великим накладом вийшла в прокат художня картина «Тасманиця партизанської землянки» – перша моя серйозна робота. При постановці стрічки співпрацював з відомим письменником і партизанським ватажком, Героєм Радянського Союзу Юрієм Збанацьким. А трисерійний телефільм «У лісах під Ковелем» знімав за безпосереднього консультування прототипа головного героя стрічки, легенди партизанського руху Олексія Федорова. До речі, під час презентації цього художнього фільму Олексій Федорович заплакав і сказав мені: «Синку, ти показав суцю правду про ті героїчні й водночас трагічні події!». Для мене ця оцінка була вагомішою від найпрестижніших премій. Також мною була поставлена ігрова кінострічка про афганську війну («Два кроки до тиші» (1991 р.), що щемну тему не можна було висвітлити без сліз і валідолу...

Вами знятий і унікальний кінофільм без єдиного слова...

Так, це стрічка «Завтра вистава», присвячена цирковому мистецтву. А створювався цей музично-цирковий фільм у спів-авторстві з відомим композитором Ігорем Покладом.

У більшості режисерів є, так би мовити, власний акторський «набір». У Вас також він був?

До своїх беззаперечних режисерських здобутків відношу відкриття мною самобутнього таланту актора Олексія Булдакова, який, до речі, у фільмі «В лісах під Ковелем» і зіграв Олексія Федорова, отож саме з цієї стрічки й розпочалася його подальша

«кіногенеральська» епопея. У трагічному для мене, пошматованому партійно-комсомольською цензурою фільмі «Крижані квіти», Олексій виконав головну роль – безшабашного бригадира на будівництві БАМу Зимогляда, а в стрічці про Афган – полковника. А ще знімав Наталію Сумську, Лідію Яремчук, грузинського актора Отара Сетуридзе та ще безліч інших талантів.

А як Ви оцінюєте стан нинішнього вітчизняного кінематографу? І чи є світло в кінці тунелю?

Його кризовий стан є очевидним, навіть у порівнянні з кінематографічними здобутками (бодай за кількістю продукції, часом низькопробної) нашої північної сусідки. А щодо перспектив... Тут слід сподіватися на кардинальні позитивні зміни в цьому векторі державної політики, а також на появу в середовищі заможних людей групи меценатів рівня Бобринських, Симиренків і Терещенків. Може, тоді крига й скресне...

Ви є членом Національної спілки кінематографістів, а от членство в письменницькій спілці набули щойно, цьогоріч. Що, затізно «осідлали Пегаса»?

Та ні, літературна муза відвідувала мене ще з юності: «грішив» віршуванням, писав прозу. На літературну творчість благословив не хтось, а сам поет-академік Павло Тичина, який у далекому й близькому 1955 відвідав наш педінститут, перебуваючи у своєму тодішньому високому ранзі Голови Верховної Ради України. Деканат мені тоді доручив, як уже визнаному студентському поетові (принаймні, на інститутських обширах), написати вітального вірша. Послухавши його, літературний класик поманив мене жестом, напівобняв і шепнув на вухо: «Пишіть. Це серйозно. Надсилайте мені...» А потім поезія надовго покинула мене, бо все моє творче ество поглинуло кіно. І лишень через пів віку після того тихого благословення зачинателя радянської літератури побачили світ мої поетичні збірки «Семигори», «Мелодія».

Масовий читач знає Вас і як талановитого прозаїка, автора збірок оповідань і повістей «Голос опівночі», «Гріхи наші», роману «Заговорений» та ін. Про що ці Ваші одкровення?

Це оповіді про дні колишні, незабутні, коли гартувалися людські характери неймовірними випробуваннями повоєнної доби. Про наших батьків, яким судилася покруч-доля. Це трансформування в художній формі безцінних цяточок життєвих реалій. А ще роздуми про людські цінності, про найсокровенніше...

Ви спілкувалися з безліччю великих митців, творчість яких

осяяна іскрою Божою і стала унікальним надбанням національної культури. Саме про цих достойників Ви розповідаєте на сторінках художньо-документальної збірки «Білі мої лебеді», високу оцінку якій дав шевченківський лауреат Степан Колесник. Яким принципом відбору героїв оповіді Ви послуговувалися?

З великої армії талантів я виокремив лише кількох, найближчих мені по духу знаних людей. На жаль, написав далеко не про всіх, з ким пересікалась моя творча доля, інакше треба було б видавати кількатомний збірник.

Краєм вуха чув, що Ви долучаєтеся й до нашого краєзнавчого цеху...

Це так, зокрема мене зацікавила історія поселень Чорнобайщини, котрі за різних обставин зникли з географічних мап. Уже чекає на своїх спонсорів відповідна збірка нарисів.

Не перестаю дивуватися багатогранності Вашого таланту. Нещодавно дізнався, що Ви – ще й віртуоз-музикант, диригент і композитор...

Так, з баяном та акордеоном дружу від юних літ. Володію й багатьма струнними інструментами. А музику почав писати порівняно недавно, наразі виходить збірка моїх пісень. До речі, вже перебуваючи на заслуженому відпочинку, викладав музику в рідній школі. Працював художнім керівником Мельниківського будинку культури, зараз керую тут хоровим колективом «Краяни», а в рідному селі Воронинці – вокальним ансамблем «Журавочка».

Так Ви не в Києві проживаєте?

Та вже понад півтора десятиліття пройшло, як повернувся, мов з вирію, в рідні краї. Живу з дружиною Світланою в батьківській хаті й попри відсутність тут так званих побутових вигод кращого помешкання для мене годі й шукати. Почуваюся в душевному плані як ніколи комфортно, а творчого натхнення рідна земля дарує куди більше, ніж столиця.

А як складається зі створенням кінодинастії Туницьких? Чи природа відпочила на Ваших нащадках?

І так, і ні. Ніхто з моїх двох синів не пішов у світ мистецтва. Зате вони знайшли себе в царині техніки. Старший Олександр працює в газовому господарстві смт Чорнобай, а молодший Олексій мешкає в Києві, є спеціалістом японо-української фірми. Дякувати Богу, знайшовся-таки один продовжувач моєї справи – онук Олексій, нині він здобуває фах кінооператора у театральному університеті. Хто знає, може, й правнучок Ілюша продовжить мою справу...

Листопад 2013 р.

ПЕНЗЛЕМ ПОКЛАВ НА ПОЛОТНО СВОЮ ДУШУ

*Життя окремої людини має сенс лише тоді,
коли вона допомагає зробити життя
інших людей красивішим і шляхетнішим.*

А. Ейнштейн

Слід на землі... Його, безперечно, залишає кожна людина, але він суттєво різниться глибиною й значимістю. Що ж стосується людей високого лету, до яких насамперед належать митці, то цей слід справді незнищений. Глибоку життєву борозну проорав відомий майстер народної творчості, художник-пейзажист із Чапаєвки, що на Золотоніщині, Микола Данилович Сапієнко. Він не обтяжений ні членством у творчих спілках, ані високими титулами, званнями й нагородами. Однак це не применшує велич його творчого подвигу, а вагомий доробок митця буде ще довго служити Україні. Серце Майстра перестало битися два місяці тому, і сьогодні за нього промовляють чудові пейзажні полотна, що вміщені в експозицію Черкаського художнього музею...

Перші мазки на життєвому полотні

Микола Сапієнко прийшов у цей розмаїтий світ 15-го травневого дня 1935 р. Його рідними першоджерелами стало мальовниче поліське село Теремці Чорнобильського району, що на Київщині, нині, на жаль, знелюднене через страхотливу техногенну катастрофу квітня 1986 року. Разом із молодшим братом Олексієм зростав у родині простих колгоспників, котрі за мізерні трудовні рвали жили на підневільно-колективному полі. Від батька, який мав справді золоті руки невгамовного працелюба, Микола успадкував хист до найрізноманітніших ремесел та поважне ставлення до праці й трударів.

Злодійка-війна вкрала його дитинство і, безжально зламавши життєві плани, кинула у вир неймовірних випробувань, голоду й

нестатків, непосильної праці заради виживання. Лише в переможному 1945-му Микола отримав, нарешті, можливість сісти за учнівську парту. Усі шкільні роки він демонстрував неабияку жадобу до знань, постійно перебував у поважному статусі круглого відмінника й громадського активіста. Вже в пору шкільної юності зацікавився малярством, намагався копіювати картини майстрів пензля, писати портрети шкільних друзів-товаришів, класти на папір синьо-зелені кольори рідної Чорнобильщини.

Закінчивши 7 класів з відмінним свідоцтвом, не вагався ані хвилини: разом зі своїм товаришем Іваном Кушніренком відразу ж подався до Києва, аби вступити в середню художню школу при столичному художньому інституті. Звісно, для приймальної комісії скопійовані Миколою портрети більшовицьких вождів В. Леніна і Й. Сталіна виявилися непереколивим аргументом, тому мрія юнака стати учнем престижної школи так і не здійснилася.

Після цього першого життєвого фіаско вирішив набути абсолютно прозаїчну (як на перший погляд) професію меліоратора і відтак вступив до Шевченківського гідромеліоративного технікуму (його закінчив з відзнакою в 1956 р.). А потім упродовж 4-х років служив на кораблях Чорноморського військово-морського флоту. Серед штилів і штормів, неповторних барв найсинішого у світі моря продовжили формуватися естетичні почуття майбутнього пейзажиста й мариніста.

Меліоратор і майстер пензля

Звільнившись у запас у 1960 р., розпочав трудову діяльність, що виявилася завдовжки в майже 40 років. Упродовж понад чверть століття очолював Золотоніську ремонтно-експлуатаційну дільницю Управління служби захисних споруд Кременчуцького водосховища. По місцю своєї роботи кинув життєвий якір у наддніпрянському селі Чапаєвка (Золотоніський район), де разом з дружиною Людмилою Василівною звив родинне гніздечко й прожив аж до своєї останньої пристані. Без відриву від виробництва здобув вищу освіту в Українському інституті інженерів водного господарства.

Очоловане ним підприємство стало флагманом серед об'єктів водного господарства України. Як керівник-меліоратор Микола Данилович отримав 22 заохочення найрізноманітніших рівнів: визнавався переможцем Всеукраїнського змагання, заносився на Дошку пошани Мінводгоспу, нагороджувався високими грамотами

тощо. А ще вражав своєю громадською активністю, обирався депутатом місцевих рад, був членом сільвиконкому.

Попри велику зайнятість управлінсько-господарською рутинною, він увесь свій вільний час віддавав улюбленій справі – живопису. Від копіювання картин своїх кумирів – Айвазовського, Левітана і Шишкіна – Микола Данилович, зрештою, перейшов до написання власних творів, що несли на собі як дотримання традицій класичного живопису, так і елементи оригінального мистецького почерку. Прийшло й визнання його таланту: у 1970-х роках з-поміж кількох тисяч картин, поданих на Всесоюзну виставку художників-аматорів «Слава праці», саме його полотно «Рідні простори» було визнано в числі трьох найкращих.

Від 1989 року, залишивши меліоративну службу, М. Д. Сап'єнко працює в різних художньо-оформлювальних організаціях Золотоноші й Черкас, певний час обіймав посади заступника директора Черкаських виробничих майстерень Худфонду СРСР, завідувача сектору виставок Черкаської обласної асоціації майстрів народної творчості й художніх ремесел. Останні 20 років працював як вільний художник, здійснивши таким чином мрію всього свого життя. Готував він і молоду творчу поросль, на громадських засадах очоливши гурток юних художників у місцевій школі. Педагогічний колектив щиросердно вдячний Миколі Даниловичу за його справді безцінні дари у вигляді оформлених ним на безоплатній основі експозиції кімнати-музею народознавства та стендових матеріалів кількох навчальних кабінетів.

Творчий доробок Миколи Даниловича вражає своїм обсягом і жанровим розмахом. Його вмільм пензлем створено кілька сотень картин: «сухопутних» і морських краєвидів, натюрмортів, портретів, сюжетів із сільського життя. Особливо добре вдавалося художникові зображення на полотні багатобарвної природи рідного Златокраю та мариністські пейзажі. Серед найвідоміших Сап'єнкових картин – «Захід сонця», «Іній», «Автопортрет», «Зимовий день», «Море біля Судака», «Півонії», «Бузок», «На полюванні» та багато інших. Мистець неухильно дотримувався традиційних форм образотворчості, демонструючи розумний консерватизм у використанні зображальних засобів і прийомів. Він був прихильником тонкого мазка й філігранного відтворення природи багатоманіттям барвових відтінків.

Живопис для М. Сапієнка став засобом пізнання світу. Він щоразу бачив його по-новому й постійно ділився з людьми радістю цих маленьких відкриттів у розмаїтому довкіллі. Художник перебував у режимі постійного діалогу з чарівною природою, вслухався в її поліфонічні наспіви, намагався розгадати шаманську мову завірюх, і все це заради того, аби передати це буяння одвічного життя на своїх полотнах.

Яскравий представник класичного реалізму, він адресував свої твори не стільки «елітарному середовищу», скільки простим людям, котрі, можливо, й не зовсім утаємничені в тонкощі мистецтва. В цьому, мабуть, чи не найпривабливіша риса Сапієнкової творчості, котра є глибоко народною, доступною й зрозумілою широкому загалу.

Відомий живописець брав участь у різноманітних виставках і пленерах, його картини охоче придбавали колекціонери. Зокрема, високу оцінку Сапієнкові роботи здобули в польських глядачів на міжнародних пленерах у містах Сопот і Кошалін. Місцеві цінителі образотворчого мистецтва придбали тоді майже півтора десятка картин народного майстра.

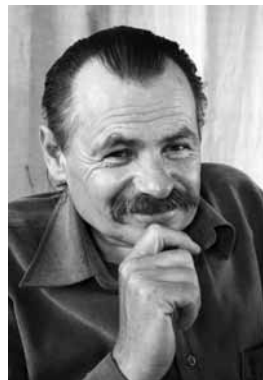
Протоптали дорогу до знаного чапаєвського мистця й високопосадовці: вони частенько брали його полотна для ювілейних подарунків. Нині картини художника зберігаються у фондах Золотоніського краєзнавчого музею, народного музею «Пам'ять» Чапаєвської ЗОШ I–III ст. ім. Г. Берези, у приватних колекціях України та зарубіжжя.

...Душа художника вже відлетіла у засвіти. Та його мистецька спадщина приречена на визнання й незнищенність. Вагомою цеглинкою підмурку пам'яті про великого життєлюбця й відомого мистця Миколу Сапієнка стала нещодавно відкрита в Черкаському художньому музеї експозиція його кращих робіт.

Грудень 2014 р.

КЛАСИК МИСТЕЦТВА ІВАН БОНДАР НЕ ЗБАВЛЯЄ ОБЕРТІВ СВОЄЇ ДОЛІ

*Людина мистецтва всюди є вихователем людства.
І. Такубоку*

Антон Чехов колись сказав: «Мистецтво надає крила і підносить далеко-далеко». Істинність цих простих і водночас високих слів вповні ілюструє життя творців мистецьких шедеврів, що приречені на вічність. Хрестоматійним прикладом означеного є творчість нашого сучасника, лауреата премії імені Т. Яблонської, художника з національним іменем Івана Івановича Бондаря. Цей митець є володарем почесного звання «Народний художник України» й принагідно зазначимо, що такого високого титулування з нині сущих на теренах

Черкащини образотворців удостоєний лише він. Доценту насичене творчістю й добрими справами життя цієї душевно окриленої й сильної духом особистості є негасимим взірцем для наслідування. Днями я зустрівся із земляком-достоїнником і він люб'язно погодився відповісти на мої запитання.

Іване Івановичу, Ви – дитина війни, ровесник остаточного визволення України від гітлерівських загарбників у жовтні 1944 р. А який слід у Вашому житті залишила злочинниця-війна?

У мене до війни особливий рахунок, адже вона забрала найдорожчу мені людину – батька, він загинув на фронті під час Ясько-Кишинівської операції смертю героя. Відступаючи, окупанти сплюндрували моє рідне село Яснозір'я. На загальне скажу, що тяжка воєнна й повоєнна пора знівечила моє дитинство, я постійно перебував у режимі голоду й холоду, не знав, що таке іграшки чи солодощі.

А як Ви опинилися в Мошнах?

Це стало наслідком ще однієї трагедії. Підірвавши своє здоров'я на колгоспному полі та захворівши невиліковною хворобою, ще зовсім молодою пішла із життя моя мама. Тож у півторарічному віці я поповнив багатотисячну післявоєнну армію круглих сиріт. І

бути б мені вихованцем дитбудинку, якби не моя тітонька – Меланія Калинівна. Вона забрала мене до себе в Мошни і стала для мене найріднішою людиною, справжньою мамою...

Настільки я знаю, з раннього дитинства у вас з'явилися проблеми з фізичним станом через серйозну травму. Як долали цю біду?

Дійсно, ще у віці немовляти в результаті падіння з висоти я зламав хребет і це ускладнило все моє подальше життя й породило певні комплекси. Проте уже в ранній юності я якось оговтався й заборонив собі та своєму оточенню жаліти мене і завдяки вольовим зусиллям таки втримався в життєвому сідлі. Більш того, я ніколи не збавляв обертів своєї долі й попри складнощі завжди намагався працювати з повною віддачею, жити повноцінно.

Ви закінчували Мошнівську школу... Як проходило навчання, чим захоплювалися в роки своєї шкільної юності?

Відмінником навчання не був, та проте й не пас задніх, принаймні вчителі на мене ніколи не скаржилися. Щодо захоплень, то найбільше приваблювало кіно та всілякі ремесла. Уже в шкільні роки допомагав односельцям зводити будинки, і не було такої роботи, за яку б не брався. Такі заняття були мені до снаги, та й копійчина яка не яка водилася. Зрештою, захопився малярством: копіював портрети діячів літератури, клав пензлем на папір розкішні барви рідних Мошен та його околиць.

Вочевидь, це захоплення й вплинуло на ваш фаховий вибір?

Звісно, але не лише воно. Адже по закінченню школи я мав твердий намір вивчитися на кіномеханіка, бо з мого погляду це б на постійній основі долучило мене до кіно, яким марив. Та остаточну крапку на альтернативах професійного вибору поставив мій дядько, який, оглянувши мої акварелі, твердо сказав: «Іванку, тобі треба вчитись на художника!» Я дослухався до його рекомендації...

З Вашого досьє випливає, що шлях здобуття фаху професійного художника проліг через довгі 11 років. Назвіть свою alma mater.

А їх аж дві, бо спочатку я здобув професію художника-кераміка й скульптора малих форм у Одеському художньому училищі імені Грекова, а потім відразу подався до найпрестижнішого в Україні мистецького вишу: Київського художнього інституту. Там вивчав таїни образотворення під керівництвом відомих митців, академіків, зокрема, шевченківського лауреата Віктора Шаталіна, народних художників Василя Гуріна й Тетяни Голембієвської та ін. Уже в роки навчання постійно демонстрував свої полотна на різно-

манітних вернісажах. Пізніше до мого становлення як художника долучилися знані мистецькі корифеї, серед них – Федір Захаров, Тетяна Яблонська, Борис Рапопорт та багато ін. Рівно через 10 років після закінчення інституту став членом Співки художників (1985 р.).

У Вашій трудовій книжці лише 2 записи, що засвідчує Вашу постійність і беззавітну вірність професії. Де випало застосовувати свій талант і здобути знання?

Чверть віку працював у Черкаському художньому фонді Співки художників України. Разом зі своїми побратимами по пензлю й різцю Іваном Куликом, Петром Козіним, Станіславом Грабовським, згодом Іваном Фізером, Віктором Олексенком виконував різні художньо-оформлювальні роботи, писав картини для виставок. У лихі 90-ті, коли припинилося фінансування нашої творчої структури і ми були поставлені на грань фізичного виживання, довелося зайнятися абсолютно нетиповою для мене роботою: рихтуванням автомобільних кузовів. Це дало змогу хоч якось утриматися на плаву й зрештою спорудити власну художню майстерню в Мошнах...

А що спонукало Вас зайнятися викладацькою роботою?

У 2000 р., коли в Черкаському університеті імені Б. Хмельницького з'явилася спеціальність «образотворче й декоративно-прикладне мистецтво», мене уже в статусі заслуженого художника України разом з кількома моїми колегами запросили до викладання на відповідній кафедрі. Після набуття мною 8-річного стажу науково-педагогічної роботи вища атестаційна комісія присвоїла мені вчене звання доцента. Нині вже на посаді професора викладаю студентам курси прикладного характеру, зокрема, «Малюнок», «Живопис». Відчуваю себе комфортно й вмотивовано на педагогічній ниві, що додає мені багато снаги для творчості й молодить душу. Заняття будую на практичній основі; особливо любляють студенти виїзні майстер-класи у пам'ятних місцях Черкащини.

Ви маєте й наукові публікації...

Це так: побачили світ понад два десятка моїх мистецтвознавчих статей у солідних наукових часописах. А ще я є співавтором краєзнавчої книги про мої рідні Мошни – «Містечко ратників та майстрів».

А тепер настав час поговорити про найголовнішу справу всього Вашого життя – мистецтво творення. За понад піввіковий

творчий стаж Ви вже подарували людству вражаючий доробок, що сягнув за 3 тис. картин. З простого арифметичного підрахунку випливає, що Ви щороку пересічно писали 60 картин (5 полотен щомісяця). Така справді рекордна творча результативність гідна подиву! Як Вам це вдається?

Відразу скажу, за кількістю ніколи не гнався, та й встановлювати якісь гіннесівські рекорди не мав на меті. Творив і творю за покликом серця... А цей поклик відчуваю щодня й щохвилини. Безмежно люблю Україну, свій рідний край Богдана і Тараса, його людей, і хочеться хоч якось віддячити Батьківщині за ні з чим незрівнянне щастя бути українцем і земляком великих геніїв. А ще мені як селянському сину не до снаги бодай тимчасова бездіяльність. Буває, тижнями пропадаю в своїй майстерні: чи то в Мошнах, чи в Черкасах (остання надана мені правлінням обласної організації НСХУ). Останні 15 років додалася ще одна мотивація: я – педагог, і аби відповідати цьому високому званню, маю бути прикладом творчої активності для моїх учнів.

Ви пишете жанрові, пейзажні, історичні, батальні, портретні картини, натюрморти. А якими своїми полотнами пишаєтеся найбільше?

Для мене всі вони, мов рідні діти: дорогі й близькі однаковою мірою. Утім мистецтвознавці вважають, що особливо різнобічно репрезентують мене як художника триптих «Черкаський хліб» та полотна «Думи мої, думи...», «Останній кошовий», «Холодноярський настрій», «Пам'яті скульптора Головка», «Берегиня», «Березень» та ін.

Своєю творчістю Ви представляєте київську школу малярства, його традиції й жанрове багатоманіття. При цьому послідовно притримуєтеся філософії традиційного мистецтва і принципів реалізму з виразними елементами імпресіонізму. А яке Ваше особисте ставлення до постмодерну та інших «модних» віянь у сучасному мистецтві?

Безперечно, мистецька інноватика має право на життя, позаяк вона збагачує зображально-змістову палітру образотворення. Однак не є секретом, що така творчість адресована насамперед «елітному» глядачеві, наділеному бодай базовими мистецькими знаннями та особливим естетичним кругозором. Мені ж ближче мистецтво традиційне, бо воно швидше знаходить дорогу до серця широкого загалу...

Ви стали учасником безлічі мистецьких вернісажів, в тому числі й міжнародного рівня, організували 50 персональних виставок (з них понад 30 – національного рівня). Яка запам'яталася найбільше?

Я міг би довго розповідати про незабутні зустрічі на цих виставках і пленерах, про цікаві заходи, обмін досвідом, творчі дискусії. Але особливо часто згадується вернісаж у Лондоні: на ньому побували члени королівської родини, в тім числі й тоді ще жива улюблениця англійців принцеса Діана... А взагалі свої твори я демонстрував не лише в багатьох європейських країнах, але й за океаном.

Настільки я знаю, ви й нещодавно показували свої сьогоденні творчі напрацювання в Прикарпатті...

Так, мене було запрошено для участі у Міжнародному художньому пленері, що відбувся в м. Славське за участю відомих мистців з різних куточків України, а також Польщі, Чехії, Франції, Ізраїлю та інших країн. У ході цього творчого форуму відбулася й авторська виставка моїх робіт.

А де зберігаються Ваші твори?

Чимало моїх полотен знаходяться у фондах Національної спілки художників, а також виставлені в експозиціях багатьох державних музеїв України. Окрім цього, вони придбані багатьма шанувальниками живопису й зберігаються в приватних колекціях не лише України, Росії, Білорусії, але й Англії, Німеччини, Польщі, Сербії, Канади, Австралії, Японії та інших країн. Чимала добірка моїх робіт пропонується для огляду і в Черкаському обласному художньому музеї. Нещодавно я подарував цьому мистецькому осередку портретну серію «Черкащани-достойники», присвячену нашим відомим землякам-сучасникам.

Репродукції Ваших чудових картин побачили світ у 20 каталогах, в тому числі й такому з престижних, як «Мистецький Олімп України», «Україна-Європа» та ін. Чи не маєте наміру випустити авторський альбом?

Та хто ж з митців про це не мріє? Адже це унікальна можливість тиражування свого творчого доробку, збільшення на кілька порядків глядацької аудиторії. Попри велику затратність цієї справи, все ж крига скресла: за фінансової підтримки держави у одному з київських видавництв таки готується до випуску відповідне видання.

Де душу свою заспокоюєте, окрім малярства, чим ще захоплюєтеся?

Затишок знаходжу в родинному колі; разом зі своєю дружиною, моєю надійною музою Ніною Марківною, ось уже 36 років мешкаю в рідних Мошнах. Я – глава багатодітної родини, моїм найбільшим життєвим надбанням є три доньки, маю вже й онучку. Люблю майструвати, багато часу проводжу на природі, інколи – в колі друзів за «чаркою чаю»... Захоплююся літературною творчістю: написав кілька автобіографічних повістей і навіть роман, та проте поки не наважився їх опублікувати. Втім, один із моїх рукописів вже відзначений першою премією конкурсу «Смарагдова ліра» в номінації «Художня література», який проводився Державною прикордонною службою України.

Чи маєте родинних послідовників своєї творчості?

На жаль, жодна із моїх доньок не долучилася до живопису, хоча відповідні таланти в їх юні роки таки прокльовувалися. Утім, моя старшенька Олександра поріднилася з творчим фахом: вона стала дизайнеркою одягу і навіть виборола дві міжнародні премії.

Традиційне запитання: які Ваші творчі плани?

О, їх не перерахувати! Звісно, буду й далі своєю працею робити посильний внесок у сучасне українське духовнотворення. Адже високе звання народного художника треба виправдовувати... У найближчих планах – участь у Різдвяній художній виставці в Будинку художника (м. Київ) і, звісно, творення нових картин, втім числі й тієї найкращої, до якої йду все своє творче життя.

У Вас, як сказав поет, вже «літа на зиму повернули», та проте ніяких ознак «осінньої хмурості» не проглядається. Не сприйміть це як комплімент, але маєте вигляд 50-річного... В чому секрет Вашої бадьорості?

Скажу словами відомої американки Маргарет Фуллер: «художники вічно молоді». Звісно, коли людина усвідомлює свою місію на цій землі, коли вона творить і її творчість дістає визнання – це окрилює душу й додає життєвої снаги. Високий стан душі витворює й адекватну фізичну форму. До того ж, я працюю в молодіжному середовищі, а тому треба постійно знаходитися в належному життєвому тонусі...

Листопад 2014 р.

ЗНАМЕНИТА МАЙСТРИНЯ-БАНДУРИСТКА

*На сучасні пісні одягаю вуаль,
А бандура хай вічно співає...
В. Назарук*

Юлія Гамова. Жива легенда українського музичного мистецтва, знаменита бандуристка, народна артистка України... Додамо до цього: вона наша крайнка із Золотоніщини. А чи багато ми про неї знаємо? Боюсь, що ні, а тому інформаційний привід для цього матеріалу є очевидним. Юлія Петрівна (у рідному селі її пам'ятають як Коваль) люб'язно погодилася відповісти на декілька моїх запитань.

Юліє Петрівно, скажіть кілька слів про свою малу батьківщину.

Для мене найкраще й найдорожче у світі село – Бубнівська Слобідка, що на Золотоніщині, де народилася 80 літ тому, зростала й зрештою випурхнула із батьківського гніздечка. Моя мала батьківщина має не лише звучну назву, але й не менш звучну славу: родом вона ще з козацьких часів (перша третина XVII ст.), про село писав сам М. Максимович. Мої односельці – відомий вчений-радіоелектронік, професор В. П. Сігорський, народний художник України В. Є. Перевальський, заслужений лікар А. І. Фесун та ін.

А яким було Ваше дитинство?

Воно було типовим для мого покоління, якому випала драматична доля дітей війни. Зростала в простій селянській родині, де панував культ праці, самообмеження, вірності моральним чеснотам. Моя дитяча пам'ять закарбувала вибухи бомб і снарядів, свист куль, руїни й згарища, людське горе, голод і холод. Бубнівська Слобідка опинилася в одному з епіцентрів боїв за Дніпро, а тому її мешканцям добряче дісталось від того лихоліття. У мене свій рахунок до війни, адже вона забрала найдорожчу для мене людину, мого любого тата Петра Никифоровича. Загинув він якраз під завісу війни, навесні 1945, на підступах до нацистської столиці. Напівсиротою переживала повоєнні негаразди, голод 1947...

Ви навчалися в місцевій школі, були однією з кращих учениць. А коли відчували поклик мистецтва, поріднилися з піснею?

До Бубслобідської школи пішла восени 1943-го разом зі своєю старшою на рік сестричкою Галинкою, навчалися з нею там сім років, були однокласницями. А любов до народної пісні першою прищепила мені мама Олена Андріївна. До речі, сестра була активнішою в шкільній художній самодіяльності, співала на концертах, а я тоді здебільшого виступала як акомпаніатор. По закінченню школи ми удвох подалися до Києва, де вступили до культосвітнього технікуму, на клубне відділення. До речі, цей заклад знаходився тоді на території Києво-Печерської лаври, тож ми опановували фах культпрацівників у особливій духовній аурі. Там я завдяки своїй незабутній учительці Лідії Григорівні Король остаточно поріднилася з бандурою, а згодом – з пісенним вокалом та диригуванням.

А потім було навчання в знаменитому музичному училищі ім. Р. Глієра...

Так, але вже без сестри, яка обрала не пов'язану з мистецтвом життєву стежу. Завдячую своєму вчителю, відомому бандуристу й диригенту Володимирі Андрійовичу Кабачку, котрий змусив мене повірити в себе й долучився до мого творчого становлення, спонукаючи до участі в музичних конкурсах. Він жорстко вимагав від мене щодня й щогодини працювати над удосконаленням виконавської майстерності.

По закінченню училища Ви не поставили крапку на освітньому самовдосконаленні...

Звісно, я усвідомлювала, що мистецьких вершин можна дістатися, лише маючи вищу музичну освіту. Відтак, я закінчила ще й Київську консерваторію, навчаючись у класі незабутнього Андрія Матвійовича Бобира – знаменитого співака-бандуриста, народного артиста України. Його віртуозна техніка виконання українських пісень стала творчим дороговказом на все моє подальше життя.

Пізніше Ви й викладали у своїй alma mater...

Так, уже набувши солідного сценічного досвіду, в 1980-х упродовж п'яти років навчала студентів столичної консерваторії як викладач кафедри народних інструментів. Та все-таки мені більше до снаги була виконавська діяльність.

Ваша творча доля, та й практично більшість творчих злетів, пов'язані зі знаним тріо бандуристок із гарною назвою

«Дніпрянка». Як постав цей унікальний колектив і хто Ваші пісенні посестри?

Народився колектив у 1954 р., після того, як наш учитель, легендарний В. Кабачок помітив мій талант, а також музичний хист моїх подруг Валі Пархоменко й Елі Пилипенко (Миронюк). Він і створив наше тріо при Київській консерваторії. З благословення великого Метра тоді й розпочався наш творчий шлях (у незмінному складі) завдовжки в майже пів століття.

Успіхи й перші визнання шанувальників прийшли до Вас досить рано, ще в далекі-близькі 1950-ті. Які події раннього періоду Вашої творчості найбільш пам'ятні?

За наполяганням нашого наставника ми взяли участь у Всесоюзному конкурсі артистів естради (Москва, 1957 р.) і несподівано для себе стали його лауреатами. Успіх чекав «Дніпрянку» й на Міжнародному фестивалі молоді й студентів (Відень, 1959 р.), звідти ми повернулися зі срібними медалями.

У 22 роки – і вже лауреати! Чи не з'явилися тоді у вас ризики зоряної хвороби?

Та ні, подібне нам ніколи не загрожувало. Навпаки, чергова нагорода зобов'язувала до вдосконалення виконавської майстерності.

І було за що вас нагороджувати. Адже Ви пронесли українську пісню й мову солов'їну через усі п'ять залюднених континентів і 60 країн світу. Вам захоплено аплодували вдячні глядачі: від суворих скель Норвегії до теплих хвиль Індійського океану, від Японії й Австралії до Кордильєрів. Які гастролі найбільше запам'яталися?

Кожна з них пам'ятна по-своєму. Незабутніми стали зустрічі зі спраглою до рідної пісні українською діаспорою в Америці, Канаді, Новій Зеландії. Та особливо вкарбувався в пам'ять наш майже 5-місячний пісенний вояж «чорним континентом» – Африкою, де ми побували в Кенії, Уганді, Руанді, Танзанії, Бурунді, на Мадагаскарі. Вразила тамтешня екзотика, а ще щире сприйняття української пісні аборигенами, вочевидь далекими від нашої культури, але здатними цінувати справжнє народне мистецтво.

Які пісні стали візитівкою Вашого творчого об'єднання?

Насамперед, українські народні пісні. Окрім цього чільне місце посіли пісні сучасних українських композиторів для бандури, зокрема, О. Білаша, І. Сльоти, І. Шамо, А. Пашкевича та ін. А я ще й уклала збірник «Дніпрянка», де є мої авторські обробки українських народних пісень.

Очевидно, Вам доводилося зустрічатися з відомими особистостями сучасності. Назвіть бодай декількох.

Запам'яталася зустріч у Києві з тодішнім президентом США Ричардом Ніксоном, який, послухавши виступ «Дніпрянки», дав високу оцінку нашій творчості. А миттєвості спілкування з відомими артистами, композиторами, літераторами, митцями й не злічити. Особливо пам'ятною була співпраця з поетом-піснярем Д. Луценком, автором слів відомої пісні «А льон цвіте» В. Юхимовичем та багатьма іншими.

Вас називали «білявими». Чому?

Та ми й від природи світлокоші, а решту задля підтвердження цього іміджу дали «домалювати» косметичній хімії.

Один з Ваших репертуарних збірників так і називається: «Співають біляві»... Окрім почесних звань та прізв'язь, якими ще нагородами відзначена Ваша творчість?

Я та мої сценічні подруги поціновані почесними грамотами президій Верховних рад практично всіх республік колишнього СРСР, а в Монголії нас нагородили медалями «Дружба». Висувалися ми й на Державну премію ім. Т. Шевченка, та проте з різних причин її не вдалося отримати.

А поза сценою, чим Ви захоплювалися?

Скажу просто й лаконічно: музика стала моїм неподільним захопленням.

Розкажіть про свою родину.

Чоловік, на жаль, нині вже покійний, а живу із сином та невісткою в Києві. Свого часу син Анатолій успішно навчався в столичній музшколі і я сподівалася, що він продовжить справу мого життя. Однак він віддав перевагу техніці.

Що б Ви побажали своїм землякам?

Найперше миру, бо в сьогоднішній немає нічого важливішого. А ще – бути справжніми патріотами України, щиро любити її мову й пісню...

Листопад 2015 р.

НАШ ЗЕМЛЯК АНДРІЙ ГОНЧАР СЯГНУВ ВЕРШИН ВИЗНАННЯ

*Я не знаю професії, яка вимагала би
більш вишуканих форм і більш
чистих звичаїв, ніж театр.
Ф. Шіллер*

Щедра на таланти земля Златокраю виколикала не одного уславленого подвижника духу. Є серед них і відомі в національному масштабі служителі музи театральності мистецтва Мельпомени. У цій славній когорті відомих театральних діячів чільне місце належить і моєму односельчанинові із с. Деньги Андрію Петровичу Гончару, який сягнув вражаючих вершин національного визнання. Народний артист України і на сьогодні один із небагатьох наших краян, чий талант і сценічні заслуги поціновані високим званням Шевченківського лауреата, наш іменитий земляк попри вже немолодий вік продовжує перебувати на авансцені театральності життя. Звернемося ж до основних віх його славного життєвого шляху, ознаменованого злетом сільського хлопця до зірки національної величини...

Негорованими стежинами

Рідними пенатами відомого театрала стало мальовниче село з грошовитою назвою Деньги, яке в зеленій оправі лісів розкинулося біля тихої річечки Самозванки. Це поселення зі славною козацькою історією подарувало Україні не одну знаменитість. Назвемо бодай декількох: це ще дореволюційні професори Петро Канівецький, Василь і Григорій Демченки, відомі державотворці доби УНР Андрій Вовк і Сергій Шелухін, заслужений художник Іван Чернінько, референт М. С. Хрущова, лауреат Державної премії СРСР Андрій Шевченко (рідний дядько нашого героя), вице-адмірал Степан Соколан...

Андрійко народився дев'ятого листопадового дня 1936 р. в селянській родині, що мала у своїй глибокій генеалогії розлоге

козацьке коріння. Зростав чемною й допитливою дитиною, змалку допомагав батькам у веденні домашнього господарства. Та вже на шостому році життя дитинство скінчилося, бо його спопелила страшна війна. З перших днів пішов на її фронт, як виявилось на всі 4 роки, батько Петро Денисович. Завмирало дитяче серце від вибухів бомб і снарядів, із жахом спостерігав Андрійко за безчинствами окупантів та їх посіпак-поліцаїв на чолі з катами місцевого люду, братами Носенками. На їхній совісті й страчене життя Андрійкового діда Степана Максимовича Шевченка, котрого місцеві поліцаї відправили на розстріл до м. Золотоноша як батька двох радянських командирів. Ледь не загинув під час відступу нацистів і сам Андрійко, та коли окупант-смолоскипник направив на нього свого «шмайсера», мама Марія Степанівна закрила його собою, вигукнувши: «Стріляй, нелюде в мене, а сина не чіпай!». І диво: отетерілий від несподіванки німець розрядив свого автомата в землю й пішов геть.

Уже після визволення села з нетерпінням чекали в оселі Гончарів жаданого листа-«трикутника» від Петра Денисовича, та все намарне. «Ой, коли б біда не трапилася! Може, синочку, ти вже сиротинка...» – плакала днями й ночами Марія. Зрештою, лише в переможному 1945-ім прийшла довгоочікувана вісточка з Києва про те, що вже кілька місяців лікарі намагаються повернути життя в пошматоване осколками тіло сержанта Гончара і, здається, тільки тепер з'явилася надія на одужання. Зрештою, невдовзі повернувся зі шпиталю до рідної домівки її господар, і Андрійко хвалився мало чи не кожному: «Бачте, і в мене татко є!» А через рік потому з'явився в нього й братик Вітя.

Жила родина Гончарів у землянці (хату спалили окупанти), і злидні виглядали мало чи не з кожного кутка їхньої оселі. Найбільше дошкуляв голод, бо бракувало навіть шматка хліба чи картоплини. Урізноманітнювало злиденне меню лише молоко від кози Алли, яку пас Андрійко. Довелося пережити й жахіття голодних мук 1947 р., коли за їжу правили цвіт акації, спориш та картопляне лушпиння. Втім, ці життєві негаразди та постійна завантаженість домашнім господарством не завадили хлопцеві успішно навчатися в місцевій семирічці й стати одним із найкращих її учнів.

А коли закінчив сім класів, батько йому сказав: «Ти в мене розумник, знання маєш міцні, отож іди вчитися далі». Середню освіту Андрій здобув у школі № 3 м. Золотоноші й продовжив

навчання в місцевому сільгосптехнікумі, де отримав диплом агронома. За направленням, упродовж півтора року працював за цією спеціальністю в колгоспі с. Холопичі на Волині. Та якось голова місцевої артілі Михайло Коновалюк сказав юнакові: «Агроном з тебе вийшов непоганий, але мені здається, що на тебе вже давно чекає велика сцена». Дійсно, як свого часу в технікумі, так і в Холопичах Андрій завжди викликав захоплення глядачів своїм майстерним художнім читанням та інсценівками. У нього самого вже давно зрів утаємничений намір спробувати змінити свою життєву долю. А відтак, влітку 1955 р., знехтувавши пропозицією зайняти посаду головного агронома МТС, подався до столиці й успішно пройшов творчий конкурс у театральному інституті ім. Карпенка-Карого і при цьому дістав високу оцінку театального метра Івана Чабаненка. Втім, питання вступу до вишу ще не було вирішено.

Справа в тому, що тоді надзвичайно жорстко контролювалося виконання терміну роботи за направленням навчального закладу, між тим Андрієві треба було відпрацювати ще півроку. Довелося йому звернутися до самого Міністра сільського господарства УРСР І. Співака, який прийняв його особисто й висловивши надію, що благословляє майбутнього справжнього артиста, підписав такі необхідні дозвільні документи.

Початки театральної кар'єри

У провідному мистецькому виші України Андрієві довелося навчатися на одному потоці із майбутніми театральними зірками Адою Роговцевою й Миколою Вінграновським, з останнім навіть жив у одній кімнаті інститутського гуртожитку. Студентські роки виявилися вкрай плідними й насиченими. Задля практики студентів частенько запрошували для участі в «масовках» на вистави столичних театрів. Отож уже з юних літ герою нашої розповіді довелося грати на одній сцені з класиками українського театру: незабутніми Амвросієм Бучмою, Наталією Ужвій та багатьма іншими знаменитостями.

Якось до інституту завітав сам Олександр Довженко і, подивившись виступи Андрія та його однокурсників, запропонував їм перебраться до Москви для навчання на його кіностудії. Утім, А. Гончар не пристав на цю пропозицію, позаяк позиціонував себе винятково з українським театром.

Швидкоплинно промайнули роки навчання в столичному виші. І ось нарешті апофеоз мрії: диплом артиста театру і кіно. Андрій Петрович отримав направлення в один із найкращих обласних драматичних театрів – у м. Чернігів. Його режисером був згодом відомий у Черкаському краї митець Юрій Смолянський. Молодий артист відразу заявив про себе як неординарну особистість, і йому вже на старті сценічної кар'єри запропонували провідні ролі. Першими творчими ластівками нашого земляка стали ролі Гриця у виставі М. Кропивницького «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці» та Гната в п'єсі «Безталанна» І. Карпенка-Карого. Андрій Гончар відразу вразив глядачів своїм самобутнім творчим почерком, проникливою щирістю гри й даром перетворення. Втім, він і тоді, і в подальшому ніколи не страждав зірковою хворобою, був далеким від самовдоволення і з притаманною йому працелюбністю відточував свій талант, навчаючись у визнаних майстрів театрального мистецтва.

Два роки перебував у Чернігові, а потім куди тільки не закидала його примхлива акторська доля! Деякий час грав на сцені Кримського російського драмтеатру ім. М. Горького, а потім опинився, що називається на «краю світу», у драмтеатрі Петропавловська-Камчатського, гастролював на Чукотці, Сахаліні, в Примор'ї та Приамур'ї, Якутії... Зрештою, в 1964 р. повернувся до рідних Черкас, де був зачислений актором місцевого драмтеатру. У цьому місті митець за посередництва Ю. Смолянського познайомився з відомим поетом Василем Симоненком і відтоді частенько з ним зустрічався, виступав з декламуванням його віршів.

Талановитий і перспективний актор відразу був помічений і в кінематографічних колах. У тому ж таки 1964 р. на екрани вийшов кінофільм довженківців «Ключі від неба», одну з провідних ролей у якому зіграв наш земляк. То був незабутній спомин мого дитинства: у перепрофільовану на сільський клуб церкву моїх рідних Деньгів уцент набилося місцевого люду, аби переглянути вказану кінокартину. Гордості за нашого односельчанина просто не було меж, а емоції після кінопрем'єри вихлюпувалися зливою слів!

Після 5-річних театральних мандрів Андрій Петрович кинув свого життєвого якоря (як виявилось, на постійній основі) в «перлині біля моря» Одесі, там його запросили до Російського драмтеатру ім. А. Іванова (головний режисер Володимир Бортко). З цим потужним мистецьким осередком пов'язаний найтриваліший і

напрочуд плідний відтинок творчого життя великого театрального діяча. У стінах цього театру він зіграв безліч ролей і пройшов шлях від актора до його художнього керівника.

Щоправда, на початку 1970-х років на певний час довелося залишити Одесу й перебраться до Берліна, де він грав на сцені Першого драмтеатру Групи радянських військ у Німеччині. Театр гастролював не лише в Німеччині, але й у Польщі, Чехословаччині, показуючи вистави військовикам і тамтешнім жителям. Проте вже у 1973 р. Андрій Петрович повернувся до південної Пальміри, в стіни свого рідного театру, і цього разу надовго.

На Олімпі любові й визнання

Артисту А. Гончару ніколи не бракувало театральної роботи, його постійно запрошували на головні ролі кращих вистав національної та світової драматичної класики. Назвемо бодай декілька найвагоміших: Богдан Хмельницький у однойменній драмі О. Корнійчука, Оронот («Урок дружинам» Ж. Б. Мольєра), Геракл («Сьомий подвиг Геракла» Рощина), Чарнота («Біг» М. Булгакова), Росс («Остання зупинка» М. Ремарка), Борис («Гроза» О. Островського) та багато інших.

Уже починаючи із середини 1960-х років наш земляк не сходяв із кіноекранів, його запрошували на зйомки провідні студії й відомі режисери. Зокрема, на студії ім. О. Довженка він зіграв у кінокартинах «Вигідний контракт» та «Деллі і Нок», «Мосфільм» – «Оборона Севастополя», ім. Горького (Москва) – «Хутірець у степу», «Узбекфільм» – «Вогняні дороги». Випало Андрію Петровичу виконати провідну роль і на німецькій кіностудії ДЕФА (у фільмі «Стигли вишні»).

Та, звісно, найбільше ролей дісталось деньгівчанину на Одеській кіностудії. В історію вітчизняного кінематографу назавжди вписані зняті в Одесі фільми за участю А. Гончара «Блакитний патруль», «Артем», «Пригоди електроніка», «Бій на перехресті», «Подвиг Одеси», «День кохання», а на загал це понад 15 кінострічок! Артист був задіяний і на перших ролях популярних телесеріалів, зокрема, «Ліквідація».

Услід за визнанням творчого злету Майстра прийшли й атрибути його поцінування. У 1973 р. А. Гончар став заслуженим артистом, а вже через 5 років він приймав вітання з приводу присвоєння йому високого звання народного артиста України. Рік

1982 став особливо знаковим у творчій біографії артиста: за низку майстерно зіграних ролей йому було присвоєно Державну премію ім. Т. Шевченка в номінації «Театральне мистецтво».

У 1991 р. маститому артисту було виявлено ще одну високу довіру: його було обрано художнім керівником театру ім. А. Іванова. На цій відповідальній посаді він перебував майже 18 років і став справжнім творчим наставником акторів, невтомним генератором нових сценічних ідей. Певний час працював виконувачем обов'язків головного режисера та директора театру. Своїми думками з приводу проблем театрального сьогодення відомий митець ділився на сторінках багатьох мистецьких часописів.

Вже у віці 73-х років ветеран сцени залишив посаду художнього керівника і перейшов на роботу до Одеського театру юного глядача (віднедавна – ім. Олеші), до речі, актором якого і директором упродовж багатьох років був його брат Віктор. У 1989 р. за виконання ролі Потапа (п'єса «Потап Урлов») на сцені цього театру Андрій Петрович був визнаний найкращим актором року і удостоєний українсько-американської премії ім. Л. Бугової та І. Твердохліба. До речі, подібних відзнак у Андрія Петровича понад десяток. А ще він нагороджений численними медалями, пам'ятними знаками, грамотами різного рівня.

Якщо підсумувати акторський доробок відомого митця, то він просто вражає, бо гідний фіксації в книгах рекордів. На сьогодні нашим ушлявленим земляком в театрі й кіно зіграно понад 300 ролей і майже всі вони – першого плану!

Пишається достойник своїм сином Денисом, який після закінчення з відзнакою Одеського національного університету ім. Мечникова працює режисером і ведучим провідної Одеської телестудії. Коли я зателефонував до Одеси, аби привітати в ювілейний день свого знаменитого односельця, Андрій Петрович бадьорим і напрочуд молодим голосом промовив, що довго розмовляти зі мною не може, бо поспішає до театру, де має грати головну роль. І мені подумалося: яке ж то в цього чоловіка щастя – бути повсякчас заклопотаним високими справами й неодмінно затребуваним. Мабуть, саме в цьому й корениться секрет його нев'янучої енергії, бадьорості й вражаючого оптимізму.

Листопад 2016 р.

НАРОДНІ МАЙСТРИ ІЗ БЛАГОДАТНОГО

Прекрасне захоплює назавжди.

С. Джонсон

Справді невичерпними є живодайні джерела народної творчості, й усе нові її зірки спалахують на мистецькому небозводі. Це переконливо засвідчує персональна виставка в обласному художньому музеї самодіяльних художників із села Благодатного (колишньої Чапаєвки), що на Золотоніщині. Увазі шанувальників народного мистецтва запропоновано художні роботи Івана Дороша та Віри Кравченко. Попри схожість їхніх творчих доль, кожний із цих майстрів пензля проторував свій власний шлях до мистецьких вершин.

Син зелених Карпат

Іван Дорош – син зелених Карпат, місцем його народження стало місто Свалява, що розкинулося на берегах дзюркотливої річки Латориці (Закарпаття). До речі, його близьким земляком з того ж таки Свалявського району (а нині ще й кумом) є сучасний класик образотворення, заслужений художник України І. В. Фізер. Змалку побратавшись із образотворчим мистецтвом, І. Дорош озброївся розмаїтими творчими традиціями карпатських майстрів. Талант юного творця був помічений, і відразу після закінчення школи його запросили на роботу художником-оформлювачем Свалявського лісокомбінату. А потім була військова служба в авіаційній частині, навчання в Московському університеті мистецтв і кількарічна праця в обласному художньо-оформлювальному комбінаті (м. Мукачеве).

Зрештою, в середині 1970-х життєва й творча доля привела художника в Шевченків край. Упродовж понад 10 років працював у Черкаському виробничо-художньому комбінаті (разом з В. Афоніним, нині – заслуженим художником України), потім – у рекламно-художньому комбінаті. Співпрацював із відомими черкаськими мистцями В. Клименком, І. Помазаном, М. Теліженком, І. Фізером. Художник узяв щонайдіяльнішу участь у оформленні павільйону «Укратракціон» на ВДНГ України, а в обласному центрі створив

дитяче містечко «Казка», інтер'єри Черкаського комерційного технікуму, пологового будинку № 1, школи № 17, ательє «Елегант» та ін.

З початком системної суспільної кризи 1990-х Іван Іванович набув статусу «вільного художника», а останнє десятиліття заробляє на хліб насущний художньо-оформлювальними роботами у храмах Божих України та Білорусі. Утім, ніколи не поривав з мистецькими заняттями, так би мовити, для душі.

На першому плані в його мистецькому кредо – пейзаж, краєвид, портрет, фреска. Порівняно нещодавно облюбував ще й доволі оригінальну техніку розпису левкасом. Плідно займається й іконописом, різьбленням по дереву, металокарбуванням.

Родом із Ковраю

А колискою долі Віри Василівни Кравченко (Лісової) стало знамените на всю Україну село Коврай (Золотоніщина), де впродовж шести років (1753–1759 рр.) жив і творив відомий український письменник і мандрівний філософ Г. С. Сковорода. Путівку в життя отримала в Піщанській середній школі й уже тоді відчула поклик високого і вічного. До речі, талановитим художником був її рідний дядько Володимир Давидович, якого Віра знала лише за розповідями рідних та світлинами (він згинув у пекельному вирі Другої світової).

Її малюнки дістали гідне поцінування на районних виставках дитячої творчості, й Віра після закінчення школи не вагалася ані хвилини у своєму професійному виборі. Спеціальну освіту здобула в Єнакієвському технікумі торгівлі за фахом «художник-оформлювач».

Певний час молода художниця працювала за отриманою спеціальністю в Донецькому обласному краєзнавчому музеї, а після переїзду до Чапаєвки – в місцевому колгоспі. Та згодом життєва рутинна непростого сьогодення та часом навіть трагічні обставини особистого життя Віри Василівни владно продиктували їй повсякденність сірої буденщини й безбарвної прози, відчуття безнадії, а відтак породили метаморфозу перевтілення художниці в торгового підприємця. Однак цю життєву й творчу депресію мисткиня успішно здолала і вже в полудень свого віку повернулася до мистецьких занять.

Майстриня працює переважно в жанрі пейзажу, а порівняно нещодавно опанувала ще одну техніку образотворення: акварельний живопис із вовни. А ще вона плідно працює в царині художньої вишивки, створюючи рельєфні узорі гладдю. Додамо до цього ще й те, що Віра Кравченко з юних літ закохана в українську пісню, має неабиякі вокальні дані й співає в місцевих художніх колективах.

Суголосність

Суголосність мотивів і творчого стилю обох благодатненських художників є очевидною. Народні майстри прихильні до образотворчої класики, працюючи у виконавських техніках традиційного українського малярства. Відтак вони репрезентують послідовно народне мистецтво, котре адресовано не елітним поціновувачам, а простому люду, часом далекому від модних творчих інновацій. Згадаймо слова Б. Брехта: «Головне в мистецтві – простота, велич і почуття».

Мистецькі витвори наших героїв доценту наповнені синівсько-дочірньою любов'ю до рідного краю та його неповторних естетичних щедрот: у обох – до Середньої Наддніпряни, а в Івана Івановича ще й до рідних Карпат, за котрими ностальгує. Попри вірність традиційній школі в мистців відстежуються й контури власного творчого почерку: тонкий мазок, переважання ненав'язливих пастельних барв. Незважаючи на позірну статичність, їхні полотна насправді доволі динамічні, що виявляється в буянні кольорів, багатоманітті зображуваної природи та людських почуттів.

«Мистецька мова І. Дороша схильна до узагальнень й до тонкого ліризму, а творчість Віри Василівни тяжіє до деталізації, сповнена жіночої чуттєвості», – зазначає науковий співробітник обласного художнього музею І. В. Шамрай.

Можна з повними на те підставами говорити ще про один мистецький феномен благодатненських творців. Вони пишуть винятково з натури, годинами просиджуючи з етюдниками безпосередньо на місцевості, аби покласти на полотно неповторні барви рідної землі. «Для зображення сходу сонця й серпанку, що лягає на видноколо, кілька днів поспіль вставав ні світ ні зоря й рушав з мольбертом на околиці рідного села», – говорить Іван Дорош.

Ні Іван Іванович, ні Віра Василівна ніколи не розглядали плоди свого мистецтва як засіб виживання, а творили й творять задля високого. Обоє не раз виступали й творчими меценатами. Це вони подарували місцевій школі чудові інтер'єри навчальних кабінетів,

не взявши за свою працю ані копійки. Майстри пензля не обтяжені (поки що) високими титулами й нагородами, ба, навіть членством у творчих спілках. Та, власне, не заради цього вони так жертовно служать його високошляхетості народному мистецтву.

Підкреслимо, що це перша персональна виставка цих самодіяльних художників, і хочеться вірити, що далеко не остання. Можливо, вона стане стартовим майданчиком для подальших творчих злетів І. Дороша й В. Кравченко та визнання їх духовних заслуг шанувальниками народного образотворення.

Травень 2017 р.

«ДОРОГА ДОВГАЯ» О. ВЕРТИНСЬКОГО ПРОЛЯГЛА Й ЧЕРЕЗ НАШ КРАЙ

*Мистецтво – саме життя, і воно безсмертне.
О. Уайльд*

Днями в с. Подільському, що на Золотоніщині, замість Комсомольської з'явилася вулиця Олександра Вертинського. Про це мені повідомив мій студент-історик, а нині ще й Подільський сільський голова (до речі, один із наймолодших сільських очільників в Україні) Артем Кухаренко. У читача відразу виникає на перший погляд цілком слушне запитання: а до чого тут російський митець Вертинський і «яким боком» він клеїться до Подільського? Отож виникає потреба в певних аргументаціях і роз'ясненнях...

Олександр Вертинський. Нині дещо призабутий, а для багатьох сучасників ще й маловідомий. А колись – шалено популярний, володар сердець мільйонів шанувальників, головна дійова особа мистецького бомонду європейської культурної спільноти.

Своє дитинство Вертинський (1889–1957) провів у Києві. Але, як виявилось, одним із куточків України, де плекався талант мистецького небожителя, була Золотоніщина, а точніше – хутірець

Моцоківка (нині – с. Подільське). Річ у тім, що землями цього поселення володіла тоді рідна тітка майбутнього митця – Олександра Моцоківа. Ще будучи гімназистом, в канікулярний час Олександр частенько навідувався до Моцоківки, влітку перебував тут безвиїзно упродовж двох-трьох місяців, лікуючись тамтешньою благословенною тишею від гамірливого Києва та хоч якось компенсуючи брак родинного затишку (він залишився круглим сиротою уже в 5-річному віці і надалі виховувався у сім'ї своєї київської тітки). З теплом згадував Вертинський про свої гостини в цьому поселенні на сторінках книжки «Дорогой длиною». Зокрема, із великим захопленням автор описує розкішний квітник та сад площею понад 50 десятин у тітчиному маєтку, а ще конюшню, де стояли породисті скакуні. Вочевидь, ці підліткові враження від квітучої золотоніської природи та від спілкування з талановитим місцевим людом і лягли в основу унікального творчого потенціалу корифея музики й кіномистецтва.

Композитор і поет вів активну концертну діяльність, майстерно виконуючи як власні, так і народні російські та циганські пісні. Федір Шаляпін говорив, що всім співакам треба вчитися манери виконання у О. Вертинського. Проживаючи майже чверть віку далеко від батьківщини (у 1919–1943 роках Вертинський перебував за кордоном), віртуозний шансон'є став послідовним виразником ностальгійних настроїв російського емігрантського середовища. Потужний слід залишив цей достойник і в кінематографі та театральному мистецтві, зігравши низку провідних ролей.

А ще Олександр Миколайович відомий і як батько двох знаменитих кінозірок – Анастасії й Маріанни Вертинських. Також вірою й правдою довгі роки служила його величності кінематографу дружина Лідія Володимирівна.

Попри популярність, музикант, утім, завжди викликав у владців певну настороженість, бо меланхолійні мотиви його пісень мало узгоджувалися з нев'яжучим оптимізмом соцреалізму (із ста з гаком пісень з репертуару Вертинського до виконання в СРСР було допущено не більше тридцяти). Тому альбоми з його творами довго не видавали та й почесними званнями барда не балували (щоправда, він таки отримав Сталінську премію за роль у кінофільмі «Змова приречених»). На запитання однієї своєї шанувальниці, яке ж у нього звання як в артиста, Вертинський відповів у властивій йому манері: «Люба моя, окрім світового імені в мене нічого немає!»

Росіянин за походженням і творчим духом, Вертинський одначе ідентифікував себе із Україною, адже він народився й проживав у Києві. Мистець називав себе «українцем за народженням», а своїм маленьким донькам співав як колискові лише українські народні пісні. У вересні 1954 року під час однієї з гастрольних поїздок до Києва Олександр Миколайович писав своїй дружині: «Как бы я хотел жить и умереть здесь. Только здесь!.. Что мне Москва? Я не люблю ее! Я всей душой привязан к этим камням, по которым я шагал в юности, стирая подметки, к этим столетним каштанам, которые стоят и стояли тогда, и будут стоять после моей смерти... Жаль, что я пою по-русски и вообще весь русский. Мне бы надо было быть украинским певцом и петь по-украински! Украина – рідна мати... Иногда мне кажется, что я делаю преступление тем, что пою не для нее и не на ее языке...»

Можливо, саме через цей «злочин», який він інкримінував сам собі, Олександр Вертинський і не став одним із великих українців. Але від того не перестав бути просто великим.

А в Подільському знають про цю велику людину. Тепер про цього світоча світової культури буде нагадувати й вулиця його імені в маленькому українському селі...

Грудень 2017 р.

БЕЗ ЗОЛОТОНОШІ, МОЖЛИВО, НЕ БУЛО Б І НАТАЛІЇ УЖВІЙ

*Мета мистецтва – не проста правда,
а складна краса.
О. Уайльд*

Цей факт мистецької історії України відомий далеко не всім, хоча він і вартий неабиякої уваги. У райцентрі Золотоноша, що на Черкащині, розпочинала свою сценічну діяльність осяйна зірка національного театру і кіно Наталія Михайлівна Ужвій. Вона називала це маленьке містечко своєю другою Батьківщиною...

Золотоніські аматори

Кінець XIX століття. Золотоноша тоді була типовим провінційним закутком імперії, сучасники називали її «солом'яним містечком». Населення цього повітового центру становило близько 8 тисяч жителів, половина з них були неписьменними, менш ніж 200 читачів користувались послугами земської бібліотеки. Аж ось 1897 року живий промінчик пронизав морок бездуховності: в місті був заснований самодіяльний театр. Його фундаторами стали місцеві службовці О. Жигadlo, Д. Кравчинський і В. Маринич. Створений ними аматорський колектив за перші чотири роки існування театру поставив 85 вистав.

Провінційна Золотоноша почала приваблювати до себе увагу мистецької еліти України. Основоположник української класичної музики Микола Лисенко упродовж понад десяти років жив на території повіту в селі Жовнині (нині Чорнобаївського району), збираючи та впорядковуючи українські народні пісні. А в рік створення аматорського театру золотонісці приймали в себе на гастролях хорovu капелу цього Кобзаря національного музичного мистецтва. У 1899 р. цей іменитий колектив побував у Золотоноші вдруге. З повідомлення газети «Киевское слово» дізнаємося про те, що влітку 1900 року у Золотоноші гастролювала і яскрава театральна зірка Марія Заньковецька.

Рік 1910 приніс здійснення найзаповітніших мрій місцевих служителів Мельпомени, адже тоді стало до ладу приміщення стаціонарного типового театру на 500 місць. Цей осередок духовності був споруджений на кошти відомого мецената й театрала В. Маринича-Яковенка. З появою стаціонарного театру його сцену облюбувала трупа відомого корифея мистецтва П. Саксаганського. У листопаді 1913 та березні 1914 років золотонісці могли насолоджуватися грою цих професійних акторів. Якось П. Саксаганський сказав таке: «До Золотоноші загалом було їхати небезпечно, бо там існував міцний аматорський колектив. Він анітрохи не поступався перед професійним, а інколи грав навіть краще». Напередодні Першої світової війни на золотоніській сцені зіграв і тоді ще зовсім юний Борис Романицький, родом із Чорнобая, в майбутньому – народний артист СРСР.

Самодіяльний театр об'єднав тоді понад 100 ентузіастів сцени. Його душею, керівником і режисером був В. Война, котрому допомагала його дружина Емілія Іванівна. Особливою популярністю в

глядачів користувався «комік» А. Балавенський. Оцінюючи його гру в ролі Голохвастого («За двома зайцями» М. Старицького), П. Саксаганський із захопленням говорив: «Ти — величезна осяйна зірка великої сцени, Золотоноша для тебе мала». А виступи золотоніської артистки Зіни Грінштейн глядачі ставили врівень з грою самої М. Заньковецької. Майстерно грали на самодійальній сцені бухгалтер С. Воротняк, ветлікар М. Крутиков, агроном В. Падалка, лікар В. Савицький, бібліотекар Н. Головінська, вчителька А. Любарська. Володаркою прекрасного колоратурного сопрано була В. Батурова — незмінна виконавиця ролі Наталки-Полтавки. Актором золотоніського театру був і відомий український сатирик Юхим Гедзь (О. Савицький), який 1937 року загинув у сталінських катівнях.

У роки Української революції (1917–1921 рр.) при золотоніському повітревкомі функціонував театральний відділ на чолі з О. Савицьким. Тоді ж самодійальні митці Золотоноші об'єдналися у «Спілку театральних діячів», керівником якої був талановитий актор-аматор Г. Дробницький, до речі, відомий агроном (був відзначений пізніше почесним званням Героя Соціалістичної Праці).

Н. Ужвій на золотоніській сцені

Та найяскравішою сторінкою історії аматорського колективу став дебют та кількарічна гра на його сцені уславленої театральної зірки Наталії Ужвій. З Волині до Золотоноші родину Ужвійів закинули чорні бурі Першої світової. Молода вчителька Н. Ужвій навчала дітей грамоті спочатку в селі Михайлівці (Драбівщина), а згодом — у Золотоніській школі 1-го ступеня. Саме тоді відчула владний поклик Мельпомени і стала відвідувати заняття місцевого театального об'єднання. Дебютувала на золотоніській сцені Наталія Михайлівна влітку 1916 року в ролі квартирантки (п'єса Г. Запольської «Мораль пані Дульської»). Упродовж неповних шести років Н. Ужвій зіграла в Золотоноші понад 70 ролей. Особливо яскраво були виписані її майстерною грою образи Олени і Одарки («Глитай, або ж павук» і «Дай серцю волю» М. Кропивницького), Марусі Богуславки і Марусі Чурай («Маруся Богуславка» і «Ой, не ходи, Грицю» М. Старицького), Харитини, Уляни і Софії («Наймичка», «Бурлака», «Безталанна» І. Карпенка-Карого) та ін.

На золотоніській сцені викристалізувалися характерні риси творчого почерку театральної майстрині: знання глибинних ознак

народного життя, вражаюча реалістичність гри, унікальний дар перевтілення. Попри те, що рідні не схвалювали її захоплення, Наталія була фанатично віддана аматорському театру: допізна пропадала на репетиціях, брала участь у оформленні декорацій, шила сценічний одяг. «Ми голодували, — згадувала ті роки Н. Ужвій, — були роздягнені, але не полишали своєї улюбленої справи, грали на сцені». Саме в Золотоноші Наталія побралась із уже згаданим місцевим театралом Григорієм Дробницьким. Втім, спільне життя не склалося і незабаром подружжя розлучилося.

На початку 1920 року золотоніський драмколектив, що вже утвердив своє ім'я на теренах Середнього Подніпров'я, був реорганізований у пересувний театр при Наркоматі освіти УСРР. Виконуючи завдання Наркомату, агітаційно-художня бригада театру, провідною актрисою якого була Н. Ужвій, виїздила у різні міста і села України, обслуговуючи населення та частини армії. Під час виїздів ставили уривки з п'єс класики, а найчастіше — революційні агітки, котрі не вимагали складних декорацій і костюмів.

На авансцені акторства

Згодом збулася мрія Наталії Михайлівни стати професійною актрисою. Холодного й голодного грудневого ранку 1921 року вона вирушила до Києва з документом про те, що золотоніський повітвідділ освіти направляє її на курси режисерів драмгуртків. Відрядження ствердив своїм підписом повітовий комісар народної освіти І. Мойся (знаменитий український прозаїк Іван Ле). У Києві уродженець Золотоніщини (с. Щербинівка) поет Микола Терещенко познайомив свою талановиту землячку з керівництвом столичного драмтеатру імені Шевченка. Знаменитий театральний корифей Іван Мар'яненко після акторських проб благословив Н. Ужвій на професійну сцену і взявся навчати її театральній майстерності.

У столиці Наталія зустріла нове кохання і поєднала свою долю з відомим поетом-футуристом Михайлом Семенком. Проте й цього разу родинне щастя тривало менше десятиріччя: поет став жертвою смертоносних жорен політичних репресій, його розстріляли в лихозвісному 1937 році. Вже в 1951-му театральну зірку спіткала ще одна жахлива трагедія: від менінгіту у віці 24 роки помер її єдиний син Михайло, талановитий поет.

Попри ці життєві випробування, знаменита мисткиня зіграла понад 230 ролей у театрі й кіно, сягнула вершин всенародної Любові й суспільного визнання. Її духовний подвиг поцінований званням Героя Соціалістичної Праці, трьома державними преміями та десятьма високими орденами. Та народна артистка ніколи не забувала про те, що стартовим майданчиком її високого акторського злету став аматорський театр із маленької Золотоноші.

Мій учитель – народний академік Михайло Пономаренко (світла йому пам'ять) – не раз давав мені читати напрочуд теплі листи Наталії Михайлівни, адресовані золотонісцям. Ось фрагмент одного з одкровенень зірки: «Я з вдячністю згадую свою участь у аматорському драмгуртку. Адже завдяки серйозним заняттям у ньому полюбила театр, прийшла підготовленою працювати на професійну сцену».

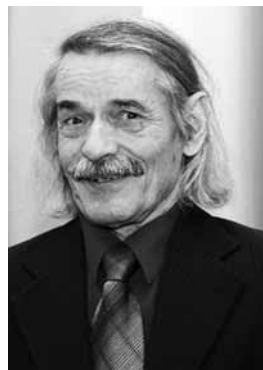
Своєю чергою, добірні зерна професіоналізму, посіяні Н. Ужвій на благодатній ниві золотоніського театрального аматорства, дали щедрі сходи, адже золотоніський театр, очолюваний подружжям Григорієм і Антоніною Любарськими, упродовж багатьох десятиліть залишався визнаним лідером народного мистецтва Шевченкового краю. Саме з золотоніської аматорської сцени помандрували у високі театральні світи народні артисти України Андрій Гончар (Шевченківський лауреат), Володимир Нечипоренко, Юрій Бакум, М. Голубович, заслужені артисти Мирослава Різниченко і Любов Доброноженко та ін. Славні традиції іменитого колективу примножує нинішнє покоління самодіяльних митців.

З нагоди 120-річчя від дня народження гордості національного мистецтва – Н. М. Ужвій на фасаді приміщення Золотоніського районного будинку культури (колишнього стаціонарного театру) було встановлено відповідну меморіальну дошку. Вона нагадує нині сущим, що без золотоніської сцени не було б і знаменитої театральної зірки. Ім'я Наталії Михайлівни носить і одна із центральних вулиць Золотоноші.

Березень 2018 р.

МИСТЕЦЬ-ГРАФІК ІЗ ЗЛАТОКРАЮ

*Мистецтво – вираження найглибших думок найпростішим способом.
А. Ейнштейн*

У мистецькій палітрі України чільне місце посідає наш земляк Василь Євдокимович Перевальський. Народний художник України, котрий належить до славної когорти шістдесятників і, потужно заявивши про себе насамперед у художній графіці, сягнув вершин суспільного визнання. Цьогоріч у червні відомий майстер пензля й різця відзначає своє перше 80-річчя від дня народження, отож є привід бодай кількома штрихами окреслити його сповнений духовнотворчими справами життєвий шлях.

Нелегкий старт

Василь Перевальський з'явився на світ Божий 13 червня 1938 р., а місцем його народження стало с. Бубнів, що на Золотоніщині. До речі, вказане поселення в 1960-х потрапило до переліку «неперспективних», було зняте з обліку й приєднане до сусідньої Бубнівської Слобідки. Майбутній мистець опинився в статусі напівсироти по суті від дня свого народження, бо невдовзі за доносом «доброго сусіда» його батька, Євдокима Івановича, званого в окрузі чоботаря, було заарештовано за безглуздим звинуваченням й засуджено «трійкою» до «вищої міри соціалістичного захисту» (розстрілу). Додамо до цього й те, що дідуся Івана було розкуркулено й він помер голодною смертю в страшному 1933. Отак із тавром «сина ворога народу» і «внука куркуля», у безпросвітних злиднях і зростав Василько. Його мати працювала в місцевому колгоспі за копійчані трудовні, билася, мов риба об лід, аби її єдиний синочок мав бодай найнеобхідніше. А потім прийшла нова біда: війна, яка знівечила Василькове дитинство, й мало чи не щодень ставила його життя на грань імовірної смерті. Була напівзруйнована вибухом авіабомби й хата Перевальських, отож довелося самотужки її відбудувати.

Василь навчався в місцевій семирічці, куди ходив незмінно босим і в латках, із полотняною торбиною, яку йому пошила мати. У вільний від уроків час працював на колгоспному полі чи допомагав матері в домашньому господарстві, бо треба ж було якось виживати. Великий вплив на формування життєвого світогляду майбутнього мистця справила його бабуся Софія, яка серед іншого подарувала Василькові й церковну книгу XVIII «Акафіст Варвари Великомучениці». Вона вразила хлопця не стільки змістом, скільки напрочуд вишуканим художнім оформленням і незвичайним шрифтом. Мабуть, в такий спосіб він і отримав перші уявлення про книжкову графіку, якій у майбутньому так вірно служив. Попри нелегкі життєві обставини, був одним із найкращих учнів Бубнівської школи. Уже тоді відчув потяг до прекрасного, пробував класти олівцем на папір барви рідної землі. Утім паперу не вистачало, а олівці вартували грошей, яких у маленькій родині хронічно бракувало, отож за мовчазною згодою матері полем для мистецьких проб Василька стала білосніжна піч, де він грифелем чи вуглиною зображував людські силуети та вишукані візерунки. А ще пробував віршувати, й одна із поезій юного бубнівця навіть з'явилася на шпальтах районки.

Торування шляху

Закінчивши семирічку, хлопець несподівано для своїх односельців подався до столичного Києва, аби здобути спеціальність у художньо-ремісничому училищі (у закладі забезпечували одягом і харчуванням). Там зуміли оцінити здібності юнака і він був відразу зарахований до складу учнів. Василь наполегливо навчався, виділявся з-поміж інших своїми успіхами; схвальні відгуки дістали й перші творчі роботи юного художника. Ще не закінчивши навчання, відвідував заняття в художній школі, на що довелося брати відповідний дозвіл аж у Москві. Не стало ні для кого несподіванкою, коли В. Перевальський із першої спроби вступив до провідного мистецького вишу України – Київського художнього інституту. Студентська доля подарувала йому чудового наставника – самого Василя Касіяна, народного художника, лауреата, Героя Праці.

У числі кращих випускників вишу нашого краянина було направлено до творчих майстерень Академії мистецтв СРСР (це була своєрідна мистецька аспірантура), які тоді очолював знаменитий художник Михайло Дерегус. Тут Василь вчергове дістав

неповторні майстер-класи від класика образотворення й зосередився на виробленні власного творчого почерку. Крок за кроком він відточував свою майстерність, а його творчі роботи були помічені на столичних виставках. Уже тоді захопився книжковою графікою і від 1963 р. співпрацював із провідними видавництвами України. Упродовж 5 років працював художнім редактором видавництва «Мистецтво» та головним художником видавництва «Радянська школа» (тепер «Освіта»). До речі, В. Перевальського з огляду не лише на часову синхронність, а насамперед враховуючи характер його творчості, відносять до яскравих представників мистецького шістдесятництва.

По білому чорним: поріднений з графікою

Мабуть, саме під впливом своїх великих учителів В. Касіяна й М. Дерегуса та, може, й волею випадку В. Перевальський віддав перевагу такому специфічному виду образотворення, яким є графіка з її переважно чорно-білими барвами. Найбільше до снаги Майстрові – гравюра на дереві, пластику й лінолеумі. Не зайве нагадати, що й наш національний пророк і земляк Т. Г. Шевченко з гордістю носив почесне звання академіка-гравера... Якщо продовжити цей ряд аналогій, то варто погодитися з думкою авторитетних мистецтвознавців, що доля знаменитого уродженця Золотоніщини суголосна з мистецькою долею представників совісті українства Марії Заньковоцької, Катерини Білокур, Івана Драча, Петра Перебийніса та ін.

Василь Євдокимович розпочав із творення екслібрисів – малих графічних форм, які засвідчують чиюсь книжкову власність. Гравіював художник їх на дереві, отут і знадобилася спилена ним разом з матір'ю старенька груша, що росла на їхньому дворіці в Бубнові. Ці його графічні мініатюри втілюють код уподобань, знаковість і алегоричність, вони впізнавані фольклорними образами й увиразненою лінією. Найбільше визнання мали екслібриси для В. Вітрука, В. Стеценка, В. Турянчика, В. Житника, І. Крип'якевича, А. і Ф. Глушуків та ін.

Ще зі студентської лави художник знайшов свою мистецьку нішу, пов'язану з темою народних пісень, що розкривають глибочінь і щедрість української душі. Пісенні гравюри В. Перевальського справді хрестоматійні, зворушливо ліричні й глибоко метафоричні, вони примхливі й водночас прості, як і сама пісня

(див., напр.: «Українські народні пісні про кохання»). Утім, на початку 1970-х, коли влада розгорнула шалений наступ на будь-які вияви української ідентичності, В. Перевальському було причеплено ярлик «формаліста» і впродовж наступних півтора десятка років не побачила світ жодна із його пісенних ілюстрацій. Уже в роки незалежності були оприлюднені ілюстрації до збірки «Козацькі пісні» та ін.

А ще наш знаменитий краєнин широко знаний і як автор численних ілюстрацій до відомих літературних творів. При цьому він ілюструє не будь-які книги. «Я беруся ілюструвати ті твори, які мені внутрішньо близькі, у яких я можу сказати своє слово як графік», – не раз підкреслював Василь Євдокимович. Важко навіть перелічити всі художні твори, які оздоблені графічними ілюстраціями Майстра. У творчому доробку В. Перевальського – графічний супровід творів І. Франка, Л. Українки, І. Нечуя-Левицького, П. Грабовського, П. Тичини, М. Рильського, Д. Бедзика, Б. Олійника, І. Драча... Він подає своє бачення цих надбань національної літератури, його ілюстрації густо засіяні рослинністю, заселені людьми, наповнені водою й небесними хмарами, зігріті синівською любов'ю до рідної землі. До речі, Василь Євдокимович створив один із найкращих портретів Олеса Гончара, і саме його внесено до диплома щорічних Гончарівських премій.

Залишив В. Перевальський свій рельєфний слід і в монументальному образотворенні. Кожному українцеві відомий болісно-щемливий пам'ятний знак «Голодомор-геноцид. 1932–1933», який встановлений на столичній Михайлівській площі біля собору. Його елементи у разі і назавжди обраних автором чорно-білих кольорах передають глибокий трагізм тих лихозвісних років і поряд з цим утверджують ідею незнищенності українства: козацький хрест, фігура скорботної матері з безсило опущеними руками на тлі хрестовидної порожнечі й розіп'яте на материнському лоні дитяче тільце, котре також стало хрестом. Принагідно зазначимо, що такий же знак за проектом В. Перевальського встановлено і в канадському Торонто.

Разом із своїми творчими побратимами Ф. Т. Глущуком і В. Ф. Задорожнім художник створив і унікальний вітраж «Шевченко і народ», що прикрашає інтер'єр Київського національного університету ім. Т. Шевченка. А ще в його мистецькому доробку чимало творів зі станкової графіки (наприклад, гравюри на дереві «Ой у полі дві тополі», «Нащо мені чорні брови» та ін.).

Визнання

Творчий доробок Майстра складається із майже тисячі художніх робіт, більша частина яких демонструвалася на сотнях міжнародних та всеукраїнських виставок і нині відклалася в музейних експозиціях, приватних колекціях України й зарубіжжя. Понад 50 художніх робіт Василь Євдокимович подарував рідному селу, й нині в Бубнослобідській школі є своя мистецька кімната-музей. Про його беззаперечний авторитет свідчило й те, що наш земляк обирався секретарем, а також заступником голови Національної спілки художників України.

Прийшло й загальнодержавне визнання: духовний подвиг В. Перевальського відзначено почесними званнями «Заслужений діяч мистецтв України» та «Народний художник України», Золотою медаллю НАМУ, а в 2007 р. його нагороджено орденом «За заслуги» 3-го ст. Колишній бубнівчанин є й лауреатом літературно-мистецької премії імені І. Нечуя-Левицького.

Ще на світанні свого творчого шляху мистець відчув незбориму жагу ділитися своїм досвідом і вміннями з молодією порослю образотворення. Відтак, його педагогічний стаж уже перейшов за піввікову позначку: він викладав у Київському художньо-промисловому технікумі, потім завідував кафедрою графіки в Київському політехнічному, а від 2003 й донині навчає студентів Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, очолює там кафедру графічних мистецтв. Серед його відомих учнів – доцент А. Павленко й заслужений художник України В. Шпак. А ще перу нашого земляка належать десятки глибоких мистецько-знавчих досліджень. Професор В. Перевальський займає поважне місце й у мистецько-академічних колах: він є чинним академіком-секретарем відділення Національної академії мистецтв України.

Василь Євдокимович безмежно щасливий з того, що має в колі найрідніших людей наступників і соратників справи. Відомим художником-графіком став його син Євдоким (нині проживає в Іспанії). Малярству присвятила своє життя й донька Мирослава. А віднедавна почала творити картини акриловими фарбами на полотні й берегиня родини – дружина Марія Ананіївна.

Відомий достойник із Златокраю сповнений творчими планами й задумами. Зокрема, він планує писати сільські пейзажі з натури, на часі й оздоблення ілюстраціями книги спогадів І. Драча. То ж хай у нашого ювіляра все збувається, що задумалося, і нехай множитися його мистецька палітра!

Червень 2018 р.

СИН КАРПАТ, ПОРІДНЕНИЙ ІЗ НАДДНІПРЯНЩИНОЮ

Моє творче кредо – споглядати, любити, творити.
І. Фізер

Серед відомих майстрів пензля і різця, нині суцільних у Шевченковому краї, одне із найпочесніших місць належить Івану Васильовичу Фізеру. Наділений Богом і батьками вражає різнобічним талантом мистця, він створив гідний подиву творчий доробок з різних видів і жанрів образотворчості. Тож запрошую шановних читачів до бодай побіжного ознайомлення із життям і творчістю Майстра.

Шлях до мистецьких висот

Між закарпатськими Свалявою й Хустом, серед казково гарних, вкритих ніжними смерічками й солідними буками гір, начебто загубилося крихітне сільце Лопушанка зі зменькою хиж. Утім, цьому поселенню випало бути вписаним у аннали національного образотворення, адже тут знаходяться рідні пенати сучасного мистця Івана Фізера. Він народжений 17 червня 1953 р. і став первістком у багатодітній родині, де зростало п'ятеро дітей. Особливих статків у Фізерів не було, та проте й не бідували: батько Василь Васильович, знаний лопушанський газда, заробляв на хліб насущний тяжкою працею лісоруба, а мати, Марія Юріївна, гнула спину на колективному полі. До речі, саме від своєї мами – вправної майстрині-вишивальниці – Іванко й отримав перші в житті уроки краси.

Закінчив місцеву початкову школу й подався до сусіднього села Дусино, аби продовжити навчання в тамтешній десятирічці. 4 роки щоденно, у спеку й хуртовину, горами й лісами, «форсуєючи» річку Дусинку, долав трикілометровий шлях до школи й у зворотному напрямі. Учився охоче, демонстрував неабиякі успіхи, а всі канікули проводив у лісі, допомагаючи батькові. Бути б йому простим лісорубом, продовжувати справу батька й діда та,

дякувати Богу, талант майбутнього Майстра заіскрився уже в шкільні роки. А виявив його перший учитель образотворчості І. І. Гучкович (пізніше – заслужений майстер народної творчості), котрий залучив Івана до занять у гуртку дереворізьблення й спонукав до набуття фахової художньої освіти.

Талановитий учень пристав на цю пропозицію свого улюбленого наставника й розпочав навчання в Ужгородському училищі декоративно-прикладного мистецтва. І тут І. Фізеру пощастило з учителями: він навчався живопису в легендарного В. І. Свида – народного художника й Шевченківського лауреата. А ще брав уроки в фундатора закарпатської художньої школи, народного художника Ф. Ф. Манайла. Великі мистецькі достоїнники дали високу оцінку першим художнім пробам Івана і це окрилило юнака, сподвигло на вражаючу творчу самовіддачу. Він довгі години пропадав у майстерні, намагаючись виконати всі рекомендації наставників та шукаючи свій власний шлях у мистецтві. Як і належалося, виконав свій військовий обов'язок, служив у ракетних військах. Довелося йому попрацювати й на Львівському заводі ВТО «Електрон» інженером з естетики.

Та проте головним своїм пріоритетом майбутній достойник уважав саме образотворення й ні на хвилину не збавляв обертів творчих пошуків та особистого самовдосконалення. Тому й вступив до провідного мистецького вишу України – Львівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва. Тут він навчався у відомого скульптора І. В. Якуніна, яскравого представника львівської школи С. Г. Коропчака, а також глибокого мистецтвознавця, професора й Шевченківського лауреата В. А. Овсійчука, брав активну участь у проведенні художніх виставок. У числі небагатьох випускників Іван Васильович отримав диплом з відзнакою. А ще неабияк захопився фехтуванням на рапірах, став переможцем багатьох змагань і виконав норму кандидата в майстри спорту з цього виду. З огляду на це та ще на його неабияку сценічну імпазантність (а він був високим і кремезним брүнетом) І. Фізера було запрошено на відповідальну роботу дублера виконавця ролі головного героя в шалено популярному радянському фільмі «Д'Артаньян і три мушкетери».

У краї Шевченковому

Рік 1980 став знаковим не лише у творчій долі на той час молодого художника, а й у перебігу мистецьких подій у нашому краї. І. Фізер прибув на роботу до Черкас і відтак Шевченків край отримав у його особі майбутнього лідера образотворчості. Упродовж 16 років працював майстром декоративно-прикладного мистецтва Черкаського художнього комбінату. Тут його побратимами по творчому цеху були Микола Теліженко, Віктор Крючков, Олександр Костогриз, Іван Лавріненко. Іван Васильович вражав усіх своєю невгамовністю й творчою плодючістю, він щодень відточував свою майстерність, черпаючи зі скарбниці досвіду мистецьких корифеїв і своїх кумирів: українця А. Архипенка, румуна К. Бринкуша, француза А. Майоля... У 1986 р. закарпатець набув членство в Спілці художників, а переконливим свідченням його авторитету серед мистецького загалу стало обрання в 1996 р. відповідальним секретарем обласної організації СХУ.

Свою багатогранну творчу працю він успішно поєднував з викладанням на створеній у Черкаському національному університеті кафедрі образотворчого й декоративно-прикладного мистецтва. Яких тільки навчальних курсів не довелося викладати Івану Васильовичу! Серед них – «Декоративно-прикладне мистецтво», «Малюнок», «Скульптура», «Кольорознавство» та ін. Студенти мають у його особі мудрого наставника і старшого друга, котрий щедро ділиться з ними своїм даром Божим. Доцент І. Фізер написав і кілька навчально-методичних посібників, зокрема, «Колір в інтер'єрі житлових приміщень», «Українська витинанка», «Оптичне та механічне змішування».

Феномен Івана Фізера

Та, звичайно ж, головною справою його украї насиченого життя залишається художня творчість. Відомий мистець уже встиг залишити надзвичайно потужний слід у сучасному образотворенні. Пензлю та різцю Майстра належить понад тисяча творчих робіт: скульптур, картин, графіки; у його активі й 17 персональних виставок. Не може не вражати багатогранність творчих уподобань і доробку мистця, розповідь про це вартує окремої солідної книги. Ми ж обмежимося лише загальним оглядом його мистецьких шедеврів.

Далеко не кожному щастить мати свій власний стиль образотворчості, а І. Фізерові все ж удалося його знайти. Коли його

запитують, який край рідніший – карпатський чи наддніпрянський, Іван Васильович відповідає образно: «У птаха – два рівноцінні крила, і для мене ці два куточки землі української однаково милі». І додає: «В Карпатах я народився, а на Черкащині приготився!» Дійсно, оригінальність творчого почерку художника полягає насамперед у тому, що закарпатські народні образи апробовані ним на наддніпрянському ґрунті, а Україна постає в його творах всеосяжною в просторі й тривимірною в часі.

І. Фізер сказав своє вагоме слово насамперед у галузі художньої пластики. Ще з юних літ займається дереворізьбленням, у великій пошані в нього й кераміка з використанням шамотної глини і, звичайно, скульптурні композиції. Ці малі форми Фізерової образотворчості вражають своєю глибокою символікою й пластичною вишуканістю. Вже стали класикою його роботи «Господарі гір», «Хлібодари», «Двадцятий вік» (дерево), «Марія», «Вогонь Карпат» (шамот), «Портрет Данила Нарбута» (шамот, солі, дерево), «Ярило» (бронза).

Іван Фізер знаний в Україні й за її межами завдяки ще одному виду мистецтва – графіці, яка в його виконанні є такою ж самотньою й цікавою. При цьому він послуговується не лишень традиційними для неї чорно-білим стилем, але й подає повнокольорну гаму. У його графічних роботах – мало чи не все багатоманіття життя: тут і постаць лісоруба (рідне від батька й діда), і наш національний пророк Т. Шевченко, і дивовижної вроди дівчата, і розкішний Святвечір, і Покрова, з'єднані в один образ козак Мамай і карпатський легінь, і «окарпачена» Маруся Чурай, а ще такий близький авторові типаж Матері – справжньої української мадонни.

Усебічно обдарований, І. Фізер потужно заявив про себе і в малярстві. Полотна мистця виділяються з-поміж інших експресивною технікою, яскравістю барв, виразним новаторством та тематичним різноманіттям. Вони сповнені ностальгійними почуттями за рідним карпатським краєм і водночас дихають синівською любов'ю до Наддніпрянщини з її казково гарними плесами, вербами, білосніжними хатинами («Осінь у Карпатах», «Хата в Медведівці», «Церква в Суботіві» та ін.).

Порівняно нещодавно Майстер захопився сніцарством – сакральним дереворізьбленням. Втіленням його творчого задуму й талановитих рук стали майстерно виконані іконостаси для Свято-

Преобреженського собору у м. Біла Церква, храму Св. апостола Івана Богослова в м. Бровари, церкви Св. апостолів Петра і Павла в м. Чигирин, Свято-Іллінської церкви у с. Суботів та ін. Ці унікальні роботи майстра спонукають до роздумів про вічне, формують святість почуттів.

Іван Фізер є визнаним авторитетом і в монументальному мистецтві. Він став автором численних пам'яників, що прикрашають вулиці, бульвари, парки і сквери обласного центру. Біля Національного університету височить пам'ятник патрону цього закладу Б. Хмельницькому, обабіч Троїцького собору – погруддя генерала Момота, у парку 700-річчя Черкас – монумент прикордонникам усіх часів, перед будівлею Технологічного університету – пам'ятник «батькові» української конституції М. Сироті. Скульптором створені також пам'ятники пожежникам (біля міської пожежастани) і незабутньому В. Симоненку (у фойє газети «Черкаський край»). А мешканці села Благодатного (Золотоніщина) завдячують Івану Васильовичу фундаментальним пам'ятником Матері. Герою України Р. Кириченко. Не зайве нагадати, що мистець створив і низку меморіальних дощок, присвячених, зокрема, народним артистам України Р. Кириченко й О. Павловській, народному художнику Д. Нарбуту, народному учителю О. Захаренку та ін.

Іван Васильович безмежно щасливий тим, що має мистецьких соратників у колі своєї родини. Адже ж саме з образотворчістю пов'язали свої життєві долі син Іван і донька Марія. Обоє набули членство у Національній спілці художників України і вже записали у свій актив персональні виставки власних самобутніх робіт. А Муза Івана Васильовича, його люба дружина Євгенія Борисівна, усе своє свідоме життя займалася проектуванням художнього оздоблення тканин.

Червень 2018 р.

КРОПИВНЯНИН ІЛЛЯ ШУЛЬГА: ПОВЕРНЕННЯ ІЗ НЕБУТТЯ

*Художники – очі людства.
М. Волошин*

Чи багато ми знаємо про І. М. Шульгу? Переконали, що майже нічого, і на це є свої причини. А між тим він належить до яскравих мистецьких небожителів, які гідно репрезентують Шевченків край. Автор понад тисячі малярських робіт, цей художник став одним із представників «розстріляного Відродження» 1930-х років. У липні цього року виповнилося 150 років від дня народження видатного мистця...

Від козацьких джерел

Є в золотоніському краї село, котре свого часу зажило слави потужного козацького осередку. Це Кропивна, 350 літ тому – полковий центр і резиденція полковника Ф. Джеджелія – сподвижника Б. Хмельницького. У цьому поселенні 20 липня 1878 р. й народився Ілля Максимович Шульга, який із молоком матері увібрав у своє ество трепетно-шанобливе ставлення до козацької минувшини. Босоногим і голодним було його дитинство, бо зростав майбутній геній пензля в бідняцькій родині, де й хліба наїдалися хіба що на великі свята. Уже змалку заробляв якусь копійчину чи кухлик молока, працюючи підпаском при череді. На одинадцятому році життя в хлопчини яскраво виявився малярський хист: спочатку він дивував усіх здатністю копіювати картини, а згодом і самостійно відтворював витончені дива тамтешньої природи.

Друзі батька, розуміючи, що це може бути Божим даром, допомогли прилаштувати хлопчину до художньої майстерні в Києві. Однак, замість навчання, Ілля виконував там різноманітну чорнову роботу: тер фарбу, розносив виготовлені замовлення. Таке становище не приносило Іллі ніякого задоволення, адже він прагнув щодень створювати власні картини, і тому найнявся на роботу підмайстром до австрійського мистця Де-Ольма, котрий якраз практикував тоді в Києві.

Учень Мурашка й Репіна

У житті більшості духовних геніїв є певний знаковий рубіж, який кардинально впливає на їхню творчу долю. Таким для І. Шульги став початок навчання в знаменитій «малювальній» школі легендарного українського живописця Миколи Мурашка. Тут молодий художник навчався два роки, і в 1899 р. попрямував до Москви, де став учнем мистецької школи живопису, архітектури та будівництва. Йому пощастило з учителями, адже в цьому закладі навчали образотворенню класики живопису В. О. Серов, А. Ю. Архипов, М. О. Касаткін, К. О. Коровін. Під впливом своїх великих учителів молодий митець остаточно утвердився на позиціях реалістичного методу малярства.

Настав рік 1903. Живописну школу І. Шульга закінчив з відзнакою й двома срібними медалями. Здавалося, вже можна було б припинити навчання й нарешті перейти на самостійні мистецькі хліби. Та Ілля вирішив, що ще зарано ставити крапку на власному освітньому вдосконаленні. Завершити навчання він вирішив у столичному Санкт-Петербурзі. Його там чекала наука від великого Метра живопису І. Репіна в найпрестижнішому на той час мистецькому закладі – Петербурзькій академії мистецтв. У «північній Пальмірі» наш земляк наполегливо торував власну творчу стежу. За блискуче виконану дипломну роботу – картину «Козаки пішли» – І. Шульга в 1909 р. отримав звання «вільного мистця». Підбадьорюючи молодого майстра, І. Репін говорив: «Не забувай, що в художньому мистецтві є тільки два Ілли – це я і ти». Воістину, то були пророчі слова для кропивнянина...

Подільсько-золотоніський період

У 1910 р. уже як дипломований художник, Ілля Максимович разом із дружиною та донькою кидає свій життєво-творчий якір у Вінниці. Тут він уперше серйозно почав захоплюватися світловими зображальними ефектами в мистецтві написання картин. Створені ним пейзажі й сюжетні картини «Зелене свято», «Рідна хата», «Водяний млин», «Малі хутори» та інші сповнені синівської любові до неповторних щедрот рідної землі й відзначаються виразністю мазків і яскравістю барв. Власне, саме в подільський період утверджується пріоритетна у творчості нашого земляка тематика, пов'язана з козащиною та героїчним минулим українства. Відзначаються реалістичністю його полотна «Вїзд Хмель-

ницького до Києва», «Переїзд полковника Джеджелія через село Кропивну», «Козача розвідка», «Мазепа» та ін.

У буремному 1919, коли Вінниця опинилася в епіцентрі боїв, Ілля Максимович з родиною оселяється майже на десятиріччя в більш-менш спокійній Золотоноші. Тут він до тонкощів відпрацьовує творення портретів та пейзажів. Серед золотоніського циклу творчості художника виділяються картини «Шевченко на етюдах», «Мати», «Діти на перелазі» та ін. Утім, душа І. Шульги рвалася до знаменитого мистецького центру, до Києва, звідки й почався його політ у високі духовні світи.

Від слави до Голгофи

У 1928 р. митець здійснює свою мрію й перебирається до тоді ще не столичного Києва. Образотворення він поєднує з педагогічною роботою: від 1934 р. викладає в Київському художньому інституті, де здобуває вчене звання професора. У це, як виявилось, останнє десятиріччя його життя, нашому іменитому землякові творилося, як ніколи, плідно. На виставці 1934 р. у Києві глядачі були в захопленні від портретних робіт мистця «П. К. Саксаганський», «М. К. Зеров», «Автопортрет». Високу оцінку отримали також картини «Діти», «На капусті», пейзажі «Весна», «Бузок», «Літо» та ін. Мистецтвознавці підкреслювали унікальність реалістичних полотен художника, де «грає» кожна деталь, кожен штрих і світлотінь, несучи глибоке смислове навантаження.

У 1937 р. художник знову займає чільне місце на столичній виставці робіт. Йому співають дифірамби, а щонайбільше його розхвалюють за картину «Перший трактор на селі» (з огляду на «ідеологічно витриманий сюжет»). За всіма ознаками, то був зоряний час життя і творчості І. Шульги. Утім, уже тоді над художником почали нависати зловісні хмари владної неприязні. Ще б пак, він насмілився писати полотна винятково на теми українства, і, що особливо «небезпечно», на козацькі теми, та ще й у викладанні послуговувався не «великим-могучим», а лише солов'їною, материнською мовою.

Відтак, владці вирішили влаштувати художникові єзуїтський тест на його лояльність до режиму. Вони поставили вимогу, аби він створив картину про українських вождів Г. Петровського та С. Косіора. Та І. Шульга твердо заявив, що в нього «немає натхнення писати партійних бонз, бо це суперечить його духу вільного

мистця». Терпець влади увірвався занадто швидко. Темної березневої ночі 1938-го до будинку Шульги підїхав «чорний воронок» і за мить Іллю Максимовича вивели з квартири у кайданках. Органи НКВС у традиціях тих лихозвісних часів висунули художнику звинувачення в українському буржуазному націоналізмі й навіть шпигунстві. У кримінальній справі його постійно називають «мазепівцем», а вирок був швидким і суворим: його засудили на сім літ таборів. Утім, кати знали, що шансів повернутися додому у занедужалого І. Шульги вже не було. На початку 1939 р. дружина Іллі Максимовича отримала повідомлення, що її чоловік помер у пересильній тюрмі Петропавлівська 19 грудня (на день св. Миколая) 1938 р. (у віці 60 літ).

Збережемо пам'ять

Знавіснілі у своїй люті до непокірного живописця можновладці намагалися стерти з духовної пам'яті і його творчий доробок: кілька сот чудових малярських робіт Іллі Максимовича було знищено чи розпорошено. Може, цей вандальський задум сталінських посіпак і вдався би повністю, аби не здійснила подвиг збереження частини доробку художника його дружина Лідія. Вона емігрувала з донькою до США (містечко Боулдер у штаті Колорадо) й зуміла вивезти туди понад сімдесят картин. Українська діаспора США зберегла для світу ці геніальні твори: там, за океаном, є навіть невелика картинна галерея кропивнянина.

А що в нас зроблено задля увічнення пам'яті мистецького генія? Та майже нічого, окрім хіба що кількох рядочків про нього в енциклопедії та неопублікованого блогу письменника О. Горобця... Вірус безпам'ятства, чи то б пак вибірковості пам'яті, яким ми інфіковані ще в радянську добу, схоже, й досі сидить у нині сущих. Немає вулиці, яка б носила ім'я І. Шульги ані в Золотоноші, ані навіть у Кропивні. Уже давно на часі й створення меморіальної дошки І. М. Шульги, яку варто встановити в його рідному селі...

Листопад 2018 р.

ЛІДЕР МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

*Музика – універсальна мова людства.
Г. Лонгфелло*

Сучасне оперно-балетне мистецтво України неможливо уявити поза йменням Петра Яковича Чуприни. Адже саме він упродовж майже двох десятиліть виконує високу місію очільника провідної мистецької установи нашої держави – Національного академічного театру опери і балету ім. Т. Шевченка. Цей відомий мистець дістався Олімпу національного визнання: його унікальні заслуги в царині музично-театрального мистецтва поціновані почесним званням народного артиста України, орденом «За заслуги» усіх трьох ступенів та Ярослава Мудрого 4-го і 5-го ст. Мистецька знаменитість є уродженцем нашого Черкаського краю.

Талант від Бога й батьків

Єдине місто черкаського Лівобережжя – Золотоноша – дало путівку в життя не одному мистецькому небожителю. Варто нагадати, що тут розпочала свою сценічну діяльність зірка театру і кіно Наталія Ужвій. Звідси пішли у високі духовні світи народні артисти України Володимир Нечипоренко і Михайло Голубович, заслужені артисти Мирослава Резниченко та Любов Доброноженко, відомий кіносценарист Яків Костюківський... І саме в цьому мальовничому містечку, що розкинулося на берегах однойменної річечки, й народився П. Чуприна. Ця подія сталася 24 липня післявоєнного й післяголодного 1948 року і Петрик став сьомою й останньою дитиною в багатодітній родині Чуприн. Це була проста робітнича сім'я, де панував культ праці й взаємоповага. Уже в дитячі роки у хлопця виявився неабиякий музичний хист: він дивував усіх напрочуд тонким слухом та не по літах майстерною грою на різноманітних музичних інструментах. А любов до музики й української пісні зростили в душу хлопця його батьки: Яків Давидович, колишній фронтовик, був визнаним у місті гармоністом, а Єфросинія Омелянівна мала гарний голос, співала в хорі.

Талановитий підліток навчався у місцевій музичній школі й радував рідних своїми неабиякими успіхами в опануванні азів музичного мистецтва, ставав переможцем усіляких конкурсів. Та й у вивченні загальноосвітніх дисциплін у міській школі № 3 він був серед кращих. Отримавши свідоцтво про 8-річну освіту, Петро вступив до знаменитого Київського музичного училища імені Р. М. Глієра (нині – Київський інститут музики ім. Р. М. Глієра), де вже навчався його старший брат Юрій. Непомітно промайнули роки навчання, і золотонісець подався до найпрестижнішого закладу музичної освіти – Київської консерваторії.

Там належним чином оцінили його непересічний талант, і Петро був зарахований до числа студентів. Юнак віддав перевагу удосконаленню техніки гри на струнних інструментах, зокрема на контрабасі, й постійно вражав студентських побратимів та наставників своєю невсипущістю та творчими успіхами. Після закінчення консерваторії цілком прогнозовано, як один із найкращих її випускників, він отримав направлення на творчу роботу до ушлявленого колективу зі світовим іменем – Державного заслуженого академічного симфонічного оркестру України. У його складі молодий контрабасист досить швидко утвердився на позиціях лідера, а найяскравішим свідченням цього стало призначення його в 1977 р. (у віці 29 років) директором оркестру. Чотирирічне перебування П. Чуприни на цій копіткій посаді, що поєднувалася з ненастанною працею над вдосконаленням власної майстерності, стало важливою віхою становлення майбутнього театрального організатора.

Та його окрилена душа постійно рвалася до творчості, до багатобарвної поліфонії звуків. Зрештою, Петро Якович прийняв пропозицію стати керівником творчої групи, яка в порядку «культтрегерства» відбувала на тривалий час до Мексики. Там, за океаном, у столичному Мехіко П. Я. Чуприна виступав у складі Президентського симфонічного оркестру, об'їздив із гастрольми мало чи не всю західну півкулю, підкоривши своєю віртуозною грою латиноамериканський світ.

Зрештою в 1984 р., окрилений визнанням і сповнений нових сподівань, наш земляк повертається на Батьківщину. Тут його чекали нові відповідальні посади: заступника директора Державного дитячого музичного театру, потім заступника начальника головного управління культури Київського міськвиконкому, а ще – концерти, концерти... І всюди відчувалися особливий, «чупрининський»

стиль керівництва й напрочуд віртуозна виконавська техніка зрілого інструменталіста.

Від 1992 р. наш іменитий земляк пов'язав свою творчу долю зі столичним театром опери і балету і, як виявилось, назавжди. Прийшло й визнання його заслуг: у 1994 р. він став заслуженим діячем мистецтв, а 2003 – народним артистом України.

Очільник Національної опери

Чи не найбільш знаковою метаморфозою творчої долі музичного Метра стало призначення його в 1999 р. Генеральним директором Національної опери й відтоді жодного іншого запису в його трудовій книжці уже більше не було. Петро Якович прийняв під свою оруду величезний і багатолікий колектив, у якому нині налічується понад 1250 осіб, а ще доволі проблемне багатофункціональне оперно-балетне господарство з приміщеннями, що потребували перманентного ремонту. Більше того, золотонісець майже 10-річчя поєднував рутинну адміністративну роботу з посадою художнього керівника Національної опери. На його плечі лягла тяжка ноша як забезпечення належних матеріально-технічних та кадрових умов функціонування провідного театру країни, так і формування стратегії його розвитку, визначення репертуару, інтеграція у світову театральну спільноту.

Зусиллями П. Я. Чуприни та його колег-побратимів Національна опера стала визнаним флагманом оперно-музичного та балетного мистецтва у Європі та світі. Колективу провідного театру України притаманний особливий творчий почерк, що базується на примноженні багатих традицій та врахуванні мистецьких викликів сьогодення. Завдяки організованим Генеральним директором гастролям наш національний театр завоював симпатії музичних шанувальників більшості країн усіх п'яти залюднених континентів.

Сам Петро Якович ніколи не обмежувався виконанням лише адміністративних обов'язків, адже за його переконанням керівник повинен бути у всьому попереду. Він постійно вдосконалював свою виконавську майстерність, а в 2005 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства. Золотонісець став керівником низки видавничих проектів, автором багатьох досліджень та організатором проведення десятків науково-мистецьких конференцій. Яскравим свідченням визнання науково-творчих заслуг П. Чуприни стало його обрання академіком Національної академії мистецтв України.

Наш земляк-золотонісець є главою великої родини. Разом зі своєю дружиною Людмилою Олексіївною (до речі, також представницею музичного мистецтва) вони народили й виховали трьох прекрасних дітей – Людмилу, Якова й Олексія. Брат нашого земляка Юрій уже довгі роки працює заступником директора Київського інституту музики ім. Р. М. Глієра, а племінники Сергій і Юрій служать високому мистецтву в стінах тієї ж таки Національної опери.

Липень 2018 р.

ТАНЦЯМИ ТРЕБА ЖИТИ

*Танець – це твій пульс, твоє серцебиття,
твоє дихання. Це ритм твого життя.
Ж. де Амбуа*

«Танцями не можна займатися, танцями треба жити» – таке життєве кредо у Валентина Михайловича Луценка. Відомий танцюрист і хореограф із 65-річним стажем, член двох національних творчих спілок, заслужений працівник культури України, нагороджений почесними грамотами Верховної ради та Кабінету Міністрів України, він ось уже майже пів віку очолює знаний в Україні та за її межами народний самодіяльний ансамбль танцю «Черкащанка», котрий є справжньою перлиною Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького. Цього-річний 21-й день липня став для легенди хореографії Шевченкового краю ювілейним: Валентин Михайлович відзначає своє 80-річчя від дня народження. З цього приводу ми й зустрілися з ювіляром задля розмови про його сповнене танцювальними ритмами життя.

Валентине Михайловичу, Ви є носієм українського прізвища, а народжений у далекому Сибіру, зростали на берегах Ангари, Вашим рідним містом став Іркутськ. Дуже б хотілося почути Вашу родинну історію, котра, вочевидь, є незвичайною...

Насправді моє родове коріння має українське походження з пропискою у с. Роги на Маньківщині (Черкаська область). Мій дідусь Трохим ростив 11 дітей і був знаним в окрузі заможним господарем: мав понад 50 гектарів землі, коней і корів. Звісно, в роки колективізації родині приклеїли ярлик «куркульської» і піддали репресіям: земля і живність були конфісковані й у 1933 голодному році Луценки залишилися без будь-яких засобів існування. Дідусь помер, і за усталеною тоді традицією «меч розплати» упав на найстаршого сина – Михайла (мого майбутнього батька), якого й вислали в Іркутськ. Отака драматична й водночас типова для тих непростих часів історія...

Що запам'яталося із дитинства?

Я народився якраз напередодні Другої світової й мені випала трагічна доля «дитини війни». Батька забрали на фронт, а вже восени 1941 прийшла страшна звістка про те, що під час бою він «пропав безвісти», що, як правило, означало загибель воїна. Моя мама так і не могла оговтатися від цього нещадного удару долі й збожеволіла, коли мені ще не виповнилося й 3 років. Відтоді я її не бачив, швидше за все вона померла в психіатричній лікарні. Мене взяли на виховання родичі, а через деякий час об'явився мій тато. Виявляється, він попри важке поранення все ж вижив, і після довгого лікування в шпиталі був направлений на військовий завод у Кемерово, туди він забрав і мене.

А коли приїхали в Україну?

Це сталося в повоєнному 1946-му, коли тато отримав відповідний дозвіл влади. Звісно, прибули в батькове рідне село Роги, де по суті вже й сліду не залишилося від великої родини Луценків. Хто замолоду ліг в сиру землю, не витримавши голодних мордувань 1933-го, а хто загинув на фронті чи не пережив жахи гітлерівської окупації... Вижили лишень двоє моїх тітоньок і один дядечко.

А потім у Вашій біографії було місто вуглярів Ватутіне, де Ви й закінчили місцеву семирічку. А коли ж почали займатися, чи то б пак, жити танцями?

Уже п'ятикласником почав відвідувати заняття дитячого танцювального гуртка при Ватутінському будинку культури. А моїм першим учителем танців став незабутній Микола Петрович Доронін – справжній фанат хореографії. Він і порекомендував мені як кращому своєму учневі пов'язати свою життєву долю з танцювальним мистецтвом на професійній основі.

За рекомендацією свого вчителя Ви навчалися в студії ансамблю

танцю України імені П. Вірського. Кому із наставників Ви найбільше завдячуєте своїми майбутніми творчими злетами?

Насамперед з повними на це підставами вважаю себе учнем легендарного П. П. Вірського. Він безпосередньо причетний до мого творчого становлення як постановник наших танцювальних номерів. А ще щиро завдячую відомому хореографу, народному артисту України М. О. Апухтіну. «Школа П. Вірського» й стала негасимим світильником усього мого творчого життя.

63 роки тому Ви отримали направлення в м. Черкаси...

Так, це був 1956 – третій рік від заснування Черкаської області. Я став солістом танцювальної групи Черкаського народного хору в ранзі єдиного професійного артиста балету, отож доводилося часом виконувати й наставницькі функції. До речі, керував тоді колективом А. Т. Авдієвський, нині Герой України й очільник академічного хору ім. Г. Верьовки, а балетмейстером працював мій ватутінський учитель М. В. Доронін. Додам до сказаного, що моєю танцювальною партнеркою була дружина Авдієвського Майя Довгаль.

Строкова служба на двічі Червонопрапорному Балтійському флоті не внесла у Ваше життя кардинальних змін, адже Ви й там займалися звичною для себе роботою, танцюючи в ансамблі пісні і танцю цього військово-морського з'єднання...

Якщо не рахувати кількох тижнів військової підготовки, усі три роки служби пройшли в концертах на реальных та імпровізованих сценах кораблів і сухопутних армійських підрозділів. Брала участь в різноманітних конкурсах, виступали і в тодішній столиці – Москві. У північній Пальмірі – Ленінграді й зустрів свою життєву долю – «дівчинку фабричну» Валю, з якою поруч уже понад 60 літ. До речі, розписали нас не десь там, а в Ермітажі (там тоді була кімната реєстрації шлюбів), автомобіля ж нам виділили адміральського, за особистим розпорядженням командувача флоту І. Байкова.

А потім знову Черкаси?

Наприкінці служби мене запрошували кілька знаних хореографічних колективів, зокрема, Комі АРСР, Білоруського та Воронежського ансамблів. Та я вирішив повернутися на землю своїх батьків і пращурів – Шевченків край, де мене вже давно чекали в Черкаському хорі. До того ж і моя Валюша була вагітна нашим первісточком, тож кар'єрні мандри були не на часі...

Від 1964 р. на чверть віку Ви поєднали свою творчу долю з Черкаським музично-драматичним театром. З чим була пов'язана така кар'єрна метаморфоза?

Танцювати на сцені знаного драматичного колективу мав для себе за високу честь, до того ж і винагорода за працю була тут вагомішою, а виснажливих гастрольних поїздок було на порядок менше. Тут довелося працювати поруч із відомими мистцями – режисером Алімом Ситником, народними артистами Володимиром Ігнатенком і Надією Поповою, знаменитим образотворцем Данилом Нарбутом. Саме в цьому колективі я пройшов шлях від соліста до балетмейстера, набув членство в театральній спілці й був поцінований званням «Заслужений працівник культури України».

Подейкують, що танці щонайбільше з усіх видів мистецтва пов'язані з усілякими травматичними ризиками...

Можна погодитися з такою думкою. Найбільше страждають кінцівки й не лишень через неймовірне перевантаження, а й з причин досить частих вивихів і розтяжок. А в мене був і серйозніший випадок: прямо під час концерту, що називається на куражі, виконуючи складне па, я буквально вилетів за межі сцени і впав у оркестрову яму. Результатом цього неочікуваного «польоту» стало розсічення надбрів'я та великі забої рук і ніг, довга вимушена «відпустка».

А відколи Вам випало очолювати «Черкащанку»?

Це сталося ще в далекому 1970-му, коли я пристав на пропозицію ректора педінституту Героя Радянського Союзу О. В. Тканка стати керівником колективу, прийнявши естафету від його фундаторки Олени Діденко. Незабаром на мою пропозицію досі безіменний ансамбль став «Черкащанкою». Втім, я не залишив свою роботу в театрі й упродовж 18 років керував студентським творчим колективом на засадах сумісництва. Вже від 1988 р. я повністю віддав себе «Черкащанці» й перебуваю в цій ролі (враховуючи сумісництво) майже 50 літ.

Настільки я знаю, під Вашою орудою ансамбль здійснив понад 4000 концертних виступів і ця вражаюча статистика, безперечно, буде примножуватися з кожним наступним роком. Які ж танці переважають в репертуарі колективу?

Свою головну життєво-духовну місію вбачаю насамперед у пропаганді нашої національної культури, тому віддаємо перевагу українським танцям. Поряд з цим у нашому репертуарі є солідна добірка танців народів світу: білоруських, молдавських, російських, литовських, угорських, іспанських, циганських, німецьких, португальських та ін.

Ви є визнаним творцем авторських постановок танців та хореографічних композицій. Якими пишається найбільше?

У моєму творчому доробку таких кілька десятків. Але найбільше пишаюся авторськими постановками танців «Привітальна», «Троїсті музики», «Козаки», «Червона калина», «Удовицю я любив», «Біля ставу», «Український ліричний», «Гопак».

Про Ваш ансамбль знають на всьому пострадянському просторі і в багатьох країнах далекого зарубіжжя. Назвіть найцікавіші гастрольні маршрути.

Нашому колективу аплодували в польських Бидгощі й Білостоці, литовському Шауляї, болгарській Варні, німецьких Штутгарті й Мюнхені, словацькій Братиславі, сербському Белграді, на острові Кіпр... Свого часу побували з гастролями практично у всіх республіках колишнього СРСР та на «всесоюзній будові» – Байкало-Амурській магістралі.

Підготовка концертних виступів хореографічного колективу – то не лише копійка, але й достоту затратна справа (насамперед – дороговартісне сценічне вбрання й взуття). Як Вам як керівникові колективу вдається вирішувати ці рутинні проблеми в умовах перманентної фінансової скрути?

Маємо постійну підтримку від ректора університету Олександра Володимировича Черевка. Можемо похвалитися й багаторічним досвідом успішного пошуку спонсорів. Дуже вагому допомогу, причому на систематичній основі, надає нам Черкаський обком профспілки працівників освіти і науки, за що щиросердна вдячність його голові, заслуженому працівнику освіти України Ользі Дем'янівні Жалдак. «Виростили» й власних спонсорів, адже деякі колишні члени нашого колективу стали людьми грошовитими й не забувають допомагати рідній «Черкащанці». Для прикладу, це Оленка Вербова – власниця трьох салонів краси в США, чи то ще одна Олена – Єрмолаєва, яка є чільним тренером-хореографом збірної США з художньої гімнастики. Маємо друзів-спонсорів в Італії, Португалії, Канаді та в різних куточках України.

Керований Вами творчий колектив має у своєму активі чимало нагород різних рівнів. Назвіть найвагоміші з них.

«Черкащанка» відзначена почесними грамотами Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, преміями імені М. Островського та О. Кошового. Колектив неодноразово ставав лауреатом всесоюзних та всеукраїнських конкурсів самодіяльних митців. Не злічити й регіональних, відомчих та громадських нагород.

А якими своїми учнями найбільше пишаєтеся?

Цей список, либонь, зайняв би цілу газетну шпальту, бо досить

багато колишніх танцівників «Черкащанки» сягнули життєвих висот. Одних тільки кандидатів і докторів наук вже понад 20. Зокрема, професорками нашого університету стали заслужений працівник освіти України Світлана Жаботинська і Любов Кібальнік. Андрій Берлізов – відомий фізик-ядерник, лауреат Державної премії в галузі науки і техніки, Євген Степко поцінований почесним званням «Заслужений учитель України» й нині очолює міське управління освіти, а Наталія Чабан є професоркою Кентерберійського університету й обрана Президентом Асоціації українців Австралії та Нової Зеландії. Заступником редактора обласної газети «Нова Доба» є Леся Зінченко, яка й донині продовжує свої виступи в складі колективу.

Напрацьований Вами досвід творення пластичної краси цікавий студентам різних факультетів. Чи доводилося виступати в ролі викладача?

Так, та проте моя викладацька каденція виявилася закороткою. Я деякий час вів навчальні заняття з ритміки та народознавства, але невдовзі зрозумів, що це не моя стежа.

Ваш ювілей майже збігся в часі з 65-річчям очолюваного Вами колективу. Як пройшли ювілейні урочистості?

Вони відбувалися торік у приміщенні обласної філармонії й зібрали представників кількох поколінь «Черкащанки». Звісно, були вітання від владних структур, нагороди, а, головне, – наш звітний концерт.

Попри вже далеко немолодий вік Ви зберігаєте бадьорість і духу, і тіла. Звідки черпаєте сили й насагу?

Думаю, що це пов'язано з моєю улюбленою й неподільною життєвою справою – танцями, котрі вимагають належної фізичної форми. Задля цього я кожний день розпочинаю із фіззарядки та пішої ходи. Свого часу досить довго й активно займався моржуванням. А ще черпаю насагу в постійному спілкуванні з молоддю...

А у Вашій родині є послідовники справи, якій Ви так самовіддано служите?

На жаль, мої нащадки віддали перевагу іншим, далеким від мистецтва заняттям.

Танці й нічого поза ними, чи може є ще якісь улюблені заняття?

Лєвова частка мого часу йде саме на творчість в царині хореографії. Якщо й викроюю якусь вільну хвилину, то читаю мистецтвознавчу літературу, переглядаю телепередачі.

Липень 2019 р.

НА ЛІТЕРАТУРНОМУ ПАРНАСІ

Справжні письменники -
совість людства.

Л. Феєрбах

На літературному Парнасі

ОПОВІДКИ ОКРИЛЕНОГО СЕРЦЯ

*Така глушина – ніби світу кінець,
В гаю, мов у казці стоїть хутірець,
З співжмені хатинок. Їгород. Сіножать.
І поруч поховані предки лежать.*

І. Дробний

У літературному житті нашого краю – вагома подія: побачила світ збірка прози «Оповідки Сорочиного хутора». Так, мова йде про той малесенький, начебо Богом забутий хутірець, що побіля Золотоноші й у трьох кілометрах від Деньгів. Авторка цієї невеличкої за обсягом книжки, нині мешканка міста Золотоноші й уродженка Сорочиного хутора Ганна Андріївна Аргат (Науменко) досі була майже невідомою широкому читацькому загалу. Ця жінка не закінчувала літературних інститутів чи бодай факультетів журналістики, проте, як засвідчує гатунок її книжкового первістка, вона «має в серці те, що не вмирає» й наділена самобутнім талантом творця.

Хуторянка за місцем народження, справжня українка за життєвою філософією, бухгалтер за спеціальністю, чарівна жінка за зовнішністю, літератор за покликанням, вона ще з юних літ винесла безцінний багаж спілкування із незайманою природою рідного хутора, усе своє життя спрагло припадала до незамулених джерел народної творчості, з глибин історії і через спілкування із сучасниками черпала барви для змалювання майбутніх літературних образів. Іскра Божа наснаги й творчості лунко вдарила в серце і єство Ганни Андріївни вже у зрілому віці, коли невблаганна хвороба впродовж чотирьох років утримувала її тільки в домашніх стінах. Але вона не з тих, хто впадає у відчай, а, навпаки, сповідує гасло «contra spem spero».

Добра вдачею, співчутлива до чужої біди і водночас сильна духом, вміє бачити світ в усіх його барвах і передати їх словом. А відтак на сторінках місцевої періодики почали з'являтися її перші

несміливі літературні проби в жанрі замальовок, новел, оповідань. Кілька років вона спаловала себе цією нелегкою працею душі й серця, писала переважно «у стіл», вочевидь тому, що не могла не писати і при цьому не плекала навіть потаємної надії на вінець своєї творчості у вигляді оприлюдненого видання. Бо ж нічого гріха таїти: нині створити щось вагоме в літературі – то занадто складна справа, а його видати в умовах тотального знищення основ нашої духовності – взагалі фантастична затія. Та Ганні Андріївні допоміг його величність випадок...

Якось про творчі надбання землячки дізнався колишній золотонісець Володимир Баранник, котрий нині в Запоріжжі очолює акціонерне товариство «Променерго-2». Рукопис збірки вразив його своєю оригінальністю й відтак справа зі спонсорською допомогою була вирішена: на запорізьке видавництво «Видавець» було спрямовано необхідних 620 млн крб. Через пів року організаційно-видавничих перипетій неймовірно стало ймовірним і довгоочікувана книга зрештою побачила світ та ще й солідним як для новітніх непростих часів, накладом: 10 тисяч примірників!

У структурі цього видання – збірка коротеньких оповідань-замальовок і повість. Кожне речення із 93 сторінок оповідок присвячується землякам-хуторянам. Хутір сьогодні доколисує у геть поріділому патріархальному сосновому та дубовому лісі думи, легенди та пісні наших пращурів. А обіруч «двадцятий вік в кібернетичнім лементі» летить у невідомість мимо нього двома потужними потоками – по автотрасі та гримучій залізничній колії, ні крихти не відаючи, чим та як жили у ньому люди; в хуторі, який попри віднесення його до неперспективного, живе й буде жити.

Зі сторінок книги читач дізнається про невігдані історії життя хуторян у недалекому минулому й сучасному, буття, яке сповнене житейських клопотів. У цьому мальовничому куточку Златокраю, відділеному від гамірливих центрів цивілізації лісами та болотами, життя йде своїм плином, і хуторяни нелегкою працею добувають хліб насущний, кохаються, ростять дітей, сперечаються, спілкуються з прадавньою природою. Є в книзі й розповіді, записані з вуст гострих на язык невтомних хуторянських оповідачок бабусь Ганни і Насті.

В оповідках переплітається фантастичне й реальне, інтимне й громадянське, трагічне і ліричне. Книга зігріта дочірньою любов'ю авторки до рідного хутора, до земляків. Хіба не про це засвідчують

оці щемливі рядочки: «Якщо ви хоч раз завернете на цей хутір та побачите яскраві барви березових і дубових гаїв, сосновий бір, вільхові болота, що пахнуть смородиною та ожиною, кущі ліщини, щедрі восени на горішки; якщо заглянете у прохолодну, темну глибочінь ставків, береги яких щедро засіває лататтям та рястом весна, якщо вдихнете в себе пахощі диких груш, яблунь, глоду, калини – у вас, я впевнена, виникне бажання залишитися тут назавжди. Недарма цей хутір називають маленьким «раєм» («Видіння-марення старого хутора»).

І що не оповідка, кожна з дев'яти, то й певний літературний сюрприз, несподівані колізії. Глибоким знанням фольклору пронизане оповідання «Мара», котре кидає читача спочатку у світ містики, а потім його заспокоює цілком реальною розв'язкою. Високохудожньою, з великим виховним зарядом видається мені оповідка «Ішов Гриць з вечорниць». Найпотаємніші струни душі зачіпає сонцесяйне і щемливе оповідання «Летять журавлі». Жорстокий світ життєвих реалій відтворено у творі «Пальто». Слугуватиме вихованню дітей оповідання «Маленький пахолочок». Не обійшла авторка і трагедії Голодомору 1933 року: хапаючий за серце сюжет «Очі сині» не може залишати байдужим жодного читача. Є в книзі чимало біографічного. Скажімо, в оповідці «Крашанки» йдеться про пережите авторкою в дитинстві. Тут міститься гнівний протест проти черствості, бездушності, атеїстичної зятятості окремих горе-педагогів, котрі калічать ніжні дитячі душі. А якою любов'ю до матері зігріте оповідання «Протоптана стежка»! Читаючи книжку, мимоволі відтаєш душею – скільки тут любові, чистоти, щирості.

Про творчу зрілість авторки свідчить і повість «Блакитна стрічка». Сюжет твору подано в надзвичайно інтригуючій манері, тому він також спіймається з неослабним інтересом. Гарно й нестандартно авторці вдалося виписати типажі головних героїв повісті – Варки і Якова, відносини між якими складаються в дещо несподіваному ракурсі. У руслі кращих традицій української літератури подано образ Купріяна Полікарповича, котрий був вправним умільцем: «і швець, і жнець, і на дуді гравець». У кожному творі вчувається органічна присутність авторки, її життєва позиція.

Мова в творах лагідна, проста, народна, з багатьма доречно вжитими примовками, приказками, пісенними рядками, що

органічно влітаються в розповідь і роблять її яскравою, барвистою, багатовимірною. Вона – що джерельна хутірська вода: пахне любистком і м'ятою, дзвенить зозулями й соловейками, сяє високим сонячним, а чи рясно зоряним небом. Кожне слово, за окремими винятками, лежить у реченні, як добірне зерно в дорідному колоску – гармонійно і вмотивовано. Щоб цього досягти, потрібна була невсипуща робота серця та душі і день, і ніч...

Слід звернути увагу на ще одну привабливу рису цього видання. Мова йде про досить гарне, виконане в традиціях народного живопису художнє оформлення обкладинок книги. Його подарував читачам художник П. Карадуманов.

І, як переконуємося на практиці, вже на початку злету високохудожнє слово Г. А. Аргат знаходить щирий відгук в людських серцях, особливо у молоді, учнів шкіл. У багатьох навчальних закладах за «Оповідками» пишуть диктанти, твори, організують літературні вечори, бесіди, використовують для позакласного читання з української літератури.

Жовтень 1995

Р. С. Народної майстрині слова вже немає серед суцх на землі. Невблаганна смерть забрала життя цієї чудової жінки й на кладовищі Сорочиного хутора з'явився піщаний горбочок. Під нього в неповні свої 50 літ лягла Ганна Аргат. Навіки повернулася до батька-матері, до родичів, героїв своїх творів, непробудно заснула на цвинтарі оспіваного нею рідного хутирця. Та лягає в людські душі виболене слово письменниці і сходить там, наче добірне зерно на родючій ниві, множачи паростки добра, так потрібного в нашому нелегкому бутті.

А вже в 2015 р. побачила світ ще одна, посмертна збірка творів (як видрукуваних раніше, так і з різних причин неопублікованих) нашої талановитої землячки під промовистою назвою «І на камені росте трава», де її прозове одкровення про рідний хутір засяяло новими барвами...

Червень 2015 р.

РОЗБУДЖЕНІ ВІТРИ НАТХНЕННЯ

*Одного натхнення для поета недостатньо –
потрібне натхнення розвиненого розуму.
Ф. Шиллер*

Минулий рік ознаменувався доволі вагомою подією духовного життя нашого краю. Побачила світ нова поетична збірка нашого земляка-золотонісця Григорія Юхимовича Діхтяренка. Особливих представлень автор не потребує, адже ім'я це знане в Шевченковому краї, а віднедавна й у всій Україні. Відомий організатор і колишній очільник Золотоніського району, політичний і громадський діяч, народний депутат України другого скликання, кавалер ордена «Знак Пошани». А ще талановитий поет, член Спілки письменників України,

котрий упродовж останніх п'яти років вагомо заявив про себе в новітній літературі вже аж 4-ма поетичними збірками (певен, і далі буде!). Нова книжка поета, видана Черкаським обласним видавництвом «Сіяч», має досить промовисту назву: «Розбуджені вітри». На мій погляд, напрочуд вдалим і доречним є авторський епіграф збірки:

*Зі мною,
ніби навесні,
І повинь слів,
і біг вітрів.*

У цих словах, та й у самій назві збірки розкривається щедрa на добро, неспокойна й спрагла до дії душа поета. Бистрина життя із його багатовекторністю, біг сьогоденних вітрів перемін, заклик до небайдужості, протест проти заіржавіння совісті – все це червоною ниткою проходить через поезії збірки. Тонкий лірик, поет зачіпає животрепетні проблеми людського буття, роздумує про одвічне і сокровенне. Кожен його рядок зігрітий трепетно-зворушливим теплом синівської любові до рідної землі, до людей, Матері.

*Лиш димом
овіюся
рідної хати –
знов у дитинстві,
де я,
батько,
мати.*

Поет закоханий у рідну природу: в збірці оспівані й золоті барви осені, і поетичне розмаїття весни, тепла щедрість літа й сива суворість зими. Філософське осмислення суспільного і власного буття – чи не найхарактерніша риса творчості поета:

*На літо бабине
лиш я збагнув,
що з осені брунькується
майбутніх весен сила.*

Ліричний герой Діхтяренка – мужня, умудрена досвідом, загартована життєвими випробуваннями людина, що не боїться падати з висот, «кидається з багаття в холодну воду, а головне – «в житті взяв розгін і відтепер не доженуть ловці душі». Щедра душа поета спрагла праці, постійного пошуку:

*І болі душу
від сну будять.
І слово на шляху зустрів,
і думка знов на марші...*

У спілкуванні з читачем поет зворушливо щирий і відвертий. Його збірка – то сповідь, справжнє одкровення поетової душі, своєрідний звіт зрілої роками й досвідом людини:

*А птах, що шлях,
аж на семи вітрах
ізранив крила,
втратив пір'я,
і кожний змах, як крик невдах,
немов згасаюче довір'я.*

Роздуми про сутність життя, про найголовніше в ньому, про місце людини у нуртуючому сьогоденні вбачаються у збірці пріоритетними.

Чимало поезій позначені оголеністю правди, щемливою щирістю. Мене особливо вразили, пройняли душу, блискавицею вдарили у серце оці рядки:

*Гупнув костур,
заголосили милиці,
застогнав протез,
сторчма упала лава...
Із-за столу вставали
інваліди війни.*

Композиційно збірка складається із трьох циклів: «Сповідь серцю», «Карби душі», «Подарунок дня». Останній вражає своєю афористичністю, подекуди вчувається поетова здатність проникати у глибинні шари підсвідомості. Вочевидь, автор знаходиться на шляху оволодіння асоціативною поезією. Окремі Діхтяренкові твори містять ознаки модерної літератури: інтелектуалізм, ускладненість метафори, ощадливість вислову. Він не ганяється за вишукано складними строфами, але і не йде шляхом спрощення, надмірного заземлення поетичних височин.

Подеколи поет свідомо іде на деформацію строфи, на модерно посічену нерівноскладовість. У циклі «Подарунок дня» він вдається до поширеного в сучасній поезії верлібру – вільного, неримованого віршування, з глибоким підтекстом:

*А купа попелу
томиться в чеканні
прибутньої людини,
яка вибереться на її вершину,
аби звідти виглядати
завтрашній день.*

Поетові чужий шаблон, він намагається утвердити власний творчий почерк, місцями доволі свіжий і оригінальний. У збірці подибуємо нестандартні й доволі свіжі художні образи, авторські неологізми, наприклад: «автографами розписує грім небо», «збиваю спомини, мов злежану подушку», «за вуздечку тримаю вітри», «з поетичних слів збиваю букет», «осінній хмуроденний шлях», «хурделиць голосіння», «незамундиреність душі», «аплодують гуси крильми по воді» тощо.

Діхтяренкова поезія глибоко метафористична, а це вже неабиякий рівень творчої зрілості. Збірка засвідчила постійне звернення поета до живодайних джерел народної творчості і як «дядько чистить криниці», так і він ретельно звіряє своє слово з одвічною істиною народної мудрості. Можливо, не все вдалося авторові і не в усьому він оригінальний. Та безперечно одне: рецензована збірка – то неабияка творча удача поета, а відтак Златокрай має в особі Г. Діхтяренка ще одного талановитого митця.

Не проминаймо увагою і таку важливу деталь: макетування збірки і монтаж її художнього оформлення робив сам автор. Як на мене, досить вдало й оригінально.

Цей черговий друкований згусток розуму і таланту поета стане в пригоді вчителям і їх вихованцям, культпрацівникам. Збірка адресована шанувальникам поетичного слова, та, власне, всьому загалу з незачерствілими душами. Поет ні на мить не стриножує баских коней натхнення, він, як і завше, в роботі, пошуку, горінні. На його робочому столі готова до видання нова збірка. Дай же, Боже, щоб і вона дійшла до читача!

Лютий 1999 р.

Р. С. Григорій Юхимович продовжує дарувати своїм шанувальникам усе нові твори. Побачили світ його поетичні збірки «Виміри», «Колесо», «Скиба», «Брость», «Живиця». Досить успішно заявив про себе митець і в прозі. Зокрема, вийшли друком збірка оповідань «Краяни», збірка новел «Свічада», повість «Богів млин» і книга про його родовід «Парост». А незабаром побачить світ і нове дітище черкаського майстра слова – роман-хроніка «Жорна». Його активна громадсько-політична діяльність відзначена орденом «За заслуги» 3-го ст., а вагомий внесок у новітнє письменство – літературно-мистецькою премією ім. М. Старицького.

Лютий 2019 р.

ЛІТЕРАТУРНИЙ УЖИНОК ВІДОМОЇ ГАЗЕТЯРКИ

*Талант – то крапля здібностей і море праці.
Г. Тютюник*

У духовній спільноті сьогоденної Черкащини вагомо заявила про себе талановита майстриня друкованого слова Ніна Григорівна Жук. Вона вже досить давно znana в мас-медійному просторі: член Національної спілки журналістів України з чвертьвіковим кореспондентським стажем, Ніна Григорівна стояла біля першоджерел «Вісника Золотоніщини», а потім понад 10 років очолювала корпункт провідної обласної газети «Нова Доба». Її журналістський доробок становить понад півтисячі публікацій вражаючого тематичного розмаю й високого інформативно-художнього рівня.

Відома газетярка має всі підстави пишатися й своїм помітним художньо-літературним доробком. Її перу належать чотири поетичні збірки лірики («Аорта», «Плато», «Камея», «В ларце у осені»), в яких рельєфно простежується оригінальний авторський почерк. Віднедавна Н. Жук вагомо заявила про себе і як поетеса-піснярка, що співпрацює з відомими українськими композиторами І. Баланом, Ю. Васильківським, М. Гаденком, Г. Татарченком та ін. Вона двічі виборювала звання лауреата міжнародних пісенних конкурсів (за пісні «Візитка осені» композитора Гаденка та «Шепочуть зорі» Татарченка).

Пробувала письменниця свої сили і в прозі, зокрема привертають увагу написані російською «жіноча» повість «Француженка» і «Сказки для взрослых». А маленькі читачі належно оцінили її «Казку про богатиря Івана Піддубного» та «Пригоди дівчинки Софійки».

Та чи не найбільш яскравим променем словотворення Ніни Жук стала її художньо-документальна проза в царині біографістики. Зокрема, значний читацький резонанс мала її повість «Тричі народжений», де високохудожньо викладено життєпис легенди обласної медицини Шевченкового краю А. І. Фесуна. Принагідно

нагадаємо, що в 2009 р. цей твір висувався на здобуття обласної літературної премії імені Василя Симоненка.

Про те, що поява Ніни Жук у новітньому українському письменстві є аж ніяк не випадковою, яскраво свідчить і нова її книжка «І доля стала сяйвом «Маяка» (Черкаси, 2011), яка стала помітним явищем у літературному житті Шевченкового краю і здобула схвальні відгуки у пресі та серед читацького загалу. Цей твір присвячено відомому краянину – директору агрофірми СТОВ «Маяк» (с. Піщане), Герою України Миколі Семеновичу Васильченку, і це значно посилює суспільну вагомість видання. З огляду на біографічне спрямування книги цілком доречним є й її жанр: художньо-документальна повість.

Привабливою рисою вказаного твору є те, що він спирається на розлогу джерельну базу, яка репрезентована документальними свідченнями, авторськими спостереженнями, а також спогадами, результатами опитування близьких і рідних героя оповіді тощо. Це й забезпечило достатньо об'єктивне, правдиве, часом навіть фотографічне висвітлення основних віх непересічного життя знаного в Україні достойника, аграрія від Бога.

Композиційно повість складається з 3-х структурних частин, органічно об'єднаних авторським задумом. Перша присвячена генеалогічним кореням, дитячим та юнацьким рокам, а відтак – становленню особистості відомого хлібороба. У наступних розділах йдеться про сходження героя до вершин суспільного визнання щаблями рутинної організаторсько-сільськогосподарської роботи. Левову ж частку тексту повісті присвячено часу творчого розкриття таланту Миколи Семеновича як непересічного організатора в найбільш плідний період його діяльності, коли він очолив сільгосп підприємство в Піщаному. Звертає на себе увагу цілісність сюжету, чіткість та логічність викладу, вміння авторки розставляти необхідні акценти.

Літературно-художній портрет героя розповіді подано на тлі історичної епохи, в якій йому випало залишити свій слід. Варто відзначити неабиякий хист нашої краянки-прозаїка доволі адекватно відобразити характерні особливості минулого й сучасного життя суспільства. Ніна Жук постає і як зріла майстриня опису багатобарвної палітри повсякденного народного життя, і як компетентний знавець вікових звичаїв і традицій українського села, неповторного сільського гламуру. Особливо це їй вдалося на

тих сторінках повісті, де йдеться про малу батьківщину Васильченка – село зі славним минулим Франківка, що на Чернобаївщині.

Авторка, тримаючи руку на пульсі читацьких запитів, не обмежується лише висвітленням різних сторін професійної діяльності М. Васильченка, а подає опис широкого розмаїття його особистого життя, знайомить шанувальників друкованого слова з усіма членами великої родини героя, намагається виписати риси його екстраординарного характеру. Відтак Микола Семенович постає перед читачем не на п'єдесталі, а, насамперед, як жива людина з її земними переживаннями, болями й душевними терзаннями. Завдяки вказаному в повісті гармонійно переплітаються мотиви професійні й особисті, патетичні та буденні, громадські й інтимні. Оповідка зуміла значною мірою проникнути у внутрішній світ свого героя, виписати його достовірний психологічний портрет.

Твір є вагомим не лише за змістом, але й за художньою формою. Письменниця послуговується досить різноманітним художнім інструментарієм, застосовує свіжі, часом нестандартні зображувальні прийоми. Майстерно виписані діалоги, мова видання високо літературна, метафорична, стиль розповіді інтригуючий, тому книжка легка для сприйняття. Повість адресована не лише професійним колам аграріїв, а передовсім широкому читацькому загалу. Не викликає сумніву великий виховний потенціал видання, що слугуватиме формуванню в підростаючого покоління кращих якостей особистості, надто – патріотизму, жертвовної відданості справі, порядності.

Письменниця сповнена нових творчих планів. У видавництві вже чекає на друк її нова книжечка для наймолодших читачів «Казка про Черкаси», а найближчим часом побачить світ і збірка вибраних творів.

Серпень 2012 р.

Р. С. Останнім часом прийшли до читача ще кілька книжок Н. Г. Жук. Зокрема, публіцистичне видання «Від зорі до зорі» містить нариси про 16 жителів Золотоніщини, трудові подвиги яких увінчано почесним званням Героя Соціалістичної Праці. Успішно репрезентувала себе письменниця й у більш широкому епічному форматі, подарувавши читачам роман «Траєкторія долі». Новими творами поповнився й піснярський доробок Ніни Григорівни. А найменшеньким читачам адресовані книжечки «Казка про дівчину Злату та її золоте місто» та «Казка про козака Гордія та його наречену Чири-Кисі».

Січень 2019 р.

ЧЕРКАСЬКА САГА ВІД ЗЕМЛЯКА- ПЕТЕРБУРЖЦЯ

*Я зробив усе, що міг, хай хто може зробить краще.
Овідій*

Нашого квіту по всьому світу... Порозкидала примхлива життєва доля далеко урізнобіч і десятки тисяч наших земляків-черкасців. Вже понад 5 десятиліть проживає в північній російській столиці – Санкт-Петербурзі Анатолій Олександрович Нікітенко, багато в чому непересічна особистість. Глибокий фізик і тонкий лірик, талановитий організатор і напрочуд чуйна людина, петербуржець за пропискою і черкащанин за рідними пенатами, громадянин Російської Федерації й українець за життєвою філософією та ментальністю.

Якщо відрекомендувати його за формально-анкетними даними, то добродій А. Нікітенко – генеральний директор відомої виробничої фірми «Електробалт» («Ера СПб»), кандидат технічних наук. Та поряд з цими та іншими є ще одна грань цієї постаті, що висуває її в ряд людей, позначених іскрою Божою, а відтак і феноменальних. Він – майстер слова, віднедавна знаний на теренах Росії письменник, автор талановитої прози. Прикро, але факт: про Анатолія Олександровича мало знають, а правильніше сказати – майже нічого не знають на його історичній малій батьківщині. Отож, аби заповнити цю інформаційну нішу, хотілося бодай кількома мазками подати словесний портрет нашого земляка-достоїнника.

Родове коріння черкащанина

У кожної людини є власна біографія, у митця ж вона неодмінно позначена присмаком екстраординарності, і це стовідсотково стосується й А. О. Нікітенка. Цікава генеалогічна деталь: він є правнуком старшого справника (начальника повітової поліції) м. Черкаси Сергія Саєнка, який був грозою місцевих бандитів та революціонерів. У 1912 р. він трагічно загинув від рук злочинців.

Дідусь героя нашої розповіді Григорій Орлов був полковником царської армії, потім як «військспец» служив у Червоній армії; звісно ж, свого часу був людиною небідною, проте майже всі статки втратив у результаті більшовицької «експропріації експропріаторів». Якщо ж глибше покопатися в родовому корінні, то можна зі значною долею ймовірності припустити, що цей рід походить від самого графа Григорія Орлова (звісно, мова йде про позашлюбних дітей цього російського Казанови) – фаворита імператриці Катерини II.

Далеко не рядовою людиною був і другий дід Анатолія Олександровича – Матвій Нікітенко. На початку минулого століття він очолював акціонерне товариство черкаської залізниці, поліг від рук терористів у буремному 1905 р. Подейкують, що до його смерті причетний уродженець Черкас, есер, згодом відомий більшовик С. Л. Урицький.

Майбутній письменник народився 1936 року в Черкасах, зростав у багатодітній родині, де виховувалося аж шестеро дітей. Його батько заробляв на хліб насущний скромною й неprestижною роботою кустарного шевця, мати ж не працювала, бо треба було давати лад великому сімейству. Родина мешкала в старовинному районі Черкас – Митниці – й дуже потерпала від нестатків. Тому дитинство Анатолія було холодним, голодним і малорадісним. Понівечила йому цю найкращу пору людського життя й війна-злочинниця: 5–7 річним пережив жахи нацистської окупації, тотальної евакуації під час відступу окупантів, бачив кров, вселенське горе, сльози...А після визволення навчався в школах № 7, 1, останню й закінчив у 1954 р.

Від Митниці до Санкт-Петербурга

Як і належить, служив у Збройних силах (Військово-повітряний флот), розпочав трудову діяльність, працюючи монтажником на будівництві Кременчуцької ГЕС. Відчуваючи потребу в самовдосконаленні, подався до Ленінграда, де вступив до інституту авіаційного приладобудування й успішно його закінчив. Проте його подальша трудова біографія аж ніяк не була пов'язана з авіацією: замість повітряної стихії він несподівано опинився у водній. Працював спочатку в Ленінградському морському торговому порту, а потім на довгі роки пов'язав свою долю із знаменитим судноремонтним підприємством «Ера», на якому

пройшов славний трудовий шлях від суднового технолога до заступника директора. Уже в доленосному 1991 р. він заснував виробничу фірму «Електробалт», яку очолює й донині.

Як людина творча, Анатолій Олександрович ніколи не притримувався усталених виробничих канонів і перебував у постійному пошуку. Відтак став автором 9 винаходів і понад півсотні рацпропозицій. Напрацьоване на практиці лягло в основу його дисертаційної праці «Модульна побудова кораблів», яку він успішно захистив у 1988 р. Управлінська, виробнича та дослідницька праця Нікітенка поцінована трьома медалями, численними грамотами, дипломами та преміями. Нашого земляка обрано академіком Міжнародної академії регіональної економіки.

Здавалося, у цих напружених буднях копійкою повсякденності не залишалось ніякого місця для ліричних вправ. Аж ні, незбагнений голос згори владно покликав Анатолія Олександровича ще й до літературних студій. Отож з'явилася в нього унікальна можливість покласти на папір вистраждане й пережите та в такий спосіб хоч якось втамувати ностальгійну тугу за найкращим у всім білім світі краєм черкаським.

Усе почалося з фрагментарних, безсистемних авторських записів, які з часом викристалізувалися у зв'язні оповіді, зрештою – у масштабну прозу. Автор відразу вирішив, що ця епічна серія дістане назву «Черкаська сага», адже вона цілком відповідала змісту творів. В основу всіх романів А. Нікітенка покладено реальні події, більшість з них носять автобіографічний характер.

Сага про Черкаси й черкасців

У названій серії побачила світ трилогія «Холод полум'я», що складається з романів «Анна», «Битва диктаторів», «Відродження» (остання – в сигнальному варіанті). Ця прозова епопея охоплює події упродовж усього буремного ХХ століття, що проходили переважно в місті Черкаси. Зацікавлений читач знайде на сторінках цих творів деталі з позбавленої будь-якого глянцевої повсякденної історії провінційного міста, ознайомиться з драматичними перипетіями буденного життя його мешканців. У центрі оповіді – родина Китаєнків-Орлових, історія якої мов у краплині води віддзеркалює драматичну минувшину українського соціуму. Тоді як перший роман трилогії має, так би мовити, переважно місцево-побутову прив'язку і присвячений подіям від

поч. ХХ ст. до 1941 р., то книга друга охоплює період Другої світової, подана на більш широкому історичному тлі, а її лейтмотивом є протистояння двох диктаторів – Гітлера і Сталіна – й випробування, які випали на долю народів світу та вже відомих з першої книги героїв «Черкаської саги». Мирним будням повоєнного часу та другій половини ХХ ст., які проте позначені новими, часом драматичними подіями, присвячено третю книгу трилогії.

У 2009 році «Черкаська сага» отримала гарне поповнення: у видавництві «Амкос» вийшов друком роман «Любов і мессери». У ньому відстежуються долі молодих людей, як українців, так і німців, котрі на світання свого життя були вкинуті в пекельний вир страшної війни. Головний герой, вчорашній курсант льотної училища Пилип Орлов (його прототипом є дядько автора з таким же йменням) за короткий час перебування на фронті став асом і грозою німецьких льотчиків. Однак у завершальний період війни його доля робить несподіваний крутозлам: він потрапляє в полон і з примхи долі служить льотчиком-випробувачем у Люфтваффе. По війні опиняється в США, стає генералом, воює у Кореї та В'єтнамі...

Великим виховним потенціалом сповнений роман «Дімон», у якому порушуються животрепетні проблеми становлення юної особистості. Головний персонаж хоче всього і відразу, стає на слизьку стежку протиправності й зрештою заходить у глухий життєвий кут...

Останніми роками книги в Анатолія Нікітенка сиплються мов з рогу достатку: що не рік, то й новий роман. Торік побачила світ книга «Коротке літо кохання» – романтично-лірична оповідь про глибокі почуття, велике кохання, перипетії інтимних стосунків.

А цьогогоріч на суд читачам Анатолій Нікітенко виніс нове прозаїчне одкровення: роман «Партком». Його фабула стосується вже виробничої теми та протистояння консервативної і реформістської моделей економіки.

З усього видно, що попри вже немолодий вік наш іменитий земляк перебуває в zenіті своїх творчих студій. Побажаймо ж йому, нових злетів у творенні унікальної художньої хроніки нашого краю – «Черкаської саги»!

Насамкінець додамо, що Анатолій Олександрович щоліта по кілька тижнів гостює в рідному місті, зустрічається зі своїми

родичами, зокрема племінниками – генерал-майором, колишнім заступником командира 41-ї гвардійської дивізії, що дислокувалася в Черкасах, Юрієм Нікітенком та полковником Олегом Нікітенком, а також зі своїм другом дитинства та однокласником, відомим черкаським краєзнавцем Василем Страшевичем. Днями він завітав на зустріч з колективом наукової бібліотеки Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького і передав до її фондів свої книги.

Грудень 2012 р.

P.S. На жаль, Анатолій Нікітенко вже пішов у засвіти, це сталося 23 червня 2014 р. Він ще встиг подарувати землякам-черкасцям продовження своєї «Черкаської саги» – роман «Холод і полум'я» (2-га частина). А лебединою піснею майстра слова стала його ностальгійно-зворушлива збірка прози «Українські мотиви». Анатолій Олександрович так і не став членом Співки письменників Росії, позаяк тамтешні функціонери від літератури не сприйняли його послідовного україноцентризму та синівської любові до рідного краю...

Липень 2014 р.

СЛОВО ПРО ПОБРАТИМА ПО ДУХУ

*Хто вмер, але не забутий,
той безсмертний.
Лао-цзи*

Валерій Шпак... Уже п'ять років минуло, як він пішов від нас. Його життєва зоря згасла у високості злету, та проте її проміння світить людям і донині. Відомий вчений, доктор філології, професор, академік Нью-Йоркської академії, фундатор і багаторічний очільник чи не єдиного в технічному ВНЗ (Черкаський державний технологічний університет) лінгвістичного факультету, володар усіляких грандів, а ще – тонкий лірик, майстер поетичного слова... Утім, це далеко не повний перелік заслуг і титулів цього відомого крайнина-достойника. Я вдячний долі, котра подарувала мені високу честь і ні з чим незрівнянну радість спілкування з цією душевно окриленою і екстраординарною особистістю. Нас пов'язувало багаторічне товаришування, яке згодом вилилося в щирі й теплі дружні стосунки. Отож з приводу сумного ювілею хотілося б розповісти через призму власних вражень про той маловідомий період його життя, коли він лишень починав прямувати до вершин визнання.

Пережилося, забулось, відпливло

З Валерієм я познайомився на початку далеких-близьких 1970-х років, а звів нас його величність випадок. Нам випало з ним працювати літньої пори в піонерському таборі «Чапаєвець», там Валерій виконував обов'язки вихователя, а я – фізкультурного керівника. Він відразу привернув мою увагу насамперед своєю щирістю, неординарністю мислення, дотепністю, природною комунікативністю. Валерій не стомлювався каламбурити, сипав свіжими анекдотами, майстерно переповідав усілякі кумедні житейські історії. Часом кепкував з окремих своїх колег, але робив це якимось по-доброму, дуже делікатно і в межах пристойного. У нього була особлива внутрішня енергетика і якась магічна-

притягальна сила, тому спілкування з цим напрочуд жвавим чоловіком було завжди бажаним і цікавим.

Уже пізніше я дізнався від Валерія, що йому випало нелегке, голодне й босе напівсирітське дитинство в с. Дубіївка і що він уже змалку набивав собі криваві мозолі, заробляючи на хліб насущний. А потім було навчання на відділенні англійської філології Черкаського педінституту й перші учительсько-практичні університети в школі при Таганчанській колонії для неповнолітніх злочинців...

Після гамірного робочого дня Валерій усамітнювався в табірній піонерській кімнаті, діставав портативну друкарську машинку і до глибокої ночі передруковував свої вірші, готуючи свою першу поетичну збірку. До речі, вже на той час він був знаним на Золотоніщині молодим поетом; його щирі, метафоричні, сповнені філософського змісту вірші частенько з'являлися на шпальгах місцевої періодици. Усім його читачам стало зрозуміло, що поет-початківець дійсно має «в серці те, що не вмирає». У той ранній період його творчості й з'явився досить об'ємний і напрочуд щирий «Золотоніський цикл» поезій.

Того часу Валерій працював учителем англійської мови Золотоніської школи-інтернату і вже тоді виявився його неабиякий хист кваліфікованого педагога, тонкого психолога, умілого організатора, мудрого наставника учнівської молоді. Мені пощастило побувати на декількох його уроках, і я був вражений умінням молодого вчителя створювати по-домашньому теплу атмосферу уроку та забезпечувати його високу ефективність завдяки застосуванню інноваційних методів навчально-виховної роботи. І ще одна пікантна деталь: у нього, тоді ще зовсім молодого й гарного чоловіка, була закохана мало не вся жіночо-дівоча половина школи-інтернату. Та він ніколи не розмінював своїх почуттів, притримуючися ним же сформульованого в одній з поезій credo: «Я всіх дівчат люблю безмежно, бо лиш тебе кохаю...».

Валерій тоді вже був одружений, та проте, довірливо-теплі стосунки з його дружиною Тетяною, м'яко кажучи, не склалися. На мій, хай і сторонній погляд, вона не могла зрозуміти його глибокої душі, відверто скептично ставилася до творчих пошуків, нещадно кепкувала з приводу його поетичних одкровень та перших наукових публікацій. Звісно, ніщо так не руйнує родинних стосунків, як відсутність спільних інтересів. Згодом у сім'ї

з'явилася й донька, яку до безтями любив Валерій. Проте народження довгоочікуваної первісточки так і не зцементувало родинного життя, котре вже почало давати тріщину. Суперечки між подружжям ставали дедалі частішими, а взаємні докори – дошкульнішими. Така нестерпна атмосфера вдома дуже пригнічувала Валерія, спричиняла великі морально-психологічні страждання. Він дедалі більше усвідомлював свою життєву помилку, бо вже очевидним було, що дружина не може стати йому справжньою супутницею життя й однодумцем.

Та попри сімейні негаразди Валерій уперто працював над власним самовдосконаленням. Саме в Золотоноші були започатковані наукові студії майбутнього академіка. Він став пошукачем Інституту літератури АН УРСР і, як людина екстраординарна, обрав темою своєї дисертаційної роботи творчість Т. Еліота – американського поета-модерніста, якому дуже симпатизував. Звісно, обраний предмет дослідження був доволі дискомфортним, бо в умовах тотального панування соцреалізму до симпатиків «буржуазної літератури» з їх «вивертами» влада ставилася доволі насторожено. Проте Валерій на ці ризики не зважав і наполегливо працював над дослідженням. Я ще тоді ознайомився з першими науковими напрацюваннями Валерія і був приємно вражений їхньою глибиною, аналітичністю, свіжістю.

Ще на початку 1970-х Валерій захопився й літературним перекладом. Перекладав з англійської і, звісно ж, віддав перевагу американській модерністській та сюрреалістичній поезії. Його переклади були помічені в літературних колах і належно оцінені як доволі довершені й адекватні за змістом автентичним оригіналам.

Непросто склалися відносини молодого поета й науковця з місцевою владою. Він відверто недолюблював компартійне начальство, постійно чіпляв сановним чиновникам симоненківський ярлик «нікчемних дурнів вельможних». Слід підкреслити, що ця антипатія носила взаємний характер. Бо, звісно, владців драгували розум та популярність учителя, відвертість його висловлювань, незалежність мислення та поведінки. Як людина з відкритим забралом та розвиненим почуттям протесту проти будь-яких виявів соціальної несправедливості, Валерій не міг закривати очі на всілякі владні викрутаси. Не обмежуючися локальною критикою, він навіть наважився написати про владні махінації до центральної компартійної газети «Правда». Відтак, на її шпальгах з'явилася

стаття «Шапочное знакомство» про перипетії розподілу дефіцитних товарів у Золотоноші та про не вельми законні оборудки у цій сфері місцевих чиновників. Цей матеріал мав значний громадський резонанс, призвів до певних оргвисновків у владних структурах і, звісно, викликав неприховану ненависть райкомівських працівників до новоявленого золотоніського Дон-Кіхота, прагнення за зручної нагоди йому помститися.

Була й ще одна причина такого ставлення владців до В. Шпака. То був час «половання на націоналістичних відьом», розправ з національно орієнтованими людьми. Молодий поет і своїм стилем життя, і творчістю з властивою йому мужністю й послідовністю постійно демонстрував свою доконечну українську налаштованість, пристрасним словом боровся з русифікаторами-українофобами, читав і розповсюджував дисидентську літературу. З цієї причини (як стало відомо пізніше) він постійно перебував у центрі уваги недремного ока органів КДБ.

Зрештою, влада дочекалася приводу для розправи з опозиціонером Валерієм Шпаком. За безпідставними звинуваченнями в «поведінці, несумісній з нормами комуністичної моралі» його було виключено з партії, звільнено з роботи у школі-інтернаті. Інститут літератури також поспішив позбавитися від опозиційного до влади пошукача. Майже одночасно з цими крутозламами в службовій сфері, зрештою зазнало повного краху й сімейне життя Валерія: він розлучився зі своєю дружиною.

Настав найтяжчий період його життя: час депресії, розчарування, безнадії. То був чи не єдиний момент, коли я його побачив пригніченим, розгубленим і якимось згаслим. Та це тривало недовго, адже Валерій не з тих, хто здавався, пасуючи перед життєвими обставинами. Завдяки своїй незламній силі волі й цілеспрямованості, він відразу взявся долати цю чорну смугу свого непересічного життя. Адже поет жив за таким переконанням:

*Ми творимо самі високу долю –
Повторювати буду хай і всоте:
Опустиш крила – каменем додолу,
Окриленість тримає на висотах!*

Його окрилена душа, яка не зачерствіла від випробувань, а, навпаки, наповнилася добром і духовністю, вивела поета із цього життєвого крену. Валерію знову, власне, довелося починати з нуля, якраз у селі Дубіївка, де він народився, звідки вийшов на хрещату

дорогу життя. У рідному селі, як він жартома говорив, у цьому ностальгійному засланні, він працював учителем, писав свою кандидатську дисертацію вже за новою темою, творив поетичне слово, черпав з отчої землі насагу для нових життєвих злетів.

По життю закохано ішов

Саме в рідній Дубіївці чекала на нього й справжня Муза, його велике кохання, місцева «мавка» Ольга. Серцем відчув Валерій, що нарешті зустрів саме ту, єдину й неповторну. Зіграли бучне весілля і відтак у Валерія з'явилася справжня соратниця і подруга на все життя, що залишилося. Пам'ятається, я, вітаючи наречених з цією подією і претендуючи на певне пророцтво, сказав на їхньому весіллі таке:

*Римуються оці слова:
Щаслива Шпакова доля
У іменні ніжнім і ласкавім –
Оля!*

І дійсно, їхній шлюб був благословенний небесами. Я рідко зустрічав родини, в яких би панувала така гармонія, щирість і душевність, як у Шпаків.

Попереду було послідовне сходження Валерія щаблями самовдосконалення, рясно посипалися творчі успіхи, ступені, звання, посади, титули, вершини. І, здавалося, не було такого життєвого Евересту, який би не підкорився цьому достойнику.

Він завжди знаходився на бистрині життя, не міг нічого робити в пів сили, був максималістом за життєвою філософією і конкретно діяльністю, віддавав себе справі сповна. Він був працьовитий до невсипущості, йому була приманна нестримна жадоба знань, допитливість, небайдужість, неспокій серця, неординарність мислення.

Валерій Кирилович володів розвиненими почуттями власної гідності та самоповаги, проте залишався людиною скромною і ніколи не хизувався своїми успіхами. Він не страждав нарцисизмом, пам'ятаючи застереження французького мислителя Мішеля Монтеня, що «надмірна повага до себе спричиняє стільки ж зла, скільки й недостатня». Шпак часто з цього приводу цитував поетичну сентенцію Василя Симоненка:

*Навіщо бундючитися тихато,
Грїться в похвалах:
Слова – не ртуть!
Мало великим себе уявляти,
Треба великим бути!*

Була у Валерія ще одна відмінна риса, котра рельєфно й вигідно вирізняла його на фоні інших людей. Він терпіти не міг пристосуванців-хамелеонів, що змінюють свій «колір» залежно від умов. Вчений і поет ішов своєю життєвою дорогою з гордо піднятою головою, не лавіруючи, не блукаючи манівцями, постійно демонструючи свою незалежність і самостійність у прийнятті рішень, уникаючи компліментарної реверансності у стосунках з начальством.

У моїй особистій бібліотеці чільне місце займають книги мого друга Валерія Шпака, їх близько десятка: збірки поезій, монографії, навчальні посібники. Пам'ятаю, в 1974 р. він з неприхованою радістю і гордістю подарував мені свою першу (колективну) збірку «Повноліття», підписавши її напрочуд просто: «Побратимові по духу Грицеві Голишу». На моє глибоке переконання, його поетична творчість – то помітне явище в духовній історії Черкаського краю. Певен, що якби Валерій не віддав перевагу академічній науці, а зосередився винятково на поезії, ми б мали в його особі самобутнього майстра слова національного масштабу. Я часто цитую справді афористичні рядочки Шпака, які сповнені глибокого життєвого змісту:

*Хто ні раз не літав,
Той ніколи не падав,
Хто нікуди не йшов,
Той нікого не стрів.
Хто не вірив –
Не знав той і зради
Просто кволо по світу брів.*

Окремо слід сказати про Валерія як про друга. Він був надійним другом, завжди готовим прийти на допомогу, з ним можна було «йти в розвідку». Приймаючи чергове важливе для себе життєве рішення, часом перебуваючи в ситуації витязя на розпутьті, я неодмінно звертався до Валерія і одержував його мудру пораду, а часом і розраду. Ми часто з ним зустрічалися з різних приводів, зв'язувалися по телефону, листувалися. У моєму особистому архіві

є кілька його щирих, часом написаних у поетичній формі листів, їх я бережу мов дорого реліквію. Серед них і таке віршоване звернення, що згодом побачило світ у його збірці:

*Тож і в radoцax, і в тузі,
Без улесливої хули
Ви заходьте до мене, друзі,
Лиш би справжніми Ви були!*

Людина високоморальна й цільна, Валерій терпіти не міг фальші в міжособистісних стосунках і над усе боявся так званих ситуативних друзів. Він часто повторював відому східну мудрість: «Поганий друг – мов тїнь: у сонячну погоду він від тебе не відстане, а в погану його й не знайдеш».

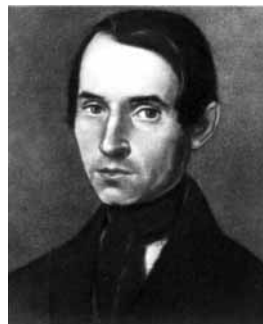
Валерій Шпак проорав надзвичайно глибоку борозну в новітній історії України. Засіяна добірними зернами багатогранного таланту, його творча нива дає щедрі сходи, котрі будуть служити українському народові довгі роки. Тож пам'ятаймо про кращого з людей завжди!

Червень 2013 р.

ОДНОДУМЕЦЬ І СОРАТНИК Т. Г. ШЕВЧЕНКА

*Якщо людина талановита,
то талант у неї багатогранний.
А. Апшероні*

Чільне місце серед відомих подвижників духу і найближчих соратників нашого національного пророка посідає наш земляк Олександр Олександрович Навроцький. Він залишив глибокий слід у суспільно-духовній історії України і заслужив право на безсмертя та вічну шану. Незважаючи на значимість цієї відомої постаті, його життя та жертвна діяльність в ім'я України вивчені ще недостатньо. До цієї проблеми здебільшого зверталися літературознавці і меншою мірою – історики. Зі зрозумілих

причин (статус малоросійського опального опозиціонера) надзвичайно скупо, всього в декілька рядків, подано інформацію про поета й громадського діяча в енциклопедичному словнику Брокгауза й Ефрона. Відтак виникає потреба більш глибокого вивчення життєвого та творчого шляху духовного побратима Кобзаря.

Початок шляху

Пенати О. Навроцького знаходяться на Золотоніщині в с. Антипівка. Мала батьківщина великого достойника мала славне козацьке минуле і була помітним поселенням краю. Перша писемна згадка про це поселення відноситься до 1613 року. Козаки Антипівського куреня Золотоніської сотні взяли участь в основних битвах Визвольної війни середини XVII ст. За описами Київського намісництва (80-ті рр. XVIII ст.) у селі було обліковано 274 двори з населенням 940 мешканців. Неподалік Антипівки розташований Свято-Покровський Красногірський монастир (виник ще у XVII ст. як чоловічий, а від 1790 р. став жіночим) – відомий центр духовності України. У 1771 р. на його території було освячено Преображенську церкву. Цей архітектурний шедевр споруджений у стилі українського бароко за проектом відомого вітчизняного зодчого І. Г. Григоровича-Барського.

Земне життя О. Навроцького розпочалося 28 липня (9 серпня) 1823 р. Зростав він у родині безпомісного дворянина, а тому з дитинства терпів нестатки. До того ж, Олександр рано осиротів: його батько, поручик і відставці, помер ще в доволі молодому віці. Маточок Навроцьких опинився під опікою І. В. Капніста – сина відомого письменника і громадського діяча В. В. Капніста. А сам Олександр опинився під животворним впливом ще одного Капніста – Олександра Васильовича, колишнього учасника декабристського руху і друга Т. Г. Шевченка.

Початкову освіту майбутній літератор і бунтар здобув у Золотоніському повітовому училищі, де навчався від 1833 до 1836 р. А потім Олександр подався до губернського центру – м. Полтави, де упродовж шести років (1836 – 1842) опановував знання в класичній гімназії. Проживати йому довелося в будинку виховання бідних дворян, а значну матеріальну допомогу для навчання хлопця надали брати Капністи. О. Навроцький був одним із найкращих учнів Полтавської гімназії: жадібний до знань, допитливий, надзвичайно працелюбний і відповідальний у виконанні домашніх завдань.

Побратався із Кобзарем

Справді доленосними стали роки його навчання на філологічному факультеті (історико-філософський відділ) Київського університету св. Володимира, до якого він вступив у 1842 р. Олександр самовіддано гриз граніт науки, і, здавалося, ніщо не віщувало непередбачуваних крутозламів його життя. Та згодом він потрапив під вплив свого двоюрідного брата М. І. Гулака, який відзначався доволі радикальними поглядами і передав їх Олександру. Саме від кузена О. Навроцький дізнався про опозиційні твори Т. Шевченка і згодом повністю сприйняв його антикріпосницькі та антитоталітарні погляди. Кобзар дуже швидко заволодів еством юнака, став його кумиром. Ю. Андрузький твердив, що О. Навроцький «майже напам'ять знає твори Шевченка». Олександр надзвичайно активно пропагував позацензурні поезії великого поета-демократа серед студентського загалу.

Світогляд майбутнього соратника Шевченка формувався під впливом передових ідей того часу, вивчення реалій життя, у ході запальних дискусій на студентських зібраннях. Згадуючи університетські роки, він писав: «З ранньої юності я надзвичайно любив читати. Але легке читання не дає ще знань, – я прийнявся за читання серйозне, філософсько-історичне ... став відвідувати студентські зібрання – і тут відкрився переді мною новий, чарівний світ, повний життя і всього, що тільки властиве запальній, чудовій молодості. Ці сходи, краще будь-яких книжок, розвинули в мені всі інстинкти добра...Познайомившись зі світом ідей..., я не міг їх поставити поза життя; потроху порушувалися політичні питання, обставини допомогли їх розвитку...». О. Навроцький вірив у великий перетворюючий потенціал простого народу, виражав до нього неприховані симпатії. Це, зокрема, впливає з таких його слів: «Часом у бідній халупі сидить із таким гарячим серцем, що може спалити цілий світ, коли туди кинути хоч маленьку іскру».

Коли наш земляк дізнався про створення опозиційного Кирило-Мефодіївського товариства, він, не вагаючись ані хвилини, вступив до нього, адже безапеляційно поділяв credo братчиків. Більш того, значною мірою під впливом М. Гулака він примкнув до радикального крила цієї організації, став одним із найближчих соратників Т. Шевченка (їхнє знайомство відбулося в 1846 р.).

Після викриття Кирило-Мефодіївського товариства за допомогою зрадника Петрова 3-м відділенням, генерал-лейтенант Дубельт

20 березня 1847 р. віддав розпорядження про арешт поряд з іншими братчиками і О. Навроцького, який тоді знаходився на Полтавщині. 1 квітня того ж року його було заарештовано в маєтку Капністів і поручик Паліцин доставив нашого земляка до Санкт-Петербурга, в жандармське управління. На допитах молодий опозиціонер виявив велику мужність і несхитність, він не виказав жодних таємниць товариства, рішуче відмовився свідчити проти будь-кого із соратників, не говорячи вже про свого кумира Шевченка. Л. Дубельт, не приховуючи свого роздратування, писав у донесеннях, що О. Навроцький «як і досі відзивався абсолютним незнанням усього, про що його запитували, рішуче стверджуючи, начебто не мав ані найменшого уявлення про замисли своїх товаришів ... За впертістю своєю в запереченнях слідує першим за Гулаком».

Два місяці виснажливих допитів не зломали силу духу нашого земляка, проте висновок слідства був безапеляційним: «...Доказів проти Навроцького настільки багато, що винуватість його безсумнівна...». За вироком суду 30 травня 1847 р. молодого опозиціонера мали відправити на 6 місяців до в'ятської в'язниці, а потім надати відповідну службу в одному з повітових містечок.

Про кількомісячне ув'язнення у В'ятці Олександр Олександрович згадував, що він «...був у відчаї. Туга за батьківщиною, спогад про минуле, безнадія довели мене до того, що я поставив перед собою питання: нащо мені жити? І, мабуть, мало не дійшов до самогубства» А потім були два роки примусового проживання в північній Єлабузі. В'язниця та заслання підірвали здоров'я О. Навроцького, і він захворів на сухоти. Може б і скінчилося тоді його ще молоде життя (тяжка хвороба в умовах несприятливого тамтешнього клімату не залишала жодних шансів), якби не клопотання за нього перед владою княжної В. Репніної, О. Капніста та матері Олександра. Відтак, у березні 1849 р. була «явлена монарша милість» і політзасланця перевели під нагляд поліції до Курська, а через рік за його клопотанням поліційну опіку було знято.

Після недовгого перебування в столиці О. О. Навроцький виїхав у Дагестан, де служив у м. Темір-Хан-Шуре (нині Буйнакськ). Певний час жив у Єревані, дослужився до рангу статського радника. Його земне життя скінчилося на 70-му році в м. Темір-Хан-Шуре 10 (22) жовтня 1892 р.

Подвижник духу

Ім'я нашого земляка О. Навроцького назавжди вписане у вітчизняну історію, його ми шануємо не лише як відомого громадсько-політичного діяча, але й як оригінального літератора. Він належить до когорти письменників, які не лише в житті, але й у творчості зазнали величезного впливу Т. Шевченка. Це позначилося на творчому почерку поета настільки, що він так і не зміг вийти за межі Шевченкових мотивів і тем. Незрідка у творчому доробку О. Навроцького подибуємо прямі ремінісценції з кобзаревих творів. На смерть Т. Шевченка він відгукнувся віршами «То не вітер стогне в полі» та «Не втихомирилась душа». Відгомін мотивів Шевченкового «Заповіту» відчувається у вірші-заповіті поета «Остання воля». У своїх поезіях Навроцький високо підносить значення Шевченка як поета і громадянина, «що піднімав нас всіх угору, привертав до хати, єднав слов'ян всіх до купи, у сім'ю велику».

Наш видатний земляк підписував свої твори власним прізвищем чи псевдонімом «Вроцький». Після його смерті залишилося понад 10 об'ємних зошитів з самобутніми творами. У друкованому вигляді побачила світ лише невелика дециця з немалою творчої спадщини поета. Зокрема, його поодинокі вірші друкувалися в часописах «Основа», (1861 р., № 6, 8), «Русский архив» (1892 р., кн. 2), «Киевская старина» (1889 р., № 19, 1902 р., № 10, 12), «Зоря», (1882 р., № 19), вони також цитуються в праці М. Петрова «Нариси з історії української літератури XIX ст.».

Інші ж його поезії так і залишилися в рукописному варіанті. Так, у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАНУ зберігаються зошити поета з чудовими творами, яким так і не судилося побачити світ. Вони містяться як у його особовому фонді, так і у фонді І. Н. Сабо (15 поезій, один цикл). Один зі своїх рукописів наш земляк, як людина скромна й дотепна, на хвилі кепкування над самим собою назвав «...Мої власні верзання».

У більшості віршів О. Навроцького, які тематично перегукуються чи навіть тотожні Шевченковим творам, зустрічаємо співчуття долі зубожілого селянства, протест проти кріпацтва («Доля», «Тяжко в світі сиротою»), заклик до всеслов'янської єдності. Щоправда, після 1861 р. він перебував у полоні ілюзій і написав кілька віршів процаристського спрямування (наприклад,

«Пронеслися тихі вітри»). Поет засуджував терористичну діяльність народовольців і закликав до суспільної злагоди. Постійно відчуваючи вплив Кобзарєвої харизми, він здійснив драматичну переробку його поеми «Сотник».

Лейтмотивом поетової творчості стала туга за Україною, вболівання за її підневільну долю («До України», «Ой, усюди, усюди»), віра в краще прийдешиє народу («Ні, не дарма в Україні», «Рідна мова»).

О. Навроцький був справжнім поліглотом, володів десятком мов, але найкраще знав англійську, німецьку, французьку та польську. Ця його вражаюча лінгвістична ерудиція стала основою для якісного літературного перекладу. Наш земляк висунувся в ряд найзначніших і найталановитіших українських перекладачів, та, власне, став фундатором вітчизняного перекладу. Свої перекладацькі студії він розпочав ще під час навчання в університеті, перекладаючи українською твори західноєвропейських майстрів слова.

Та особливо плідно Навроцький працював у цій царині в кавказький період своєї творчості. Зокрема, з російської він перекладав твори М. Жуковського, І. Крилова, О. Пушкіна, Л. Толстого, О. Хом'якова. Чільне місце в його творчій спадщині займають і майстерні переклади з Біблії: «Псалом пророка Давида» і «Пісня пісень Соломона». Наш знаменитий земляк став піонером української руставеліани, бо він першим з українських та загалом і європейських митців здійснив переклад епічної поеми Ш. Руставелі «Витязь у тигровій шкурі» (за О. Навроцьким – «Одягнений в барсове хутро»). Перекладав він й інших східних авторів, зокрема, поему азербайджанського поета М. Фізулі «Лейлі і Меджиун». Із санкриту Навроцький здійснив переклад сутри «Лалітавістара», подавши її під назвою «Спокуса Будди».

Його перу належить і понад 140 перекладів українською творів класиків західноєвропейської та американської літератури. Серед них – Байрон, Барб'є, Беранже, Бернс, Гамерлінг, Гейне, Гете, Ленау, Лонгфелло, Мільтон, Міцкевич, По, Шеллі. При цьому великому подвижнику виявився під силу й переклад доволі об'ємних та змістовно насичених епічних творів – поем. У числі перекладених ним поем – «Агасфер у Римі» (Р. Гамерлінг), «Манфред» (Д. Байрон), «Конрад Валенрод» та «Фарис» (А. Міцкевич) та ін. Спостерігається особлива увага перекладача до творчості А. Міцкевича та бездоганне володіння ним польською мовою. Даючи

високу оцінку Навроцькому-перекладачеві, І. Я. Франко відзначав, що «з-поміж усіх перекладачів, які робили спробу перекладати Міцкевича українською мовою, пальма першості належить Навроцькому».

У перекладацькій спадщині поета рельєфно виділяються безсмертні твори старогрецького поета Гомера «Іліада» та «Одісея». За однастайними відгуками літературознавців, зокрема професора О. Потебні, переклад цих шедеврів літератури здійснений доволі майстерно; він також засвідчив пристойне знання старогрецької мови О. Навроцьким.

Спробував він перекладати й знамениту літературну пам'ятку давньоруської літератури «Слово о полку Ігоревім». Поет звертався й до перекладу драматичних творів. Так, він майстерно переклав драматичну поему Ф. де Бонвіля «Сократ і його жінка».

Навроцький перекладав також чеські, сербські та чорногорські народні пісні. Про його великий інтерес до пісенного фольклору свідчить також рукописна збірка «Аварські, казікумукські, чеченські і кумукські пісні» в авторському перекладі.

На думку літературознавця Д. Кузика, поет значною мірою українізує переклади, вводить у них національний колорит. Здебільшого його переклади зводяться до віршованого переспіву, зі значним відступом від першотвору. Попри зазначене, безсумнівною є думка про те, що О. Навроцький належить до когорти найвизначніших українських перекладачів.

На жаль, побачила світ лише невелика частина талановитих перекладів поета, вона оприлюднена в кількох числах часопису «Київська старовина» та у вже згаданій книзі Петрова. Більшість же перекладів залишилися лише в рукописних варіантах і відклалася, як і поезії О. Навроцького, у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури.

Як бачимо, саме під живодайним впливом великого літературного генія й національного пророка Т. Г. Шевченка на духовному небозводі України яскраво засяяла й зірка нашого земляка, відомого громадського діяча, поета і перекладача О. О. Навроцького. Його яскраве життя та плідна творча діяльність є справжнім взірцем служіння Україні.

Березень 2014 р.

ШЛЯХ ЮХИМА ГЕДЗЯ НА ГОЛГОФУ

*Завжди терновий вінець
буде кращий, ніж царська корона.
Завжди величніша путь
на Голгофу, ніж хід тріумфальний.
Леся Українка*

За літературний псевдонім він обрав собі назву дуже кусючої комахи – «Гедзь». Це цілком відповідало одному із основних жанрів багатогранної творчості Юхима Гедзя, яким була в'їдлива сатира на злобу дня. Втім, письменник послуговувався ще одним промовистим псевдонімом – Олесь Ясний. Він є нашим земляком із Золотоноші й репрезентує одну із безлічі жертв «розстріляного відродження» 1930-х років. Цьогоріч у березні минають 120-ті роковини від дня народження українського достойника. З цієї нагоди запрошуюю читачів до бодай побіжного огляду життя і творчості знаного золотонісця, ім'я якого нарешті повернуто в духовне сьогодення.

Першоджерела

На жаль, про життя письменника збереглося обмаль відомостей. Олексій Васильович Савицький (таким було його справжнє ім'я) народився 18 (30) березня 1897 р. (за деякими даними – 1896 р.) в повітовому містечку Золотоноша, тоді Полтавської губернії. Зростав у родині місцевого теслі й разом зі своїми рідними потерпав від постійних нестатків. Закінчив земську школу на Затройці (один із кутків містечка), змалку заробляв на хліб насущний, грав у виставах самодіяльного драмгуртка. Вже за радянської влади зробив дещо несподіваний, як для «пролетарських» часів, вибір і подався на навчання до Державного музично-драматичного інституту (м. Київ).

Повсякдення майбутньої знаменитості, втім, здебільшого було доволі рутинним: він був службовцем різних установ місцевого самоврядування, а розпочав трудову кар'єру ще в дореволюційні

часи на скромній посаді земського писаря. Настільки це було можливо, дистанціювався від усіляких політичних перипетій і зберіг свій позапартійний статус. У 1924 р. він переїхав до Черкас і певний час працював тут у редакції окружної газети «Радянська думка».

Уже в юному віці відчув поклик високого й вічного, а відтак саме в Золотоноші розпочалася літературна творчість нашого відомого земляка. Його вірші, гуморески та проза з'являлися від 1923 року на сторінках журналів «Плужанин», «Всесвіт», «Знання», «Нова громада», «Сільський театр», «Червоний перець» та ін. Літературній майстерності О. Савицький учився в А. П. Чехова та у своїх сучасників Остапа Вишні й Василя Еллана-Блакитного.

Молодий письменник у грудні 1924 р. став одним із фундаторів Золотоніської філії Спілки селянських письменників «Плуг». Як слушно відзначають літературознавці, гумористично-сатирична творчість Ю. Гедзя 1920-х рр. виявила не тільки оригінальність літературного хисту, а й певну залежність від таланту Остапа Вишні (Губенка). Утім, з часом майстер слова виробив свій власний творчий почерк. Вже після здобуття літературного імені він перебрався до столичного Харкова.

Творчі злети

Чи не найбільш плідним у творчій біографії Гедзя-Савицького стало п'ятиріччя від 1927 до 1931 р. Саме тоді, мов з рогу достатку, посипалися й побачили світ майже всі його основні збірки творів: «Автор Троянденко», «Буває й таке» (обидві – 1927), «Принципіально», «Троглодити» (обидві – 1929), «Завзятий середняк» (1929; 1930), «Бубна-козир», «Конкурс на гопак», «Ті ж і Мирон Гречка», «Столичний гість» (усі – 1930), «Перший іспит» (1931) та ін. Вражає тематичне розмаїття цих творів: сільське повсякдення, минушина, мисливські бувальщини, викриття бюрократів-чиновників, протистояння «старого» і «нового» світу, гендерні проблеми, дозвілля, культура, спорт, література тощо. Все це засвідчує громадянську небайдужість письменника, щире прагнення долучитися до творення більш досконалої моделі життя й соціуму, всебічно і гармонійно розвинених людей. При цьому літературний достойник вдавався до різних жанрово-видових форм: гуморесок, гумористичних оповідань, нарисів, оповідок, фейлетонів тощо. Найповніше розкрився талант Гедзя-гумориста в циклі гуморесок про Мирона Гречку – колоритного образу селянина.

Зрештою, Ю. Гедзь звертається й такого «вищого пілотажу» літературної творчості, яким є драматургія, хоча його доробок в цьому жанрі менш помітний. Це були драми, комедії, водевілі, драматизовані гуморески, зокрема: «Віз ламається – чумака ума набирається» (1928; 1929; 1930), «Надія», «Секретар пухтресту», «Шевченкова мова» (усі – 1929), «Комедії» (1931). Очевидним є той факт, що драматургія Ю. Гедзя за художнім рівнем дуже програє його прозі.

Від 1932 р. рельєфно простежується низхідна траєкторія творчості письменника. Так, його збірка «Тихою сапою» (1933) та п'єса «Молодість» (1936) переконливо засвідчують певну творчу втому митця, схильність до надмірного соціологізму й публіцизму. Можливо, це було пов'язано із синхронними тому часу трагічними подіями голодного мору 1932–1933 років, розкручуванням пекельного маховика сталінських репресій. А ще – з недобрими передчуттями, які зрештою не обманули Ю. Гедзя.

На загал, за своє коротке життя майстер слова видав 20 книжок, що містять понад 100 творів. Попри творчу аритмію останніх років життя автора його літературний доробок став безцінним надбанням українського письменства ХХ століття. Творчому почерку Ю. Гедзя притаманні щирість і ліризм, оригінальність тематики й образів, продуктивне використання перлів фольклору, майстерність діалогів, громадянська мужність.

До вінця тернового

...Це сталося темної пізноосінньої ночі 1936 р.: до будинку, де мешкав письменник, підїхав «чорний воронок» (так називали арештантські автозаки), і за мить Ю. Гедзя заарештували. В дусі тих страшних часів йому висунули безглузде звинувачення у приналежності до української терористичної організації. А потім були пекельні дні й ночі виснажливих допитів і тортур, однаке харківські енкаведисти, схоже, зі своїм диявольським завданням не справилися, бо письменник відкидав усі звинувачення.

Тоді його перевезли до київської катівні, додавши ще й ярлики «націоналіста», «троцькіста-зінов'євця», «фашиста», і тамтешні ежовські посіпаки довели справу до логічного завершення, вибивши з Ю. Гедзя «зінання». До нього було застосовано найвищу міру «соціалістичного захисту» – розстріл. Життя нашого земляка обірвалося у полудень літа, 15 липня 1937 р. Отак до його

вінця лаврового додався й вінець терновий, а зійшов майстер літературного слова на мученицьку Голгофу на своїм 40-м році.

За лихозвісною традицією репресивної доби жертвами цієї трагедії стали й члени родини Савицьких. Дружина-вдова письменника Віра Михайлівна на довгі роки опинилася в таборах далекого Магадану, а син Віталій також зазнав переслідувань і обмежень як «член сім'ї ворога народу». Лише в 1958 р. справа Ю. Гедзя була переглянута, вирок 1937 р. було скасовано і золотонісця було реабілітовано посмертно.

Чи ж віддано належне пам'яті відомого митця в рідній Золотоноші? З прикрістю слід констатувати, що в цій царині зроблено небагато. Його ім'ям (щоправда, справжнім – Олексія Савицького) названа одна із країнних вулиць міста Золотоноші, а в місцевому краєзнавчому музеї є дуже скромна експозиція, присвячена Ю. Гедзю.

Принагідно зазначимо, що в Золотоноші мешкав і працював інженером-технологом на місцевій меблевій фабриці син письменника Віталій Савицький. Його багаторічна праця на цьому підприємстві відзначена орденом «Знак Пошани».

Березень 2017 р.

РОЗКРАЯНА ДУША НАТАЛІЇ ЛІВИЦЬКОЇ-ХОЛОДНОЇ

*Слово, що йде від серця, проникає в серце.
Нізамі*

З-поміж наших краян-митців, кого примхлива доля закинула в заокеанські далека, заслуговує на увагу непересічна постать Наталії Андріївни Лівицької-Холодної. Відома поетеса й перекладачка, вона вписала яскраву й самобутню сторінку в історію української емігрантської літератури. Пропоную моїм шановним читачам окремі штрихи її життєвої «одісеї» та творчих перипетій.

Донька українського президента в екзилі

Наталія Ливицька вперше побачила світ Божий на початку минулого століття – 15 червня 1902 р. Щодо місця її народження, то й досі літературознавці й історики не дійшли спільної думки. Переважна більшість дослідників прихильні до версії, що рідними пенатами літературної знаменитості стало містечко Гельмязів Золотоніського повіту. Втім, останнім часом дедалі частіше лунає думка про зовсім іншу адресу її малої батьківщини: такою визначається с. Писаренків Хутір (Канівщина), де проживала бабуся Н. Ливицької.

Майбутня поетеса зростала в дворянській родині, що мала глибоке козацьке коріння. Її батько Андрій Миколайович Ливицький – присяжний повірений, а згодом і мировий суддя Золотоніського повітового суду, був відомий своїми радикальними проукраїнськими поглядами. Принагідно підкреслимо, що в роки Української революції 1917–1921 рр. він входив до складу уряду Української Народної Республіки, а вже пізніше впродовж 28 років був Президентом України в екзилі (еміграції). Андрій Миколайович товаришував із Володимиром Винниченком, який частенько гостював у родині Ливицьких, балуючи Наталочку різними смаколиками та дарунками.

Здобувши початкову домашню освіту, дівчинка в 1912 р. вступила до Золотоніської гімназії. Втім гімназійне навчання їй довелося продовжувати в інших містах – Полтаві, Києві, Жмеринці, Переяславі, адже родині доводилося досить часто змінювати місце проживання через опозиційність та проблеми з поліцією її глави. Зрештою, в 1920 р. Наталія опинилася у Варшаві, куди емігрували батьки. Середню освіту вона завершила вже в місцевій гімназії міста Подебради (Чехословаччина) і від 1923 р. студіювала романістику в Карловому університеті Праги та згодом у Варшавському університеті. Відтак вона оволоділа кількома європейськими мовами, що пізніше дуже стало в пригоді для її перекладацьких студій. Паралельно з цим глибоко й зацікавлено вивчала європейську й світову літературну класику.

У ті доленосні часи власного становлення відбулася й знакова подія особистого життя нашої іменитої землячки: вона зустріла свого єдиного й неповторного. Обранцем Наталії став тоді ще зовсім юний маляр, а пізніше один з найвідоміших українських

художників-емігрантів Петро Холодний (звідси й подвійне прізвище нашої героїні – Ливицька-Холодна). Побралися молодята в 1924, а вже через рік у них з'явилася первісточка – Леоніда.

Вочевидь, саме на празький період життя й припадають перші проби пера поетеси, це була головно інтимна лірика. Наталія досить швидко зближується з іншими поетами «Празької школи», зокрема з Юрієм Дараганом та Євгеном Маланюком. До речі, останній був до безтями закоханий у Наталію Ливицьку й присвятив їй кілька своїх віршів. А у Варшаві молода поетеса стала однією з організаторів літературної групи «Танк», друкувалася в альманасі «Сонцевіт».

Крутозлами долі й творчі перипетії

Щонайменше десятиріччя знадобилося Наталії, аби вона зрештою наважилася винести на суд європейських шанувальників творчого слова свою першу віршовану збірку з промовистою назвою «Вогонь і попіл» (1934 р.). Попри певні зауваги вона отримала на загал схвальні відгуки критиків, котрі одностайно засвідчили з'яву на Парнасі нової літературної зірки. Друга збірка Ливицької-Холодної «Сім літер» також побачила світ у Варшаві вже через три роки після першої. Опісля настала тимчасова творча перерва через досить нелегкий період, коли Європу залихоманило і зрештою втягло в страшний воєнний вир.

Крутозлами Другої світової закинули родину поетеси до Західної Німеччини, де вона мешкала в містах Оффербах, Майнцкастель та Етлінген. Зрештою Ливицькі-Холодні в 1950 р. переїзять до США, а місцем проживання було обрано містечко Йонкерс поблизу Нью-Йорка. Тут Наталія Андріївна звернулася до прози, написавши низку високопатріотичних оповідань для молоді та біографічну повість «Шлях велетня», присвячену Тарасу Шевченку. Отже, письменниця залишила свій помітний слід і в літературній шевченкіані.

Своєрідним підсумком поетичної творчості нашої землячки стала видана в Нью-Йорку 1986 року її об'ємна віршована збірка «Поезії старі і нові». Сюди увійшли практично всі поетичні твори, написані Наталією Андріївною від 1923 до 1985 р.

Особиста лірика Ливицької-Холодної позначається сильними тематичними впливами французького символізму, з домішками

пізнішого декадансу. Окрім того, в її творчості помітні відсвіти поезії Анни Ахматової. Пристрасть у інтимній ліриці Наталії Андріївни таємнича, приваблива аж до самогуби. Кохання майже завжди заборонене, приховане; дуже часто жорстоке й буремне. Лірична героїня зваблює сильних чоловіків гіпнотичною силою «фам фаталь». Разом з тим, поетеса часом говорить про спокій, серйозність і вірність у коханні. У техніці Лівницької-Холодної панує багатобарвна гармонія, стрункність і легкість, а музика її поезії справді неповторна й вишукана. Літературні критики титулюють майстриню слова як поетесу камерного амплуа в найкращому розумінні цього слова.

Як справжня лінгвістична поліглотка, письменниця постійно виявляла неабиякий інтерес і до «слова мовленого інакше», займаючися перекладами з французької П. Валері, Ш. Бодлера, Л. Лябе, з англійської Р. Фроста, з російської К. Бальмонта. Вона відома і як громадська діячка, зокрема довгі роки була членом управи Союзу українок Америки.

Свої останні роки наша іменита землячка провела вже в Канаді, там вона мешкала разом з донькою та зятем – Михайлом Хариною, священником Українського Католицького Собору Покрови Пресвятої Богородиці в Торонто. Вона постійно й надривно ностальгувала за Україною й це переконливо засвідчує не один її твір. «І розкраяно душу надвоє: / половина по цей, а друга по той бік», – писала вона в 1970 р. Земне життя великої літературної достойниці скінчилося в 28 квітня 2005 р. (Торонто). Доля відміряла їй на рік більше, аніж англійській королеві-матері: аж 103 роки (!).

Вже 12 років минуло, як відлинула в захмарні світи окрилена душа відомої літераторки. Та її освячене небесами й приречене на вічність Слово продовжує пробуджувати високі почуття:

*Було і є, і вічно буде
Це свято соняшних утіх
Твоїх палких обіймів чудо
І ніжність пестоців твоїх.*

Червень 2017 р.

ВІДОМИЙ ФОЛЬКЛОРИСТ І ПУБЛІЦИСТ

Талант – це здатність вірити в успіх.

Д. Леннон

Право на незнищенну національну пам'ять про себе виборів своїм насиченим і плідним життям наш крайнин Яків Григорович Демченко. Репрезентант знаменитої родини, він залишив рельєфний слід в історії української духовності як знаний фольклорист і публіцист. Днями виповнилося 175 років від дня народження цього українського патріота.

Від Златокраю – до Херсонщини

Малою батьківщиною майбутнього достойника стало мальовниче село Деньги Золотоніського повіту, що розкинулося біля річок Кропивна й Самозванка, а народився він 20 жовтня 1842 р. Зростає у дворянській високоінтелігентній родині, де панував культ книги як джерела знань. Грунтовну середню освіту Яків здобув у провідному навчальному закладі – Першій Київській гімназії.

Великий вплив на юнака мав його старший брат Василь, який згодом став відомим вченим, доктором права, університетським професором. Саме завдяки братові Яків і визначився зі своїм професійним вибором, вступивши на незмінно престижний юридичний факультет Київського університету св. Володимира. Усі роки навчання студент Я. Демченко був серед лідерів, дивуючи викладачів неординарністю свого мислення.

Завершивши в 1868 р. університетську освіту, він отримав направлення на посаду мирового судді в м. Чигирин. Тут він служив Феміді впродовж довгих 28 років, дістав репутацію справедливого й непідкупного стража Закону, активного громадського діяча. Зрештою у 1897 р. він вийшов у відставку й оселився з родиною в своєму родовому маєтку, що знаходився у Александрійському повіті Херсонської губернії. Утім Яків Григорович і не думав вести обивательський спосіб життя.

З огляду на унікальний суддівський досвід, його відразу обрали почесним мировим суддею тамтешнього повіту. Активну участь цей відомий громадський діяч узяв і в земському житті, зокрема він довгі роки був земським гласним, долучаючись до всіх важливих питань життєдіяльності населення повіту.

Збирач фольклорних перлів і генератор ідей

Та левову частку вільного від господарських і громадських турбот часу Яків Григорович присвячував своїм науково-творчим студіям. Насамперед він увійшов у духовну історію України як талановитий і плідний фольклорист. На рідній Полтавщині він записав понад 1,5 тис. пісень, зокрема про народних героїв Д. Нечая, Н. Морозенка та Харка, багато приказок і анекдотів, народних повір'їв. Дослідник підтримував постійні зв'язки з товариством «Стара громада», допомагав коштами журналу «Киевская старина».

Відомі також і окремі доволі оригінальні наукові ідеї Я. Демченка. Він став першим, хто сформулював ідею меліорації посушливих земель Середньої Азії за допомогою великих рік Сибіру (теорія «повороту річок»). Яків Васильович доповідав з цього приводу на засіданні Імператорського географічного товариства і потім неодноразово повертався до неї, намагаючись переконати в можливості її реалізації як наукові кола, так і навіть середньоазійських феодалних володарів (хівинського та бухарського емірів). Тоді ця ідея не знайшла підтримки, але до неї не раз поверталися у ХХ ст., при цьому начисто забувши про її першоджерела.

Яків Демченко відомий і як талановитий публіцист, автор десятків статей та кількох брошур полемічного характеру. Найбільш відомі з них – «Бесіди про поточні події в Росії (1905 р.)», «Правда про українофільство (1906)», «Шевченко і патріоти» (1910) та ін. До речі, він притримувався правих, близьких до чорносотенних, поглядів, був послідовним прихильником збереження православно-самодержавних засад. Виразною була і його войовнича антисемітська (антиєврейська) позиція. З іншого боку, як патріот України, наш земляк був переконаним українофілом, гостро критикував централізаторсько-шовіністичну політику царизму, спрямовану на насильницьке позбавлення українців

«племінної самотності». У одній із своїх праць Яків Григорович нагадує своїм співвітчизникам, що Т. Шевченко «врозумляв нас не цуратися свого славного походження та прекрасної мови, любити та почитати мати-Вітчизну...»

Земне життя відомого діяча й патріота скінчилося на 70-му році 15 лютого 1912 р. в с. Василівка, нині Онуфріївського району (Кіровоградщина). Тіло Якова Григоровича було перевезено до Києва і з почестями поховано на Аскольдовій могилі.

Нащадки достойника

Відомою в Україні людиною став син героя нашої оповіді – Всеволод Якович Демченко. Талановитий інженер, успішний підприємець і активний громадсько-політичний діяч, він удостоївся честі бути обраним депутатом ІV Державної Думи Росії від міста Києва. Саме йому київська влада доручила керівництво впорядкуванням міських вулиць бруківкою, покриття деяких із них (як, наприклад, вулиці Городецького) ще й досі надійно служить киянам та їхнім гостям.

Пишався Яків Григорович і своїм племінником – відомим криміналістом, доктором права, професором Василем Григоровичем Демченком. Ще одним не менш знаменитим його племінником був і знаний правник, державотворець і міністр доби УНР, письменник Сергій Павлович Шелухін (син рідної сестри Явдохи).

Нині в с. Деньги проживає один із непрямих нащадків знаменитої родини Демченків. Це Юрій Михайлович Демченко, 1936 року народження, який дуже багато знає про своїх родичів-достойників і залюбки розповідає про них своїм односельцям. До речі, мешкає він якраз на місці садиби своїх відомих предків (напроти місцевої школи), де й закопаний пуп фольклориста Якова Демченка. Отже, історія славного родоводу триває...

Жовтень 2017 р.

МАЙСТЕР СЛОВА ІЗ ЩЕРБИНІВКИ

*Письменник талановитий,
якщо він уміє подати нове звичним, а звичне новим.
С. Джонсон*

Найпрестижнішою літературною відзнакою за унікальні досягнення в галузі перекладу українською мовою творів світової літератури по праву вважається премія ім. М. Т. Рильського, встановлена ще в 1972 р. Її лауреатом за №1 став Микола Іванович Терещенко – справжній поліглот і знаний ерудит, відомий поет і літературознавець. Додамо до цього й те, що цей достойник є нашим земляком із Золотоніщини. У вересні нинішнього року духовна спільнота України й світу відзначає

120-річний ювілей цього класика української літератури, отож варто нагадати читацькому загалу про основні віхи його непересічного життя й творчості.

Нашадок щербинівських козаків

Путівку у високі літературні світи М. Терещенку дало маленьке село Щербинівка, яке розташоване у східній частині черкаського Лівобережжя, за 12 км від м. Золотоноші, у басейні річки Кропивна. Тамтешня місцевість – рівнинно-горбиста, порізана глибокими ярами й помережана ставками, луками та заплавами. На місцевих ставках оселилися лебедині родини, а на деревах та хлівах звили декілька гнізд лелеки, що переконливо свідчить про екологічне благополуччя цього мальовничого куточка Златокраю. Вік Щербинівки не такий уже й молодий: понад 260 років, а проживає тут нині всього 218 осіб.

У цьому славному козацькому селі й розпочався життєвий шлях яскравого представника української літератури ХХ ст. Народився М. Терещенко 13 (27) вересня 1898 р. у заможній хліборобській родині, що мала розгалужене козацьке коріння. Перепис початку ХХ ст. зафіксував в «деревне Щербиновка» Кропивнянської

волості 95 господарств (із них 78 козацьких і 13 селянських) із населенням 561 житель.

Наприкінці позаминулого століття відчинила свої двері місцева земська школа, у котрій і здобув початкову освіту майбутній поет. А потім були роки навчання в повітовому центрі, в Золотоніській класичній гімназії. Щербинівський хлопець став одним із найкращих її учнів, особливо цікавився історією та літературою, знав напам'ять твори багатьох світових класиків. Середню освіту Микола здобував у Золотоноші разом із майбутнім знаменитим українським прозаїком Семеном Скляренком. Юнаки подружилися, у вільний час разом відвідували вистави Золотоніського аматорського театру, часом за участі в майбутньому знаменитой Н. Ужвій.

Чиновницька рутиня не звабила

Після закінчення гімназії в буремному 1917 р. наш земляк подався до Києва, де вступив на навчання до Київського політехнічного інституту, на хімічний факультет. Водночас жадібний до знань юнак слухав лекції на курсах іноземних мов, досконало опанував французьку, німецьку та інші європейські мови. Уже тоді він зробив остаточний вибір щодо основного напрямку своєї діяльності, віддавши перевагу гуманітарній сфері. Тоді ж першими публікаціями на сторінках столичної періодики розпочалася його літературна діяльність. Молодого поета відразу помітили й оцінили читачі за свіжий та багато в чому неповторний творчий почерк.

Не залишився Микола й осторонь подій Української революції. У грудні 1918 р. брав участь у повстанні проти гетьмана Павла Скоропадського і згодом без вагань підтримав Директорію.

Довелося М. Терещенку попрацювати й у владних структурах: з огляду на різнобічні знання та розважливості його запросили на відповідальну роботу спочатку в Золотоніський повітовий і Полтавський губернський освітні відділи, а згодом – і в Наркомат освіти України. Та Микола не надовго там затримався, адже його не приваблювала чиновницька рутиня.

Із середини 1920-х років уже відомий читацькому загалу молодий літератор працює в редакціях газет «Більшовик», «Пролетарська правда», «Комуніст» та журналу «Життя і революція».

Не оминула майстра слова й страшна хвиля сталінських репресій. Енкаведисти згадали про зв'язки поета із «синьоблакітниками» і в 1937 р. він був заарештований, провів у таборах понад три мученицьких роки. Під час Другої світової війни наш земляк працював на українських радіостанціях у Саратові й Ташкенті, а в післявоєнні роки став редактором Держлітвидаву й обіймав цю відповідальну посаду майже два десятиліття. Микола Іванович частенько бував на своїй малій батьківщині, черпаючи в цій мальовничій місцині натхнення для своїх нових творів.

Творчий шлях завдовжки у пів віку

Творчий шлях літературного небожителя розпочався в 1917 р. і тривав майже пів віку. Спочатку він відчував вплив символізму, а пізніше рішуче став на позиції соціалістичного реалізму. Його перша поетична збірка «Лабораторія» побачила світ у 1924 р. і мала неабиякий резонанс у літературних колах України. А потім буквально посипалися все нові й нові книжки невгамовного творця: практично щороку, аж до своєї смерті, він видавав одну-дві віршовані збірки (винятком, звісно, стали роки перебування поета в сталінських таборах). Чи не найбільш плідним виявився 1930 р.: тоді побачили світ аж чотири книжки Терещенка. Найвідомішими збірками поета стали «Чорнозем» (1924), «Республіка» (1929), «Сенько-арсеналець» (1930), «Поезії» (1932), «Поєми» (1935), «Дівчина з України» (1942 р.), «Вербя рясна» (1943), «Ужинок» (1946), «У битвах і трудах» (1951), «Щедра земля» (1956), «Серце людське» (1962), «Крилате відлуння» (1966) та ін. У поетичному доробку майстра слова переважала громадянська лірика, сповнена високого пафосу будівництва нового життя.

Цілком зрозуміло, що Терещенко був дитям свого часу, і його творчість віддзеркалювала властиві тій порі гримаси, зокрема, ідеологічну заангажованість. Але, як наголошує більшість літературних критиків, поетові твори відзначалися глибоким філософським змістом, тонким ліризмом і часом новаторською формою. Зокрема, Микола Бажан зауважив, що поету досить одного такого вірша, як «Печаль і ніжність» М. Терещенка, щоби навіки залишитися в українській поезії.

Майстер слова проорав свою надзвичайно глибоку борозну й у царині літературного перекладу. Ще в 1922 р. вийшла збірка його

перекладів бельгійського франкомовного поета Е. Верхарна. Знавець багатьох мов (білоруської, французької, провансальської, польської, чеської, словацької та ін.), він перекладав твори О. Пушкіна, М. Лермонтова, М. Некрасова, Д. Бедного, В. Маяковського, Я. Купали, Я. Коласа, П. Беранже, В. Гюго, Л. Арагона, Е. Потье, П. Меріме, А. Барбюса, М. Турсун-Заде, А. Міцкевича та ін.

Справжнім творчим подвигом митця стало видання в результаті його багаторічної жертвовної праці двотомної антології «Сузір'я французької поезії», куди увійшли твори поетів Франції від XI до XX ст. «Трудом, гідним пошани й подвигу» назвав цей унікальний витвір М. Терещенка класик української літератури М. Т. Рильський.

Наш земляк відомий і як літературознавець. У 1966 р. вийшла друком його фундаментальна праця «Літературний щоденник» – книжка про майже 6 тис. письменників світу, своєрідна літературна енциклопедія. Саме вона й стала лебединою піснею великого подвижника духовності. Його земне життя скінчилося 30 травня 1966 р., а вічний спочинок щербинівець знайшов на Байковому кладовищі.

Уже посмертно за унікальні заслуги перед українською літературою поета й перекладача було поціновано премією імені М. Рильського. Іменем великого літератора названа одна з вулиць м. Золотоноші. А нещодавно з нагоди ювілею знаменитого земляка Золотоніською РДА та районною радою, спільно з обласною організацією НСПУ засновано літературну премію ім. М. Терещенка за заслуги в галузі літературного перекладу. Її першим лауреатом (з-поміж 5 претендентів) став уродженець с. Дравівці (Золотоніщина), відомий поет, літературознавець і перекладач Михайло Василенко. Цю високу відзнаку він отримав за книгу поетичних перекладів «Інші зорі» (із 9 мов Заходу і Сходу).

Вересень 2018 р.

ЖЕРТВА «ЧЕРВОНОГО ТЕРОРУ»

*Трудний він і тернистий шлях на Голгофу слави.
І. Світличний*

Однією із перших безневинних жертв більшовицького «червоного терору» став наш земляк Олелько Островський. З певних причин це ім'я залишалося маловідомим загалу й лишень нині повертається до нас із мороку незаслуженого забуття. А тим часом наш крайнин став відомим письменником, драматургом, актором, режисером. Додамо до цього й те, що він завжди знаходився у вирі громадсько-політичного життя й став активним учасником буремних подій Української революції. Останній факт з огляду на відзначення 100-річчя цієї славної сторінки національної історії особливо актуалізує звернення до постаті одного з її відомих фігурантів...

Життя, мов спалах смолоскипа

Відомостей про життя Олександра Павловича Островського досить мало, здебільшого вони фрагментарні й часом носять суперечливий характер. Достеменно відомо, що він є уродженцем тогочасного повітового центру – провінційного містечка Золотоноша. Досі ми не знаємо й точної дати його народження: зустрічаємо як 1880, так і 1887 роки. Зате цілком достовірними є дані про родинне походження достойника. У нього було давнє козацьке коріння, а зростав він у сім'ї повітового справника (очільник поліції повіту, згідно з табелем про ранги – надвірний радник чи підполковник). Батьки мали достатньо статків, аби дати синові гідну освіту. Олександр здобув загальну класичну освіту в гімназії. Продовжив навчання О. Островський в університеті св. Володимира (м. Київ), наполегливо студіюючи гуманітарні науки на історико-філологічному факультеті. Та найбільше талановитий студент цікавився українською історією та національною літературою.

Швидше за все, що саме в Києві викристалізувалися його націонал-патріотичні переконання. Зрештою, ознайомившись із брошурою М. Міхновського «Самостійна Україна», Олександр став послідовним поборником ідеї української незалежності. Саме це й привело молодого патріота в лави Революційної Української партії.

Скінчилися університетські роки, й О. Островський повернувся до рідної Золотоноші, де обійняв скромну посаду писаря Мушкетової нотарні із щомісячним заробітком 5 крб. Юнак став активним учасником революції 1905–1907 рр., входив до нелегальної патріотичної організації «Громада» з центром у Золотоноші, керованої Михайлом Злобинцем. Ймовірно, що Олександр став одним із організаторів Золотоніського повстання у жовтні 1905 р. Уже після революції пов'язав свою долю з Українською соціал-демократичною робітничою партією, став одним із найактивніших її функціонерів.

За рекомендацією О. Пчілки в 1906 р. О. Островський вступив до драматичної школи ім. М. Лисенка і через три роки її успішно закінчив. А потім волею примхливої долі він опинився на Західній Україні в амплуа актора (очевидно, дебютував ще в Золотоніському аматорському театрі). Мешкав у Коломиї, грав на сцені Львівського українського театру. Є версія, що Олександр заприятелював зі знаменитими Тобілевичами, був кумом корифея українського театру П. Саксаганського. Саме в Галичині зустрів своє кохання – надвірнянську дівчину Галю (до речі, також театральну актрису) і згодом побрався з нею. Незабаром у подружжя з'явилася первісточка Галина, а згодом ще одна донька – Ольга.

Аж ось вдарили громи Першої світової війни. Довелося й О. Островському понюхати пороху, бо невдовзі він був призваний до діючої армії. Потягнулися сповнені небезпеки солдатські будні спочатку на Південно-Західному, а згодом на Кавказькому фронтах. Втім, як засвідчують листи Олександра з фронтів, у нього дедалі більше вичерпувалося бажання воювати «за царя й вітчизну» (чужу йому Російську імперію) і зріла ідея дезертувати й повернутися в нуртуючу доленосними подіями Україну. Ось що він пише своїм друзям із Тифлісу (Тбілісі): «Я всіма силами рвуся на Вкраїну, у Київ. Я собі постановив..., всеїдно дезертирую».

Влітку 1917 р. О. Островський нарешті здійснив свій намір і повернувся в рідну Золотоношу, де з головою поринув у круговерть суспільних справ. Як людина військова, у серпні організував і очолив Золотоніський курінь – формування, яке захищало повіт від набігів різношерстих загонів мародерів. Із загоном добровольців він вигнав із Золотоноші червоногвардійський підрозділ під командуванням комісара Гальперіна. Активну участь досвідчений військовий узяв і у формуванні підрозділів Армії УНР.

Поряд з цим О. Островський створив у Золотоноші видавництво «Вільна думка», де видавалася патріотична література, в тому числі й власні твори Олександра Павловича. Він усіляко сприяв М. Злобинцю в розгортанні осередків повітової організації товариства «Просвіта».

А коли навесні 1919 р. до міста повернулися більшовики, О. Островський, усвідомлюючи небезпеку для своєї родини, перебрався до Полтави. Тут він став актором місцевого театру, очолював першу українську трупку акторів у Полтаві (Товариство українських драматичних артистів).

Настав, як виявилося, трагічний для нашого знаного крайнина, червень 1919 р. Під час концерту в міському театрі Полтави О. Островський співав Шевченкове «Ой Дніпре мій, Дніпре, широкий та дужий!». Коли дійшов до слів «Оживуть гетьмани в золотім жупані, прокинуться доля, козак заспіва...», то присутній на концерті голова губвиконкому Яків Дробніс загорлав російською: «Ету петлюровську сволочь нужно немедленно арестовать!». Відразу з'явилися місцеві чекісти, стягнули артиста зі сцени і згодом він опинився в губернській катівні. Його подальша доля була очевидною.

Відомий письменник і правозахисник, полтавчанин Володимир Короленко, намагаючись запобігти страті нашого земляка, звернувся з листом до голови Раднаркому Християна Раковського, де зокрема були такі слова: «Страта його (Островського – авт.), безсудна і несправедлива, була б жорстоким викликом абсолютно законним почуттям українців». Проте ця спроба врятувати О. Островського виявилася марною, бо відразу після арешту, очевидно, 26 червня 1919 р. його вже розстріляли в Полтаві. Є підстави стверджувати, що тіло мученика було серед 16 ексгумованих, рештки яких виявили денікінці після зайняття ними Полтави у серпні того ж року. Життєва зоря відомого українця згасла занадто рано: йому не виповнилося й 40, а можливо, й 33 літ...

Творець літературного слова

Попри його таку до щему лаконічну земну рапсодію, наш земляк встиг залишити по собі пам'ять не лише як громадсько-політичного діяча й актора. Він проторував хай і не такий яскравий, але доволі помітний слід в українській літературі. Незважаючи на те, що літературна спадщина нашого крайнина розпорошена й лише частково видрукувана, все ж маємо вагомні підстави для його титулування як справжнього майстра слова. Як письменник, Олелько (творче ім'я) Островський заявив про себе від 1906 року на сторінках часописів «Громадська думка» і «Рада» своїми нарисами й оповіданнями, і відтоді його твори передруковували по всій Україні. Зокрема, зазначено Львів, Стрий, Золотоношу, Катеринослав, Полтаву, Харків.

У 1912 р. він підсумував ранню свою творчість збіркою «У сутінках ночі». Сюди було вміщено 14 оповідань, деякі з них, як «Хведоркова груша», виходили окремими виданнями. Відчувався чималий вплив на творчість золотонісця Б. Грінченка та О. Кониського. А створювалися оповідання О. Островського на широкому географічному просторі від Кубані (Армавір) і Тифлісу (Грузія) до Чернівців і Львова.

Олелько віддавав перевагу історичній прозі. Його переважну зацікавленість національною історією осяйних звитяг і прикрих невдач переконливо засвідчують і назви його оповідань, наприклад, «Корсунь», «Жовті води», «Берестечко», «Іван Богун, полковник вінницький», «Полтава (1709)», «Руйнування Батурина» та ін. Згодом він спробував свої сили (й досить успішно) і в більшому епічному форматі. Зокрема, його перу належать повісті «Петрик», «Данило Нечай», «Атакування Нової Січі», а також романи «Великий гетьман», «Шибеницею й палями».

Усебічно обдарований, завзятий театрал сказав своє вагоме слово і в драматургії. Наприклад, відомі його п'єси «Гетьман Іван Мазепа», «Нірвана», «Стрільці», «Сільська честь». До речі, як відданий служитель Мельпомени, він зажив слави ще і як режисер.

Не забув Олелько Островський і про найменшеньких читачів. Їм адресовано його напрочуд теплі казочки.

Усі твори письменника дихають невіддільною синівською любов'ю до України, захопленням її драматичною історією та нев'янучою вірою в краще прийдешнє. Він був поборником стилю

етнографічного реалізму, який передбачав правдиву реконструкцію народного життя в його деталях.

Відомий письменник і літературознавець Борис Антоненко-Давидович вважав Олелька Островського навіть талановитішим, хоча і менш популярним, аніж відомий співець Козаччини Адріан Каченко. Та, на жаль, левова частка творів О. Островського була втрачена, збереглося лише 28 його творів.

Дякувати Богу й нашій незалежності, ім'я великого патріота й достойника духу таки повертається до нас. До проголошення незалежності України у Золотоноші була вулиця Миколи Островського, яку за домаганням патріарха українського красназнавства Михайла Пономаренка було зрештою перейменовано на вулицю Олелька Островського. Вже давно на часі й репринтне перевидання творів відомого письменника. Насамкінець додамо, що в Ужгороді мешкає онук нашого іменитого земляка Володимир Островський. Є родичі нашого героя і в Надвірній на Франківщині та в Луцьку.

Січень 2019 р.

КЕСАР МЕДИЦИНИ Й ЛІТЕРАТУРИ

*Найчастіше товсті розлогі романи вмирають дуже швидко...,
в той час як невеликі мініатюри живуть у віках,
завойовуючи душі вдячних читачів.
С. Цвейг*

Він втілює у своїй життєдіяльності дві соціальні ролі: лікаря й майстра слова, а відтак був зцілювачем і тіла, і душі. Батьки нарекли його Кесарем; це був офіційний титул римських імператорів, а згодом і всіх спадкових європейських правителів. Подейкують, що це ймення символізує схильність людини до безперервного руху, переміни місць проживання, що переконливо й підтвердило життя його носія. Мова йде про

Кесаря Олександровича Білиловського – українського поета, публіциста, перекладача, видавця й медика-практика. Він є нашим земляком, і цьогогоріч на початку весни підоспів 160-річний ювілей від дня народження цієї відомої особистості, що є дещо призабутою українським соціумом. Отож є чільна нагода розповісти вельмишановним читачам про славне життя нашого відомого земляка.

Вірний клятві Гіппократа

Кесар Білиловський з'явився на світ Божий 4 березня (20 лютого) 1859 р. в чималенькому селі Вознесенському Золотоніського повіту. Зростав у багатодітній родині місцевого фельдшера й, очевидно, здобув початкову домашню освіту. А ось гімназійне навчання проходив уже в губернському центрі – Полтаві. Батько бачив у синові наступника своєї справи і порекомендував йому вчитися на лікаря. Відтак Кесар у 1875 р. вступив на медичний факультет Дерптського університету, де свого часу навчався сам Микола Пирогов – всесвітньо відомий хірург і фундатор воєннопольової хірургії. Втім, уже через кілька місяців К. Білиловський опинився в німецькому Лейпцігу, де продовжив навчання в місцевому університеті. Потягнулися напружені дні занять: лекції відомих професорів, безкінечна практика в анатомічному залі... Потім було навчання у Віденському університеті, а завершив медичну освіту наш земляк уже в Єнському виші.

Непростим було студентське життя в Кесаря, позаяк його батьки вже не мали змоги допомагати йому матеріально. Тому юнак змушений був заробляти на прожиття репетиторством та дописуванням у місцеві газети. І в той же час цілеспрямовано знайомився із європейською культурою, пам'ятками старовини, зібраннями Дрезденської картинної галереї. Досконале володіння німецькою мовою, захоплення поезією А. Шлегеля сформувало його проєвропейські художні смаки.

Уже в юні роки він був сповнений протестних настроїв проти політики російського царату з його послідовною українофобією. Відтак, перебуваючи у Відні, Кесар у 1881 р. вступив у соціал-революційний гурток і до українофільської революційної партії.

Починаючи зі студентських років, він активно займався науково-дослідницькою роботою. Кесар отримав ступінь доктора медицини в хірургії й мав намір влаштуватися на роботу в

губернській лікарні Полтави, та не судилося... Європейський диплом тоді в імператорській Росії не визнавався, і кар'єрна доля закинула його в 1885 р. далеко від любої України, аж до Казахстану. Тут у місті Петропавловську впродовж семи років молодий фахівець проходив свої перші вже практичні університети на скромній посаді міського лікаря. Він відразу привернув увагу загалу своїми ґрунтовними медичними знаннями та зворушливою чуйністю до хворих.

Продовжував і свої публіцистичні студії, співпрацюючи з місцевими газетами. У 1887 р. в м. Томську був виданий гостро публіцистичний, різноманітний за тематикою «Медико-статистичний і санітарний нарис міста Петропавловськ», в якому Кесар Олександрович виступає проти нелюдського, злиденного життя простолюду, протестує проти тамтешньої антисанітарії. Важливе місце у науково-публіцистичному доробку казахського періоду займає медико-етнографічний нарис «Жінка іногородців Сибіру». Цю тему він розвиває в нарисі, присвяченому звичаям та обрядам під час пологів на теренах Сибіру й Середньої Азії. А ще в далекому Петропавловську різнобічно талановитий К. Білиловський очолив аматорську театральну трупу, яка виступала із українськими виставами.

Наступні сім років, уже умудрений практичним досвідом, молодий лікар працював у тодішній імперській столиці – Санкт-Петербурзі. При Воєнно-медичній академії у 1895 р. він захистив другу дисертацію доктора медицини на актуальну тему «До питання про антропологічний тип злочинця». У Північній Пальмірі наш земляк обіймав поважні посади в губернському управлінні та в медичному департаменті.

У російській столиці Кесар Олександрович познайомився з В. Короленком, І. Анненським, А. Майковим, М. Михайловським; художником М. Мікешиним (приятелем Т. Шевченка) і видатним живописцем І. Рєпіним. До речі, під впливом останнього та учня І. Ю. Рєпіна Сластьона він сам зайнявся ще й малярством.

К. Білиловський став одним із фундаторів «Товариства імені Шевченка в Петербурзі» та співорганізатором шевченківських вечорів. Така культурницька активність нашого земляка «привернула увагу» можновладців, і його вислали зі столиці до м. Митава (нині м. Єлгава, Латвія) помічником лікаря-інспектора, а згодом направили в далекий Петрозаводськ Олонецької губернії.

А коли в 1910 р. у Криму залютувала холера, забираючи життя тисяч людей, лікар К. Білиловський, нехтуючи смертельною небезпекою, за почуттям обов'язку й покликом серця пішов на передній край боротьби із цією підступною хворобою. Вражений тамтешньою антисанітарією як основою поширення пошестей, він організував активні протиепідемічні заходи. Лікар і науковець намагався змінити хід подій: надрукував гострий соціальний нарис «Ялта» (1912 р.) та підсумкову працю «Короткий нарис холерної епідемії в Таврійській губернії в 1910 році», де викрив бездіяльність можновладців, розмірковував над проблемою питної води в регіоні.

Та згодом на нього та його сучасників чекало вже нове випробування: Європа була втягнута у пекельний вир Першої світової війни. Як і належиться людині його покликання, Кесар Олександрович виконував високу місію милосердя, зцілюючи поранених воїнів. Упродовж кількох років він перебував на відповідальній посаді начальника військового шпиталю у Феодосії. Поряд із загальною лікувальною практикою вже відомий медик зосередився на офтальмології (лікування хвороб зору) і згодом очолив відповідне відділення.

Невгамовна пошукова енергія вченого, послідовна цілеспрямованість і відчуття нового призвели до відкриття ним цілющого джерела, яке здобуло назву «Кафа» (мінеральна вода «Нарзан Кримський»). Під керівництвом Кесаря Олександровича до 1915 р. велися роботи з обладнання каптажу й водогону.

Він активно листувався з видатним козакознавцем Дмитром Яворницьким і, очевидно, саме це спонукало його зацікавленість місцевою історією і відповідну публікативну активність у цьому сегменті. Побувавши, зокрема, в Галичині 1915 р., К. Білиловський написав книгу «Галиція, її минуле й сучасне».

У Криму наш земляк залишався до 1925 р., доки його не відрядили до м. Решт (Персія). Тут він працював лікарем-окулістом амбулаторії при радянському консульстві, вивчав тамтешні звичаї й східні мови.

Від 1932 р. упродовж кількох місяців жив у Москві, а потім у віці 73 роки повернувся до Сімферополя, де зосередився на творчій роботі. Помер на 80-му році життя 28 травня 1938 р.

Літературний доробок

Усе життя нашого земляка супроводжувала плідна літературна діяльність. Насамперед він виявив себе талановитим публіцистом, постійно друкуючись на шпальтах багатьох тогочасних медійних видань. А ще К. Білиловський відомий як самобутній поет і талановитий перекладач. Перша проба його літературного пера припадає ще на студентські роки, коли він під впливом Шевченкового «Кобзаря» упорядкував невелику збілочку своїх поезій (її назвали «крамольною», й, звісно, шансів на публікацію не було). А літературний дебют відбувся вже в 1876 р., в одній із місцевих газет Лейпцига перекладом німецькою мовою вірша Т. Г. Шевченка «Нащо мені чорні брови» (під псевдонімом «Білило Цезар»). У цей же час ранні твори молодого поета почали друкуватися в Коломиї, зокрема, мелодрама «Катерина» та переклад Ф. Шіллера (часописи «Нива» та «Весна», друкарня М. Білоуса). Визначальною для студента і перекладача-початківця стала зустріч із німецьким поетом і перекладачем українських народних пісень Ф. Боденштедтом, який підтримав прагнення молодого людини до творчості.

Та найбільш плідною в становленні поета й перекладача була його співпраця у літературно-науковому і громадсько-політичному журналі «Світ», фактичним редактором якого був І. Франко. Останній читав і редагував вірші початківця, зокрема поезію «Сон». Можна припустити, що І. Франко побачив у юнакові «іскру таланту» – і до антології «Акорди», яку упорядковував з нагоди річниці від смерті Т. Шевченка, вніс і три вірші К. Білиловського. Серед них – хрестоматійний «Дайте-бо жить!» (покладений на музику):

*В чарах кохання моє дівування,
Хочу я вільно, як пташка прожить:
Вільне кохання і вільне обрання,
Серденьку воля, як хоче любить»*

Досить популярною серед люду стала і поетова «Моя пісня». Хоча в поезії К. Білиловського переважає інтимна лірика, все ж у багатьох творах звучать і громадянські мотиви. Зокрема, ностальгійними переживаннями сповнений його вірш «З Альпів». Заслугує на увагу й автобіографічна поема «Спомини» та вірш

«Заповіт», присвячений синові. Перу нашого земляка належать і поеми «Цар Джеган або Мармуровий слон» та «Потоптані квіти». За мотивами казахського фольклору, з яким Кесар Олександрович був добре обізнаний, ним написані поезії «Батир Умбаї» і «Агат». Іранський період життя митця віддзеркалює його поетичний цикл «Персіяніські мотиви». Авторський почерк поета доволі оригінальний, з багатьма неологізмами. Поряд з цим він широко користувався соковитою й напруженою барвистою народною мовою.

За висловом Сергія Єфремова, К. Білиловський був «поетом не без іскри таланту, але вона не розгорілась ясніше...» Дійсно, нашого земляка не можна віднести до поетичних зірок першої величини, що, однак, не применшує його внеску в українське письменство.

У поетовому архіві виявлено й одноактову комедію під назвою «Побрехенька». Небезуспішно спробував свої сили К. Білиловський і в сатиричному жанрі. До творів такого ґатунку слід віднести його вірші «Клим Ганеба», «Халепа або генерал Став-Ставиця».

За однастайними відгуками фахівців, Кесар Олександрович подарував нащадкам чи не найкращі переклади українською драм і поезій німецьких майстрів слова Ф. Шіллера, Й. Гете і Г. Гейне. Вони філігранно відображають не лише зміст, але й художні особливості оригіналів і стають у ряд кращих взірців українського перекладацького мистецтва.

К. Білиловський відомий і як видавець. Він власним коштом видав дві книги альманаху «Складка» (Харків, 1896 р. і Петербург, 1897 р.). У них чи не вперше на теренах Росії були опубліковані твори багатьох українських письменників з різних куточків імперії, серед них І. Франко, В. Самійленко, Б. Грінченко, Я. Щоголів, П. Грабовський, М. Вороний, В. Щурат; оповідання Г. Барвінок, Л. Старицької, поезії Лесі Українки, проза Д. Мордовця, І. Нечужа-Левицького, А. Кримського; спогади самого К. Білиловського та його переклади з німецької, етнографічні записки. Це був сміливий, якщо не ризикований, крок свідомого патріота-українця і громадянина. Жорстокі цензурні утиски українського слова, копітка робота з отримання дозволів на друк, пошук «високих» заступників, збирання рукописів – все це вимагало великої самопожертви й наполегливої праці. Вихід «Складок» став помітним культурним явищем, викликав резонанс у колах української та російської інтелігенції.

Наш талановитий краянин залишив свій слід і в царині літературознавства. Так, він взяв участь у підготовці розлогого розділу з української драматургії для «Історії всесвітньої літератури» А. Губернатіса. Захоплювався К. Білиловський і порівняльним мовознавством – переважно вивченням слов'янських і романських мов.

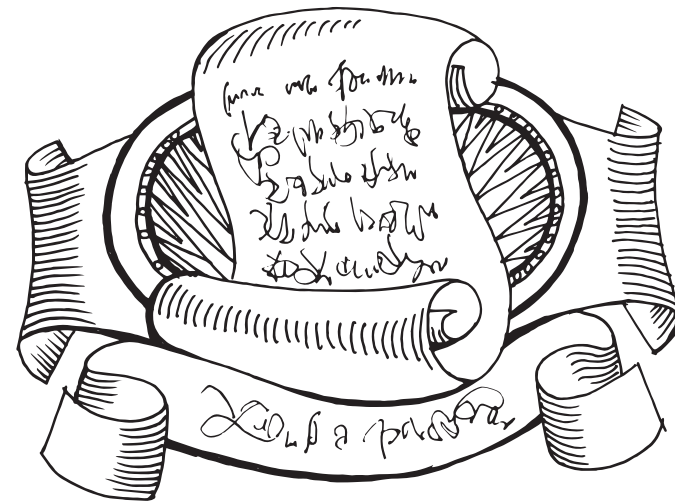
Ім'я відомого лікаря й талановитого літератора нині повертається на скрижалі української пам'яті. Переконливим свідченням цього є встановлення на фасаді адмінбудинку сільради с. Вознесенського меморіальної дошки К. Білиловського. Її було відкрито з ініціативи місцевого педагога-словесника, заслуженого вчителя України В. М. Макаренка в січні 2015 р. Ім'я нашого славного земляка носить і одна із сільських вулиць. Проте ліміт вшанування Кесаря Білиловського в нашому краї ще далеко не вичерпаний...

Березень 2019 р.

МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ НАШОЇ ІСТОРІЇ

Historia est magistra vitae.

М. Т. Цицерон

РЕАЛІЇ Й НЕРЕАЛІЗОВАНІ ПРОЕКТИ МОНЕТНОГО ОБІГУ ЗА ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

*Луку-пуку за таляр, а чоботи за шостак.
З народного*

Надзвичайно цікавим і багато в чому суперечливим став монетний обіг на українських землях доби Визвольної війни середини XVII ст. Справді вражаючим було грошове багатоманіття на товарному ринку. На загал тоді в Україні домінували такі три групи монет: 1) польсько-

литовські номінали; 2) монети Швеції та її прибалтійських володінь; 3) монетна продукція Бранденбурга та Пруссії. Утім, поданий перелік аж ніяк не вичерпує всієї багатобарвності тогочасного монетного асортименту, адже в обігу з причин відкритості валютних кордонів Речі Посполитої на українських землях були в обігу монети мало чи не з усієї Європи. Окрім цього, в цей період спостерігався також приплив московських монет та номіналів Османської імперії.

У польсько-литовській державі ще з часів Сигізмунда I панувала злотова система, яка за лічильними параметрами була третинною. Дійсно, польський злотий спочатку як лічильна одиниця, а потім – і реальний номінал, відповідав 30 грошам.

Злотий (золотий) досить часто згадується у документах та козацьких літописах як базова лічильна одиниця. Так, у статті 6 «Про зарплату всьому війську» («Статті, постановлені з Б. Хмельницьким») визначено розмір винагороди козацькій старшині та козакам саме в польських злотих, наприклад: «Писареві військовому й обозному по тисячі польських золотих на чоловіка... На писаря й хорунжого по п'ятдесят золотих. На сотницького хорунжого по тридцять золотих... А на реєстрових козаків – по 30 польських золотих...» Величко повідомляє у своєму літописі, що

львів'яни заплатили Б. Хмельницькому викуп у розмірі 220 тис. золотих, аби гетьман зняв облогу їхнього міста.

Особливо популярними серед заможних верств українського населення були таляри як польського, так і чужоземного виробництва, зокрема численних володінь Священної Римської імперії (їх в Україні називали «царськими», «імперіальними»). Згадками про ці великі срібні монети (таляр відповідав 3 злотим, їхня емісія розпочалася в Богемії ще від 1518 р.) рясніють сторінки літописів Величка, Граб'янки та Самовидця. Так, у літописі Величка повідомляється, що серед здобичі Б. Хмельницького було «багато талярів битих». Захоплені в полон під Жовтими Водами й Корсунем (травень – червень 1648 р.) польські магнати пообіцяли козакам багатий викуп: «багато хто з них... по дві, три, чотири й більше тисяч битих талярів». Принагідно зауважимо, що «битий» означав реальний таляр, карбований і повноцінний.

Поряд з талярами в історичних джерелах та стародруках згадуються й інші великі срібні монети – левки або леви. Зокрема, Величко згадує про те, що кримський хан у 1648 р. зробив багаті подарунки Б. Хмельницькому, і «все тоді шановано на три або й чотири тисячі левів». Відомий український дослідник В. Шугаєвський висловив припущення, левом називали голландський левен-таляр або левендальдер, позаяк його реверс містив зображення фантастичного лева.

Широко вживаними на грошовому ринку були також фракції таляра, зокрема, напівталяри та чвертьталяри. Останні дістали назву ортів, вони відзначалися великою тиражністю емісії. Залежно від місця карбування розрізняють орти гданські (Гданська монетарня) й коронні, останні вироблялися в Бидгощі. За Яна II Казимира (1648–1668) ці монети карбувалися не лише в названих містах, а й у Познані, Кракові, Вільно, Всхові, Ельблонзі, Торуні. Метрологічні показники орта постійно погіршувалися: у 1650 р. орт містив 4,906 г чистого срібла, 1654 – 4,626 г, 1658 – 3,943 г.

У згаданих уже статтях Б. Хмельницького подибуємо й на перший погляд загадкове: «На полковників по сто евхимків». Насправді мова йде про ефимки – так у Московії називали європейський таляр, взявши для його позначення першу частину назви міста, з якого походила ця монета (Йоахімс/таль). Поступово московська назва таляра стала вживаною й на українських, переважно лівобережних, землях.

Від 1655 р. в грошовому обігу України довгий час брали участь західноєвропейські таляри, контрасигновані в Московській державі. Вони мали над карбування штемпелем копійки й дістали назву «ефимок з ознакою». Так, у літописі Самовидця повідомляється, що московський цар прислав козакам Б. Хмельницького платню, де поряд із іншими грошима був також «таляр битий под печатю царскою». Населення приймало їх за реальним ринковим курсом, що становив 100 коп. за один рубль, тоді як у самій Московії – лише 64 коп. Згадуються зокрема, в літописі С. Величка й такі московські лічильні одиниці, як полтина й напівполтина.

Верхівка українського соціуму мала в своєму розпорядженні й золоті монети. До таких, зокрема, належали дукати польської та чужоземної емісії. У Речі Посполитій такі монети карбували переважно у Гданську. На українських землях поширеними були дукати угорського та (меншою мірою) чеського виробництва. Як правило, дукат містив 3,5 – 3,53 г золота.

У козацьких літописах фіксуються факти нагородження в 1654 р. українського козацького війська золотими монетами від імені московського уряду. Так, Самовидець свідчить, що «прислано козакам жалования копейки золотые, которая важила польгальяра». Грабянка уточнює вагу цих золотих: «Важила четверть червонного золотого».

Бідні верстви українського населення послуговувалися меншовартісними, здебільшого дрібними монетами. Величко називає їх «грубшими», на відміну від повноцінних срібних та золотих номіналів. Базовою розмінною монетою в Речі Посполитій був гріш польського та литовського виробництва (у народі його називали осьмаком). Особливо вживаним серед соціальних низів був білонний номінал – шеляг (солід), він поступово витіснив напівгрошовики. На середину XVII ст. чи не найпопулярнішою монетою серед народного загалу став потрійний гріш, що дістав назву «трояк». Ці монети присутні в майже половині скарбових комплектів України, при цьому домінує продукція Краківського монетного двору. Поширеними на ринку були також півторагрошовики (півтораки, їх ще називали «чехи»). Дещо скромніше місце на грошовому ринку посідають так звані шостаки (6 грошів), ще рідше зустрічаються чвораки (4 гроші).

У 1650 р. королем Яном Казимиром була проведена грошова реформа, відтак на українських землях масово з'явилися двогро-

шовики (двояки). Гостра фінансова криза та закриття монетарень у Варшаві й Кракові змусило польський уряд у 1656 р. відновити роботу Львівського монетного двору, монетокарбування тривало тут з перервами до 1663 р.

Для покриття державних боргів в умовах безкінечних воєн король санкціонував випуск неповноцінних кредито-грошей, такими стали тимф і боратинка. Тимф (назва походить від прізвища автора проекту) був напівсрібною монетою: при масі 6, 729 г лише 3,364 г чистого срібла; цей номінал карбували у Львові, Бидгощі та Кракові. Реальна вартість монети становила лише 12 – 15 грошів, що більш як удвічі менше від задекларованої.

У 1659 – 1666 рр. карбувалися легкі мідні шеляги вагою 1,35 г за проектом монетного підприємця Т. Л. Боратині (звідси й народна назва – «бора тинка»). При цьому коронні (польські) боратинки емітували у Кракові та Уяздові, а литовські (для ВКЛ) – у Вільно, Ковно, Мальборку. Обидві монети мали примусовий курс, а тому населення їх приймало неохоче. Так звана «moneta bona» («добра» монета – повноцінні номінали польського та чужоземного виробництва) дедалі більше витіснялися «moneta currens» (обіговою монетою, неповноцінною), її репрезентантами й були тимфи та боратинки.

Про вражаюче різноманіття обігових монет тієї доби переконливо свідчать численні скарби, що відкриті в XVII ст. Так, у монетному скарбі, знайденому біля с. Чорнявки Черкаського району, виявлено 1108 тогочасних монет: орти коронні, гроші, півтораки, трояки, шостаки, соліди, боратинки, оболі, крейцери, шилінги, пенні (Західна Європа), монети прибалтійських володінь Швеції та ін.

Поширюються й московські дровові монети: копійки, денги та (рідко) полушки. З початком монетної реформи царя Олексія Михайловича у 1654 р. на Лівобережжі з'являються «мідяніє (мідні – авт.) копійки..., которые рожною ценою ишли з срібними» (Літопис Самовидця). Утім спроба московського царя увести в український грошовий обіг мідні номінали виявилася безуспішною. Так, мідні полтинники, прислані київському воеводі Бутурліну для нагальних виплат через відмову киян довелося повернути в царську казну. Бутурлін, зокрема, повідомляв Малоросійський приказ, що надісланих у 1658 р. як жалування місцевому гарнізону 154 мідних полтини « полковник и начальне люди и солдаты не

взяли, потому что в Киеве козаки и мещане, и торговые люди не токмо полтинников – и мелких медных денег ни за что не емлют». Аналіз топографії монетних знахідок дає підстави стверджувати, що основним ареалом поширення московських монет були Київщина і Чернігівщина, де вони присутні відповідно у 27 та 14 скарбах.

У степових районах України та на Запоріжжі в обігу знаходилися й турецькі монети, такими були золоті алтуни, срібні акче та мідні мангіри. Характерною особливістю їхніх монетних типів стала наявність тугри – складної монограми з літер імені та титулу султана.

У нумізматичній науці залишається дискусійним питання власної монетної регалії гетьмана Б. Хмельницького та його наступників. Наукові суперечки навколо цієї важливої, з точки зору історії українського державотворення, проблеми розпочалися ще в 1920-х роках. Гіпотезу про карбування власне українських монет доби Національної революції висунув у 1923 р. відомий вчений-економіст М. Слабченко, його підтримали історики І. Крип'якевич та І. Борщак. Інші ж учені, зокрема, В. Шугаєвський та М. Петровський, вказували на очевидну хибність такого припущення.

Дійсно, гіпотеза М. Слабченка спиралася лише на одне джерело: донесення московського посла, дяка Г. Кунакова, цареві Олексію Михайловичу про те, що «в Чигирине учинил Богдан Хмельницький минзу (монетарню – авт.) и делает деньги, а на тех новых деньгах на одной стороне меч, а на другой его, Богданово имя». При цьому Кунаков послуговувався лише чутками, бо на власні очі не бачив ні монетного двору, ані його продукції. Тому з точки зору наукового джерелознавства, як і дослідницької логіки позиція Слабченка видавалася дуже вразливою.

Проте, згодом з'ясувалося, що з цього приводу є й інші, на перший погляд, незаангажовані джерела. Зокрема, в головному архіві давніх актів Варшави виявлено листа подільського воєводи С. Потоцького королю Яну Казиміру від 29 жовтня 1652 р. Можновладець нарікає на свавілля гетьмана, що посмів зазіхнути на права короля як єдиного легітимного емітента. Ця подія мала й резонанс у Західній Європі: 21 грудня того ж року паризька «Gazette de Franse» писала буквально так: «Козацький гетьман почав карбувати монету в країні на свій лад, чим викликав протест польського короля».

Отже, нумізматична наука має у своєму розпорядженні вже свідчення трьох документів, що походять з різних територій і, як на перший погляд, є незалежними один від одного, як аргумент на користь того, що Б. Хмельницький таки карбував монету від свого імені. Не залишається жодних сумнівів і щодо економічних та політичних мотивів власної монетної емісії. Адже вітчизняне монетокарбування відкрило б перед гетьманом можливість впорядкувати досі хаотичний грошовий обіг в Україні, стабілізувати ціни, врегулювати фіскальну політику, створити надійне підґрунтя для економічної самостійності. Це б дозволило зміцнити гетьманську владу, а, головне, задекларувати на європейських обширах молоду козацьку державу, адже власна валюта виступає одним із найвагоміших атрибутів суверенітету.

Все ж попри наявність відповідних історичних джерел та аргументів історичної логіки, факт карбування монет у Чигирині чи ще десь залишається лише гіпотезою. Нумізматика базується насамперед на матеріальних знахідках, а досі в Україні не знайдено жодної монети, яку бодай гіпотетично можна було б приписати Б. Хмельницькому. Не виявлено й монетних штампелів, залишків монетного двору чи навіть його документації. Отож, для українських дослідників залишається доволі приваблива пошукова перспектива.

Українські науковці знайшли й свідчення про наміри здобуття монетної регалії прямим наступником засновника козацької держави І. Виговським. Дійсно, за Гадяцьким договором з Річчю Посполитою 1658 р. гетьман отримував право «вільно кувати козацьку монету на зарплату тільки козацькому війську». Проте цей проект не було реалізовано в силу відсутності необхідних макроекономічних та політичних умов, до того ж гетьманська каденція Виговського виявилася закороткою.

Історичні джерела відображають ще один цікавий факт нумізматичної історії – карбування монет гетьманом П. Дорошенком. Через гостру потребу в грошових засобах він звернувся з відповідним проханням до свого покровителя – кримського хана, і після отримання дозволу в містечку Торговиця розпочалася монетна емісія. Щоправда, вона виявилася маломасштабною й недовгою, про що переконливо свідчить відсутність цих монет у тогочасних скарбах.

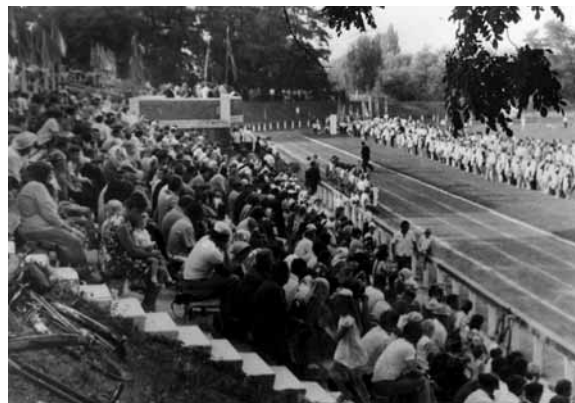
За гетьманування того ж таки П. Дорошенка у містечку Лисянка (нині – Черкаська обл.) було створено монетарню, в якій працював майстер Я. Гранковський. Він мав неабиякий досвід роботи, здобутий на Львівському монетному дворі, та володів карбувальним інструментом, що був прихоплений ним після закриття вказаної монетарні в 1663 р. Відтак на Лисянському монетному дворі в 1669–1673 рр. штемпелями тогочасних польських монет карбувалися шеляги (соліди), півтораки і постаки. Ці, по суті підробні, монети випускалися за санкції та задля вигоди гетьмана Дорошенка. Можна беззастережно погодитися з думкою М. Котляра про те, що ці монети аж ніяк не можна вважати українськими, бо фактично вони були фальшивими польськими. До того ж, виявити продукцію лисянської серії карбування серед величезного монетного масиву другої половини XVII ст. є надзвичайно складним завданням.

Таким чином, грошове господарство українських земель доби Української козацької держави відзначалося надзвичайною строкатістю. При домінуванні монет Речі Посполитої, в обігу знаходилися грошові знаки багатьох країн Західної Європи, Московської держави, Османської імперії. Ще й досі «білою плямою» вітчизняної історіографії залишається проблема грошової емісії фундаторів української козацької державності, а це потребує активізації нумізматичного пошуку в цій пошуковій ніші.

Грудень 2010 р.

СТАРІЙШИНА УКРАЇНСЬКИХ СІЛЬСЬКИХ СТАДІОНІВ СВЯТКУЄ ЮВІЛЕЙ

*О спорт, ти – світ.
П. де Кубертен*

Спортивні споруди, як і люди, мають свої біографії, дні народження, а відтак – і ювілеї. Цьогоріч у червні своє 75-річчя відзначає сільський стадіон с. Чапаєвка Золотоніського району, який аж ніяк не зарахуєш до рядових спорткомплексів. Адже він є першим за часом відкриття сільським стадіоном України.

Першопчатки

Повертаючись з польського фронту, полки 25-ї Чапаєвської дивізії восени 1920 року розташувалися табором на околицях села, що тоді називалося Богущковою Слобідкою. Граючи в години дозвілля у футбол, волейбол, городки, змагаючись у бігу, стрибках, метанні, бійці дивізії часом запрошували взяти участь у цих фізкультурних заходах і місцеву молодь. Саме завдяки цим спортивним контактам з бійцями, богущковослобідчани й отримали свої перші уроки з фізичної культури.

У 1924 р. Богущкова Слобідка була перейменована в Чапаєвку. Про остаточне утвердження фізкультури в повсякденному житті Чапаєвки можна всерйоз говорити вже починаючи з 1930-х років, коли став на ноги створений у 1929 р. місцевий колгосп імені Чапаєва. Він у другій половині 1930-х років набув поважного статусу мільйонера, і його керівництво могло собі дозволити значні витрати на соціально-культурне будівництво.

Спочатку молодь Чапаєвки змушена була вдовольнитися для фізкультурних занять імпровізованими майданчиками, роль яких виконували сільські вигони, лісові галявини, а то й просто широкі вулиці. Відсутність спортивного інвентаря компенсувалася використанням нехитрих селянських засобів праці, а для ігор застосовувалися гумові м'ячі чи виготовлені власноруч з напханого ганчір'ям старої панчохи. Уже дещо пізніше з'явилися справжні м'ячі, які тоді виготовлялися з грубої, твердої шкіри, зашнуровані сирицею.

Старожили села пам'ятають, як у першій половині 1930-х років завдяки ініціативі молодих і енергійних учителів фізкультури місцевої середньої школи Вадима Боїна та Івана Пазиненка був обладнаний шкільний спортмайданчик з міні-футбольним полем.

Народження мрії

Кількість спортсменів у селі зростала, і шкільний спортмайданчик уже не вмщав усіх охочих займатися фізкультурою. Тому на спільному засіданні правління колгоспу та виконкому сільської ради за участю фізкультурного активу вирішено було збудувати типовий стадіон. Цю ініціативу схвалили у Києві, допомогли фінансами, направили в село для проектування цього об'єкта та керівництва його побудовою досвідченого столичного інженера Цвенева. Йому допомагав місцевий зодчий-самоук І. Пономаренко.

У традиціях того часу київські підприємства, зокрема завод «Більшовик», взяли шефство над спорудженням першого в республіці сільського стадіону. Більшість робіт з його будівництва здійснювалася методом народної будови. І ще одна цікава деталь: господарі чотирьох осель на місці будівлі стадіону в центрі погодилися на їх знесення і вдовольнилися «тимчасівками» на околицях села. Втім, тут, очевидно, не обійшлося й без адміністративного тиску.

З огляду на авангардну роль Чапаєвки у «соціалістичній реконструкції села», за перебігом справ у цьому селі пильно стежило партійне керівництво республіки. У березні 1936 року в Чапаєвці навіть побував секретар ЦК КП(б)У Павло Постишев, який оглянув спортивну новобудову.

Відкриття першого колгоспного стадіону в республіці чапаєвчани святкували 7 червня 1936 р. Його переповнені трибуни

(на 5 тисяч місць) не змогли вмістити всіх охочих, бо їх прибуло на свято майже 9 тисяч.

Основою стадіону стало повноформатне футбольне поле, а ще було обладнано волейбольний, баскет-

больний, гандбольний майданчики, бігові доріжки, сектори для стрибків та метань, добротне гімнастичне містечко. Вражала своїми переконливими розмірами та красою центральна трибуна для почесних гостей під накриттям, а до послуг музикантів була так звана «співоча мушля». Вхід до стадіону вінчала опатна арка з масивними доричними колонами, підковоподібна форма якої мала символізувати подальші спортивні успіхи Чапаєвки.

З відкриттям первістка українських сільських стадіонів вітав місцевих жителів сам «всукраїнський староста» Г. І. Петровський. У своїй спеціальній телеграмі він, зокрема, написав так: «Передайте моє вітання фізкультурній молоді Чапаєвки... Треба, щоб у кожному селі був якщо не стадіон, то спортивний майданчик...»

З нагоди відкриття першого сільського стадіону за програмою спортивного свята відбулися змагання, в яких узяли участь посланці багатьох областей України та Молдавської АСРР. Чапаєвські легкоатлети виявилися найсильнішими й були нагороджені спортінвентарем на суму 1200 крб. Переможцем з п'ятиборства в особистій першості став житель села Яків Клименко. Зустріч же місцевих футболістів із командою Шевченківської МТС закінчилася нульовою нічиєю.

У другій половині 1930-х років у Чапаєвці налічувалося вже близько 10 бригадних збірних з футболу та волейболу. Було встановлено спеціальний графік тренувань та зустрічей на сільському стадіоні, арена якого не мала жодного дня спочинку. Чапаєвський стадіон приймав у довоєнні роки й спортсменів інших союзних республік, зокрема Росії, Білорусії, Грузії, Молдавії та ін.

На стадіоні стартували велопробіги чапаєвських фізкультурників за маршрутом Чапаєвка – Київ. Незмінною їхньою учас-

ницею була відома місцева спортсменка, перша чемпіонка з велоспорту України серед колгоспників Параска Пилипенко.

Як засвідчують ветерани, останні передвоєнні спортивні змагання відбулися на чапаєвському стадіоні 4 червня 1941 р. В цей день чапаєвські футболісти помірялися силами з золотоніським «Локомотивом» і здобули впевнену перемогу.

Друге дихання і занепад

З фронту повернулися далеко не всі чапаєвські спортсмени, кожний другий загинув у страшному воєнному вирі. А ті, до кого воєнна доля виявилася прихильною і вони залишилися живими й не покаліченими, відразу взялися відбудувувати зруйнований у роки війни сільський стадіон. «Бути стадіону кращим, аніж до війни» – це гасло об'єднало сільську молодь у тяжкі повоєнні роки. Як засвідчують документи та місцева преса, уже в 1947 р. головна спортивна арена села була готова прийняти фізкультурників. Попри неймовірні труднощі того екстремального часу Чапаєвка зуміла відновити своє високе звання лідера сільської фізкультури. Сільський осередок ДСТ «Колос», незмінною очільницею якого упродовж десяти років була місцева учителька фізкультури, легендарна П. Ф. Пилипенко, упевнено здобував перемогу за перемогою.

У 1975 р. чапаєвський стадіон було ґрунтовно реконструйовано, на це з місцевого бюджету пішло понад 10 тис. крб. З'явилися нові спортивні споруди: добротний двоповерховий палац спорту, 50-метровий тир. Сільський спорткомплекс став ареною захоплюючих змагань: з другої половини 1970-х років тут постійно відбувалися обласні спортивні ігри серед команд ДСТ «Колос».

Пам'ятну сторінку у фізкультурну історію села вписав вересень 1977 року, коли Чапаєвка приймала учасників всеукраїнської спартакіади сільських колективів. Збірна нашої області, основу якої становили чапаєвські спортсмени, посіла на цих масштабних змаганнях почесне третє місце.

У не найкращій формі зустрічає свій ювілей старійшина сільських стадіонів України. Давно він уже не озивається стоголосим скандуванням уболівальників, якимось непомітно вже майже вщухли тут спортивні пристрасті. З мовчазним докором дивляться на нас мало чи не ущент зруйновані трибуни. На стадіоні частіше від спортсменів можна побачити прип'ятих прямо на колись знаменитій футбольній арені теля чи козу...

Вересень 2011 р.

ЗАЛІЗНИЦЯ ІЗ ДРАМАТИЧНОЮ ДОЛЕЮ

Залізниця, як і люди, мають свої долі...

Доволі драматична й водночас насичена подіями історична доля випала нині вже не діючій залізниці, свого часу іменованій Гришино-Рівненською.

Сьогодні про неї на теренах нашого краю нагадують хіба що залишки гранітних мостових биків біля річок Кропивна (с. Деньги), Нетеча (с. Хвильово-Сорочин) та кілька коротких тунелів в деньгівському урочищі Яр. А ще всі, хто бував у Деньгах під час сезону полювання на пернату дичину в мальовничій заплаві річки Кропивна, біля гори Сторожівні, звертали увагу на високий, добре збережений, навдивовижу рівний по горизонталі насип. Хоч сьогодні клади на нього шпали й рейки...

Історія названої залізниці має вже понад 100 років і сягає своїм корінням до 1914, першого воєнного року. Ця магістраль була запроектована довжиною 873 версти (верста – 1,066 км), загальною кошторисною вартістю 112, 2 млн. золотих рублів і мала зв'язати станцію Гришино на Донбасі із західними регіонами імперії задля вирішення переважно господарських завдань. Та не так сталося, як гадалося, бо вже через кілька місяців після будівничого старту Росія вступила у війну з Німеччиною та Австро-Угорщиною, а тому попри набуття цим проектом і стратегічного значення, його фінансування з об'єктивних причин стало неритмічним. Утім, хай навіть у в'ялопрогікаючому режимі будівництво не припинялося як за царату, так і в добу УНР та гетьманату Павла Скоропадського.

Велоса воно й на теренах нашого краю, зокрема на Канівщині, Золотоніщині та Чорнобаївщині, й мешканці сіл, розташованих

обабіч цієї грандіозної будови, мали від цього неабиякий зиск у вигляді добре оплачуваної роботи, ситого харчу. Наша деньгівська вчителька Ганна Михайлівна Черненко (її батько працював техніком на будові) свого часу згадувала, що багато селян заробляли на хліб насущний тяжкою працею землекопів, грабарів-візників, але на загал були дуже задоволені. Відтак навіть поширилося прислів'я: «Колись бідарі ішли в грабарі, а тепер живуть у добрі». Щодня на будові робітників пригощали й обідом: борщем із м'ясом, кашею з вишкварками... Обсяг виконаних земельних робіт був величезним, адже вибрано й переміщено тільки біля Деньгів десятки тисяч кубометрів ґрунту, підвезено сотні тонн каміння і все це вручну чи з використанням гужової тяги. На кінних бідарках (ящиках на колесах) возили по 36 пудів землі (до 600 кг), а для вирівнювання поверхні насипу супрyгою по землі тягали дерев'яні ящики. Поряд з деньгівчанами на будові працювали й полонені вояки австро-угорської армії.

Упродовж 1914 – 1918 рр. було завершено спорудження насипів, всіх малих мостів, биків середніх мостів, прокладена телеграфна лінія, кілька тунелів, збудовано будинки й казарми для залізничників. У наступному п'ятиріччі через нестихаючі воєнні дії та розруху будівництво не велося й було відновлено вже в добу НЕПу.

Цього разу воно тривало 10 років і увінчалось прокладенням залізничної колії від Миронівки до Золотоноші та спорудженням потужного залізничного моста через Дніпро в районі Канева. В трагічно-голодних 1932–1933 роках будова стала справжнім порятунком для сотень мешканців навколишніх сіл, адже робітники могли розраховувати на яке-не-яке щоденне одноразове харчування. А потім настала чергова перерва в будівництві й до укладання рейок та шпал повернулися лише в 1939–1940 рр., проте ненадовго, бо розпочалася війна з нацизмом. Під час відступу Червоної армії було зірвано залізничний міст в районі Канева.

Роботи на Золотоніщині відновилися вже за гітлерівської окупації восени 1941 р. Широко використовувалася праця радянських військовополонених з «Київського котла», яких великими партіями приганяли до села. Для монтажу колії застосовувалися просмолені букові й соснові шпали та 9-метрові рейки, привезені із демонтованої залізниці окупованої гітлерівцями Бельгії. Рейки укладали під радянські стандарти: шириною 1524 мм, що дещо не збігалося із європейськими нормами (там ширина колії була вужчою).

Керували роботами цивільні німецькі майстри-залізничники. У Деньгах на кутку Гончарівка обладнали роз'їзд і полустанок із щитовим дерев'яним складом. Невелику станцію спорудили між хуторами Хвилів і Сорочин. Уже восени 1942 р. одноколійка почала працювати, зрідка від Великих Канівців до Канева ходив німецький потяг із паротягом, який у Деньгах називали «кукушкою». Ним перевозили переважно будівельні матеріали, зерно, ґрунт (чорнозем) для подальшої відправки до Рейху.

Утім, це більш ніж епізодичне використання залізниці в нашому краї, як і її подальше будівництво, через короткий час припинилося. Після вигнання окупантів колія вже не охоронялася й надалі пережила справжній погром. Справа в тому, що в період війни Деньги та інші прилеглі до залізниці села були майже дотла спалені, й «погорільці» в другій пол. 1940-х почали розбирати залізничні об'єкти для спорудження житла (землянок, хат), а також допоміжних приміщень (сараїв, льохів тощо); на це пішли шпали, рейки, каміння, костилі. Не гребували таким промислом і місцеві колгоспи, що страждали тоді від дефіциту будівельних матеріалів. А для спорудження фундаменту нашої рідної Деньгівської школи було використано каміння із захисного бутового пояса насипу за «Вісьпанчиною трубою» (так у Деньгах назвали один із тунелів).

На цьому й завершилася історія Гришино-Рівненської залізниці. Щоправда, це стосується лише нашого краю, а ось на Донбасі її окремі дільниці функціонують (наприклад, колія Червоноармійськ, колишнє Гришино, віднедавна Покровськ – Павлоград та деякі інші). А щодо наших залізничних раритетів, то вони б могли стати чудовими об'єктами екскурсійного маршруту Черкаською Наддніпряниною: від усипальниці Кобзаря в Каневі через село з грошовитою назвою Деньги і далі до мальовничої Сули...

Липень 2015 р.

УКРАЇНСЬКА ГРИВНЯ – ЮВІЛЯР

*Що не шаг, то гривня.
З народного*

Стрімко спливає час... Ось уже й нашій незалежній державі минуло чверть віку. Цей яскравий національний ювілей якось непомітно відсунув на задній план ще одну, майже синхронну в часі пам'ятну дату. Мова йде про вагомий атрибут українського суверенітету – нашу національну валюту, роль якої виконує гривня. А народилася вона у вересні, рівно 20 років тому і, як це не прикро констатувати, зустрічає свій ювілей у не найкращому стані...

Дещо з історії

На загал слід нагадати, що гривня сягає своїм корінням ще до киеворуської доби. Тоді товарний обіг обслуговували так звані «монетні гривні» – срібні зливки різної стандартної форми й ваги. Розрізняли гривні «київські» (зливки шестикутної форми вагою 140 – 160 г), «новгородські» (довгі палички-бруски, що важили 195 – 204,5 г), «чернігівські» (за формою – грубо розплющені «київські», за вагою – «новгородські»), а ще – «литовські» й «татарські». З плином віків гривні зникли з обігу, щоправда з часом 10-копійкова монета на українському Лівобережжі називалася «гривеником».

Друга з'ява гривні пов'язана з буремними роками Української революції 1917–1921 рр. та історією Української Народної Республіки. Ініціатором запровадження гривні як національної валюти поряд з українським карбованцем став лідер УНР М. С. Грушевський, і відповідний законодавчий акт було прийнято 1 березня 1918 р. А уведені в обіг гривні були вже за гетьмана П. Скоропадського, їхні номінали коливалися від 2 гривень до 2000. Загибель

УНР під натиском російсько-більшовицьких військ спричинила й припинення обігу гривні як репрезентанта самостійності.

Народжена в муках

Настав доленосний 1991 рік, і відразу після проголошення Акту про державну незалежність України питання про запровадження національної валюти набрало особливої актуальності. Швидкоплинна, але надзвичайно гаряча дискусія щодо того, якою бути нашій валюті – українським долларом, карбованцем чи гривнею – закінчилася на користь останньої, і це було закріплено відповідною постановою Президії Верховної Ради України.

Гострі суперечки викликали й питання про розміну монету національної валюти. Пропонувалися такі екзотичні назви дрібної монети, як куна, резана (грошово-лічильні поняття киеворуської доби), сотий (1/100 гривні) чи шаг (розмінна монета часів Української революції 1917–1921 рр.). Однак перемогла думка про те, що слід зупинитися на вже звичній для грошового обігу й усталеній у суспільній свідомості копійці. На цьому етапі розбудови фінансової системи України велику організаційну роботу вело правління Національного банку на чолі з уродженцем Черкащини Вадимом Гетьманом.

Незважаючи на те, що в організаційно-правовому плані запровадження гривні було підготовлено вже на початковому етапі незалежного розвитку України, реалізувати тоді відповідні заходи не вдалося через тяжкі стартові умови та несприятливу фінансово-економічну ситуацію. Тому від 1992 р. роль тимчасової національної валюти виконували купоно-карбованці, які мужньо тримали нещадні удари ринкової стихії та суспільних метаморфоз. Галопуюча гіперінфляція, яка вже в 1994 р. досягла справді резонансної відмітки (понад 10 тис. %), уцент наповнила гаманці українських громадян знеціненою грошовою масою, серед якої переважали купюри вражаюче великих номіналів у т. ч. й мільйонного вираження. Несподіване перетворення українців на мільйонерів (середній заробіток становив у 1996 р. близько 12 млн куп.-крб.) оптимізму їм не додавало, бо рівень їхнього добробуту стрімко падав пропорційно збільшенню кількості нулів на грошових знаках. До речі, хлібина тоді коштувала понад 80 тис. куп.-крб., черевики – 6 млн, а телевизор – 45 млн.

Незабутня реформа

Рік 1996 виявився відносно благополучним у фінансово-економічному плані, а відтак уможливилися кардинальні зміни грошової системи. 20 років тому, 2–16 вересня 1996 р., була проведена реформа, що узаконила в новітньому українському грошовому обігу нашу національну валюту – гривню – та її розмінну монету – копійку. Грошова реформа, заходи якої реалізовувало правління НБУ на чолі з тодішнім головою Віктором Ющенком, за однаковими оцінками, була ретельно підготовлена, професійно проведена й носила відкритий, неконфіскаційний характер. Запроваджена нею національна валюта відзначалася необхідним ступенем захисту й повністю відповідала міжнародним нормам грошового обігу.

Одночасно з фінансовими трансформаціями йшло створення вітчизняної бази банкотно-монетного виробництва. Уже з 1994 р. розпочала роботу вітчизняна банкотна фабрика, що дало змогу відмовитися від замовлень на друк українських грошей за кордоном, зокрема в Канаді, Великій Британії.

Упродовж трьох років споруджувався Київський монетний двір, а його офіційне відкриття відбулося в квітні 1996 р. Потужності вітчизняної монетарні розраховані на щорічний випуск 1 млрд звичайних і 400 тис. ювілейних та пам'ятних монет.

Є в Україні й вельми втішні перспективи поповнення золотого запасу держави. Загалом нині класифіковано 234 родовища вітчизняного золота, де орієнтовно залягає близько 3-х тис. т дорогоцінного металу. Однак діє лишень одне родовище: Мужіївське, що на Закарпатті.

За десять років вийшла сила-силенна ювілейних та пам'ятних гривневих монет, що увічнюють вагомі події, цікаві об'єкти та видатні постаті. Вони відзначаються високим рівнем дизайну та естетичної привабливості й відтак задовольняють найвитонченіші смаки нумізматичних гурманів усього світу.

Принагідно зазначимо, що перша українська ювілейна монета в гривневому номіналі пов'язана з історією Шевченкового краю: вона присвячена 200-річчю Уманського дива – Софіївського дендрологічного парку.

Вересень 2016 р.

ХРЕСНИЙ ШЛЯХ ДЕНЬГІВСЬКОГО ХРАМУ БОЖОГО

*А за вікнами світиться храм,
А у храмі є Бог...
І. Тальков*

Окрасою села Деньги, що на Золотоніщині, є Свято-Михайлівська церква. Увінчаний ошатними банями з позолотою, цей храм Божий став справжнім оберегом моєї маленької Батьківщини, випромінює незгасне світло духовності й кличе перегуком дев'яти дзвонів під свій покров моїх земляків, аби вони полікували душу. Духовні осередки, як і люди, мають свої життєписи. Щодо долі деньгівського храму, то вона, з одного боку віддзеркалює типові характеристики, а з іншого має лише її притаманні риси. Отож,

помандруймо в історію Деньгівської святині...

Своїм корінням вона сягає ще у славу добу Хмельниччини. Серединою XVII ст. датовано стародрук з характерним записом: «Сия книга, глаголемая служебник, добытая у войне под Ульвовом (Львів – авт.) за гетмана Хмельницького... Добув ее Демко Игнатенко (деньгівський сотник – авт.) и надали ее селе Деньгах до храму Архистратига Христова Михаила за отпущения грехов своих». Тоді це була невелика дерев'яна козацька церква, в котрій молилися Богу деньгівчани та мешканці довколишніх хуторів.

У 1833 р. у селі було освячено нову будівлю церкви – одну з небагатьох на Золотоніщині, що мала цегляні стіни. Споруджена в класичному стилі будівельниками з Воронежа, з доричними колонами, чудовими банями й білосніжними стінами, вона на довгі роки стала візитівкою Деньгів. На загал у селі було близько 3 тис. парафіян (поч. XX ст.), при церкві функціонувала церковно-парафіальна школа.

Стіни сільського храму пам'ятають своїх багатьох іменитих похресників. Тут давали імена майбутнім достойникам: доктору філософії П. Канівцевському, доктору права Василю Демченку, відомому фольклористу Якову Демченку, державотворцям доби УНР С. Шелухіну і А. Вовку, заслуженому художнику І. Черінку, народному артисту і Шевченківському лауреату А. Гончару, віце-адміралові С. Соколану... Яскравим епізодом місцевої церковної історії став документально засвідчений факт участі в службах Божих місцевого земського лікаря В. Войно-Ясенецького, пізніше відомого як професор медицини і святий Лука.

Найбільші випробування випали на долю деньгівської церкви в радянську добу, котра наскрізь була вражена вірусом диявольського атеїзму. Напередодні війни з нацизмом за наполяганням влади церква позбулася своїх прекрасних бань. Утім, попри шалений тиск згори служба Божа в храмі продовжилася ще на два десятки років. Пам'ять автора цих рядків вкарбувала яскраві спомини дитячих років. Моя бабуся Зінаїда (світла їй пам'ять!) ще змалку долучила мене до церковних причащань у деньгівській церкві й про це згодом через «добрих» людей стало відомо в районі. Реакція влади не забарилася: моїй мамі, котра працювала вчителькою, винесли догану та звільнили з посади місцевого інспектора по боротьбі з дитячою безпритульністю.

Між тим на храм Божий чекав новий крутозлам його долі: під час чергового нападу атеїстичного маразму хрущовської влади на поч. 1960-х у ньому заборонили правити службу і кульгове приміщення стало «вогнищем культури» – сільським клубом. Невдовзі його перепрофілювали на колгоспну комору і завсідниками церковної споруди стали далеко не бідні (з огляду на гори зерна) «церковні» миші.

Та проте і в цьому статусі колишній храм дуже вже муляв очі компартійному начальству, й воно розпорядилося стерти його з лиця землі. Цей жажливий вандалістський акт припав на рік 1982; всього 6 років не достояв храм до переломного 1988, коли влада заявила про толерантне ставлення до релігії. До речі, безпосередні виконавці руйнації церкви отримали кару Божу: тяжко захворіли й передчасно померли...

Уже на хвилі горбачовської «перебудови» богослужіння відновилися, за дивним збігом обставин, у приміщенні колишньої сільської ради. Та деньгівчан не покидала думка про відновлення

храму Божого. Зрештою, це уможливилось уже на поч. ХХІ ст. й на пряму було пов'язано з новим керівництвом села. Спонсором спорудження нового приміщення Свято-Михайлівської церкви став генеральний директор ТОВ «Гранекс-Черкаси» Том ван Гої, до речі, бельгієць за національністю і католик за вірою. Послугуючися канонами християнської моралі й філософією добротолюбства, він виділив на цю святу справу близько 3 млн грн. Організаційні клопоти щодо відродження храму взяв на себе місцевий священник, протоієрей Роман Личак (до речі, мій учень), за що був відзначений владикою Софронієм хрестом з прикрасами.

Освячення церкви відбулося в липні 2015 р. за участю очільників Черкаської єпархії та численних гостей деньгівчан. Трьома роками раніше на церковному подвір'ї з'явився пам'ятний знак на честь св. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького). Відроджений храм Божий виконує свою високу духовну місію, а його настоятель, нещодавно поцінований саном митрофорного протоієрея, сповнений нових планів і задумів. Принагідно зазначимо, що о. Роман (Личак) організовує й збір гуманітарної допомоги для учасників війни на Сході країни, двічі побував як капелан у зоні бойових дій (Авдіївка) і удостоївся нагороди – медалі «Волонтер України».

Квітень 2018 р.

ВКЛОНІМОСЯ БУРЕМНИМ ТИМ РОКАМ

Вічна слава безсмертю
хоробрих, які кличуть
на подвиг живих.

І. Нехода

Вклонімося буремним тим рокам

КАВАЛЕР СОЛДАТСЬКОЇ СЛАВИ

*Доблесть має багато ступенів.
М. Т. Цицерон*

...Завмерли у рівних шеренгах мовчазного строю бойові льотчики і повітряні стрільці. Командир полку грізних штурмовиків Герой Радянського Союзу, гвардії майор Смильський зачитував Указ Президії Верховної Ради СРСР про відзначення мужності повітряного стрільця, старшини Берези Григорія Пантелеймоновича орденом Слави першого ступеня...

Але де ж герой? Чому не розсікає він шеренгу своїми дужими грудьми, чому не карбує кроку, щоб отримати цю високу відзнаку солдатської доблесті? Бодем відлунило в суворих серцях воїнів: «посмертно». І схилились у скорботі голови його бойових побратимів. Ще ж таким живим був у їхній пам'яті образ кремезного, з ранніми залисинами на сократівському лобі, русявого хлопця з українського села Чапаєвка. У перервах між бойовими вильотами під неспокойним небом Прибалтики, він так часто оповідав однополчанам про мальовничу Золотоніщину й своє рідне село....

Родом із дитинства

Григорій Береза пройшов життєву дорогу, типову для сотень тисяч юнаків його покоління. Лютневої ночі 1922 прийшла радість у сім'ю Берез: народився син. «Лобастенький», – усміхнулась мати, милуючись своїм первістком. Непомітно минали нелегкі, але радісні роки дитинства. Підростав Григорій і в 1930 році уперше переступив поріг Чапаєвської школи, яка десять років гостинно відчиняла перед ним свої двері. Раділи батьки і вчителі з успіхів хлопця: здібності у нього були неабиякі, та й старанності, наполегливості у навчанні йому ніколи не бракувало.

«Добряча голова у вашого хлопця, генеральська!» – напівжартома казали батькам учителі. Колишні однокласники Григорія та вчитель математики Л. С. Хвиль згадують його виняткові

математичні здібності: у старших класах він обчислював задачі за програмою технікуму. Списувати не давав, а, наслідуючи манери учителя математики, терпляче пояснював товаришам, як розв'язувати складні задачі. Великий інтерес виявляв до фізики, хімії, історії. Жага Григорія до знань відсвічувалась постійним вогником цікавості в його розумних сірих очах. Відмінник навчання, громадський активіст, він був кращим із кращих серед учнів Чапаєвської школи.

Трохи не схожий на ровесників своєю недитячою серйозністю, він часто залишався на самоті з нерозв'язаною задачею або улюбленою книгою. У справжню пристрасть виросла любов Григорія до шахів. Він був одним з найсильніших шахістів Чапаєвки, у 1940 році брав участь в обласному шаховому турнірі.

Спокійної і врівноваженої вдачі, юнак однак бурхливо реагував на будь-які вияви несправедливості, завжди заступався за слабшого, з відчайдушною хлоп'ячою хоробрістю кидався на кривдників. А влітку, в гарячу для колгоспників пору, по-дорослому, від зорі до зорі працював на полі і стомлений, але щасливий трудовим своїм повноліттям, повертався додому пізнього вечора. Змалку привчили його батьки до праці.

В останньому для Григорія навчальному році у серці його трояндами зацвіло перше чисте кохання, і від щастя паморочилася голова. І ось уже сповнений життєвого оптимізму, з відмінним атестатом зрілості юнак стоїть на порозі вируючого життя. Куди ж податися? Де прикласти молоді, дужі руки і світлу голову?

Ще з дитинства хлопця вабила романтика голубого неба. Все частіше вдивлявся він у манливу блакить: чи не винирне, бува, з-за хмар гігант «АНТ» чи прудкий бойовий «ястребок». Разом з нерозлучним своїм другом Феодосієм Григорій запоем читав про льотчиків-челюскінців, про героїчні перельоти Чкалова і Громова. Та й хто з хлопців не марив польотами у ті роки розкрилля радянської авіації?

Мрія збулася

Може, і став би хлопець авіаконструктором чи цивільним авіатором, якби всесильний перст життя не вказав на військове училище. Було тоді передгрозя 1940-го року, згустилися хмари війни, у Європі вже вирувала смертоносна її злива. Батьківщині потрібні були захисники. І коли запитали Григорія у військкоматі, якою військовою спеціальністю він хотів би оволодіти, юнак, не

задумуючись, відповів: «Авіатора!» Вісім його однокласників також були направлені у військові училища. Тривожна, неспокійна, драматична, але прекрасна молодість випала на долю його покоління, яке назвали воєнним!

Січень 1941. Гордістю сяють очі Григорія: він курсант Харківського військового авіаційного училища штурманів! А поруч з ним у строю Феодосій. Військова присяга на вірність Вітчизні, напружені дні занять: тренажери, тактична й льотна підготовка. Ось тут особливо пригодились Григорію добрі знання з математики, бо від розрахунків штурмана залежить і правильний курс літака, і прицільність бомбометань, і атак з повітря. Відмінник бойової і політичної підготовки, курсант Григорій Береза став гордістю училища.

Та ось настало 22 червня сорок першого року. Війна! Нацистська орда рветься углиб країни, училище евакуюється на Схід. З болем у серці вслухався Григорій у повідомлення Радінформбюро: гітлерівський чобіт топче землю рідної Золотоніщини, окупанти господарюють у Чапаєвці. У доленосний для Батьківщини час курсант рвався у вир боїв, щоб до останнього подиху захищати рідну землю. Десятки рапортів подав начальнику училища з проханням направити на фронт. Нарешті, восени 1942-го його прохання задовольнили, направивши в одну з піхотних частин, що захищала Сталінград.

Перше бойове хрещення Григорій пройшов в окопах Волзької твердині. А коли радянські війська розгромили там вороже угруповання, надійшов наказ Верховного Головнокомандувача про повернення всіх авіаторів з наземних частин на літаки. Григорія направили у Першу гвардійську штурмову авіадивізію. Довелося переучуватись, оволодівати матеріальною частиною «літаючого танка», штурмовика ІЛ-2.

У березні 1943 Григорій зробив перший бойовий виліт. Він, повітряний стрілець, уважно стежить із літара кабінки за небом: чи не видно де ворожих винищувачів? Кожен пілот, вилітаючи у парі з Г. Березою, був упевнений, що «хвіст» літака надійно прикритий, можна сміливо атакувати наземні цілі.

Полум'яне небо

Громив ворога в небі Донбасу і Криму. У грудні 1943 р. йому вручили першу бойову нагороду – орден Червоної Зірки. Потім воював у небі Білорусії, а влітку 1944 потрапив до складу

Білоруського фронту. 27 серпня 1944 р. під час бойового вильоту Г. Береза вогнем зі свого УБТ (крупнокаліберний кулемет Березіна) збив ворожого винищувача «Me-109». А в листопаді того ж року засяяв на його грудях орден Слави 3-го ступеня. Орден Слави трьох ступенів був запроваджений восени 1943 року для відзначення особистої хоробрості рядового і сержантського складу. «Гвардії старшина Береза, – говорилось у нагородному листі, – є мужнім, хоробрим і відважним повітряним стрільцем. Він провів тринадцять повітряних боїв з противником...»

Що не виліт на виконання бойового завдання – то реальна небезпека, виклик самій смерті. Адже «Лам» доводилося літати на гранично малих висотах, що робило їх вразливими з боку ворожих зеніток і навіть стрілецької зброї. А щодо повітряних стрільців, то їх справедливо називали смертниками з огляду на відсутність будь-якого захисту їхнього бойового відсіку. Мало хто із стрільців залишався живим навіть після десятка вильотів. Нашому ж землякові щастило. Більш того, він невпинно поповнював свій особистий бойовий рахунок.

Визволена земля і небо Литви стали для Григорія такими ж рідними, як і Україна, рідна Чапаєвка. Згадував Григорій своїх друзів-однокурсників. Де вони тепер? Мабуть, порозкидала їх війна по всіх фронтах страшної війни... Не знав він, що вже упали на полі бою Андрій і Василь Пилипенки, Іван Даник, Федір Прокопенко, що на 1-му Українському фронті воював його друг Феодосій, бомбардували ворогів льотчики-земляки Пантелеймон Пилипенко та Василь Клименко.

Східна Прусія. Одвічне гадюче кубло німецького мілітаризму й агресії. Під крилом літака – Кенігсберг. Наші війська взяли тут у залізні лежачі велике угруповання ворожих військ. 28 січня 1945 р. гвардії старшина Г. Береза під час штурму неприятельських позицій в районі Кенігсберга вогнем свого кулемета зумів подавити зенітну батарею ворога. За проведення 24 успішних бойових вильотів мужнього повітряного стрільця в лютому було нагороджено орденом Слави 2-го ступеня.

Близькість довгожданого перемоги потроїла бойову енергію Григорія і він робив по декілька бойових вильотів за день! На фіюзеляжі Григорійового літака в ті дні з'явилися десятки нових червоних зірок, якими позначали кількість знищеної ворожої техніки. Уже на березень 1945 р. в бойовому активі нашого земляка було 105 вильотів у вогняне небо! За бойові заслуги у проведенні

Східнопруської операції гвардії старшину Г. Березу було представлено до нагороди орденом Слави 1-го ступеня з присвоєнням першого офіцерського звання – «молодший лейтенант» (згідно зі Статутом ордена Слави). Командир полку гвардії майор М. Смильський у поданні до високої нагороди писав: «Г. Береза завжди допомагав пілоту у знаходженні цілі і хоробро бився з ворожими літаками. Із свого кулемета він особисто знищив 6 автомашин і вбив 30 гітлерівців». Нагородні документи було послано до Москви, у Президію Верховної Ради. Але не саянув позолотою високий орден на грудях героя...

Останній бій

То було 7 квітня 1945 р., коли йшов другий день штурму нацистської твердині Кенігсбергу. Командир авіаполку поставив групі льотчиків завдання: «Подавити вогневі точки ворога на Прегельському плацдармі. Орієнтири: головний вокзал, Хорст-Вессель-парк». У складі групи «Ілів» були екіпажі Сергія Апраксіна, Григорія Шпилькова і Юхима Ісаєва, у парі з яким літав Г. Береза. Злетівши з аеродрому під Ростенбургом (Польща), літаки взяли курс на Кенігсберг. Нарешті дісталися об'єкта удару – Фрідланського бастиону, що здійнявся над місцевістю червоно-чорним громадям потужних стін і башт найжачився сірим бетоном, відпльовувався смертоносними трасами перехресного вогню, нависнів гавканням зеніток, вивергав вогонь із гармат та мінометів.

...Клекотало пекельне море смертельного вогню. Один за другим зоряні соколи почали пікірувати на об'єкти атаки. Від фіюзеляжів «Ілів» відривалися бомби, потягнулися вогняні хвости «ересів». «Ідемо на другий захід! Гармати й кулемети до бою!» – пролунав у навушниках льотчиків лаконічний наказ ведучого групи майора В. Гамзіна. На ворога упав шквал гарматно-кулеметного вогню. Раптом здригнувся один зореносний птах, який був буквально прошитий кулями німецького крупнокаліберного кулемета. Це був літак Ю. Ісаєва й Г. Берези. «Юхиме, Гришо, що з вами?» – марно кричав льотчик Г. Шпильков, який вів їхній екіпаж. Та відповіді не було. Охоплена полум'ям, пошматована бойова машина пірнула в багряно-чорне море вогню і диму. Григорію ішов тоді 24-й рік. Всього тільки місяць не дожив відважний сокіл до такого жаданого й вистражданого дня Перемоги.

Через декілька днів після падіння Кенігсберга на місце загибелі героїчного екіпажу прибула пошукова група на чолі із заступником

командира 74-го штурмового авіаполку майором І. Є. Коваленком. Проте виявити рештки літака чи останки бойових побратимів тоді не вдалося.

А вже 19 квітня 1945 року вийшов Указ Президії Верховної Ради СРСР про нагородження Григорія Берези орденом Слави 1-го ступеня посмертно. Відтак наш земляк піднявся на всі три щаблі солдатської слави і зайняв своє почесне місце на п'єдесталі мужності.

Доблесна когорта повних кавалерів ордена Слави невелика: вона налічує тільки 2.671 особу. А щодо авіаторів, то згідно із воєнною статистикою, таких лише 53, серед них 36 повітряних стрільців штурмової авіації. Отже, навіть за рідкісністю поцінування його подвигу Г. Береза зайняв справді лідируючі позиції серед крилатих богатирів Другої світової!

Відлуння війни й повернення

Збираючи матеріали про ратні подвиги земляків, юні слідопити Чапаєвської школи дізналися від ветеранів війни, що її випускник Г. П. Береза, який не повернувся з фронту, був нагороджений трьома орденами Слави. На жаль, були відсутні документальні підтвердження цього факту. Тому на засіданні клубу «Пошук» було вирішено звернутися до Міністерства оборони СРСР. Лист за 15 дитячими підписами полетів до Москви. Відповідь не забарилася: юним пошуківцям було надіслано копію Указу Президії Верховної Ради СРСР про нагородження Григорія Берези орденом Слави 1-го ступеня, а згодом надійшли й копії нагородних листів героя.

Як відзначалося, останків екіпажу Ю. Ісаєва й Г. Берези у воєнні роки виявити не вдалося. Та відлуння тих далеких подій таки пробилось крізь товщу повоєнних мирних десятиліть у наші дні, лунко вдаривши в нашу Пам'ять. У листопаді 1988 р. під час проведення очисних робіт на території міського парку Калінінграда (колишнього Кенігсберга), розташованого на місці дощенту знищеного радянськими військами Фрідланського бастиону, було виявлено залишки літака Іл-2 та останки двох крилатих воїнів. Копітки дослідження знахідки із застосуванням новітніх засобів ідентифікації не залишили жодних сумнівів: це був екіпаж Ю. Ісаєва й Г. Берези. На місці загибелі славних соколів було встановлено пам'ятник, а його відкриття за участю їхніх однополчан (в тому числі 10 Героїв Радянського Союзу) відбулося якраз 7 квітня 1989 р. на 44-ту річницю тріумфу героїзму і трагедії загибелі. У цих щемливих урочистостях узяв участь і автор цих рядків, а також

сестра Г. Берези Оксана Пантелеймонівна та два його племінники, названі в його честь Григоріями.

Останки нашого земляка клопотами сільської громади було перевезено до його рідної Чапаєвки. Тут 7 травня відбулося поховання героя (перше через 44 роки після його загибелі) з відданням йому найвищих військових почесностей. Траурна процесія, що починалася від рідної домівки героя, розтягнулися щонайменше на півтора кілометри. Під постріли військового салюту рідна земля нарешті прийняла свого славного сина в материнські обійми...

Шана людська

Вже під час поховання Г. Берези вирішила сільська громада спорудити на його могилі добротний пам'ятник. Понад рік ішов збір добровільних пожертв чапаєвців на цю благородну справу. Нарешті необхідна сума була зібрана. Пам'ятник створювався талановитими митцями київського об'єднання «Художник» Едвардом Михайловичем та Михайлом Едвардовичем Кунцевичами. Встановлення монументу та благоустрій довколишньої території взяла на себе колективи колгоспу імені Чапаєва та місцевої школи.

Відкриття пам'ятника при велелюдному зібранні мешканців села та їхніх гостей із різних куточків України відбулося у червні 1992 р. У цьому торжестві-реквіємі взяли участь і бойові побратими Г. Берези – ветерани 74-го Сталінградського гвардійського штурмового авіаційного Червонопрапорного орденів Суворова і Кутузова полку, які прибули з Москви, Ліди (Білорусь), Полтави, Бердичева та ін.

Пам'ятник Г. Березі виконаний із білого мармуру, а на його підніжжі вміщено такий напис: «Сучаснику, зупинись і вклонись світлій пам'яті героя. Тут спить вічним сном наш земляк, повний кавалер ордена Слави, повітряний стрілець Іл-2 Г. П. Береза».

Час не владний над пам'яттю поколінь. Ім'я Г. Берези увічнене у назві однієї з центральних вулиць Чапаєвки. Ще від 1975 р. проводиться щорічний волейбольний турнір на Кубок героя. У експозиції шкільного музею «Пам'ять», що носить звання народного, можна побачити дорогоцінні реліквії, привезені з Калінінграда: бронежилет Г. Берези, його кулемет УБТ, гвардійський значок. А 20 липня 2000 року своєю постановою Кабінет Міністрів України присвоїв ім'я Г. Берези Чапаєвській загальноосвітній школі.

Липень 1974 р., травень 1982 р., квітень 1989 р., липень 2000 р.

ОДНОСЕЛЬЦІ – КАВАЛЕРИ ОРДЕНА СЛАВИ

*Усі подвиги звершуються однаково:
ти повинен, і вибору немає.
Г. Олді*

Серед відзнак солдатської доблесті чи не найпочесніше місце займає орден Слави. Запроваджений у листопаді 1943 року, він став вищою відзнакою проявленої в боях хоробрості, мужності й вірцевого виконання військового обов'язку бійцями рядового і сержантського складу. В результаті пошуку вдалося встановити, що аж 14 моїх односельців – мешканців Чапаєвки, що на Золотоніщині, нагороджено цим зірчастим орденом.

Найдостойніше місце в цій когорті зайняв полеглий на фронті **Григорій Пантелеймонович Береза**, який за свої подвиги в небі війни був нагороджений трьома орденами Слави. Про його славний бойовий шлях я розповів у окремому досить розлогому матеріалі. А цей нарис присвячено землякам повного кавалера, чії груди також увінчані орденом Слави...

Василь Іванович Пилипенко нагороджений двома орденами Слави (2-го і 3-го ступенів). Перший орден йому вручили восени 1944 року в Молдавії. Влучні постріли 45-міліметрової гармати, командиром обслуги якої був Василь Іванович, змусили замовкнути ворожі кулеметні гнізда зі смертоносним вогнем, що перетинав шлях нашій піхоті. А потім було поранення на полі бою й «сірий колір прифронтових шпиталів». Після одужання В. Пилипенко потрапив у склад 4-го розвідувального полку 6-ї танкової армії, де йому доручили командувати відділенням розвідників.

Під час виконання бойового завдання біля стін австрійської столиці Відня групу розвідників оточили нацисти. «Здавайтесь!» –

лунало звідусіль. Та бійці, якими командував наш земляк, услали землю трупами ворогів і відстрілювалися, доки не підоспіла допомога. Хоробрість та вміле командування старшого сержанта В. Пилипенка були відзначені орденом Слави 2-го ступеня. А під завісу Другої світової потрапив воїн на Далекосхідний фронт, де взяв участь у остаточному розгромі мілітаристської Японії, пройшов курними дорогами Маньчжурії, побував у китайських Харбіні й Мукдені.

Стіни міста Ленінграда, Пулковські висоти. Січневий морозний день 1944 року. Батарея 152-міліметрових гаубиць, у якій навідником гармати служив наш земляк **Тихін Іванович Дикунь**, замаскувалась за три кілометри від лінії фронту. Раптом вигук сигнальника: «Зліва по фронту – «тигри!». Чотири хрестаті танкери повзли до Ленінграда, а десяток «тигрів» причаїлися в яру.

«Дивись, Дикунь, не підведи! У бій вступає тільки твоя гармата!» – вигукнув командир. Напружена, нервова тиша... Постріл. Охоплена вогнем сталева потвора закрутилась на місці й стихла. Згодом, мов смолоскип, спалахнув ще один ворожий танк. «Молодчина, Дикунь!» – раділи бійці. Довкола розповзся їдкий дим, і не бачили артилеристи, що до позицій по-гадючому підкралась ще одна броньована потвора. Вибух один, другий – уся обслуга гармати загинула, а Тихона Івановича доставили у шпиталь з тяжким пораненням. Вже після одужання йому вручили солдатський орден Слави. Цей подвиг нашого земляка був описаний у фронтовій газеті.

Нещодавно Тихін Іванович побував у Ленінграді, де 30 років тому окропив землю своєю кров'ю. Він вважає себе ленінградцем, і медаль «За оборону Ленінграда» дає йому на це повні підстави.

Груди **Івана Вікторовича Медмеда** прикрашають чотири бойових ордени і багато медалей. Та найбільш чільне місце посідає орден Слави 3-го ступеня. Його одержав воїн на Віслі за взяття «язика», що приніс цінні відомості командуванню. Старшина І. Медмедь визволяв Варшаву, брав участь у Берлінській операції. А 24 червня 1945 року наш доблесний земляк в числі найхоробріших карбував крок у тріумфальних шеренгах параду Перемоги на Красній площі в Москві під прапорами 1-го Білоруського фронту.

Статут ордена Слави передбачає нагородження цією відзнакою за врятування прапора своєї частини від захоплення ворогом. Саме

за такий подвиг наш земляк **Іван Самсонович Ткаченко** й удостоївся високої нагороди. Це було в Австрії наприкінці 1944-го. Із штабу полку передали: гітлерівці оточили будинок штабу, відтак прапор частини опинився в небезпеці. 50 бійців, серед яких був і І. Ткаченко, рушили на підмогу. Ворожі солдати зустріли наших бійців шаленим вогнем, змусивши їх залагати. Іван Самсонович поливав ворога свинцевою зливою із кулемета. Раптом руки його обпекло вогнем, але й поранений він продовжував стріляти, доки не скінчилися патрони. Однак ворог уперто відстрілювався, і, здавалося, все було втрачено. Цієї хвилини пролунали закличні слова: «За Батьківщину, вперед!». То Іван Самсонович підняв бійців в атаку. Розкотисте «ура» зім'яло ворожу оборону, і честь полку було врятовано. А сержанту І. Ткаченку згодом було вручено орден Слави 3-го ступеня.

За кожним орденом Слави – хоробрість бійця, нехтування небезпекою заради виконання наказу. Під час проведення Рівненсько-Луцької наступальної операції восени 1944 р. **Григорій Павлович Угаров** разом з двома бійцями одержав завдання виявити вогневі точки ворога біля містечка Ківерці (неподалік Луцька). Три сміливці підповзли до ворожих позицій і викликали вогонь на себе. Свинцева злива, вибухи снарядів і мін удавлювали бійців у землю. Та головне вже було зроблено, можна повертатись. Наша артилерія накрила вогневі точки ворога, і над Ківерцями згодом замайорів прапор визволення. На волинській землі під час виконання бойового завдання старшину Г. Угарова було поранено, і високу солдатську нагороду він одержав уже після повернення зі шпиталю.

Зовсім юним пішов на фронт **Іван Юхимович Заболотній**. Йому випала честь брати Берлін, війну закінчив уже 9 травня 1945 р. у Златій Празі. А високий орден йому вручили у квітні 1945 р. за знищення 76-міліметрової гармати і двох бронетранспортерів ворога на підступах до нацистського лігва.

Відшуміла воєнна буря, і ось уже тридцята мирна весна квітує пишним цвітом. У напружених трудових буднях крокує ветеран війни І. Ю. Заболотній – бульдозерист Черкаського управління меліоративних систем. На півтораєта процентів виконує він виробничі норми. Сумлінна праця звитяжця праці в 1973 р. була відзначена високою нагородою – орденом Трудового Червоного Прапора.

Данило Михайлович Воскобійник та **Олексій Андрійович Веремій** воювали на різних фронтах, але їх об'єднувала належність до такої військової спеціальності, яка висувала особливі вимоги до бійця: вони були саперами. Майже всю Європу пройшов О. А. Веремій. Орден Слави 3-го ступеня він одержав на румунській землі влітку 1944-го за знищення німецьких дзотів. А Д. М. Воскобійник висадив у повітря два мости, і доблесть воїна була високо оцінена командуванням.

Літаючі розвідники... Так називали воїнів кінної розвідки, які шаленим галопом скакали у безвість, виявляючи вогневі точки противника, кидаючи виклик самій смерті. Служив у цих когортах сміливців і наш земляк **Степан Григорович Береза**. Учасник Корсунь-Шевченківської битви, яку по праву названо українським Сталінградом, він визволяв Звенигородку і Шполу. Після Ясько-Кишинівської операції на грудях розвідника засяяла медаль «За відвагу». Біля угорського міста Шикишварвар група у складі трьох розвідників, серед яких був і Степан Григорович, одержала завдання взяти «язика». Яким же великим було здивування бойових побратимів, коли розвідники замість одного привели аж сімох «язиків»! Таке військове диво стало можливим завдяки відчайдушній хоробрості воїнів та застосування ними прийомів тактичних хитрощів. За цей подвиг у жовтні 1944 року командир полку вручив усім мужнім розвідникам ордени Слави 3-го ступеня.

Трудова доблесть колгоспників **Йосипа Андрійовича Кулика** та **Трохима Івановича Даника** відзначена ювілейними медалями «За доблесну працю». А в роки Другої світової війни вони з першого по останній день були у лавах захисників Вітчизни. Йосип Андрійович – учасник оборони Москви, був розвідником. Орден Слави 3-го ступеня він одержав восени 1944 року за розвідку вогневих позицій ворога під час Ясько-Кишинівської операції. Повернувшись після війни додому, колишній розвідник сів на трактор і відбудовував рідне село. У 1947 році до його бойових нагород добавилась медаль «За трудову відзнаку». А Трохима Івановича орденом Слави нагородили за мужність у боях за визволення Прибалтики.

Широка бойова географія наших односельчан. Не однією сотнею кілометрів вимірюються їхні тяжкі фронтові дороги. Бойовий шлях **Бориса Павловича Стаська** проліг через Звенигородку, Городище, Корсунь-Шевченківський. А потім був

похід у Європу і орден Слави 3-го ступеня за особисту хоробрість під час штурму австрійського Відня.

Добровольцем пішов на фронт **Іван Ілліч Панков**. У колонах армії визволителів він пройшов вулицями Харкова, Корсуня-Шевченківського, Кіровограда, Кишинєва, Белграда, Будапешта. Не забути Іванові Іллічу пекельних днів біля озера Балатон, де доводилося відбивати по декілька відчайдушних атак гітлерівців на день. Але наш солдат вистояв, і на грудях багатьох воїнів заблищали високі відзнаки стійкості й героїзму. Орден Слави 3-го ступеня було тоді вручено й артилеристу І. Панкову.

Вісімнадцятирічним юнаком в 1944 р. пішов на фронт **Костянтин Андрійович Величко**. Йому випало служити в обслузі 82-мм мінометів. Своє перше бойове хрещення пройшов під час Львівсько-Сандомирської операції влітку 1944 р. А потім були безкінечні баталії на пошматованій війною польській землі. В одному з боїв мінометники влучним вогнем розсіяли ворожий підрозділ, що прямував на виручку оточеним гітлерівцям. Саме тоді за мужність та високий бойовий вишкіл й отримав орден солдатської доблесті навідник К. Величко.

Такі вони, наші односельчани, чії груди прикрашує орден солдатської Слави. У воєнне лихоліття і на фронтах мирної звитяги вони завжди в строю, а їхня доблесть у тяжку для Батьківщини годину та сумлінна праця – зразок для молодого покоління, гідний шани й наслідування.

Травень 1975 р.

ЧЕРВОНОФЛОТЕЦЬ

*Істинна мужність виявляється під час бід.
Ф. М. Вольтер*

Ветеран Другої світової війни Федір Григорович Дикунь – частий гість учнів Чапаєвської десятирічки. Полюбилися юним його цікаві розповіді про героїчний пафос нелегких фронтowych доріг. А розповідати цьому усрібленому сивиною ветеранові є про що, адже йому, морякові Чорноморського флоту, випала велика честь брати участь в обороні чотирьох чорноморських цитаделей: Одеси, Севастополя, Керчі і Новоросійська. Про належність Федора Григоровича до славної когорти оборонців чорноморських міст-героїв свідчать бойові нагороди, що сяють на його грудях.

Цю нагороду він отримав як очільник одного з найкращих в Україні первинних осередків ТСОАВІАХІМу. Після дійсної служби на Тихоокеанському флоті повернувся він до Чапаєвки, працював у будівельній бригаді колгоспу ім. Чапаєва.

У 1936 р. сільська молодь виявила йому високе довір'я, обравши комсомольським ватажком. Турбот у звільненого секретаря вистачало, адже комсомольська організація села була чи не найчисельнішою в області. А очолювана Ф. Дикунем первинна організація товариства ТСОАВІАХІМ посідала одне з перших місць у республіці з оборонної роботи, якій надавалося першорядного значення в ті роки воєнного передгрозя. Федора Григоровича нагородили тоді знаком «За активну оборонну роботу», посвідчення до якого підписав сам маршал С. М. Будьонний.

Коли в 1941 р. просурмили тривогу, Федір Дикунь відразу ж з'явився на призовний пункт і його як уже підготовленого моряка направили на Чорноморський флот. Рідною домівкою для червонофлотця Ф. Дикуня майже на весь період війни став канонерський човен «Кубань», на якому він зайняв звичне для себе місце в обслузі зенітного крупнокаліберного кулемета.

Перше бойове хрещення прийняв на морських підступах до Одеси. Саме тут він відкрив свій бойовий рахунок, підбивши ворожого стерв'ятника. А коли після 73-денної одеської епопеї прийшов наказ Ставки залишити місто, «Кубань» перебазувалася спочатку до Севастополя, а потім у Цемеську бухту поблизу Новоросійська. Розгорілися гарячі бої за Севастополь. Екіпаж «Кубані» героїчно виконував свою скромну бойову роботу – забезпечував висадку десантів, душив вогневі точки ворога, атакував глибинними бомбами ворожі субмарини, що шугали по всьому Чорномор'ю. У шкільному куточку бойової слави зберігається фронтове фото тих часів: Федір Григорович на палубі «Кубані», що найжачилась кулеметами і гарматами, перед виходом на чергове бойове завдання.

Надовго закарбувався в пам'ять матроса один з бойових епізодів весни 1942 р. Команда канонерського човна одержала наказ: доставити в Керч плавучий док з навантаженими на нього паровозами, вагонами та іншим залізничним спорядженням для поліпшення комунікацій військ, що обороняли місто. Завдання було не з легких, адже гігантський док, що витягнувся на кілька десятків метрів, міг стати гарною мішенню для ворожих стерв'ятників і розбійних підводних човнів. Не забарилися з'явитися в повітрі ворожі розвідники – вони буквально нависали над кораблем. Тоді команда вирішила вдатися до обманного маневру: караван не повернув на Крим, а продовжував рухатися вздовж кавказького берега. Це збило противника з пантелику, і, коли стемніло, «Кубань» непоміченою взяла курс на Керч.

Протягом усього походу невтомно чатував біля свого кулемета червонофлотець Ф. Дикуль. І даремно. Як тільки розпочалося вивантажування, налетіли ворожі пікірувальники. Від вибухів численних бомб навколо судна здіймалися гігантські чорно-білі стовпи води. Проте, попри смертельну небезпеку, екіпаж «Кубані» продовжував вивантаження. Захлиналися розпечені кулемети, надсадно гавкали зенітні автоматичні гармати, ведучи вогонь по хрестатих шуліках. Аж ось успіх: задиміли відразу два ворожі літаки, а інші кинулися навтіки. Складне завдання – висадка незвичайного десанту у Крим – було виконане.

У числі тих, хто удостоївся тоді подяки й нагороди медаллю «За бойові заслуги», був і червонофлотець Ф. Дикуль. Федір Григорович показав мені недавній номер журналу «Морской флот», на

сторінках якого детально описано цей бойовий епізод. На фронтовому знімку, який уміщено в журналі, наш земляк стоїть поруч із командиром «Кубані» І. Кожухарем.

А ворог, захопивши Севастополь і Керч, рвався углиб країни. Розгорілася запекла битва за Кавказ. На перепоні гітлерівцям стала чорноморська фортеця й кавказька твердиня Новоросійськ. «Кубань» стала однією із плавучих артерій, через яку вливалася свіжа кров у виснажену в неперервних 225-денних боях легендарну «Малу землю». Обминаючи мінні загородження, ризикуючи бути торпедованим чи накритим бомбами з ворожих літаків, якими аж кишіло небо, це невелике судно виконувало свою дуже потрібну для перемоги роботу, доставляючи на «Малу землю» підкріплення й боєприпаси.

Коли у вересні 1943 прийшов довгожданий час наступу військ Північнокавказького фронту з метою визволення Новоросійська, «Кубань» шквальним вогнем своїх гармат і кулеметів придушувала вогневі точки ворога, забезпечуючи висадку все нових і нових десантів. Саме біля Новоросійська поповнив Федір Григорович свій бойовий рахунок ще одним збитим ворожим літаком.

В один із таких напружених днів, коли «Кубань» зайшла в Цемеську бухту для висадки чергового десанту, пролунало дещо запізніле попередження сигнальника: «Справа по борту – торпеда!». Незважаючи на маневр, уникнути жахливої зустрічі з цим смертоносним монстром суднові не вдалося. Могутній поштовх накренив «Кубань» на бок: канонерка отримала великі пошкодження. Екіпаж змушений був висаджуватись на берег. Довелося Федорові Григоровичу взяти участь у сухопутних боях за Новоросійськ разом з бійцями 18-ї армії та десантниками. А коли Новоросійськ було визволено, старшого червонофлотця Ф. Дикуля за героїзм і мужність було нагороджено орденом Вітчизняної війни 2-го ступеня.

Потім були бої за визволення Керчі, Севастополя й Одеси. Радісну весну Перемоги зустрів Федір Григорович неподалік від болгарського міста Варна, де його корабель ніс сторожову службу.

У повоєнні роки Ф. Г. Дикуль беззмінно керував роботою сільського клубу. Праця культпрацівника-ветерана була відзначена ювілейною медаллю «За трудову доблесть». І хоч нині Федір Григорович на заслуженому відпочинку, він ніколи не відмовляється від зустрічей з молоддю, активно веде військово-патріотичне виховання підрастаючого покоління.

Вересень 1978 р.

ЗЕМЛЯКИ – КАВАЛЕРИ ОРДЕНА ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

*Герой не хоробріший за звичайну людину,
але зберігає хоробрість на п'ять хвилин більше.*
Р. Емерсон

Першою із радянських відзнак за ратні подвиги, запроваджених в роки битви із німецьким нацизмом, став орден Вітчизняної війни. Цією двоступеневою нагородою відзначалися за мужність і бойові заслуги воїни-фронтовики незалежно від їхнього звання чи військової спеціальності. Орден зайняв одне із найпомітніших місць в ієрархії бойових відзнак. Серед нагороджених

цією відзнакою у фронтові роки є й понад 20 уродженців села Чапаєвка, що на Золотоніщині.

Частим гостем учнів місцевої десятирічки став підполковник у відставці **Валентин Георгійович Бурлуцький**. Полюбилися юним його цікаві розповіді про тяжкі фронтові дороги. Особливо зацікавив юних той факт, що Валентин Георгійович воював під знаменами 3-го гвардійського Сталінградського механізованого корпусу, який визволяв наш район від загарбників.

Щоправда, потрапив він до його складу значно пізніше, коли смерч війни вже відступив до західного кордону. А до того недавній студент-першокурсник Чкаловського сільськогосподарського інституту встиг закінчити піхотне училище і в ролі інструктора готував для фронту офіцерські кадри. Десятки рапортів подав він начальникові училища з проханням направити на фронт. Зрештою, його прохання задовольнили, і 20-річний лейтенант прийняв під своє командування стрілецький взвод 7-ї бригади 3-го гвардійського Сталінградського механізованого корпусу.

Другою батьківщиною стала для російського хлопця із Туркменії земля Прибалтики, якою пролягли вогняні кілометри його фронтового шляху. З відчаєм приречених оборонялись там есесівські частини, які склали так зване курляндське угруповання.

Неподалік від литовського міста Саудус 7-ма бригада 3-го СМГК атакувала ворожі позиції. Ворог відповів шквальним вогнем: рвалися снаряди й міни, свистіли кулі. Раптом – вдарило блискавицею: «Командира роти вбито!» Бійці залягли... Та невдовзі пролунало: «Слухай мою команду! За Батьківщину, вперед!». То лейтенант В. Бурлуцький прийняв на себе командування ротою і підняв її в атаку. За цей бій у березні 1945 р. Валентин Георгійович і був нагороджений орденом Вітчизняної війни 2-го ступеня.

А орден Червоної Зірки прикріпили до його гімнастерки уже в Маньчжурії, де він хоробро воював проти японських самураїв. Понад 30 років віддав В. Бурлуцький службі в Збройних силах СРСР. Звільнившись у запас, приїхав до Чапаєвки, працював інженером з техніки безпеки в Черкаському управлінні меліоративних систем.

До славної когорти учасників оборони міста-героя Сталінграда належить і наш односельчанин **Петро Іванович Корчажинський**. Саме біля стін цієї Волзької твердині прийняв своє перше бойове хрещення молодий лейтенант із Ржева. Пам'ять ветерана зберегла чимало цікавих епізодів гарячих боїв з ворогом. Та один закарбувався особливо глибоко... Біля м. Ізюм Харківської області батарея 120-міліметрових мінометів, якою командував лейтенант П. Корчажинський, розташувалася неподалік передової. Було тимчасове затишшя, яке втім не віщувало нічого доброго. Зненацька – гул моторів, гарматні постріли, автоматно-кулеметні черги і вигук сигнальника: «Прямо по фронту – танки й піхота противника!» На позицію мінометників сталевую лавиною повзли шість хрестатих потвор. «Приціл – 100! Біглим по танках! Вогонь!» – прозвучала команда, комбата. І як відлуння: «Перший – вогонь!, Другий – вогонь!..» Шквал мінометного вогню накрав ворога. Залягла ворожа піхота, закрутився на місці один вражений міною гітлерівський панцерник, смолоскипом спалахнув другий. Ворог відступив, а в цей час прозмерив польовий телефон. Петро Іванович почув у слухавці голос командира полку: «Молодець, комбат! Трималися героїчно! До нагороди тебе представляю». Вручили ту нагороду П. Корчажинському уже пізніше, бо в наступному бою його поранило і довелося довго лежати в шпиталі.

Закінчив свої бойові походи Петро Іванович аж у Порт-Артурі, де за мужність у боях з японськими самураями вручили капітанові орден Червоної Зірки. На фронтових дорогах зустрів і покохав

Петро Іванович українську дівчину Галю. Після війни вони побралися, і, коли вирішували, де осісти, перевага була віддана тихому наддніпрянському селу Чапаєвці. Так стала Україна рідною і для сина землі російської, бо не одну вогняну версту пройшов він українськими просторами. Працював довгий час колгоспним зоотехніком, і хоча тепер уже на заслуженому відпочинку, не стоїть ветеран осторонь громадського життя, часто навідується на молочно-товарну ферму, проводить бесіди, дає поради.

Справді гігантським був фронт визвольної місії радянського воїна. Його фронтові дороги простяглися від суворих скель Норвегії до теплих хвиль Середземного моря, від Ельби до Курильських островів. Географію цього вражаючого народного подвигу можна вивчати й за військовими квитками та медалями наших односельчан. Тяжкі оборонні бої й Корсунь-Шевченківська битва, незабутнє болгарське «братушки» і пекельні сутички з ворогом біля угорського озера Балатон, зруйнований ущент красень Будапешт і квіти Златої Праги, хребти Великого Хінгану й тяжкі дороги безводної пустелі Гобі – все це, мов у калейдоскопі, оживає в пам'яті нашого земляка, кавалера трьох бойових орденів **Олександра Матвійовича Шевчука**. Служив старшина О. Шевчук розвідником; а ця військова спеціальність вимагає особливої мужності, винахідливості, кмітливості. Не раз доводилось йому ризикувати життям, дивитися в очі смерті. Неподалік австрійського Відня навесні 1945-го група розвідників, старшим якої був призначений О. Шевчук, одержала наказ проникнути у глибокий тил ворога й захопити «язика», і не будь-кого, а штабного офіцера. «Надіюся, хлопці, що не підведете! Адже сам командувач армії цікавиться оперативною обстановкою на нашій ділянці фронту», – напучував чотирьох сміливців командир розвідки полку. «Не вперше, товаришу майор! – козирнув старшина. – Завдання буде виконано!». Постаті розтанули в п'їтмі... А перед світанком розвідники доставили на командний пункт напівроздягненого і вкрай переляканого німецького майора. Допит «язика», який виявився працівником штабу, дозволив добути цінні відомості про розташування військ противника. А старшині О. Шевчуку згодом було вручено орден Вітчизняної війни 2-го ступеня.

А вже після війни повернувся він із Далекого Сходу до Чапаєвки, де з нетерпінням чекала його кохана дівчина. Познайомився він із нею ще в 1941 р. Тоді штаб дивізії, в якому він служив

штабним розвідником, ненадовго розташувався в Чапаєвці. Пообіцяв солдат коханій Феодосії, всупереч усім перешкодам, повернутися після війни до неї. Після більш ніж тисячі днів і ночей розлуки з'єднали свої руки й серця хлопець із Поволжя й дівчина із Наддніпрянщини. Працював Олександр Матвійович механізатором, заслужив у селі шану завдяки своїм рукам працюючим.

Важко переоцінити значення подвигу радянських медиків на фронтах Другої світової. Це завдяки їхній мужності і дивовижній працездатності понад 70% поранених бійців поверталися в стрій. Не одній сотні радянських воїнів урятував життя і наш земляк **Федір Лаврентійович Коваленко**. Після закінчення Харківського військово-медичного училища молодий лейтенант потрапив у 1942 р. на Західний фронт і прийняв під своє командування спочатку медико-санітарний взвод, а потім і медсанроту. Військовий фельдшер Ф. Коваленко завжди розгортав свій медпункт якнайближче до передової і, нехтуючи небезпекою, поруч з рядовими санінструкторами виносив з поля бою поранених бійців.

У боях на Курській дузі він особисто під ураганим вогнем противника надав першу медичну допомогу кільком пораненим бійцям і взяв активну участь у відбитті шалених контратак гітлерівців. Командування нагородило мужнього лейтенанта орденом Червоної Зірки. А потім були дороги Білорусії, поранення, кровопролитні бої в Прибалтиці...

Під час форсування ріки Прегель у Східній Пруссії Ф. Коваленко увійшов до ударної передової групи, що складалась переважно з добровольців. Ціною великих втрат сміливцям удалося захопити плацдарм на протилежному березі ріки. Нацисти накрили цей клаптик землі ураганим гарматно-кулеметним вогнем, проте герої трималися два дні, доки не підійшли головні сили. Тут, на вогняному плацдармі, довелося бути Федору Лаврентійовичу і санінструктором, і хірургом, і політруком, і кулеметником. А коли загинув командир роти, старший лейтенант Коваленко взяв командування підрозділом на себе.

Прийшов вікопомний травневий день Перемоги. Для Ф. Коваленка він увінчався подвійною радістю, бо командир дивізії, Герой Радянського Союзу генерал-майор Чернов вручив йому орден Вітчизняної війни 2-го ступеня за мужність у боях на Прегельському плацдармі.

А нещодавно відзначив ветеран своє 60-річчя. До цього рубежу в своєму житті прийшов Федір Лаврентійович зі спокійною впевненістю, що не марно прожито роки. Заслужив шану в земляків не лише бойовою звитягою, але й невтомною працею. Виросли три сини-соколи, і у кавалера трьох бойових орденів Ф. Коваленка є всі підстави пишатися ними. Адже вся трійця вирішила присвятити себе суворій професії захисника Батьківщини. Двоє вже служать офіцерами у Збройних силах, а молодший здобуває військову спеціальність у вищому артилерійському училищі.

Від першого до останнього дня війни перебував у вирі боїв із загарбниками і наш односельчанин **Василь Іларіонович Прокопець**. Воював він під знаменом уславленої 30-ї тричі Червонопрапорної, ордена Леніна Іркутської стрілецької дивізії, бойовий шлях якої знайшов яскраве відображення на сторінках книги В. Закруткіна «Кавказские записки». Лейтенант В. Прокопець командував взводом Особливої Чорноморської групи, на бійців якої покладалося завдання захоплення плацдармів і ведення розвідок боєм. Пекельні бої в передгір'ях Кавказу і на Таманському півострові, штурм і взяття Новоросійська – ці події стали незабутніми віхами бойового шляху Василя Іларіоновича.

А навесні 1944-го бійці Особливої Чорноморської групи захопили плацдарм на Керченському півострові. Намагаючись скинути сміливців у море, ворог спрямував на радянських воїнів пекельний вогонь. З виттям пікірували на десантників «юнкерси». Позиції були буквально переорані ворожими бомбами, снарядами й мінами. Але вистояли радянські бійці і, хоч мало хто залишився в живих, плацдарм відстояли. Згодом над Керчю замайорів прапор визволення, а лейтенант В. Прокопець був нагороджений орденом Вітчизняної війни 2-го ступеня. Після війни Василь Іларіонович працював на відповідальних адміністративних посадах, а тепер він – персональний пенсіонер республіканського значення.

Живуть у Чапаєвці ще два кавалери ордена Вітчизняної війни – колишній червонофлотець Федір Григорович Дикунь та фронтовий розвідник Іван Вікторович Ведмідь. Стислі розповіді про їх бойові подвиги подані вище.

Не всім кавалерам ордена Вітчизняної війни судилося дожити до наших днів. Поліг під час штурму Кенігсберга командир полку підполковник **Феодосій Миколайович Пилипенко**. Загинув уже після війни, здійснюючи тренувальний політ на літаку нового

класу, кавалер ордена Вітчизняної війни першого і другого ступенів капітан **Федір Петрович Тертишник**. Немає уже в живих учасника оборони міста-героя Севастополя **Павла Кириловича Калашника**, кавалера трьох орденів Червоного Прапора **Федора Тихоновича Кулика**, колишнього комісара бронепотяга **Сидора Опанасовича Ткаченка**. Кавалером ордена Вітчизняної війни 1-го ступеня став також **Олександр Теофілович Романенко**, який 12 липня 1944 р. біля м. Опочки Псковської області спрямував свій палаючий літак на ворожу колону.

...Білопінною радістю садів, запаморочливими запахами буйноцвіття й чистою голубінню неба вступила в свої права 37-ма весна славетної Перемоги. У ці дні ми всі низько схиляємо голови перед світлою пам'яттю полеглих, звертаємо свої вдячні погляди до увінчаних високими орденами і скромними солдатськими медалями посивілих ветеранів війни, які в часи лихоліття завоювали нам мирне сьогодні.

Травень 1982 р.

ПОДВИГ МОСТОБУДІВЕЛЬНИКІВ

*Немає нічого радіснішого за перемогу.
М. Т. Цицерон*

Творці Перемоги... Генерали і рядові, славні соколи – льотчики і безстрашні танкісти, вольові піхотинці і «боги війни» – артилеристи, мужні фронтовики і самовіддані трудівники тилу, солдати милосердя медици і відчайдушні розвідники, героїчні підпільники й легендарні партизани. На земний уклін та глибоку шану народну заслуговують і представники скромної військової спеціальності – мостобудівельники. Це вони торували магістралі Перемоги, виявляли чудеса героїзму, перекидаючи богатирські руки мостів через повноводні ріки й гірські ущелини. На грудях військових будівників поряд сяяли бойові й трудові нагороди, що свідчать про органічне злиття обох звитяг.

У літопис війни з нацистською Німеччиною та її союзниками яскраві сторінки вписали воїни 15-го Окремого залізничного мостобудівельного батальйону. Гіркота відступу пронизувала серця військових зодчих пекучим щемом, біль утрат поставав перед ними особливо предметно, бо за наказом командування доводилося висаджувати в повітря залізничні мости, щоб ускладнювати просування ворога углиб країни. Руйнування... Що може бути більш несумісного з професією будівельника!

А потім настав тріумф творення, і почався він від Волги, звідки почали гнати ненависного ворога у зворотньому західному напрямі. Зводили будівельники мости Перемоги через Дон і Оскол, Дніпро і Дністер, Прут і Дунай, Одер і Ельбу.

Незабутньою сторінкою в історії батальйону стало будівництво моста через Славуту біля Черкас. 40 років минає відтоді, але час не владний над пам'яттю. На її невидимих крилах знову линуть у далекий і близький 1943-й рік житель міста Харкова, підполковник-інженер у відставці, кавалер вісімнадцятих нагород Ілля Абрамович Хайс, ветеран мостобудівельного батальйону, житель Чапаєвки Ларіон Олександрович Дикуль та ще сотні тих, хто причетний до подвигу наближення перемоги в районі Черкас.

Був кінець вересня 1943 року. Замайорів прапор визволення над Золотоношею й Чапаєвкою. Воїни 52-ї армії під командуванням К. А. Коротеєва підійшли до Дніпра і, закріпившись на плацдармі в районі сіл Свидівка і Сокирного, готувалися до Черкаської наступальної операції. Як повітря потрібен був для воїнів-визволителів міст через Дніпро, який став би важливою комунікаційною артерією. Без надійних залізничних комунікацій визволення Черкас і розгортання наступу на Правобережжі були неможливі. Завдання зведення моста в районі Черкас покладалось на воїнів 15-го окремого мостобудівельного батальйону.

У жовтні 1943 до Чапаєвки почала прибувати нова військова частина. «Ми – мостобудівельники. – пояснив землякам Ларіон Дикуль. – Будемо відбудовувати міст біля Черкас». Точилися запеклі бої на підступах до Дніпра, а воїни мостобудівельного батальйону, який розташувався в Чапаєвці, готували необхідні матеріали для відбудови моста: копри, палі, рами, мостові охоронні бруси. Вночі була проведена технічна розвідка в районі моста. Старший групи доповів комбатові, що залишок моста виглядає жалюгідно: його опори знищені, а рештки висаджених у повітря прольотних будов сиротливо підіймаються над водою. Негайно було скликано технічну раду.

«По суті міст треба будувати заново, а виконати наказ командування ми мусимо за всяку ціну», – такими словами закінчив свій виступ начальник штабу батальйону майор Г. Ф. Денисов.

«Своїми силами навряд чи вкладемося у відведений строк», – висловив сумнів майор В. Д. Грушаниця.

«Ну що ж, звернемося за допомогою до місцевих жителів, – запропонував лейтенант С. М. Вансяцький, – впевнений: люди не відмовляться».

Сотні чапаєвчан і жителів інших навколишніх сіл з ентузіазмом відгукнулися на заклик політвідділу батальйону і вступили до підсобних бригад. Ці люди знехтували небезпекою, виявили високу свідомість громадянського обов'язку. Поряд з чоловіками на будову прибули жінки й підлітки. Треба було у найстисліші строки відсипати високі підходи до мосту, а техніки не було майже ніякої. Доводилось надіятись на невтомні руки трудівників. Серед тих, хто став у ряди добровільних помічників мостобудівників, були мешканці Чапаєвки Юхимина Федотівна Гайдар і Тетяна Яківна

Харченко. Не забути їм тих жахів і труднощів, яких довелося спізнати під час будівництва Черкаського мосту. Виконували ці добровільні помічники найтяжчу роботу: вручну вивантажували глину, каміння, насипали дамбу. На руках натирали лопатами криваві мозолі, працюючи по 16 годин на добу.

Ворог все ще перебував у Черкасах і невпинно обстрілював будову з артилерії. З гулом нависали над Дніпром хрестаті стерж'ятники і, пікіруючи на міст, скидали смертоносні бомби. Вирувала від вибухів дніпровська вода, і не один мостобудівельник пролив тут свою кров.

А тим часом водолази технічної служби дослідили і розчистили місця для забивання паль. Розгорнулися основні технічні роботи, які проходили у вкрай складних умовах. Палі зносило течією, їх було дуже важко встановити на проектну помітку. У воїнів дубіли руки на пекучому морозі, немилосердно шмагав в обличчя колючий вітер, сніговий вихор заліплював очі, провалювалась крига, тягнучи людей у страшний вир.

Але воїни-будівельники виявили чудеса витримки і героїзму. На опорах мосту далеко було видно промовисті заклики: «Міст Перемоги – достроково!», «Дайош міст через Дніпро!» Душею будівництва був головний інженер батальйону майор Д. М. Добровинський, якого відзначали фаховість, одержимість у роботі, нещадність до себе, вимогливість до підлеглих і велика мужність. Невгамовний майор був завжди у гущі будівельників, у будь-який час доби, забуваючи про їжу і сон. Чимало зусиль він віддав для того, щоб пустити в хід залишений в результаті генерального «драпмаршу» гітлерівців пальозабивний агрегат. Дуже став у пригоді цей трофей мостобудівельникам.

Ще тривали роботи, а через велетень-міст, який склався переважно з дерев'яних конструкцій, уже рушили до Черкас важкі ешелони з грізною бойовою технікою та воїнами-визволителями. 14 грудня Черкаси були очищені від окупантів, а командування фронту оголосило воїнам-мостобудівельникам подяку за дострокове введення в дію Черкаського мосту.

Завдяки цьому надійному переходу через Дніпро була задіяна єдина відбудована залізниця, яка забезпечувала комунікації наших військ на цьому важливому стратегічному напрямку. Саме через цю магістраль нагромаджувались необхідні сили для підготовки «Сталінграда на Дніпрі» – Корсунь-Шевченківської операції. На

грудях мостобудівельників засяяли високі нагороди. Орденами Червоної Зірки були відзначені майор Д. М. Добровинський, капітан Т. С. Єрмолін, капітан В. І. Смолов, лейтенант І. А. Хайс, орденом Вітчизняної війни 2-го ст. – лейтенант Ю. Л. Іванов.

Однак головні випробування на Черкаському мосту були ще попереду. Різке потепління наприкінці лютого викликало на Дніпрі ранній льодохід, внаслідок чого вище мосту утворився величезний крижаний затор. По тривозі був піднятий увесь особовий склад батальйону. Тріщали льодорізи й опори висотою понад 22 метри. Здавалося, під натиском величезних крижин міст ось-ось розлетиться в друзки. Грізно ревіла розбурхана ріка.

Проте мостобудівельники прийняли виклик стихії й стали на захист свого дітища. Солдати кидалися туди, де виникали небезпечні затори, і проштовхували кригу в прольоті. Бій зі стихією не припинявся і вночі. Бійці міннопідривного взводу, стрибаючи з крижини на крижину, розміщували на них толові шашки з короткими шматками бікфордого шнура. Осколки льоду буквально засипали мінерів. Стовпи води, підняті вибухами, обливали їх з ніг до голови. Промокла наскрізь одежа зледеніла і нагадувала скафандри.

...І стихія відступила перед незламною силою волі, мужністю й витримкою людей. Вмить були відбудовані дві пошкоджені кригою опори і знову рушили через міст ешелони в західному напрямку. А потім надійшов наказ командування батальйону щодо передислокування на Захід. Відтак воїни передали естафету мостової служби на Дніпрі цивільним будівельникам. Попереду був ще довгий рік, що відділяв їх від Перемоги, були нові мости. Та воїни 15-го мостобудівельного на все життя, що залишилось, запам'ятали оту вогняну воєнну зиму біля Черкас...

Травень 1983 р.

ФРОНТОВИКИ, НАДІНЬТЕ ОРДЕНИ!

*У мужності є два головних вияви:
презирство до смерті й презирство до болю.*

М. Т. Цицерон

Яскравою сторінкою вписана в літопис мужності нашого народу та історію військового мистецтва Корсунь-Шевченківська битва, яку по праву називають «Українським Сталінградом». Щонайменше 20 уродженців і мешканців мого рідного села Чапаєвка стали учасниками цієї історичної битви. Не всі вони дожили до наших днів: кого скосила ворожа куля чи осколок на полі бою, хто помер від ран у прифронтовому шпиталі, а кому вкоротила вік контузія чи тяжка хвороба. Вічна їм пам'ять, ми назавжди збережемо у своїх серцях їх світлі образи. Сьогодні наша розповідь про тих учасників битви, котрі «всім смертям назло» вціліли у страшному вирі війни і, незважаючи на фронтові рани й контузії, у мирних буднях примножили славу фронтовиків...

У славній когорті кавалерів ордена Слави й ім'я **Бориса Павловича Стаська**. Романтично і дещо незвичайно починалось його життя. Народився він на Чорному морі, неподалік Одеси, на борту торгового судна «Русь», де служили його батьки. Та життя розпорядилося так, що Б. Стасько більше ніколи не повернувся на море. Після революції його родина перебралася до Богущкової Слобідки (колишня назва Чапаєвки). І відтоді Борис Павлович назавжди пов'язав свою долю із цим наддніпрянським селом.

У жовтні 1943 р. Б. Стасько разом із багатьма своїми односельчанами потрапив до складу 5-ї гвардійської повітряно-десантної дивізії. Сержанту довірили командування взводом. Не забути ветерану шалених контратак гітлерівців, які рвалися із Корсунь-Шевченківського котла. Довелося відбивати за день десятки контратак. Взвод Б. Стаська успішно виконав поставлене командуванням бойове завдання. А хороброго командира, який був поранений в одному із боїв, нагородили медаллю «За відвагу».

Після одужання служив Борис Павлович у винищувальному дивізіоні 76-міліметрових самохідних установок. Його бойовий шлях проліг через Молдавію, Румунію, Югославію, Угорщину, Австрію.

Олексій Андрійович Веремій служив у роки війни сапером. Загальновідома фраза: «Сапер помиляється тільки один раз». Так, ця професія вимагає від воїна особливої зосередженості, зібраності, уміння. Часто розповідає Олексій Андрійович своїм онукам і школярам про гарячі бої під Корсунь-Шевченківським. Не забути йому страшного бою біля Шендерівки, де озвіріле воїнство Штеммермана намагалося використати останню можливість вирватися з оточення. Сапери заклали тут 10 мінних полів. Закинів бій. Рвалися снаряди, піднімаючи вгору чорно-білі стовпи землі й снігу, свистіли кулі, падали бійці. Та дивізія, у складі якої був О. Веремій, стояла на смерть і не пропустила пораненого гітлерівського звіра. Багатоох бійців тоді відзначили бойовими нагородами. Серед них був і наш земляк: йому вручили медаль «За відвагу». А орден Слави 3-го ступеня засяяв на його грудях восени 1944 року в Румунії. Тут відважний сапер зумів висадити в повітря два ворожих доти. Повернувся в рідне село, підіймав його із руїн, згарищ і багато років працював у колгоспі.

Бентежить пам'ять полум'яних літ серця сивочолих ветеранів. Мов на кіноплівці, відтворюються епізоди гарячих боїв. Є про що розповідати юним ветерану війни **Якову Івановичу Приступі**. Служив він в артилерії, котру жартома називали «богом війни». Протитанкова гармата, навідником якої був він, стала справжньою бойовою подругою сержанта, з якою розлучався хіба що тільки після поранення. Пам'ятним став для Якова Івановича день 28 січня 1944 року, коли війська 1-го і 2-го Українських фронтів з'єдналися у районі Звенигородки.

Не забути ветерану бою біля села Пединівки, де гітлерівці та власівці пішли в шалену контратаку, намагаючись вирватися із сталевого кільця. Сунув страшний ворожий звіринець із «тигрів» і «пантер», ішли в психічну атаку ворожі солдати. Пролунала команда «Біглим по танках і піхоті ворога – вогонь!». Підстигнула на місці пострілу гармата Я. Приступи, і ось, мов поранений звір, закрутився на одному місці ворожий танк і, виплюнувши останній вогонь, стих, вкутаний димом.

Лягла на землю ніч, і бій ущух. Вранці, спостерігаючи за вкритою снігом рівниною, Яків помітив, що там з'явилися два великих кущі. «Учора їх не було... – роздумував сержант. – Товаришу капітан, дозвольте перевірити!». Упіймавши на приціл підозрілий кущ, сержант натиснув на спуск. Оглушливий вибух,

стовп вогню і диму не залишили сумнівів, що навідник з першого пострілу знищив замаскований танк. А другого «куща» знешкодили бойові побратими Я. Приступи. Уже після битви нагородили навідника медаллю «За відвагу».

Під час пекельних боїв біля озера Балатон в Угорщині Якова Івановича було поранено втретє, а друга «відважна» медаль знайшла його в шпиталі. У квітні 1945 року зустрівся Я. Приступа в Альпах з американськими союзниками.

Почапинці, Журжинці, Шендерівка, Лисянка... Ніколи не забудуть вас учасники однієї з найвідоміших битв Другої світової. Бо саме тут розгорілися найзапекліші бої. А нашому земляку **Антону Павловичу Данику** особливо вкарбувалася в пам'ять Вербівка. Тут він у складі стрілецької роти приймав смертельний бій. Шлях нашій піхоті перетнув вогонь ворожих гармат, які розташувалися в селі. Група бійців, серед яких був і А. Даник, зуміла зайти у тил ворога та знешкодити гарматну обслугу. Гармати стали трофеєм радянських бійців, і незабаром над селом замайорів прапор визволення. Антона Павловича в цьому бою контузило. Тому вже після шпиталю вручили йому нагороду – медаль «За відвагу».

Контузія виявилася тяжкою, і Даник уже не зміг повернутися до своєї частини. Він був направлений у медсанбат, де до кінця війни служив санінструктором. Тут його груди прикрасила й друга медаль «За відвагу». На Дунаї закінчив солдат свої бойові походи.

У бойовій і трудовій біографіях **Антон Гордійовича Вовка** та **Івана Денисовича Ткаченка** багато спільного. Обидва мали військову спеціальність, яка ставить особливі вимоги до бійця. Справді, розвідниками ставали лише люди мужні, кмітливі, вольові. Служити землякам довелося в одній частині – розвідувальному загоні 7-ї гвардійської дивізії. Організація «секретів», з яких спостерігали за переднім краєм ворога, виявлення і нанесення на карту вогневих точок, рейди за «язиками» – таку роботу виконували розвідники – «вуха й очі» армійських штабів. Десятки разів бойовим побратимам доводилося переходити лінію фронту і, нехтуючи небезпекою, добувати необхідні відомості. Біля Корсуня-Шевченківського Антон Гордійович виявив кулеметні гнізда ворога, за що був удостоєний подяки командування. А Іван Денисович з групою товаришів узяв «язика», який надав цінні відомості. Згодом він прийняв від свого земляка щирі вітання з нагородою – медаллю «За відвагу».

У Румунії розвідники, серед яких був і А. Вовк, зуміли захопити офіцерів гітлерівського штабу. Мужність Антона Гордійовича була відзначена бойовою медаллю «За відвагу». Побували чапаєвські розвідники у Будапешті, брали участь у пекельних боях на озері Балатон, а перемогу зустріли в Австрії. А по війні самовіддано працювали обоє колишніх розвідників у місцевому господарстві. Трудова звитяга А. Г. Вовка відзначена медаллю «За трудову доблесть».

Медаллю «За відвагу» відзначено мужність нашого земляка **Якіма Олександровича Шикші**, учасника «Сталінграда на Дніпрі». На 2-й Український фронт потрапив він після шпиталю, а поранило його під час форсування Дніпра, у районі Кременчука. Зі своєї 45-мм гармати навідник Я. Шикша знищив під Корсунем багато живої сили і техніки ворога... Тоді й засяяли на грудях воїна та його побратимів бойові медалі. По медалях Якіма Олександровича, подяках, які він одержав від Верховного Головнокомандувача, можна вивчати географію Західної Європи, де пройшов з боями радянський воїн.

Своє перше бойове хрещення **Олександр Савелійович Карпенко** прийняв на Західному фронті влітку 1941 року. В одному з боїв його контузило, і непритомного бійця гітлерівці взяли в полон. Та незабаром солдатів вдалося дивом вирватися із нацистської катівні. Продовжив свою бойову біографію рядовий О. Карпенко на 2-му Українському фронті. У ході Корсунь-Шевченківської операції влучним пострілом своєї протитанкової гвинтівки Карпенко підбив хрестатого танка та знищив ворожий бронетранспортер. Хороброму бронебійнику було винесено подяку командування й нагороджено медаллю «За відвагу». А після війни Карпенко продовжив перервану фронтовими буднями хліборобську працю.

Про жінку на війні написано вже досить багато. Та, мабуть, ніколи не зникне захоплення перед її величним подвигом... Бо страшний тягар війни давив на слабенькі плечі жінки-воїна особливо боляче і жорстоко. Ці справжні мадонни в кирзових чоботях пройшли тяжкими фронтовими дорогами поруч із чоловіками від Волги до Берліна, зробивши свій гідний внесок у велику Перемогу.

У свята одягає свої бойові медалі **Олена Гаврилівна Тертишник** і оживає тоді в її пам'яті сувора юність. За комсомольською

путівкою працювала до війни на будовах столиці нашої республіки. Прийшло й визнання: за сумлінну працю О. Тертишник було виявлено високу довіру, обрано депутатом Київської міської Ради.

Та згодом віхолюю увірвалася в її життя війна, зламавши мирні плани. У жовтні 1943-го, пам'ятаючи про свій обов'язок захищати Батьківщину, пішла Олена Гаврилівна на фронт. Потрапила у склад 110-го окремого автошляхового батальйону 2-го Українського фронту, де служила регулювальницею. Регулювальники були справжніми диспетчерами маневрування наших підрозділів та бойової техніки. Багато роботи випало на їхню долю під час підготовки Корсунь-Шевченківської операції. Удень прапорцями, а вночі ліхтарями вказували регулювальники колонам бойових машин напрям руху, доповідали командуванню про маневрування підрозділів. Свою скромну, але украй потрібну фронтові роботу виконували дівчата під постійним артилерійським обстрілом, нальотами гітлерівських стерв'ятників. Та проте ніхто з регулювальників, попри смертельну небезпеку, не залишав свого поста.

Регулювала рух сержант О. Тертишник у Звенигородці і Яссах, у вузьких гірських ущелинах Карпат і на широких вулицях Будапешта. А після війни потягнуло фронтовичку в рідне село, хоч і мала київську прописку. Працювала Олена Гаврилівна у колгоспі на різних роботах, а нині на заслуженому відпочинку, часто зустрічається з учнями місцевої школи, розповідає їм про свої фронтові дороги.

Такі вони, учасники знаменитого «Українського Сталінграда», ветерани війни і праці. У роки великих випробувань і в мирних буднях вони виявляли високе почуття патріотичного обов'язку, не шкодуючи життя, захищали Батьківщину, множили її багатства і могутність.

Лютий 1984 р.

БЕЗСМЕРТЯ

*Мужність не дається напрокат.
Л. Костенко*

Давно відгриміли канонади Другої світової, та подвиг народний ніколи не зникне в пам'яті поколінь. Він увічнений у мармурі й бронзі пам'ятників та обелісків, іменами героїв названі вулиці й школи. Серед тих, чиє ім'я назавжди вписане в літопис мужності українського народу, є й наш земляк Олександр Теофілович Романенко, котрий 40 років тому здійснив подвиг самопожертви в ім'я перемоги над ненависним ворогом.

Крилата мрія

Життєвий шлях Олександра Романенка розпочався 27 березня 1923 р. у тихому надніпрянському селі Панське. У Чапаєвці, що на Золотоніщині, пройшло його гомінке дитинство. Маленька родина Романенків жила в дружбі й злагоді. Батько Саші – Теофіл Дмитрович – працював фельдшером сільської лікарні і своєю чуйністю та знанням справи завоював велику повагу серед односельчан. Великі симпатії чапаєвчан привертала до себе і його дружина Ольга Василівна, яка, працюючи вчителькою, сповна віддавала себе дітям. У Романенків була велика сімейна бібліотека, тому односельчани, жартома називаючи їхню оселю «хатою-читальнею», часто навідувалися сюди, аби попросити книгу, узнати новини. І зараз згадує старше покоління цю родину, котра сіяла в селі добірні зерна розумного й вічного.

Маленький Саша любив слухати розповіді батьків про героїв боротьби з ворогами. А коли сам навчився читати, книга стала для нього найпершим другом.

У 1931 р. перед Сашею відчинила двері Чапаєвська сільська школа. Першою вчителькою стала його мати. Хлопчина мав неабиякі здібності: вже у дошкільному віці прочитав багато

дитячих книг, вивчив латинський алфавіт і міг читати іноземною мовою. У навчанні був старанний і наполегливий.

Дужий хлопчик із високим лобом, правильними рисами обличчя і великими темно-синіми очима, що іскряться бісиками сміху, – таким бачимо його на дитячій фотографії. Його пам'ятають як високого, надзвичайно рухливого, енергійного хлопчика у незмінній будьонівці на голові. У хлоп'ячих військових іграх Сашу завжди обирали «Чапаєвим» або «Щорсом» – і оживали сторінки прочитаних ним улюблених книг.

У 1935 р. Романенки переїхали до м. Дмитрова Московської області, а згодом – до Углича на Ярославщині. Тут Саша навчався в міській школі № 1. У старших класах він захопився спортом: займався легкою атлетикою, вважався одним з найкращих футболістів у школі. Це зміцнило його здоров'я, перетворило хлопчика в широкоплечого кремезного юнака багатирського зросту (уже в 14 років він мав ріст 183 см). Шкільний активіст, він навіть став піонервожатим молодших учнів, виявив педагогічні здібності.

Ользі Василівні дуже хотілося, щоб її син став учителем. Але хлопця полонила крилата мрія стати льотчиком. 1930-ті роки були хвилюючою, неповторною сторінкою успіхів радянської авіації. Олександр із захопленням дізнався про подвиг льотчиків-героїв чөлюскінської епопеї, разом зі своїм старшим другом Віктором Голубєвим жадібно вчитувався у газетні повідомлення про героїчні перельоти відважних льотчиків Чкалова, Байдукова, Громова, Коккінакі, Гризодубової, Раскової, Осипенко.

Коли у світі запахло порохом і зазвучали заклики «Комсомолец, на літак!», Олександр вирішив залишити шкільне навчання. У передгрозовому 1940-му, коли в Європі вже палахкотіло полум'я світової війни, за комсомольською путівкою він вступив до Рибінського аероклубу ТСОАВІАХІМу. З головою поринув юнак у вивчення льотної справи і став одним із найкращих слухачів клубу. Нарешті апофеоз мрії – перший самостійний політ! Радості юнака не було меж.

Олександр вирішив набути професію військового льотчика і після закінчення аероклубу в 1941 р. став курсантом військової авіаційної школи пілотів. З боєм у серці слухав він зведення Радінформбюро про тяжкі оборонні бої Червоної армії з нацистськими ордами, що вже топтали рідну землю. Олександр думав тільки про одне: швидше б закінчити навчання і влитися в ряди захисників Батьківщини.

У полум'яному небі

Літо 1942 року. Перше бойове хрещення на Західному фронті, захист московського неба. У дужих руках Олександра – штурвал грізного штурмовика, «літаючого танка» «ІЛ-2».

Потягнулися суворі дні фронтового життя, сповненого постійної небезпеки. Аж ось і Сталінградське небо, штурмування живої сили й техніки ворога. Разом зі своїм бойовим побратимом Сергієм Царьковим О. Романенко зробив десятки бойових вильотів! Чорною смертю падав смерч гарматно-кулеметного вогню його штурмовика на голови ворогів. Поряд з ним відважно бився й прославлений ас-штурмовик, Герой Радянського Союзу Віктор Голубєв.

А потім Романенко громив ворога під Ростовом і на Курській дузі. Бойові друзі Олександра знали його як мужнього льотчика, що вміло виконував бойові завдання й нехтував небезпекою. Після одного з бойових вильотів авіамеханіки нарахували на його літаку 16 пробоїн!

У 1944 р. 825-й штурмовий авіаційний полк, де служив О. Романенко, влився до складу 2-го Прибалтійського фронту. Виконуючи бойове завдання, Олександр був поранений. Потягнулися довгі дні й ночі фронтового шпиталю.

Після одужання була довгождана відпустка додому, зустріч з коханою, чиї листи й лебедина вірність зігрівали його суворе фронтове життя. Галина Костянтинівна Ергольдер погодилась стати дружиною бойового льотчика. Лише 12 днів тривало сімейне щастя молодого подружжя. Не знали рідні, що проводжають Олександра у вічність.

...З подвоєною енергією бив ворога О. Романенко. Під час наступу радянських військ тільки 11 липня 1944 він зробив 5 бойових вильотів на штурмування ворожих позицій. По-фронтовому лаконічно говориться в нагородному листі про бойові якості О. Романенка: «Товариш Романенко показав себе мужнім, безстрашним захисником соціалістичної Батьківщини, що не знав страху в боротьбі».

12 липня 1944 року. Цей день не віщував для Олександра та його побратима С. Царькова чогось незвичайного. Рядовий бойовий виліт у складі семи «Ілів» у районі м. Опочка на Псковщині. Успішне штурмування ворога, нарешті команда в навушниках шлемофону: «Завдання виконано. Повертайтеся додому».

Раптом – здригнувся Романенків залізний птах від вибуху: ворожий снаряд вцілив у його груди. За літаком потягнувся димовий хвіст. А згодом він, охоплений полум'ям, почав втрачати висоту над ворожою територією. Похилився на штурвал поранений Олександр, але, зіщипвши зуби, намагався виправити курс літака. Гарячково пульсувала думка: «До своїх не дотягти... Стрибати? Ні! Для офіцера краще смерть, ніж полон!» Пікіруючи на скупчення ворогів, Олександр натиснув на спуск гармати і гашетки кулемета. Розметалась ворожа колона. А коли закінчились боєприпаси, повернувся до Сергія з мовчазним запитанням. «Тарань!» – прочитав у його очах. Востаннє набрав висоту зореносний птах. Ще раз освітив горизонт палаючий смолоскип літака – символ безсмертя. Глухо застогнала від страшного вибуху понівечена снарядами і бомбами псковська земля... На місці героїчного тарана залишились 23 обгорілі гітлерівські трупи, у тріски було розметано 13 підвід з мінами та 2 автомобілі, 13 гітлерівців поранено.

Псковська земля по-материнському прийняла в свої обійми героїв-соколів, що полягли за Батьківщину. Однополчани поховали останки героїв у Опочці, поблизу якої було здійснено цей подвиг. Посмертно лейтенант О. Т. Романенко був нагороджений орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня.

В. Голубев поклявся помститися за свого друга. У ті дні його бойовий рахунок поповнився новими знищеними танками, колонами ворога. Згодом йому вдруге було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Та, на жаль, В. Голубев загинув у бою через декілька місяців після героїчної смерті свого побратима.

...Не заростає стежина народної шани до могил героїв. У 1952 р. на могилі О. Романенка і С. Царькова встановлено пам'ятник-обеліск, де ніколи не в'януть квіти. Тут приймають присягу молоді воїни, у почесній варті стоять школярі. Ім'я Романенка увічнюють вулиці і рядки кількох книг. Вулиці Романенка є в Опочці, Угличі, Золотоноші, Чапаєвці.

Олександра Романенка немає серед нас. Але подвиг самопожертви в ім'я Перемоги дав йому путівку в безсмертя, записав у список вічно живих.

Липень 1984 р.

СОЛДАТ МИЛОСЕРДЯ

*Недостатньо бути лікарем,
треба ще вміти допомогти.
Б. Брехт*

Майже піввіку віддав благородній справі зцілення людей ветеран війни і праці Омелян Олександрович Пилипенко із Чапаєвки. Не відразу він обрав професію лікаря. Занадто багато голодних ротів було в родині його батька-незаможника, тому змалку довелось потом і мозолями добувати хліб насущний у полі. Спочатку батьки думали, що Омелян піде їхньою хліборобською стежкою. Але несподівано хлопець виявив великі здібності в навчанні, виділяючись серед ровесників старанністю і наполегливістю. Значні зміни в його життєвих планах сталися тоді, коли він подружився з сільським фельдшером Теофілом Дмитровичем Романенком. Той користувався величезною повагою серед односельчан завдяки своїй фаховості та душевності, а його наповнений книжковими багатствами дім чапаєвчани називали «хатою-читальнею». Активним читачем цієї домашньої бібліотеки став і О. Пилипенко. А коли закінчив семирічку, твердо вирішив стати фельдшером.

Ця мрія збулася: він вступив до Одеського медичного технікуму і, одержавши фельдшерський диплом, працював у Києві на санітарній станції. Але на цьому не зупинився, успішно закінчив ще

й Київський медичний інститут. Вже в ранзі дипломованого лікаря, влітку 1940-го за комсомольською путівкою поїхав працювати в Карелію на одну з новобудов третьої п'ятирічки.

Карелія зустріла сина Шевченкового краю голубими очима тисяч озер, зеленими лісами і скелястими горами, казковим полярним сяйвом і свіжою прохолодою Півночі. Та не було часу молодому лікареві милуватися суворою красою цього неповторного краю, бо район медичного обслуговування був дуже великим. До того ж, там тільки-но скінчилася так звана «зимова війна» з Фінляндією і докільля зберігало присмак неспокою й тривоги.

А через рік розпочалась війна з гітлерівською Німеччиною та її союзниками. Уже на другий день після її початку О. Пилипенко попросив зняти з нього «броню» й послати на фронт. Заяву молодого лікаря задовольнили й направили в одну з частин Карельського фронту військовим лікарем третього рангу.

1417 воєнних днів і ночей провів він у тяжкій фронтовій обстановці. Під натиском переважаючих сил ворога нашим військам довелося відступати, а людські втрати були справді колосальними. Тому військовим лікарям і санінструкторам роботи вистачало щодня, іноді вони забували навіть про їжу і про сон, рятуючи поранених.

Якось гітлерівці оточили медпункт і притиснули бійців у білих халатах до болота, відрізавши шлях до відступу. «Здавайтеся! В такому разі гарантуємо життя», – гукали фрїци з усіх боків. Але військовий лікар О. Пилипенко разом з офіцерами медсанроти мобілізував поранених, які ще могли тримати зброю, і організував кругову оборону. Через болото було прокладено гатку, і всіх поранених евакуювали. Кілька днів пробивалися з оточення через ліси й болота на з'єднання з основними силами своїх військ. Не вистачало боєприпасів і продовольства, однак воїни милосердя мужньо витримали всі випробування. Більшість поранених було врятовано й доставлено до шпиталю. За уміле командування й мужність О. Пилипенка нагородили медаллю «За бойові заслуги».

Незабаром хороброго й розважливого військового лікаря призначили командиром медико-санітарної роти. Капітан О. Пилипенко щоразу розгортав полковий медпункт за два – три кілометри від передової, аби легше було доставляти поранених з метою надання їм невідкладної допомоги. Щоправда, зцілення доводилось проводити під постійним артилерійським обстрілом і

частими бомбардуваннями з ворожих літаків. Від утоми німіли руки і підкошувались ноги, а від вимушеного безсоння темніло в очах. Але О. Пилипенко завжди був для підлеглих зразком дивовижної витримки, самодисципліни і стійкості. Тяжкопоранених транспортували в тил по єдиній дорозі, яка обстрілювалася ворогом з усіх видів зброї. Взимку їх вивозили на собачих і оленячих нартах. Тисячі поранених завдячують своїм порятунком військовому лікареві О. Пилипенку.

І ось настала осінь 1944 року. Здригнулась мерзла земля від гуркоту сотень гармат, вибухів снарядів і мін. Тісно стало в небі від червонозоряних літаків. Це почався довгожданий наступ радянських військ. Капітан О. Пилипенко в ті дні, нехтуючи небезпекою, надавав допомогу пораненим безпосередньо на полі бою й сам був поранений. Але не залишив передову, продовжував зцілювати наших воїнів. За мужність і героїзм його згодом нагородили орденом Червоної Зірки.

Під час несподіваного затишшя на фронті Омелян Олександрович жадібно перечитував листи з рідної Чапаєвки, яка була визволена з-під окупації у вересні 1943 року. Невтішними були вісті з дому. Батько помер, не витримавши випробувань окупаційного часу, брат Яків загинув смертю хоробрих на дніпровських кручах, а сестра, ледь розмінявши третій десяток років, залишилася солдатською вдовою. Водночас троє братів: Теофіл, Василь і Федір – воювали десь далеко, на Білоруському та Українських фронтах.

Та ось прийшла нова звістка – про перемир'я з Фінляндією, і військову частину, в якій служив О. Пилипенко, перекинули в Румунію, на 3-й Український фронт. Там воїн милосердя пройшов фронтовими дорогами не тільки Румунію, а й Болгарію, Югославію, Угорщину, закінчивши бойовий похід неподалік столиці Австрії – Відня. Особливо пам'ятним залишився період пекельних боїв біля угорського озера Балатон, де його частина потрапила в епіцентр ворожого контрудару. У тих боях загинув старший лікар полку, і його обов'язки лягли на плечі майора О. Пилипенка. Декілька подяк Верховного Головнокомандувача за відмінну організацію медико-санітарної служби в полку отримав тоді військовий лікар.

Нарешті прийшла неймовірна радість Перемоги. Солдат милосердя О. Пилипенко повернувся з далеких походів до рідного села і побачив на місці своєї хати лише задимлене згарище. Із вогкої

землянки вибігла навстріч йому рано посивіла мати і з риданням упала на груди своєму середульшому...

По війні Омелян Олександрович працював у селі Вергунах Черкаського району, а через три роки знову пішов в армію, де служив офіцером медичної служби до 1957 р. О. Пилипенку випало взяти участь і в цілинній епопеї, так що він по праву вважає себе першоцілинником. Про це свідчить його медаль «За освоєння цілинних і перелогових земель».

Та де б не був наш земляк – на Уралі, в Казахстані, Карелії чи в Сибіру, його завжди, мов магнітом, тягнуло в рідне наддніпрянське село з густими вербами і білими хатами. Повернувся він на свою малу батьківщину в 1957 р. і відтоді понад двадцять років працював головним лікарем Чапаєвської сільської лікарні. Очолований ним медичний колектив не раз завойовував першість у змаганні серед дільничних лікарень району. Це була одна із найбільших дільниць, до якої входило кілька сіл і хуторів. Довгий час чимале населення дільниці обслуговував лише один лікар – терапевт Омелян Олександрович Пилипенко. Він все встигав: і приймати хворих в амбулаторії, і консультивати в стаціонарі, і обслуговувати численні виклики на дому, і розв'язувати складні господарсько-організаційні питання, а заодно й виконувати безліч громадських доручень як депутат сільської Ради та лектор товариства «Знання».

Коли я поцікавився думкою чапаєвчан про Омеляна Олександровича, всі вони дали найвищу оцінку його дивовижній працездатності, людяності й чуйності, професійній компетентності і широким знанням, скромності й простоті.

Хоча воїн милосердя уже на заслуженому відпочинку, двері його будинку ніколи не зачиняються. Ідуть до нього односельчани за порадою й допомогою. І він завжди виправдовує їхні сподівання. Ветеран війни і праці, лікар від Бога продовжує брати активну участь у громадських справах, систематично зустрічається з молоддю, виховуючи її в душі патріотизму.

Травень 1985 р.

БОЙОВЕ ПОДРУЖЖЯ КУЛИКІВ

*Все може заступити кохання,
його ж не заступить ніщо і ніде.
Ш. Петєфі*

Їх у Чапаєвці, що на Золотоніщині, справедливо називали бойовим подружжям. Дійсно, уродженець села Ф. Т. Кулик та його дружина Марія Никанорівна воювали на фронтах Другої світової, служили в одному підрозділі. На жаль, Федора Тихоновича уже давно немає серед живих: далися взнаки поранення та стресові ситуації немилосердної воєнної доби.

Ф. Кулик здійснив 270 бойових вильотів – чи не найбільше з усіх штурманів 193-го окремого авіаційного розвідувального гвардійського Червонопрапорного ордена Кутузова 3-го ст. полку, в якому він незмінно воював. Його подвиги в небі війни відзначені трьома орденами Червоного Прапора, орденами Вітчизняної війни 1-го ст., Богдана Хмельницького 3-го ст., Червоної Зірки.

Кожний бойовий виліт крилатого розвідника – то справжній подвиг. Звернемося лишень до двох епізодів з тривалої й украй насиченої драматичними подіями воєнної біографії нашого героїчного земляка.

...Упродовж виконання одного з бойових завдань екіпажем Федора Кулика було вбито льотчика, а літак пошкодили осколками зенітного снаряда. Стрибати, – здавалось, це було єдиним правильним рішенням. Та Федір вирішив кинути виклик долі і сів за штурвал, обережно відсунувши тіло бойового побратима. Великий літак ПЕ-2Р сів біля аеродрому на «живіт», а звістка про подвиг мужнього штурмана розлетілася далеко за межі полку.

Під час Львівсько-Сандомирської операції екіпаж Ф. Кулика одержав завдання розвідати позиції ворога. До місця дісталися без пригод... Раптом різкий окрик стрільця-радиста: «Шість «мессерів» по курсу!», «Підпуская ближче, цілься напевне», – спокійно

скомандував Федір. У бік хрестатих стерж'ятників потяглися вогняні траси. Ось один із них здригнувся і, залишаючи шлейф диму, почав падати. «Молодець, Кучерявенко», – похвалив стрільця Федір. Та «мессери» почали оточувати зореносного розвідника. «Вася, кидай літак в піке!» – запропонував льотчику Федір. На очах в оторопілих гітлерівських льотчиків ПЕ-2Р виконав декілька фігур вищого пілотажу і пішов вертикально вниз. «Мессери» відстали, а «пешка» пішла на бриючому з увімкненими фотокамерами, знімаючи оборонні об'єкти та техніку ворога. Перш ніж ворожі льотчики опам'яталися, бойові побратими, виконавши завдання, взяли курс на свою базу.

Восени 1943 р. крилаті розвідники фотографували ворожі позиції преславутого «Східного валу» на Правобережжі Черкащини. Коли наприкінці вересня 1943 р. стало відомо про визволення Чапаєвки, попрохав Федір свого пілота пролетіти на бриючому над рідним селом і батьківською хатою. Вже в листопаді 1943 р. батьки Ф. Кулика отримали листа від командира полку підполковника І. Миронова, в якому, зокрема, говорилося про таке: «Дорогі Тихін Савелійович і Марія Савеліївна! Повідомляємо про чудові подвиги вашого сина Федора Кулика – кращого штурмана-комсомольця нашої частини. Федя має близько 100 бойових вильотів. Багато разів він доставляв своєму командуванню цінні відомості про противника. В бойовій роботі проявляє мужність і відвагу.

Своєю відмінною бойовою роботою він мстився ворогу за насилля і криваві розгули, які той учиняв над миролюбним українським народом...

Дякуємо Вам за правильне радянське виховання сина і бажаємо успіху у відбудові зруйнованого німцями господарства вашого району».

Під знаменами того ж таки уславленого 193-го окремого авіаційного розвідувального гвардійського полку воювала й Марія Никанорівна Кулик. Корінна сибірячка з Омська, вона потрапила до полку на вогняній Курській дузі. Учителка за спеціальністю, вона стала військовою радіотелеграфісткою.

«Сокіл, Сокіл, я – Ластівка», – як часто б'ють у скроні безсонними ночами ці позивні! Разом із бойовими подругами була Марія хранительницею ланцюжка зв'язку льотчиків-соколів із землею. І як страждала, коли чула в навушниках оглушливий

вибух, котрий здебільшого означав смерть екіпажу. Часто бойові завдання доводилося виконувати під бомбардуваннями, артилерійським обстрілом.

У Польщі Марію Никанорівну було важко поранено. Сім довгих місяців пролежала вона в госпіталі, а після одужання знову повернулася в полк. Командир полку А. Бистров вручив радіотелеграфістці медаль «За бойові заслуги».

А бойовий штурман Федір Кулик усе частіше заглядав на красуню-сибірячку. Зрештою високе почуття кохання заповонило серця обох і вони вирішили поєднати свої життєві долі. У далекому Відні, де й завершилися фронтові будні легендарного 193-го полку, стали в післягрозовому 1946-му на весільний рушник Федір і Марія, щоб бути завжди поруч у радості і в горі...

Травень 1988 р.

Р. С. Всього одного року не вистачило Марії Никанорівні, аби зустріти свій 100-річний ювілей. Зовсім нещодавно вона залишила цю землю, аби десь там, у засвітах, зустріти душу свого єдиного й коханого Федора. А прожити у вдовиному статусі колишній фронтовичці випало довгих 55 літ. Самотужки виростила та вивела на хрещату дорогу життя сина Анатолія та доньку Тетяну. До речі, син продовжив справу свого батька, ставши авіатором, щоправда, цивільним.

Грудень 2017 р.

ЧЕРЕЗ 47 РОКІВ

*Мужність росте з небезпекою:
чим тугіше доводиться, тим більше сил.
Ф. Шіллер*

Назавжди вкарбується в пам'ять ветеранові війни і праці із Чапаєвки Василю Павловичу Іванченку осінній день 1990, коли йому було вручено бойову нагороду – орден Червоної Зірки. А шукала ця відзнака героя упродовж 47 років з далекого й вогняного 1943-го. І знову лунко вдарили в пам'ять фронтові грози, занили старі рани, розбуркалася пам'ять ветерана...

Був іздовим, а став зв'язківцем

Коли молодому іздовому колгоспу імені Чапаєва Василю Іванченку прийшла в 1940 році повістка на військову службу, зібрались на проводи родичі, близькі, друзі, сільський актив. Зичили хорошої служби, пом'янули батька Василевого – Павла Григоровича, одного з перших колгоспників, котрий загинув у страшному вирі голодомору 1933 р. А тодішній секретар комсомольської організації Федір Григорович Дикунь побажав юнакові мирного неба й щонайшвидшого повернення додому. І гадки не мали тоді чапаєвчани, що відправляють свого молодого земляка надовго. Бо тривала військова служба Іванченка довгі 2995 днів і ночей. Так сталося, що того незабутнього вересневого дня розпрощався Василь зі своїми рідними й близькими на цілих 7 років – аж до липня 1946 року.

Направили молодого колгоспника до Старого Бихова (Білорусія), де він навчався у школі молодших авіаційних спеціалістів, а пізніше – в училищі стрільців-радистів. З селянською старанністю й ретельністю опановував військову спеціальність, став одним із кращих курсантів. Після закінчення навчання якраз напередодні війни був направлений до авіаційного полку бомбардувальників «СБ». Авіапункт дислокувався у Білорусії, саме тут і довелося Іванченку зустріти війну: вже 22 червня полк зазнав смертельного удару ворога.

«Половина льотного складу знаходилась тоді у відпустках, більш як із третини літаків були зняті двигуни для капітального ремонту. Боезапас був мізерним, протиповітряна оборона аеродрому – нікудишньою. Тому удар з повітря, якого завдали по нашому полку Люфтваффе, призвів до катастрофи. Майже всі літаки були спалені на землі, не встигнувши злетіти», – згадує з гіркотою Василь Павлович. І додає: «Де шукати винуватців трагедії? Нас тоді переконували, що це Павлов (командуючий Західним фронтом) зрадив... Але, як виявилось, винуватці сиділи набагато вище!»

Ціною страшних втрат залишки полку вирвалися з кільця ворожого оточення. Всміхнулася тоді доля й Василеві: одним із небагатьох вийшов живим і без єдиної подряпини. Це було перше бойове хрещення молодого воїна. А полк був відправлений на переформування.

У березні 1942 р. сержант Іванченко потрапляє до складу 63-го авіаційного полку, забезпечує зв'язок з літаками, які вилітали на бойові завдання. За зразкову бойову роботу Василь неодноразово удостоювався подяк командування. Під час перебазування полку в одному з боїв був поранений і протягом двох місяців лікувався у шпиталі. Відразу після одужання написав рапорт командуванню про готовність повернутися в стрій.

Сержанта направили начальником телефонної станції спочатку в стрілецький полк, пізніше він був переведений у гвардійський повітряно-десантний полк. В. Іванченку випала честь взяти участь у грандіозних боях на Західному фронті восени 1942 – взимку 1943-го. Не забути фронтовику масштабної ржевсько-сичівської наступальної операції, в ході якої було сковано, а згодом і розгромлено велике угруповання нацистів. Начальник станції В. Іванченко забезпечував безперебійний зв'язок під шаленим обстрілом противника. Командування полку помітило хоробрість і розважливість сержанта, у лютому 1943-го були оформлені документи про нагородження його орденом Червоної Зірки. Та не судилося тоді Василеві Павловичу одержати заслужену нагороду...

«Він загинув під Ржевом» – сказав поет. Ні, не загинув хоробрий сержант під Ржевом, проте не минула його безжалісна ворожа куля. Упав на полі бою й опам'ятався лиш у госпіталі, на операційному столі. Витягли із його тіла лікарі смертоносний метал, і знову на два місяці прикувало поранення сержанта до спротивилого шпитального ліжка.

Після довгих днів і ночей зцілення направили сержанта В. Іванченка у 57-й гвардійський стрілецький полк. Тут він виконував звичну для себе, скромну, але таку потрібну фронтові бойову роботу – забезпечення зв'язку. Зв'язок – то вуха командування, нитки управління військами, а відтак від зв'язківців на пряму залежить доля тисяч солдатів...

Той бій у жовтні 1943 р. запам'ятався сержанту назавжди. Полк успішно наступав, проте на одній із ділянок фронту ворог, зібравши значні сили, пішов у контратаку. Повзлі хрестаті панцирники, випльовуючи смертоносний вогонь, увесь простір заповнили коричневі мундири наступаючих ворожих солдатів, знімалися чорні сутани вибухів мін і снарядів. Командир полку дав наказ відступати. Сержант В. Іванченко, знехтувавши небезпекою, під шаленим вогнем зумів забезпечити евакуацію телефонної станції з усіма лініями зв'язку. Та вибухнув поряд ворожий снаряд, і світ померк у очах Василевих...

Не знав Іванченко, що за мужність і героїзм у цьому бою його було представлено до нагороди орденом Червоної Зірки. Життя покидало знівечене осколками, змучене напруженим фронтовим життям тіло. Довгі дві ночі боролися за життя молодого сержанта офіцери милосердя. Зрештою, майстерність військових лікарів і дужий молодий організм дозволили вирвати Іванченка із лабет смерті.

Цього разу лікування було ще затяжнішим і тривало 9 місяців. Довгими шпитальними ночами переселявся в думках до рідної Чапаєвки. Надіявся, що визволена вона, нарешті, від нацистського іґа. Як там мама? Важко їй, либонь, самій без допомоги... Як сестри? Де воює брат? Залишалось тільки здогадуватися... Не знав Василь, що спалили окупанти його хату, а сестру Євдокію погнали у рабство до Рейху. Не відав, що нема вже серед живих його старшого брата Андрія, який упав на полі бою під час визволення Черкас...

Вийшов зі шпиталю у липні 1944-го – схудлий, блідий, мов з хреста знятий, з жовтою нашивкою, котра засвідчувала тяжке поранення. Висновок лікарської комісії був однозначним: до служби в діючій армії непридатний. Направили В. Іванченка у 220-ту комендатуру 3-го Білоруського фронту. До кінця війни виконував старший сержант разом зі своїми побратимами скромну бойову роботу: забезпечення переселення репатріантів, їх охорона. Перемогу зустрів у Східній Пруссії, біля Піллау.

А в червні 1945 йому була вручена перша бойова нагорода – орден Червоної Зірки, котра шукала його від жовтня 1943-го. Другий же орден забарився аж на 47 років...

Мирне життя без спочинку

Після війни Василь повернувся до рідної Чапаєвки. Не до спочинку було, відразу з головою пірнув у відродження села. Працював у колгоспі бригадиром, рільником, в останні роки – фуражиром молочно-товарної ферми. Нагороджений ювілейною медаллю «За доблесну працю». Разом зі своєю дружиною Охтанісією Прокопівною – передовою ланковою, нагородженою медаллю «За трудову відзнаку», відпрацював В. П. Іванченко у колгоспі більше двох третин віку. Виростили двох синів-соколів, діждалися й онуків. «Ось тільки пенсія малувата – всього лиш 70 карбованців, – бідкається Василь Павлович. – Та дарма, господарство підсобне маємо, город, руки до роботи звиклі – проживемо!»

Хоча вже на заслуженому відпочинку, не стоїть В. П. Іванченко осторонь громадських справ. Бо така життєва позиція у ветерана війни і праці, кавалера ордена Вітчизняної війни і 2 орденів Червоної Зірки. Побажаймо ж ветеранові щасливого довголіття, життєвої снаги!

Грудень 1990 р.

ПЛІЧ-О-ПЛІЧ З ДОРОСЛИМИ

*Юність – час відваги.
Стендаль*

Щороку в яскравих весняних шатах приходиться на українську землю свято Перемоги. Цього травневого дня ми віддаємо данину глибокої шани сивочолим ветеранам Другої світової – фронтовикам, партизанам, підпільникам, трудівникам тилу, всім, хто відстояв нашу землю від ворожої навали. У лавах захисників Вітчизни було чимало й дітей і підлітків воєнної пори. Пліч-о-пліч з дорослими юні патріоти наближали довгоочікувану Перемогу, ризикуючи своїм життям, а часто й втрачаючи його. Ця розповідь про юних учасників антинацистського руху опору на Черкащині.

В історії Черкаського краю назавжди залишиться ім'я Володі Саморухи, уродженця села Коритні, що на Монастирищині. Тринадцятирічний Володя був членом місцевої підпільної організації, керівництво якої послало його на Рівненщину для налагодження зв'язків із партизанським загonom Дмитра Медведєва. Юний зв'язковий здолав понад 500 км небезпечного шляху і виконав бойове завдання. Володя став бійцем партизанського загону Д. Медведєва і, як засвідчують спогади командира, виявив неабиякий героїзм. За подвиги в боротьбі з ворогом юного месника було нагороджено орденом Червоної Зірки і медаллю «Партизану Вітчизняної війни» 1-го ст.

Розвідниками Чигиринського партизанського загону під командуванням П. А. Дубового були підлітки Коля Печененко, Вася Хільченко й Толя Ткачук. Восени 1943 р. під час чергової розвідки Ткачука було вбито, а Печененка й Хільченка схопили карателі. Хільченку вдалося втекти, Печененка ж гестапівці піддали жорстоким тортурам, прагнучи вибити з нього відомості про партизанський загін. Партизани зуміли визволити Колю з нацистської катівні й урятували його від неминучої смерті. Пізніше М. Печененко став вихованцем 155-ї армійської бригади, і за мужність у боях був нагороджений орденом Червоної Зірки й медаллю «За відвагу».

Прийшов 14-річним у Чигиринський партизанський загін П. А. Дубового відомий український поет, автор загальновідомої пісні «Степом, степом» Микола Негода. Його літературний хист,

котрий ще до війни помітив і оцінив сам П. Г. Тичина, став у пригоді, коли в загоні почали випускати партизанську газету «На бойовому посту». Її редактором і став юний партизан Коля Негода.

Бійцем цього ж партизанського загону була й 15-річна Валя Загуба. Разом зі своєю мамою вона виконувала на перший погляд скромну, проте не менш важливу бойову роботу: випікала смачні буханці для партизанів. Від утоми в неї підкошувалися ноги й темніло в очах, та Валя по кількадесят годин не залишала свій гарячий цех, бо знала, що без його продукції не буде й бойових успіхів. Командування загону нагородило дівчинку медаллю «За бойові заслуги».

Серед холоднороських партизанів були також і неповнолітні Ваня Назаренко, Аня Балох, Петя Костенко, Боря Борженко, Ізосім Торжкін та ін. Вони виконували обов'язки зв'язкових, розвідників, облаштовували партизанський побут.

Дванадцятирічна Аня Резниченко була зв'язковою партизанського загону ім. Щорса, який діяв на Лисянщині. Мужня дівчинка, ризикуючи своїм юним життям, була надійним «містком» для зв'язку лисянських партизанів.

Війна брала свою криваву данину, і не одне юне життя згоріло в полум'ї воєнної грози. У Льоні Стратієвського з Монастирищини були свої рахунки з окупантами, адже вони вбили його маму й дідуся. Прагнучи помститися, Льоня вступив до місцевої підпільної організації. Однак у липні 1943-го під час облави його було поранено, й він потрапив до рук карателів. Намагаючись здобути відомості про підпільників, гестапівці піддали хлопчика жахливим тортурам: його жорстоко били, вирізали зірки на спині і, зрештою, прив'язали до хвоста коня, якого пустили галопом. Льоня загинув, не промовивши й слова.

На Тальнівщині свято бережуть пам'ять про юного героя Вітю Проценка, розвідника місцевої підпільно-диверсійної організації. 20 лютого 1944 р. 15-річний Проценко загинув у бою з карателями біля с. Гусакового.

У Стеблеві Корсунь-Шевченківського району за розповсюдження листівок окупанти розстріляли підлітка Павлика Янчевського. Під час чергового виходу на зв'язок із черкаськими партизанами загинув від кулі карателя 13-річний Ваня Босенко. А Яша Кикоть із Сушок, що на Канівщині, допоміг партизанам

визволити схопленого нацистами радянського офіцера. Яшу було заарештовано й згодом розстріляно в Золотоноші.

Юний підпільник з Уманщини Вася Демидюк у листопаді 1943 р. під час виконання бойового завдання натрапив на ворожу засідку. Підпустивши поближче до себе карателів, він підірвав гранату й геройськи загинув, знищивши кілька ворогів.

У роки великих випробувань для України її наймолодші сини й дочки не лишилися осторонь святої справи наближення Перемоги й поруч із дорослими боронили рідну землю від ворога, часто втрачаючи своє юне життя ще на його світанні.

Травень 2002 р.

Р. С. Вже понад 70 літ відділяють нас від вогняної й лихозвісної пори 1940-х. На жаль, наше сьогодення не є мирним: палахкотить полум'я війни на Сході України й з'явилося сучасне покоління дітей війни. А в боротьбі з російськими агресорами українських воїнів надихають подвиги ветеранів Другої світової, в тому числі й наймолодших її учасників...

Травень 2006 р.

КОМАНДИР ПОЛКУ

*Полеглий доблесно безсмертний назавжди.
П. Корнель*

Він, як і ще один наш більш уславлений земляк, командувач 3-го Білоруського фронту І. Д. Черняхівський, загинув під час грандіозної Східно-Пруської операції взимку 1945. Мова піде про командира полку, уродженця с. Чапаєвка, що на Золотоніщині, Федосія Миколайовича Пилипенка, мужність якого відзначена трьома бойовими орденами. Його воєнна доля схожа з долею відомого воєначальника, вона водночас трагічна й водночас прекрасна. Адже обоє, як і сотні тисяч їхніх побратимів, покрили себе невмирущою славою, віддавши свої життя в ім'я виконання священного військового обов'язку...

Федосій Миколайович Пилипенко народився 26 серпня 1904 р. і зростав у незаможній селянській сім'ї. Як і його ровесники, навчався грамоті в земській початковій школі, виявивши неабиякі успіхи в навчанні. В числі кращих учнів продовжив здобувати знання в місцевій земській двокласній школі. Уже після буремних подій Української революції закінчив Чапаєвську семирічку й подався до Дніпропетровська, де після навчання на робфаці вступив до політехнічного інституту.

З 1930-х р. він у лавах Червоної армії. З огляду на освітній ценз Ф. Пилипенка, йому в 1935 р. присвоїли перше офіцерське звання. Відтоді й розпочалася його військова біографія, яка виявилася завдовжки в 15 років. Командував взводом, згодом ротою, узяв участь у радянсько-фінській війні. Після закінчення цих подій його підрозділ опинився в складі Білоруського Особливого військового округу, який дислокувався в м. Ліда. Тут і застало старшого лейтенанта трагічне 22 червня 1941 р.

Від самого початку війни – безкінечні бої з переважаючим противником, оточення, прорив його і відступ, відступ. А потім було переформування, участь у грандіозній Сталінградській епопеї, вогняна Курська дуга, де наш земляк уже командував батальйоном, перша бойова нагорода.

У 1944 р. майор Ф. Пилипенко разом зі своїм підрозділом увійшов до складу 3-го Білоруського фронту, брав участь у визволенні Білорусії та Прибалтики. Хороброго, розважливого й надзвичайно результативного у виконанні бойових завдань командира помітило командування, і Федосія Миколайовича було призначено командиром 243-го гвардійського стрілецького полку. З початком Східнопруської операції у січні 1945 р. полк Ф. Пилипенка постійно перебував на вістрі атак, на напрямках головних ударів.

Куди б не кидала бойова доля нашого земляка, він подумки линув до рідної Чапаєвки. Після її визволення підполковник написав декілька щирих і поряд з цим пафосно-патріотичних листів своїм землякам. А ще допоміг відремонтувати в селі

електропостачання, надіславши в Чапаєвку трофейний електродизель. Знаючи, як страждають від дефіциту зошитів та приладдя місцеві школярі, Федосій Миколайович подарував школі величезний рулон паперу та сотню олівців.

У народному музеї «Пам'ять» місцевої школи зберігаються й декілька листів Федосія Миколайовича до його дружини – Катерини Іванівни. Вони приносили їй відгомін боїв, ніжність суворого солдатського серця. Ось рядки з листа від 25 січня 1945 р.: «Люба моя! Передаю привіт із Східної Пруссії. Знаходимося за 40 км від Кенігсбергу. Наші успіхи чудові: фрїци в паніці відступають». А через 6 днів нове послання: «Рідна моя Катя! Знаходжуся в безкінечних боях. Підійшли до Кенігсбергу. Надіюсь, незабаром ця фашистська твердиня впаде».

На жаль, то був його останній лист, бо 2 лютого 1945 р. під час артилерійської дуелі підполковник Пилипенко був смертельно поранений осколком ворожого снаряда на передовій. Заслуги відважного комполку перед Батьківщиною були відзначені двома орденами Червоного Прапора, орденом Вітчизняної війни 2-го ст., медалями. Похований він у братській могилі литовського міста Маріамполя (кол. Капсукас).

Травень 2005 р.

ПАРТИЗАНИ ЗОЛОТОНІЩИНИ У БИТВІ З НАЦИСТАМИ

*Партизани – наша слава, наша гордість.
Партизани – це ті сини України, перед
якими скинуть шапки цілі століття, якими
пишатимуться цілі покоління складати-
муть про них думи і пісні. Це невмирущий
символ безсмертя нашого доброго і чесного
народу.*

Олександр Довженко

Історія людства ще не знала такого розмаху народної боротьби в тилу ворога, як у роки війни з німецьким нацизмом. Це яскраво засвідчують вікопомні події антинацистського руху опору на теренах Золотоніщини в 1941–1943 рр. Мешканці краю не стали на коліна перед загарбниками, спротив окупантам набрав найрізноманітніших форм і, долаючи неймовірні труднощі й перші невдачі, міцнів із кожним днем. Наша розповідь присвячена партизанській боротьбі мешканців Златокраю проти окупантів.

Перші кроки

Уже з перших днів війни у Золотоніському краї поряд із розгортанням розгалуженої мережі підпільних груп створювалися необхідні умови для партизанської боротьби, зокрема, готувалися таємні склади зброї, теплої одежі, провіанту. У серпні – вересні 1941 р. було сформовано 4 партизанські загони: Денгівський (командир – Влас Гук),

Дмитрівський (Макар Лелека), Коробівський (Петро Строкань), Піщанський (Андрій Білоус), Чапаєвський (Дмитро Воскобійник). Проте їх особовий склад комплектувався наспіх, без вдумливого відбору бійців, тому до цих загонів потрапило чимало випадкових людей, що не мали військової підготовки й досвіду боротьби в тилу ворога.

Ці та інші обставини і стали основною причиною прикрих поразок і великих трагедій на початковому етапі боротьби. Уже наприкінці вересня 1941 р. після приходу окупантів Дмитрівський, Коробівський та Чапаєвський загоони, навіть не розпочавши ніяких бойових дій, розпалися, а їх бійці розійшлися по домівках. Це було фатальною помилкою: за допомогою зрадників окупанти встановили списковий склад загонів і в результаті майже всіх партизанів було схоплено й згодом розстріляно.

Довше, до листопада 1941 р., перебував у лісах Деньгівський та Піщанський загоони. Проте наближення зими, відсутність необхідних запасів змусило деньгівців та піщанців повторити помилку партизанів інших сіл, і їх спіткала така ж трагічна доля. До квітня 1942 р. знаходилися у лісі комісар Чапаєвського загону Опанас Сидорович Харченко і боєць Захар Пантелеймонович Кукса. Вони полягли смертю хоробрих у перестрілці з поліцаями (пізніше їх було нагороджено медалями «Партизану Вітчизняної війни» 1-го ст., посмертно). Гестапівцям вдалося також виявити й партизанські бази, в результаті майже всі вони були знищені.

Кращі умови для боротьби із ворогом було створено у Гельмязівському районі (на теренах сучасної Золотоніщини тоді було 2 райони: Золотоніський і Гельмязівський). Ще до окупації краю тут був сформований партизанський загін, для якого у Свининських лісах створювалася база із запасами провіанту, боєприпасів, теплого одягу. Необхідне озброєння загін одержав від 26-ї армії, штаб якої влітку – на поч. осені 1941 р. знаходився в Гельмязові. Особовий склад бійців загону добирався доволі ретельно, до нього спочатку увійшло 65 осіб. Його командиром став перший секретар Гельмязівського РК КП(б)У Федір Дмитрович Горелов, комісаром – голова Гладківщинського колгоспу Мусій Іванович Ілляшенко, а начальником штабу – голова райвиконкому Іван Сергійович Тютюнник.

Згодом Гельмязівський загін імені Чапаєва поповнився воїнами відступаючих військ, і кількість його бійців зростає до 90. Виходячи

із оточення, до загону потрапив і відомий російський письменник Аркадій Петрович Гайдар (Голиков). У загоні він служив рядовим кулеметником і поліг в бою біля Ліплявого 26 жовтня 1941 р.

Партизани Ф. Горелова розгорнули активні бойові дії на території Гельмязівського та Канівського районів. Вони висадили в повітря понтонний міст через Дніпро, розгромили німецькі комендатури в Богданах, Ліплявому, Прохорівці та Озерищі, знищили 2 автомашини із ворожими солдатами, розповсюджували серед населення зведення Радінформбюро, перешкоджали окупантам грабувати край.

Проте, на жаль, недовгою була бойова біографія Гельмязівського загону: в листопаді 1941 р. його було щент розгромлено переважаючими силами карателів. Командира загону Ф. Горелова було кинуте до золотоніської в'язниці і згодом розстріляно. Тільки в с. Піщаному в грудні 1941 р. окупанти розстріляли 19 бійців Гельмязівського загону. У катівнях гестапо було замучено й головного лікаря Гельмязівської лікарні Юлію Євдокимівну Дубиніну, яка лікувала гельмязівських партизанів.

У боротьбі за визволення краю

Особливо яскраві сторінки в історію партизанського руху вписав Золотоніський партизанський загін, що розпочав свої бойові дії з лютого 1943 р. Основу його особового складу склали вцілілі від розправ місцеві підпільники, а командиром загону став Михайло Іванович Савран, комісаром – Петро Максимович Потапов, начальником штабу – Олексій Михайлович Соловйов.

Золотоніський партизанський загін у складі 72-х бійців, застосовуючи рухливу тактику, розгорнув бойові операції в районах Яготина, Золотоноші, Драбова і Ліплявого. Народні месники завдавали ударів по тилових комунікаціях противника, нищили його живу силу і техніку, руйнували шляхи сполучення. Вони вибили окупантів із Драбова і Канівщини, врятували від знищення 1500 ц зерна.

Взаємодіючи із військами 3-го Сталінградського механізованого корпусу, партизани М. Саврана взяли активну участь у визволенні м. Золотоноша від окупантів 22 вересня 1943 р., втративши в боях 4 бійців убитими й 12 пораненими. Командувач корпусом генерал-полковник Віктор Тимофійович Обухов оголосив М. І. Саврану та його бійцям подяку за самовіддані дії й мужність під час визволення райцентру.

Як засвідчують документи, що зберігаються у фондах Державного архіву Черкаської області, загалом за нетривалий час свого існування від лютого до вересня 1943 р. бійцями Золотоніського партизанського загону було знищено понад 500 ворожих солдатів та офіцерів, 13 автомашин, 2 паровози, 8 вагонів, 3 міномети, 6 ручних кулеметів, висаджено в повітря 2 залізничних мости.

У серпні 1943 р. у Чубарівський ліс було висаджено групу радянських десантників під командуванням М. Р. Соболева-Кузьміна. До його складу влилися й місцеві народні месники, відтак постав об'єднаний загін. Згідно із ухвалою Черкаського підпільного райкому партії Чапаєвська підпільна група, якою керував Семен Олексійович Кривицький, мала об'єднатись із десантниками та партизанами. Чапаєвські підпільники, не гаючись, прибули в загін Соболева і прийняли партизанську присягу. Вони створили окрему групу, що оперативно підпорядковувалась командуванню загону. Уже тоді цей підрозділ відкрив бойовий рахунок: ним розгромлено загін німецьких карателів чисельністю 30 осіб, що висадився біля с. Налісні з метою спалити його як партизанське село. За цей бойовий успіх М. Соболев оголосив командиру групи подяку.

В оперативному зведенні штабу партизанського руху Південно-Західного фронту говорилось так: «Об'єднаний загін під командуванням т. Соболева, що діяв у районі Оболоні-Золотоноші, зріс до 200 чол. за рахунок місцевого населення». За 44 дні своїх бойових дій цим з'єднанням було розгромлено ворожу колону, підірвано 2 мости через р. Сулу, захоплено на Дніпрі 3 моторних човни, знищено 113 солдатів і офіцерів, захоплено 4 вантажні і один легковий автомобіль противника.

Як бачимо, партизани Золотоніщини зробили свій гідний внесок у наближення жаданої перемоги над ворогом. Їхній подвиг для багатьох поколінь залишається негасимим взірцем героїзму й самопожертви в ім'я боротьби за честь і незалежність Вітчизни.

...На жаль, наше українське сьогодні знову затьмарене воєнним лихоліттям в результаті дій сепаратистів та агресії Росії на Сході. А відтак знову створюються партизанські загони для боротьби в тилу новоявлених окупантів. Дай же Боже, аби на благословенну українську землю якнайшвидше повернулися мир і територіальна цілісність, щоби потреба у використанні цих специфічних формувань відпала назавжди.

Вересень 2013 р.

БІЙ ЗА ЧЕРКАСИ

*Я єсть народ, якого Правди сила
ніким звоєвана ще не була.
П. Тичина*

Сім десятиліть тому відбулася черкаська наступальна операція радянських військ, що увінчалася звільненням нашого нинішнього обласного центру від гітлерівських загарбників. Вона проходила в кілька етапів і відзначалася значною тривалістю, запеклістю й кровопролитним характером. Десятки тисяч воїнів-визволителів зажили на придніпровських просторах невмирущої слави, багато з них пішли у вічність...

На черкаському напрямі вирували запеклі бої

Своєрідним прологом битви за Черкаси стала перша спроба форсування Дніпра частинами 254-ї стрілецької дивізії та іншими підрозділами в районі с. Хрещатик, біля місця впадання Росі в Дніпро. Нашим бійцям вдалося захопити плацдарм і впродовж кількох днів утримувати його, відбиваючи шалені контратаки ворога. Зрештою, усвідомивши небезпеку розвитку успіху радянських військ, гітлерівське командування кинуло на плацдарм великі сили піхоти та артилерії, а також танки відомої своєю

боездатністю моторизованої дивізії «Вікінг». Під натиском переважаючих сил ворога та з огляду на тактичну безперспективність подальших дій на даній ділянці, наші війська залишили цей плацдарм і повернулися на лівий берег для перегруповання та більш ґрунтовної підготовки до повторного форсування Дніпра. Було прийнято стратегічне рішення про здолання водної перешкоди та захоплення плацдарму безпосередньо біля м. Черкаси з наступним його визволенням. Розуміючи значення цього опорного пункту на високих правобережних схилах Дніпра, нацисти перетворили місто та його околиці в потужний оборонний укріпрайон з надзвичайно сильним гарнізоном (три дивізії, кілька танкових і механізованих з'єднань).

Тим часом радянське командування задля розхитування тилів противника та створення належних умов висадки радянських військ під Черкасами закинуло на Правобережжя 3-тю й частково 5-ту повітряно-десантні бригади. Однак ця операція виявилася вкрай невдалою й багато наших десантників загинули чи потрапили в полон. Уцілілі десантні групи об'єдналася з місцевими партизанськими загонами Іващенко, Прокіна та Солодченка і під командуванням підполковника П. Сидорчука (у складі близько 1400 бійців) від 28 жовтня до 11 листопада 1943 р. висаджували в повітря мости, знищували транспортні колони, руйнували засоби зв'язку, здійснювали сміливі нальоти на гарнізони ворога. За наказом радянського командування десантники в ніч на 13 листопада атакували опорні пункти противника в районі сіл Свидівок, Лозівок та Сокирне й утримували захоплені рубежі упродовж 2-х діб. Завдяки цьому в ту ж ніч воїни 254-ї дивізії силами 4 батальйонів змогли форсувати Дніпро й закріпитися на його правому березі. З'єднавшись з десантниками, наші війська оволоділи Руською Полянню, Геронимівкою й Дубіївкою, забезпечивши часткове оточення черкаського угруповання нацистів. Утім, втрати десантників за час багатоденних боїв сягнули 40 % особового складу, тому бригади були виведені в тил на доукомплектування. Їх мужнього командира П. Сидорчука було удостоєно звання Героя Радянського Союзу.

Для закріплення успіху в бій були введені основні сили 52-ї армії під командуванням генерал-лейтенанта К. Коротєєва. На захоплений плацдарм було перекинуто ще 2,5 тис бійців з мінометами, кулеметами, ПТР. Як згадував командир 73-го

стрілецького корпусу цієї армії генерал-майор П. Батицький (пізніше – маршал Радянського Союзу), тогочасні природні умови не сприяли виконанню бойового завдання: ранні осінні морози викликали утворення передчасного льодяного покриву, що перешкоджало наведенню переправ. Проте наші бійці здолали ці перешкоди й плацдарм біля Черкас розширювався. 14 листопада в результаті жорстокого бою було взято с. Свидівок.

Уже перші бої на підступах до Черкас виявили героїв. Рядовий Ж. Санагатулін підбив ворожого танка, знищив автомашину, кулеметну обслугу, а коли було вбито командира, забезпечив уміле командування ротою. Мужнього воїна було удостоєно звання Героя Радянського Союзу. Такою ж відзнакою було поціновано й подвиги командира батальйону капітана М. Пилипенка. 14 – 16 листопада взвод 45-мм гармат сержанта М. Жужоми знищив 9 ворожих танків та ще 5 вогневих точок противника; на грудях мужнього воїна незабаром засяяла зірка Героя. Старший сержант І. Онопрієнко вогнем своєї сорокап'ятки підбив кілька ворожих танків і знищив до взводу німецької піхоти. На жаль, найвище звання йому було присвоєно вже посмертно, а похований мужній артилерист на Пагорбі слави в Черкасах.

Саме 14 листопада й розпочалися безпосередні бої за місто, вони через запеклий опір гітлерівців тривали рівно місяць. Напрямо головного удару забезпечувала 254-та стрілецька дивізія під командуванням спочатку полковника Д. Дричкіна, а потім М. Путейка, 294-та дивізія (полковник І. Сергєєв) та 373-я Миргородська (полковник К. Сазонов). Бойові дії наземних частин підтримували льотчики бомбардувальної, штурмової та винищувальної авіації 5-ї повітряної армії генерал-лейтенанта С. Горюнова.

Звільнивши Руську Полянню при підтримці танків і САУ, наша піхота вийшла на західні околиці міста. Згодом від ворога було очищено Дахнівку та взято гітлерівський опорний пункт у Соснівці. В боях на підступах до м. Черкаси противнику було нанесено великих втрат. За тогочасними зведеннями Радінформбюро станом на 19 листопада тут було знищено близько 2 тис. німецьких солдат і офіцерів, захоплено 5 танків, 2 БТР, 18 гармат, 80 кулеметів, до 100 автомашин, 3 склади боєприпасів, а також склади зі зброєю, продовольством. На одній ділянці фронту під Черкасами в полон у повному складі здалася рота німецької піхоти.

20 листопада о 4-й годині силами 254-ї та 373-ї дивізій розпочався загальний штурм міста. У авангарді знаходилися батальйони капітанів М. Пилипенка та В. Нянченка, які діяли при підтримці бронетехніки. Перед загоном самохідно-артилерійських установок 1817-го полку було поставлено завдання разом з 259-м танковим полком, маючи десант автоматників на броні, увірватися в Черкаси і знищити вогневі точки ворога. Командир батареї лейтенант П. Вернигора з трьома самохідками попрямував до залізничної станції. Його машина була підбита і комбат, злегка контужений, пересів у іншу самохідку. Першими ж пострілами на залізничних коліях було підпалено дві цистерни, виведено з ладу паровоз, знищено десятки бійців ворожої охорони. Після цього, маневруючи вулицями, самохідки Вернигори вивели з ладу ворожу протитанкову батарею. З'являючися то на одній, то на іншій вулиці самохідки Вернигори сіяли паніку в стані ворога, поливали його смертоносним вогнем. Проте згодом снаряд, випущений з «Тигра», потрапив у машину лейтенанта і він був смертельно поранений. Указом Президії Верховної Ради СРСР Вернигорі та його бойовим побратимам Г. Хоменку і Д. Тараскову посмертно було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. До речі, тяжко поранений Д. Тарасков усім смертям назло вижив, пережив жахи полону й заслужену нагороду отримав лише в 1947 р.

Першопочатковий план радянського командування увірватися в Черкаси буквально на плечах противника через його сильний спротив успіхом не увінчався. Перший штурм Черкас був невдалим, а наші війська понесли колосальні втрати.

Перегрупувавши сили, в ніч на 22 листопада без априорної підготовки наші війська знову пішли на штурм ворожих позицій у місті. Одним із перших увірвався на околиці Черкас протитанковий взвод сержанта І. Смирнова. Його бійцями було знищено до 10 одиниць бойової техніки ворога і близько взводу піхоти. Однак і сам командир був убитий ворожою кулею на одній із черкаських вулиць. Мужній ленинградець посмертно був поцінований зіркою Героя, а його останки були поховані в с. Степанки Смілянського району. Наші війська обійшли ворога зі сходу й півдня, створивши так зване «мале кільце оточення». Проте забезпечити серйозний тактичний успіх і під час цього другого штурму не вдалося.

До того ж, кільце оточення не було повністю замкнутим, адже гітлерівці закріпилися на рубежі в районі с. Дубіївка. Для швид-

шого розгрому ворога командувач 2-го Українського фронту вирішив посилити війська 52-ї армії і наказав перекинути до Черкас 173-тю окрему танкову бригаду під командуванням полковника Г. Короткова та 7-му повітряно-десантну дивізію. Здійснивши швидкоплинний 125-кілометровий марш від Градижська, гвардійці-десантники на чолі полковником М. Мікеладзе 24 листопада зосередилися в лісах західніше Руської Поляни. Уже наступного дня вони у взаємодії з воїнами 52-ї армії вибили ворога з Дубіївки і в перший день наступу просунулися на черкаському напрямі на 5–6 км. Продовжуючи тиснути гітлерівців, завдаючи великих втрат їхній живій силі і техніці, наші війська в ніч з 25 на 26 листопада пішли на новий (3-й) штурм міста. 28 листопада вони увірвалися в Черкаси в районі цегельного заводу, завершивши повне оточення ворожого гарнізону.

У той же день, аби уникнути подальшого кровопролиття і даремних жертв, командування 52-ї армії запропонувало гітлерівцям скласти зброю. Однак, незважаючи на безвихідь свого становища, німецьке командування відкинуло ультиматум і наказало своїм військам битися до останнього патрона. Бої за місто вступили в нову фазу свого розвитку: вулична боротьба поєднувалася зі спробами нацистів вирватися з оточення. Німці перетворили всі кам'яні будинки в укріплені вогневі точки. У підвалах та на горищах засіли ворожі снайпери. Ворог безперервно кидав у атаку танки з десантами автоматників. Та, незважаючи на смертельну небезпеку, ціною великих втрат наші воїни звільняли від окупантів квартал за кварталом. Зокрема, 929-й полк підполковника О. Луценка зайняв територію водоканалу й витіснив ворога з декількох кварталів по вулиці Б. Хмельницького. Проте ті листопадові бої ще не привели до остаточної перемоги, попереду були нові, ще більш запеклі герці.

Згадаймо ті вікопомні дні

Наприкінці листопада й на початку грудня 1943 р. битва за Черкаси вступила у вирішальну фазу. Перегрупувавши свої сили та підтягнувши резерви, наші війська завдавали дедалі дошкульніших ударів ворогу. Однак гітлерівці продовжували чинити відчайдушний опір і жадана мить перемоги наступила для воїнів-визволителів лише через вир півмісячних боїв.

30 листопада 1943 р. гітлерівським командуванням була здійснена спроба прорватися в місто із зовнішнього боку. На деблокування оточеного гарнізону були кинуті великі сили піхоти зі складу 57-ї і 72-ї дивізій, до 70 танків і самохідних гармат дивізії СС «Вікінг», а також підтягнутий зі Сміли бронепоезд. Упродовж 5 днів не вщухала жорстока битва на південних і південно-східних околицях міста. Маючи тимчасову перевагу в силах, ворог наносив головні удари в напрямі залізничної станції. На танконебезпечних ділянках чудеса хоробрості демонстрували наші артилеристи. Так, батарея старшого лейтенанта Г. Маца знищила в ті дні 10 ворожих танків, 5 бронетранспортерів, до роти солдатів.

У перших числах грудня 1943 р., зосередивши значні сили, нацисти розпочали контрнаступ у напрямі шосе Сміла – Черкаси. Ворожа авіація провела бомбардування та обстріл наших військ у районі Хуторів і Руської Поляни. На радянські позиції посунула ворожа бронетехніка. Лише ціною великих втрат атаки ворога було відбито. У цих боях відзначилися бронебійники протитанкового взводу під командуванням О. Сурикова (родом з Підмосков'я, м. Загорськ). Бійці підрозділу підбили кілька танків, проте були оточені й майже всі загинули, а їхній командир підірвав себе й кількох гітлерівців останньою гранатою. Мужньо билися артилеристи гаубичної батареї під командуванням сибіряка, лейтенанта В. Подневича. Він особисто спалив 5 ворожих панцерників. Поранений у голову й плече, підірвав останньою гранатою ще одного танка і сам загинув.

Упродовж кількадедних запеклих боїв противника було знекровлено, його атаки захлинулися, спроби деблокування оточеного гарнізону з тріском провалилися. Перегрупувавши сили, радянські війська відновили тактичну перевагу і продовжили наступ безпосередньо в місті. Чимало радянських воїнів відзначилися у вуличних боях тих вікопомних грудневих днів. Москвич, лейтенант В. Молотков, взявши на себе командування ротою, пробився з боєм по вулиці Гоголя до центру, в район будинку піонерів. Тут він уміло коригував вогонь свого артдивізіону, про що пізніше писала газета «Правда». Було знищено десятки ворожих танків, вогневих точок, живої сили. 2 грудня мужній воїн був контужений, проте залишався в бойовому строю, підбив кілька танків. На жаль, 12 грудня він був убитий ворожою кулею. Як і В. Подневичу, лейтенанту посмертно було присвоєно звання Героя

Радянського Союзу, обидва герої поховані на Пагорбі Слави в Черкасах.

У грудневих боях відзначився й син грузинського народу старший лейтенант В. Чіковані. З власної ініціативи він очолив загін піхотинців і разом з артилеристами В. Молоткова захопив сильний опорний пункт противника – будинок піонерів у центрі міста. Загинув він у боях біля с. Водяники Звенигородського району і посмертно був удостоєний звання Героя.

Командир танка Т-34 Ф. Лазарев прийняв на себе командування стрілецькою ротою (її командира було вбито) і забезпечив відбиття кількох контратак ворога. Повернувшись до свого екіпажу, мужній лейтенант підбив кілька «Тигрів», знищив 17 кулеметних гнізд, а потім своїм танком прокладав шлях піхоті до центру міста. Проте ворожий снаряд потрапив у наш панцерник, псковитянин Ф. Лазарев і його бойовий побратим, механік-водій С. Чалов загинули смертю хоробрих. Найвище звання їм було присвоєно посмертно.

У ці дні запеклих боїв на вулицях міста у всіх підрозділах було зачитано звернення Військової ради 52-ї армії до воїнів. У ньому зокрема говорилося: «Доблесні воїни! Бійці і офіцери! В боях за форсування Дніпра і звільнення міста Черкаси ви показали високі зразки доблесті, мужності, героїзму і беззавітної відданості нашої Батьківщині... В жорстоких боях з ворогом ви знищили 100 німецьких танків, десятки гармат і багато іншої техніки ворога. Ще один рішучий удар – і ворог буде остаточно знищений. Військова рада армії твердо впевнена, що ви до кінця виконаєте свій обов'язок перед Батьківщиною – звільните місто Черкаси».

У відповідь на це звернення воїни 254-ї і 294-ї стрілецьких дивізій у взаємодії з іншими підрозділами потроїли свою бойову енергію і стиснули стальне кільце оточення. Ранком 12 грудня наші війська розпочали вирішальний штурм міста. Одночасно було зроблено обхідний маневр з півдня, з району залізничного вокзалу, і нанесено удар з острівців на Дніпрі. Відтак, було забезпечено повний розгром ворога і ранком 14 грудня 1943 р. Черкаси були повністю звільнені від окупантів. Про цю знаменну подію в той же день усі громадяни СРСР дізналися із відповідного зведення Радінформбюро. В ньому, зокрема, підкреслювалося, що «бої за Черкаси були жорстокими...Ворог поніс величезні втрати. За останні дні в боях за місто знищено 6 тис. німецьких солдатів та

офіцерів. Захоплено трофеї та значну кількість полонених». Недарма гітлерівці з жахом називали Черкаси «чортовим млином», «кривавою прірвою». Слід додати, що й втрати радянських вояків були не меншими: визволення нашого нинішнього обласного центру оплачено кров'ю кількох тисяч рядових, сержантів і офіцерів.

З визволенням міста переможно завершилася наступальна операція Червоної армії, що увійшла в історію війни як Черкаська. Ця операція мала важливе значення, адже було створено третій за розміром після Київського й Дніпропетровського, плацдарм на правому березі Дніпра. Він сягав 60 км по фронту і 30 км углиб. Цей плацдарм був успішно використаний радянськими військами під час здійснення знаменитої Корсунь-Шевченківської операції.

22 з'єднанням, що відзначилися в битві за визволення міста, було присвоєно почесне найменування «черкаських». Цієї честі, зокрема, удостоїлися 254 і 294 стрілецькі, 7-ма гвардійська повітряно-десантна дивізія, 1817-й самохідно-артилерійський полк та ін. 373-я стрілецька дивізія була нагороджена орденом Червоного Прапора. 26 найбільш хоробрих воїнів – учасників черкаської операції – були удостоєні звання Героя Радянського Союзу (на жаль, 9 – посмертно), тисячі нагороджені орденами й медалями. 14 грудня 1943 р. Москва від імені багатонаціональної Батьківщини двадцятьма артилерійськими залпами із 124 гармат салютувала доблесним радянським військам, що звільнили місто Черкаси.

Свято бережуть пам'ять про своїх визволителів нинішні мешканці обласного центру. Імена Лазарева, Молоткова, Сурикова, Чіковані, Подневичка, Чалого, Вернигори, Хоменка та ін. увічнюють назви центральних вулиць Черкас. Не заростає стежина народної шани до Пагорбу Слави, де сплять вічним сном воїни-визволителі. Про події 70-річної давнини розповідають експозиції музеїв, нагадують пам'ятники, обеліски та братські могили. Час не владний над пам'яттю. Вікопомний грудень 1943 та імена тих, хто приніс визволення від нацистського поневолення, назавжди в серцях черкащан.

Грудень 2013 р.

ДРУГА СВІТОВА У СПОГАДАХ ДЕНЬГІВЧАН

*Війна людей їсть, кров'ю запиває.
Укр. нар. прислів'я*

Уже понад 70 літ минуло відтоді, як завершилася найкровопролитніша в історії людства війна. Та спогад про воєнне лихоліття ще й досі б'є у скроні сучасників тих драматичних подій. Особливо нині, коли на Сході України путінська Росія розв'язала проти нас неоголошену війну. В цьому матеріалі подано уривки зі спогадів моїх односельчан – старожилів с. Деньги, що на Золотоніщині; й відтак маємо нагоду подивитися на давноминулі події війни з нацизмом очима простих людей...

Михайло Федорович Савченко (1933–2014 рр.). *Серпень 1941 р. Деньги вже перебували в прифронтовій зоні. Через Черкаський дерев'яний міст у бік Полтави гнали гурти худоби, трактори, тягли комбайни, везли на причіпах, підводах різну техніку. На змучених конях курними шляхами тяглися зморені біженці. Через мобілізацію в селі залишилось мало працездатних чоловіків. У полі працювали всі, хто мав силу: жінки, діти, старики.*

З другої половини серпня канонада за Дніпром не припинялась ні вдень, ні вночі. Через Деньги проходили на фронт з армійською викладкою за плечима колони піхоти, тяглися військові обози,

торохкотіли зелені полуторки... На Броварках (сільський куток – авт.) розташувався артилерійський підрозділ на кінській тязі. Продуктів для харчування не вистачає. Там поруч невикопана картопля. Солдати збирають суху нехворощ, бур'ян, ховаючись в окопах, печуть картоплю, їдять напівсиру. Для військових готують їжу в польовій кухні, яку затягли в двір моєї баби (Марини Терентіївни Савченко 1896р. – авт.). Відступаючи, Червона армія забирає у свої лави чоловіків і хлопців, крім тих, що записались у партизани.

Могила Іван Іванович (1932–2014 рр.) Вересень, 1941 р. Радянська артилерійська частина розташувалась в лісі між селом і Гатками, лівіше Старо-Чапаєвського шляху. За 3–5 днів до приходу німців полк відійшов у напрямі Золотоноші. В окопах залишився артилерійський порох, його люди збирали для розтоплення печей. У лісах, болотах валялось багато зброї з відбитими прикладами: так її виводили з ладу.

Німецький літак обстріляв вулиці села з кулемета. По хрестатому марно стріляли наші бійці з гвинтівок і пістолетів (у селі зенітної артилерії не було). Група німецьких літаків летить ланками (по три) в напрямі Золотоноші. Один з літаків відхиляється від групи, знижується й кидає бомбу на дворище Арона Ляховецького (найбільша хата під бляхою в Деньгах). Від вибуху сусідський малолітній хлопчик Хименко? Максимович загинув.

Лега Микола Андрійович (1933–2007 рр.) У серпні й вересні 1941 р. до села в ярк під конвоєм приводили затриманих радянських військових без пасків. Вночі або на світанку за наказом особового відділу (він деякий час знаходився в Деньгах на подвір'ї Мойси Одарки Омельянівни) без суду й слідства проводились розстріли затриманих. Їх називали дезертирами, самострілами, боягузами. Це були солдати, які або відстали від своїх підрозділів, чи підняли німецьку листівку на цигарки, чи йшли поранені без зброї...

Михайло Якимович Басай (1925 р.). Закарбувалася в пам'яті картина відступу наших військових. Стомлені, змарнілі, неголені, вони безладно брели групами. Коли німці захопили село, в буграх Климовичів (ділянка лісу на південь від села) я побачив групу наших бійців. Їх було шість осіб. Зброї в них було вдосталь, навіть кулемет. Запитували, чи є в селі німці. Вдома розповів про зустріч матері (Одарці Йосипівни Басай). Вона витягла з печі горщик з борщем, висипала у відро. Ще взяла хліба, шматок сала, цибулі, й ми пішли

годувати оточенців. Солдати поїли і були настроєні рішуче вириватись з оточення. Що з ними трапилось, далі мені невідомо.

Григорій Максимович Кикоть (1931 р.). Німці вступили в Деньги 19 вересня 1941 р. із південної околиці села (Козлівця), де був роззброєний кавалерійський підрозділ Червоної армії. Одночасно підходили до села Трибинівщиною (їхали мотоциклами з колясками, а на них були ручні кулемети). Німецькі вояки десь о 10-й ранку з гори Сторожівня біноклями розглядали панораму села та його околиці, зокрема, урочище Нетеча, де зачався місцевий партизанський загін.

Іван Сергійович Сущенко (1924 р.). У Яру (сільський куток – авт.) у двір Свирида Івездя зайшов за допомогою єврей. Та Свирид мерщій відвів його в поліцію. З поверненням радянської влади С. Івездя за цей вчинок засуджено. В Деньги не повернувся.

Орина Самійлівна Сім'яниста (1922 р.) Від двору до двору біжить вулицею розпатлана єврейка з дитиною на руках. Плаче, прохає забрати дитину, врятувати від смерті. Люди відмовляють, направляють її до бездіточних, але й там ніхто не зважається...

Петро Лук'янович Пилипенко (1900 – ? рр.) Добре пам'ятаю: це сталося на різдвяні свята 1942 р. Під час облави в нашому селі, очолюваної Василем Носенком (начальник Деньгівської поліції, після війни жив у м. Чикаго, засуджений заочно – авт.) заарештували і відвезли до в'язниці в Золотоношу 36 наших односельчан, в тому числі й мене. У в'язниці нас ні про що не розпитували, просто сортували: кого за колючий дріт – значить на смерть, кого до камери – жевріла надія на життя. Сортував людей Василь Носенко. З отих 36 в'язнів тоді було розстріляно на подвір'ї тюрми 31. Я чув, як у дворі тюрми лунали відчайдушні зойки жінок: Тетяни Кикоть, Уляни Басай, Мотрі Блажко та багатьох інших. Потім заgrimіли постріли. Коли я виглянув у вікно своєї камери, то побачив, як Носенко катував свою чергову жертву. Причому багатьох жінок і чоловіків вони роздягали догола. Закатованих складали на сани і вивозили з подвір'я.

Юхим Григорович Воропай (1917–1994 рр.). Один мій знайомий із с. Крутьки до війни був секретарем місцевої комсомольської організації, очолював антирелігійні заходи молоді. З приходом німців він завбачливо зник із села. Якось зустрівся зі мною й повідомив, що в селі поблизу Лохвиці він влаштувався священником у місцеву церкву. Великої різниці, кому служити Богу чи компартії, спритник-

«комсомолец» не бачив. Так, добре харчуючись з церковних треб, він благополучно пережив окупацію.

Григорій Максимович Кикоть (1938 р.) У листопаді 1941 р. окупанти відкривають початкову школу в приміщенні колишньої земської школи на Писках (куток села – авт.). Навчається приблизно 30 дітей. Підручників не було. Викладається також математика (арифметика), німецька та українська мови, співи. У школі вивішено великий портрет Гітлера... Школа проіснувала до весни 1942 р.

Іван Степанович Лупина (1936 р.) Вересень 1943 р. Деньги перетворилися на справжнє пекло, бо обидві воюючі сторони з усіх видів зброї обстрілювали і бомбили його день і ніч. Перед тим, як відійти, спеціальні німецькі команди палили чи не кожну хату. Люди повтікали, хто куди міг: хто в ліс, хто в болото. Кого застали на вулиці, гнали на окопи (за Дніпро – авт.). Батько (Степан Гнатович Лупина, 1904 р.) був десь у лісі, а дід не захотів нікуди втікати, сказав, що він уже старий і якщо вб'ють, то біди великої не буде, все одно вмирати треба. Бачив, як і хату підпалювали. Розповідав, що приїхали двоє солдат на мотоциклі, дістали каністру з коляски, облили бензином і все підпалили. Мати (Олена Мусіївна 1909 р.) позабирала нас і ми повтікали в болото, забрели подалі в очерет, щоб нас ніхто не бачив і там залишилися. Мати серпом прожала ділянку очерету, кинула на спичаки якусь куфайчину і посадила на неї нас з Мишком. Ми могли сидіти і навіть лежати на тих спичаках, залишаючись сухими, а мати мусила стояти на ногах по пояс у воді, бо спичаки проламувались під нею, а ще на руках була мала дитина. Сидимо ми в болоті, а кругом – пекло. Розриви бомб, свист снарядів, рев худоби, тріск, крики, страх. Під вечір стрілянина трохи вщухла і ми повилазили з болота. Кругом воронки від розірваних снарядів і бомб, побита худоба, коні, все село горить. Викопала мати на огороді невеличкий окоп, позалазили ми туди, а сама побігла до хати, що розгоралась все сильніше. Розпочала виносити деякі речі з хати: витягла лаву, винесла зерно, що батько заробив у громадському дворі, повиносила ікони... Мати забрала нас і ми пішли до тітки Палажки Кирилівни, в якій був великий муrowаний погреб, куди і ми позалазили, рятуючись від біди. А на тому місці, де стояли хати, залишились тільки обгорілі печі з димарями... Аж раптом гуркіт притих і я почув плач тітки Оксани, яка промовляла: «Де ж Ви так довго були? Ми Вас так ждали!». Я виліз із погребу і побачив, що на відстані 3-4 метрів стоїть танк з приглушеним мотором, на якому

сидять солдати у формі Червоної армії. Так відбулося наше визволення. Пішли ми на своє дворище. Хати вже не було, а лежала велика купа заліза, що залишилась від даху. На її розпечені частини мати ставила чавунці і сковорідки і так готувала нам сніданок, а батько притягнув додому застрелену нашу теличку, яка скоро вже мала стати коровою і розробляв її тушу. Кругом битої худоби – хоч став гати, та простої солі не було де взяти. Віддав батько м'ясо солдатам, що приходили до нас по мед. Так батько роздав тіл липової бочки меду і майже все м'ясо солдатам. Тоді ще ніхто не знав, що мине небагато часу і ми будемо помирати з голоду (події 1947 р. – авт.). А через декілька днів одержав батько повістку і пішов на фронт...

Григорій Максимович Кикоть (1938 р.). До відступу німців люди готувались, відчували, що це добром не кінчиться. Неподалік нашої хати в болоті невеликий острівець. Там викопали яму. Перенесли одяг, запаси їжі, необхідні речі. Туди ж по мілководдю перевели коня, корову. І в таку лиху годину нам в болоті з-під гори Броварок добре чути пісню. Люди, хто були ближче, розповідали, що то горланили п'яні поліцаї, втікаючи на підводах з награваним до дніпровської переправи. Поміж інших в пісні були й такі: «Прощай яйко, прощай млеко, / Бо вже красні недалеко!»

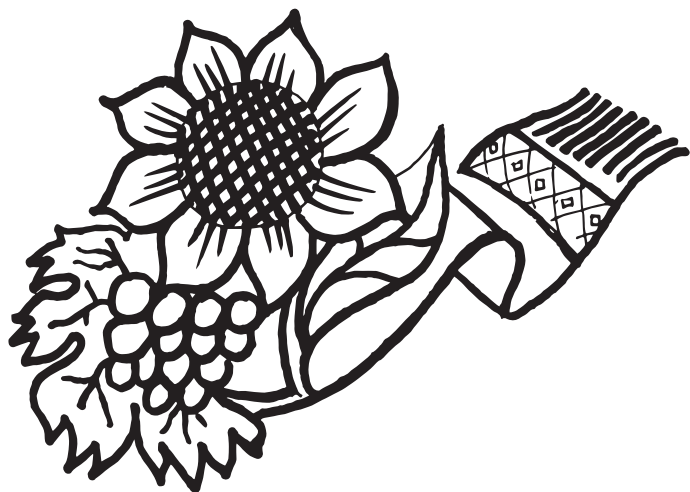
Параска Сергіївна Бузунар (Скляр) (1919 р.) Вересень 1943. Я з родичами в колоні, яку женуть німці через Крутьки до Чехівки. Туди також пригнали людей з Лихолітів, Мельників, Хрестів, Манівців та інших сіл. Людей, мов худобу, загнали в хліви. Німці бігають навколо з каністрами бензину, нас охоплює відчай, стали прощатись із життям. Але з приїздом «високого чину» розправу чомусь відмінили, і ранком машинами перевезли нас до Дніпра. По наведеному понтонному мосту (поруч із спаленим в 1941 р. дерев'яним мостом) переходимо Дніпро. Разом з нами міст переходять озброєні підрозділи німецьких солдат, рухається німецька техніка. Через забиті німецькими військами Черкаси нас ведуть до с. Степанки і х. Кирилівка. Там конвой залишив колону, людям наказали оселятись в місцевих жителів самотійно. Були хати, де людей не впускали, то вселялися силою, по 10 і більше осіб. Місцевий громдвір видав на кожного прибулого по 10 снопів жита, та їжі не вистачало...

Травень 2015 р.

ДОЛІ ЛЮДСЬКІ

Шлях наш визначений
заздалегідь, але злом чи
добром наповнити його -
вирішуємо ми самі.

М. Монтель

ЗУСТРІЧ ІЗ ЮНІСТЮ

*Обличчя школи створює той, хто з неї вийшов.
В. Сухомлинський*

Їх було двадцять шестеро, випускників Чапаєвської середньої школи. А залишилося п'ятнадцять. Днями звідусіль з'їхалися вони в рідне село, аби відзначити спільний ювілей. Пам'ятного червневого дня 1936 р. директор школи Г. І. Тертишник вручив їм атестати про середню освіту. Вперше в селі. Відтоді минуло 40 років – ціла епоха в житті країни.

Нелегке життя випало на долю випускників 1936 року. Позаду – позначений напруженим ритмом трудовий шлях, війна, полум'я якої обпало кожного з них, непрості повоєнні роки... Нині майже всі вони пенсіонери, а в їхнє волосся густо повпліталася сивина. Та сьогодні скинуто тягар років, і немає вже солідних дідусів та бабусь. Зібралися знову пустотливі Каті й шибеники Іванки... Дорослій людині дається інколи це право, мов за допомогою фантастичної машини часу, помандрувати у своє дитинство чи юність, і воно реалізується саме під час таких зустрічей. Обійми, вибухи сліз чи сміху, квапливі, децю незв'язні розповіді й безкінечні спогади. «А пам'ятаєш?» – чути звідусіль.

Та ось заклично тельнякає старенький шкільний дзвінок, і солідні пенсіонери, взявшись за руки, гамірливою зграйкою займають свої місця в імпровізованому класі. Урочисту частину відкриває староста класу Євдокія Павлівна Сухенко, колишня вчителька словесності місцевої школи. Починається переключка – чи не найбільш хвилюючий момент зустрічі. Поряд зі звичним «Я» чи зрідка – «Відсутній з поважних причин» – звучить скорботно-піднесене «Загинув у боях за Батьківщину». Не повернулися до рідних домівок з поля битви шість хлопців класу. В перші місяці війни з гітлерівцями загинув лейтенант Л. С. Колісник, у 1942-му віддав своє молоде життя за Батьківщину штурман, старший лейтенант І. Х. Воскобійник, згорів у танку капітан А. Г. Труба, полягли смертю хоробрих Г. І. Кривицький, І. Ф. Пилипенко, Д. Г. Шкрюбка. Пам'ять кожного полеглого вшановується хвилиною мовчання, і не втримуються від сліз присутні. Закінчилася переключка, та ще декілька хвилин дзвенить тиша.

Слово бере класний керівник випуску 1936 р. Л. С. Хвиль. «Дорогі діти», – починає Лука Степанович, і скупа чоловіча сльоза блиснула в його очах, а спазми хвилювань перехопили горло...

А потім виступали запрошені на зустріч вчителі 30-х років – І. А. Пазиненко, П. К. Біда, Ф. Д. Шаповал. Привітали випускників 1936 р. й учні рідної школи. Від найстарших десятикласників Чапаєвської десятирічки лягають квіти до обеліска Слави полеглим односельчанам.

Розпочинається незвичайний урок, який веде Л. С. Хвиль. Проходить він у формі усної анкети-звіту. Поряд із запитаннями особливого, громадянського звучання: «Куди привів тебе атестат?» чи «Що ти зробив для Батьківщини?» – звучать і жартівливі на кшталт: «Про що ти мрієш, молодий пенсіонер?». Кожен дає лаконічні відповіді на запитання анкети. У 2–3 хвилини розповіді вміщується ціле життя...

Звітує Марія Іванівна Вовк, яка закінчила школу з відмінним атестатом. Потім – хімічний факультет Київського державного університету, евакуація на Схід, горе страшною втрати (окупанти розстріляли її батька І. Д. Вовка, колишнього голову колгоспу імені Чапаєва) і довгі роки – праця на посаді науковий співробітник науково-дослідного інституту Міністерства охорони здоров'я УРСР. Нині Марія Іванівна готує до видання свою монографію.

У 30-ті роки найсильнішими сільськими спортсменами республіки зарекомендували себе Параска Пилипенко, Яків Клименко і Антоніна Романенко – учні цього класу. Тож не випадково, що атестат привів усіх їх у Харківський інститут фізичної культури. Після його закінчення Параска Федотівна викладала фізкультуру в школі, Я. Клименко працював спортінструктором у київському «Динамо», а А. Романенко – викладачем кафедри фізвиховання Київського політехнічного інституту.

Рідкісну однакості у виборі професії виявили випускники 1936 р.: тринадцять із них облюбували благородну професію вчителя, понад 30 років свого життя віддали вихованню підростаючого покоління. Ветеранами Чапаєвської середньої школи по праву вважаються учителі О. В. Дикуль, П. Ф. Пилипенко, Є. П. Сухенко, В. Ф. Сотник. М. Д. Калашник довгий час працювала заступником директора Білоцерківського медучилища, а М. І. Пилипенко відзначена за педагогічну працю медалями та значком «Відмінник народної освіти».

На грудях у чоловіків – планки бойових нагород, адже всі вони пройшли важкими дорогами війни. Бойовий орден прикрашає груди інваліда війни другої групи А. С. Приліпка. Майже 20 років працював ветеран інспектором райвідділу освіти, а потім очолював школу.

Неоднакові життєві долі випускників 1936. Та їх завжди буде об'єднувати пам'ять про свій десятий, про рідну школу. Спомин, що бентежить душу, зігриває серце, викликає чисті сльози.

...Ще довго лунали пісні. Помолоділими на 40 років розходились і роз'їжджались випускники довоєнної пори...

Червень 1976 р.

ЗОЛОТЕ ВЕСІЛЛЯ

*Найкраща стілка – чоловік і жінка.
Укр. народна мудрість*

Гортаючи поживклі від часу сторінки золотоніської районної газети «Червоний Жовтень» за 1934 рік, я натрапив в одному з номерів на замітку про перше комсомольське весілля в Чапаєвці. А цими днями поцікавився життєвою долею цього подружжя.

До садиби Юхима Павловича Труби я зайшов надвечір. Це був звичайний сільський двір з білою мазанкою, що втопає в зелені

саду, а ще – добротний хлів з короною, свинею й домашньою птицею. На зустріч мені вийшов кремезний, присадкуватий чоловік з високим чолом і живими очима, що променились

енергією. «Саме пораюсь, – пояснив, – Господарство чималеньке тримаємо. Інакше занудьгував би на пенсії, та й прибуток який-не який з цього маємо...»

Заходимо до світлиці, де нас зустрічає струнка для своїх 70 років й напрочуд жвава господиня Настя Савівна. Тихим струмочком ллється розмова. І я помічаю, що обоє господарів начебто доповнюють одне одного: Юхим Павлович – говіркий і жартівливий, а його дружина небагатослівна й стримана. Однак її спогади також вплітаються віночком у чоловікову розповідь.

«Справді, уже 50 літ ми разом, – говорить Юхим Павлович. – Недавно золоте весілля відзначили». «Відшуміли літа, непомітно й старість підкралася», – додає Настя Савівна.

А спогади заколискують і несуть на своїх невидимих хвилях до того листопадового дня, відколи минуло вже півстоліття. Юхим Павлович не пам'ятає свого дитинства, бо гірким і голодним воно було. Син селянина-бідняка, колишнього моряка торговельного флоту, він уже з десяти літ спізнав солоний присмак хліборобського поту. Працював з родиною у місцевому колгоспі імені Чапаєва. На колгоспному полі й зустрів Юхим карооку красуню Настю Карпенку, в якій робота горіла в руках. І прикипів до неї юнак своїм гарячим серцем. Настя відповіла взаємністю, бо не можна було не закохатися в такого гарного парубка: працьовитий, і з сім'ї хорошої. Восени 1934-го закохані вирішили побратися.

«Влаштуємо вам комсомольське весілля», – повідомив секретар партосередку Андрій Прокопенко. Того незабутнього дня їхня хата ледве вмістила гостей, які прийшли побажати молодятм щастя. А на подвір'ї грав сільський духовий оркестр, організований роком раніше.

«Приймайте дарунки від правління артїлі», – сказав бригадир Яків Вікторович Медвідь. У дусі тодішніх традицій молодим подарували на нове господарство живність, зерно, картоплю.

Вирувало піснями й танцями весілля, гості раз по разу кричали «Гірко!». І життя таки немало гіркого полину домішало до подружнього щастя, бо нелегка доля випала всьому їхньому поколінню. Але, як показав час, кохання і вірність Юхим з Настею зуміли пронести крізь усі незгоди й випробування.

Через рік народився у них син-первісток, принісши в щасливу оселю молодого подружжя велику радість. Назвали його Івасем.

Від 1936 р. прибавилось турбот у Юхима Павловича: розважливого не по літах, його обрали колгоспним бригадиром. І він виявив неабиякий хист, відданість справі, за що був визначений учасником Всеукраїнської наради передовиків сільськогосподарського виробництва, яка проходила в Києві. Настя Савівна теж на роботі не відставала, і вдома встигала впоратися з побутовою рутинною, а ввечері ще й на репетицію сільського хору бігала.

А коли згустилися хмари неспокою в Європі й запахло війною, призвали Юхима Павловича до Червоної армії. Його полк перекинули на північ і радистові артилерійської батареї Юхимові Трубі довелось взяти участь у радянсько-фінській війні. Там він зустрів своїх земляків Григорія Трубича, Степана Березу, Івана Карпенка. Томонів з односельчанами, а подумки линув у рідну Чапаєвку, до коханої дружини й любого синочка.

Після фінської війни повернувся солдат до рідного дому, до хліборобської праці, насолоджувався мирними буднями. Та недовго тривало його тихе сімейне щастя. Просурмили тривогу у вогненному 1941-му, і знову одягнув Юхим Павлович солдатську шинель. Прощаючись, він заспокоював дружину: «Не побивайся, Настусю, я незабаром повернуся». Не знав тоді, що розлука з коханою триватиме майже 1600 днів і ночей.

Біля білоруського міста Бихова прийняв червоноармієць Ю. Труба перший бій з гітлерівцями. А потім були тяжкі дні відступу, поранення, лікування в шпиталях. Закінчив школу молодших командирів і став навідником 76-міліметрової гармати.

Назавжди вкарбувався в пам'ять Юхима Павловича бій у лютому 1943 р. біля Белгорода. Він одержав наказ викотити гармату на пряму наводку і, знищивши два ворожі дзоти, вийти із зони обстрілу. «Стріляти треба влучно, інакше ворог швидко засіче нас!», – застеріг командир гармати Р. Кешикбаєв. Сержант Ю. Труба упіймав у перехрестя прицілу чорну пащу дзота, з якої вилітав кулеметний вогонь, і вистрілив. Вогнева точка замовкла. Трьома снарядами знищив і другий ворожий дзот. Шквал мін сипнув на сміливців, але вони за допомогою кінної тяги зуміли вивезти гармату з-під обстрілу.

«Вважай, що в щасливій сорочці народився, сержанте! – поздоровив Ю. Трубу командир батареї. – Завдання виконав і з пекла вирвався неушкодженим». А незабаром засяяла на гімнастерці Юхима Павловича медаль «За відвагу».

Під час Курської битви гармата сержанта Ю. Труби підбила три ворожих танки на підступах до Белгорода. А той липневий день на «вогняній дузі» запам'ятав наш земляк на все життя, що залишилося. Кипів смертоносний бій, на батарею впав шквал гарматно-мінометного вогню. Біля гармати Ю. Труби вибухнув ворожий снаряд, пронизавши його тіло осколками та накривши товщею землі. Вже після бою, немов із могили, відкопали зраненого й стікаючого кров'ю сержанта. А потім були довгі дні і ночі лікування в прифронтовому шпиталі й довгождана вісточка-відповідь від любої дружини... Листа в Чапаєвку направив боєць відразу, ледь дізнавшись із зведень Радінформбюро про визволення Золотоніщини від ворога....

У свою частину через наслідки тяжкого поранення Юхим Павлович уже не зміг повернутися. Він став старшиною польового шпиталю – і до кінця війни виконував благородну місію милосердя. Брав участь у Львівсько-Сандомирській операції, визволяв Польщу, зустрічав американських союзників на Ельбі.

Із листів дружини дізнався, що гітлерівські окупанти під час відступу спалили їхню хату. Тільки не писала йому Настя, що довелося з малим Івасем жити у вцілілому підпіччі, доки збудували землянку. Разом із подругами піднімала вона із руїн і згарищ свій колгосп, вирощувала хліб для фронту. З гордістю повідомила Настя чоловікові, що серед 40 односельчан і її нагороджено медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.»

Рахувала солдатка дні і ночі, благаючи долю вберегти її коханого і прискорити повернення додому. І коли той, подзвонюючи медалями, осіннього дня несподівано увійшов у землянку, мало не зомліла від щастя, чайкою впала йому на груди. А Івась сторожко дивився на незнайомого дядька і ніяк не міг пізнати в ньому батька-фронтовика.

Ніби друге дихання отримало кохання подружжя Трубів. Незабаром народилися в них син Олексій і донька Галинка. Поставили нову хату, в якій уже назавжди оселилося щастя та розмірене, сповнене рутинними клопотами й родинними радощами життя.

Після війни Юхим Павлович працював бригадиром рільничої бригади, завідувачем молочно-товарної ферми, а від 1958 р. став об'їзником колгоспного лісу. Навіть після досягнення пенсійного

віку не сиділося йому вдома – працював ще 15 років. Тільки в нинішньому році пішов на заслужений відпочинок. І хоч Юхиму Павловичу виповнилося вже 75, він ще сповнений життєвої снаги й бажання трудитися.

На заслуженому відпочинку й ветеран сільськогосподарської праці Настя Савівна Труба. Цікаво, що загальний трудовий стаж цього подружжя в колгоспі становить майже сто років.

Дуже хотілось батькам, аби пішов хліборобською стежкою старший син Іван. Та звабила хлопця сувора романтика моря, і він став моряком далекого плавання. Проїшовши не одну тисячу миль морями й океанами, кинув життєвий якір в Одесі, де працює на одному із підприємств. Зате середній, Олексій, закінчивши Українську сільськогосподарську академію, працює в рідному селі агрономом-меліоратором. Як і Олексій, побудувалася біля батьківського дворища також дочка Галина, яка працює медсестрою.

«Маємо вже п'ятеро онуків!» – хвалиться Юхим Павлович. «А цього року привозили із Одеси і правнучка Максимка», – не стримує сліз радості Настя Савівна.

Отак і йдуть по життю поруч, ділячи радість і горе, двоє закоханих, що стали на весільний рушник піввіку тому. Мабуть, золото високої проби цементує їхню подружню спілку. Тож побажаймо їм у доброму здоров'ї та родинному щасті зустріти й діамантове весілля!

Січень 1985 р.

КІНОПОВІСТЬ ПРО ОДНУ ДОЛЮ

*Вдовіти – горе терпіти.
Укр. народна мудрість*

У травні в Чапаєвці тільки й розмов було, що про цю подію: «Чули новину? Демонструватиметься кінофільм про довоєнну Чапаєвку!». І поспішали тієї неділі до сільського будинку культури всі: і ті, кому за 60, і зовсім юні. Досі літні люди віддавали перевагу телевізору, а сьогодні вирішили скинути тягар років, забули про хвороби і рушили до сільського кінозалу, бо кому ж не хочеться повернути стрілки швидкоплинного часу назад й помандрувати у свою юність! Мабуть, жоден із кінофільмів, що демонструвалися в Чапаєвці, не збирав такої великої кількості глядачів, як цього вечора. У просторому залі не залишилося жодного вільного місця, а чимало глядачів змушені були навіть стояти.

Демонструвалася документальна кінострічка «Весілля», знята в нашому селі Київською кіностудією в 1936 р. (режисер О. Штрижак). Цей справді унікальний фільм (не тільки з точки зору краєзнавчої, а й як одна з перших звукових документальних кінострічок України) був віднайдений у результаті довгого пошуку. Слідопитам Чапаєвської середньої школи допомогли в цьому працівники Центрального архіву кінофонофотодокументів та режисер-документаліст кіностудії імені Горького М. І. Волоцький. А київські документалісти люб'язно погодилися виготовити для села копію фільму.

...Спалахнув екран – і ожили на ньому незабутні сторінки 1930-х років, коли набирало сили колгоспне життя. Промовляла до старожилів з екрана їхня юність, і відразу помолодшали вони на цілих 43 роки. Стрічка не залишила байдужим жодного із глядачів.

Представники старшого покоління uznawali мальовничі куточки довоєнного села, ошатну забудову його центральної частини, знайомих, а часом і самих себе. У залі не було належної тиші, але ніхто не дорікав присутнім за вигуки, репліки та розмови. Хіба втримаєшся від емоцій! То тут, то там чулося в залі: «А оце я!», «Дивись, онучку, це довоєнний будинок культури!», «А це Степан Мусійович, голова сільради, його розстріляли гітлерівці»... Так воскресли на мить і ті, кого давно вже немає серед суцхих на цій землі.

Не змогла стримати сліз чапаєвчанка Меланія Антипівна Пилипенко. Адже цей фільм про неї, про найщасливіший у її житті день, про її зоряну годину. «Як побачила свого Федю коханого на екрані – відразу сльози струмком покотилися з очей. І вже до кінця фільму не могла заспокоїтися», – говорила після перегляду Меланія Антипівна.

...Не одна чапаєвська дівчина потай зітхала за Федором Пилипенком. Стрункий, чорнявий, завжди акуратний і підтягнутий, зі значком ТСОАВІАХІМу, та ще й колгоспний бригадир! Як не закохаєшся в такого! Але Федір все частіше обпалював поглядом своїх орлиних темних очей красуню Меланію, яка, незважаючи на свій юний вік, була вже ланковою. Вирішили побратися, і тодішній голова виконкому сільради С. М. Клименко сказав нареченим: «Влаштуємо вам колгоспне весілля!».

Про це дізналися на Київській кіностудії і вирішили зняти документальний кінофільм. Так і народилася поряд з новою сім'єю оця кінострічка, що документально відобразила світанок колгоспної Чапаєвки – ініціатора нових обрядів і традицій.

...А на екрані дзвеніло піснями, вирувало запальними танцями і веселим застіллям колгоспне весілля. І Федір зі своєю сліпучою усмішкою, і Меланка в ніжному віночку, і гості, весільні старости, перев'язані гаптованими рушниками, і немолода «сваха» з її дивовижною енергією, – усі вони промовляли до глядачів з екрана, викликали усмішки або сльози. Нехай окремі моменти цього фільму грішать з точки зору сучасного кінематографа деякими умовностями та певним глянцюванням тодішнього сільського життя – не будемо судити суворо, адже то була юність документального кіно.

Як склалася подальша життєва доля головних героїв фільму? Благословило їх усе село на щастя й радість довгого родинного життя, та не судилося... Злодійкою підступила війна до мирної

оселі, розлучила коханих – кого на час воєнного лихоліття, а кого й назавжди. Федір Якович Пилипенко успішно закінчив Харківське танкове училище і командиром грізної «тридцятьчетвірки» прийняв на полях Смоленщини перше бойове хрещення. Мужньо бився з ворогом колишній колгоспний бригадир. У складі Калінінського фронту лейтенант Ф. Пилипенко брав участь в історичній битві під Москвою. А під час зимового наступу радянських військ поліг у танковому бою на початку 1942 неподалік від міста Ржева.

Минув понад рік, перш ніж Меланка дізналась про цю страшну втрату. Кольнуло в серці тоді, коли принесли їй замість довгожданого фронтового трикутника казенний чотирикутник з повідомленням про героїчну смерть чоловіка. Мов підбита чайка, впала і заголосила, прочитавши «загинув смертю хоробрих»... Подруги втішали: «Не побивайся. Ти не перша, й не остання. Треба жити, доньку в люди виводити...»

Спалили окупанти під час відступу Меланину хату, тому довелося їй жити з маленькою донечкою в землянці. У складі «жіночого батальйону» від зорі до зорі трудилася на колгоспному полі, аби хоч краплину принести на вівтар Перемоги. Якої тільки роботи не доводилося виконувати! Була і косарем, і конюхом, і теслею. А після закінчення війни в числі інших односельчан, що відзначилися на трудовому фронті, була нагороджена медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні».

А потім понад десять років Меланія керувала ланкою й була членом правління колгоспу. Її трудові успіхи були відзначені ювілейною медаллю «За доблесну працю». Понад 30 років віддала хліборобській праці. Тепер на заслуженому відпочинку, але часто можна бачити її на полі. І через усе життя пронесла лебедину вірність своєму Федорові...

...Згас екран, а глядачі ще довго не розходились додому. Розбурхана фільмом пам'ять старожилів видавала все нові й нові спогади, і не було видно розмовам ні кінця, ні краю. Нарешті, посипалися запитання: «Коли ще буде йти цей фільм? Адже не всі змогли подивитися його...»

Документальна стрічка «Весілля», подарована київськими документалістами, стала однією з найдорожчих реліквій краєзнавчих фондів нашого села.

Втім ця щемлива історія через два роки дістала своє гідне продовження. На Українській студії хронікально-документальних

фільмів виник задум створення кінострічки про нелегку долю солдатської вдови з використанням архівного кінодокументу «Весілля». Упродовж кількох місяців на чолі з відомим режисером-документалістом О. Ковалем ішла копітка робота над створенням фільму. Його зйомки проходили не лише в Чапаєвці, але й під Ржевом, де загинув Ф. Пилипенко. Новий фільм дістав назву «Меланчине весілля», і його прем'єрний показ цілком очікувано відбувся в Чапаєвці.

Сільський кінозал не зміг умістити усіх бажаючих побачити цю стрічку. Розпочалася її демонстрація, і чапаєвчани побачили на екрані свою односельчанку Меланію Пилипенко – літню, посивілу жінку з глибокими зморшками на обличчі, котра неквапливо розповідає про своє нелегке, сповнене випробувань життя. Її родинне щастя безжално обірвала війна. Поліг коханий чоловік Федір смертю хоробрих, і оселилося в Меланчиній темній халупці безпросвітне горе. Та знайшла в собі сили, щоб перебороти гіркоту непоправної втрати. Виростила дочку, невтомною працею завоювала повагу односельчан.

Змінюються кадри на екрані... Ось сива, як молоко, росіянка К. Є. Япринцева цілує холодний мармур Братської могили в Чапаєвці. З далекого Фрунзе вона приїхала в Україну вклонитися могилі свого 19-річного сина С. К. Оленського, який загинув, визволяючи Чапаєвку від окупантів. І вже швидкий поїзд мчить Меланію Антипівну до російського міста Ржева на могилу чоловіка...

Мабуть, найпривабливішою рисою фільму є його глибока вірність правді життя, уміння авторів на прикладі однієї жіночої долі показати життя цілого покоління людей. Особливої цінності йому надало використання кінодокумента.

«Кінофільм витримав перевірку всіх державних комісій з оцінкою «відмінно», – писав в одному із своїх листів до чапаєвчан режисер фільму О. Коваль. – І все ж найсерйознішим екзаменом вважаю його прем'єру в Чапаєвці. Цей іспит фільм витримав вище всяких похвал».

На Всесоюзному фестивалі «Молодість-79» документальна стрічка «Меланчине весілля» посіла одне з перших місць серед картин на сучасну тематику. А на XXII Міжнародному фестивалі документальних фільмів, що проходив нещодавно в місті Лейпцігу, її було відзначено премією «Срібний голуб». Без перебільшення можна сказати: цій кінокартині судилося довге екранне життя.

Червень 1979 р., березень 1980 р.

102-РІЧНА МОТРОНА ІВАХНИЦЬКА НЕ РАХУЄ ПРОЖИТИХ ЛІТ

*Життя прожити – не поле перейти.
Укр. народна мудрість*

Мотрона Матвіївна Івахницька з Чапаєвки Золотоніського району належить до когорти довгожителів. Нещодавно вона відсвяткувала 102-гі роковини від дня свого народження. Мешкає ця майже ровесниця минулого століття в старенькій хаті, що на вулиці Здешева (нині – Героїв Праці).

У простій, але ошатній і чисто прибраній оселі мене зустрічає доволі бадьора старенька із живим поглядом виразних очей, що променяється життям. Мотрона Матвіївна має вигляд 80-річної, і навіть з'являються сумніви щодо правильності запису її метричних даних. Утім, документальні свідчення незаперечні.

Мотроно Матвієво, чи відчуваєте ви свій далеко вже не молодий вік?

І так, і ні. Бо, з одного боку, якось і не віриться, що дожила до таких років, хоча я їх не рахую. Пролетіли вони, прошуміли, начебто й не жила так багато. А поряд із цим, дедалі більше відчуваю тягар прожитих років, – та й хвороби останнім часом почали дошкуляти...

А раніше як ви себе почували? Не хворіли?

Та, дякувати Богу, на здоров'я ніколи не скаржилася майже до 100-річного віку. У лікарнях зроду не лежала, не було в мене для цього часу та й особливої потреби. З медиками познайомилася хіба що років зо п'ять тому. Ліки вживала дуже зрідка й у крайньому випадку, бо ж не дарма в народі кажуть: «Потрапив на ліки – пропав навіки». Віддаю перевагу природним лікам: услякому цілющому зіллу.

Ви перебуваєте в почесному ранзі найстаріших жителів Чапаєвки та й усього Золотоніського району. Не поділіться секретом свого довголіття?

Та які там секрети! Жила, як і всі люди, працювала до сьомого поту, заробляючи на хліб насущний. Звісно, ніколи не дружила із «зеленим змієм», вживала лише природну просту їжу, намагалася не нервувати, хоча для цього частенько були підстави. Нікому ніколи не заздрила, не зичила зла, бо, кажуть, воно злом тобі й повернеться.

Кажуть сусіди, що ви мало чи не до 100 років самі варили собі їсти, ще й поралися по господарству, обробляли город, квітник, тримали живність...

Це так, бо як же воно було сидіти, склавши руки. Треба ж було чимось займатися, та й пенсія була така, мов кіт наплакав. Помаленьку й город сапала, і кроликів та курочок годувала, і кізоньку доїла. Та це вже в минулому, бо років зо три вже руки й ноги не слухаються, погано бачу, часом у голові шумить. Уже і їсти собі не можу зварити...

А хто ж вам допомагає?

Та спасибі моїй дорогенькій сусідочці, Каті Микитівні (Сависько), вона й попоїсти принесе, і в хаті допомагає лад тримати. Я ж колись її двох доньок гляділа – Валю й Віру, а тепер прийшов час мене доглядати. Частенько навідується й онучка Оля (хоча вона й дуже зайнята), відвідують і допомагають правнуки. І сільська рада прикріпила до мене одну жіночку. А так я ще сама себе обходжу...

Мотроно Матвієво, вас по праву називають живою історією Чапаєвки, ви були сучасницею багатьох вікопомних подій. Які з них запам'яталися вам найбільше?

Багато чого вкарбувалося в пам'ять... Пам'ятаю, як скинули царя Миколу, то я разом зі своїми односельцями з Богушкової Слободи (стара назва Чапаєвки) дуже переживала: що то воно буде далі без помазаника Божого? На моїй пам'яті й два приходи німців: у 1918 і 1941 роках, вогняна воєнна пора, колективізація й три голодовки. Було багато й радісного: відкриття нового Будинку культури й найкращого в Україні сільського стадіону, успіхи нашого колгоспу, цікаве культурне життя...

А як вдалося вижити в період великого голоду 1932–1933 років?

Наша Чапаєвка не так постраждала від голодовки, як інші села, хоча й сутужно було, а проте в колгоспній коморі залишалися деякі припаси збіжжя для роздачі голодуючим, та й у Дніпрі, Золотонощі, Бистрику та навколишніх лісах можна було знайти щось їстівне. Щодо нашої родини, то ми, хоч і голодували, але вижили

всі: мій батько, Желізняк Матвій Опанасович, працював на залізниці, а там видавали продовольчі пайки. Також він потягом добирався до міста й міняв наші нехитрі домашні пожитки на хліб. Отак і зводили кінці з кінцями...

У Чапаєвці вас знають як невтомну трудівницю. Де довелося попрацювати?

Та де ж, звичайно, в колгоспі. Працювала від дня його створення аж до 1980-х років, стаж – понад піввіку. Трудилася здебільшого в ланці: сапала буряки, кукурудзу, овочі. Кілька років довелося попрацювати й у місцевій школі: куховарила в пришкільному інтернаті.

Мабуть, і нагороди маєте за багаторічну працю?

Та чимось нагороджували, проте я вже не згадаю... Подивися, онучку, там, у шухляді. *(Знаходжу ювілейні відзнаки учасниці Другої світової війни, медалі «Ветеран праці» та «За доблесну працю», численні грамоти й подяки – авт.)*

А як склалося ваше родинне життя?

Ще в 20-х роках побралася я з Максимом (Івахницьким), згодом народився первісточок – синочок. Чоловік працював, як і я, в одній із бригад місцевого колгоспу. А коли почалася війна, забрали його на фронт. У 1943-м, мабуть, восени, коли чоловікова військова частина була неподалік Черкас, я їздила до нього на фронт... То була наша остання зустріч, бо через кілька місяців прийшла на мого Максима «похоронка». Так і не взнав він, сердешний, що з'явилася в нього ще й донька...

Ви розділили нелегку долю вдови-солдатки і на все життя зберегли лебедину вірність своєму полеглому чоловіку-фронтовику. Як зуміли самотужки справитися з життєвими негараздами й вивести в люди двох дітей?

Сутужно було не тільки мені, адже в Чапаєвці налічувалося понад 200 солдатських удів. Хата, в якій ми жили з чоловіком до війни, згоріла під час вересневих боїв 1943 р. Довелося мешкати в землянці, згодом – у дивом уцілілій крихітній оселі свекрухи. Батьки та сусіди допомагали звести оцю хатинку, де я живу вже понад 60 років і зустріну тут свою останню мить перед вічним спочинком...

А поки синок виріс, хто ж виконував чоловічу роботу?

Та в основному самій доводилося все робити: навчилася косити, пиляти, рубати, цвяхи забивати. А чого вже несила було зробити, то

допомагали чоловіки-сусіди, а я їм відробляла: то городи сапала, то мазала-білила...

Розкажіть детальніше про свою родину.

Мого первістка звали Гришею, усе життя працював у колгоспі, років зо три тому помер, царство йому небесне. А донька Марійка вивчилася на вчительку, працювала в школі, нині тяжко хворіє. Життєва доля закинула її в с. Рижанівку, на Звенигородщині...

А скільки маєте онуків, правнуків?

За онуків точно пам'ятаю: їх у мене четверо. Правнуків – уже понад десять, діждалася й трьох праправнуків.

Ким найбільше зі своєї великої родини пишаєтесь?

Вони мені всі однаково дорогі... Та, мабуть, треба виділити онучку Олю (Ольга Григорівна Білик). Вона подарувала мені аж восьмеро правнуків: Сашу, Наталю, Оксанку, Тетянку, Катрису, Василька, Олю, Олексійка. Їй недавно наш Президент присвоїв звання «Мати-героїня». Живе вона з чоловіком Василем зовсім поруч, через одну хату, на старому дворіщі моїх батьків.

Мотроно Матвійвно, а які у вас життєві захоплення?

Над усе любила співати українських пісень. Ще й зараз стараюся виводити найулюбленіші мелодії, хоча уже й ведмідь на вухо наступив...

Чого б ви хотіли побажати читачам?

Насамперед – мирного неба, хліба на столі, здоров'ячка міцного, бо це – найцінніше. А ще – терпіння, працелюбства, любові до життя, родинного щастя. Хай береже усіх Господь!

Липень 2008 р.

«МОЖУ ПРЯМО ДИВИТИСЯ ЛЮДЯМ У ВІЧІ»

*Бути людиною – це відчувати свою відповідальність.
А. Сент-Екзюпері*

В історії Черкаської області чи не найуспішнішим був період кінця 1970-х – 80-х років, і всі тогочасні злети Шевченкового краю за вже усталеною традицією незмінно пов'язують з іменем компартійного очільника І. К. Лутака. В тіні цієї беззаперечно потужної постаті ще й досі залишається малопоміченим його найближчий соратник, на плечах котрого в ті далекі-близькі роки лежала відповідальна рутинно-управлінська робота. Це Володимир Никифорович Шаповал, кому випало впродовж тринадцяти непростих років очолювати Черкаську обласну раду та її виконком, кавалер чотирьох орденів і народний депутат першого скликання.

Шаповалові пенати

Село Старосілля, що на Городищині, в радянські часи гриміло «від Москви до окраїн». Ще б пак, саме тут зародився п'яти-сотенний рух: ланки його зачинательок М. Демченко, М. Гнатенко та ін. домоглися рекордного на 1930-ті роки врожаю – 500 ц цукрового буряка з кожного гектара. Якраз за рік до виникнення цього руху 9 квітня 1934 р. в цьому селі, що згодом стало колгоспним маяком, і народився герой нашої розповіді. Батьки назвали його промовистим йменням Володимир, мабуть, пророкуючи своєму первістку владне майбуття. Хлопчик зростав у дружній селянській родині, в якій панував культ працелюбства, порядності, відповідальності, поваги до людей. Змалку привчили його батьки цінувати хліб насущний і за сільською традицією залучали Володю до нелегкої сільгосппраці.

У шестирічному віці випало йому вперше скуштувати гіркого полину життя, спізнавши долі напівсирітської. Під час війни з Фінляндією на «лінії Маннергейма» смертю хоробрих поліг

Володин батько – Никифор Максимович. Отож ще до початку війни з нацизмом родина Шаповалів отримала «похоронку» і Уляні Пантелеймонівні (матері) довелося, клянучи гірку вдовину долю, самотужки ставити на ноги двох синів. А старшенький, Володя, відтоді став найголовнішим чоловіком у родині, зваливши на свої слабенькі плечі непосильну роботу.

А потім були страшні роки воєнного лихоліття: свист куль, вибухи бомб і снарядів, балансування на грані життя і смерті, горе страшних втрат, голод, холод, безкінечні поневіряння і невсипуща праця в ім'я виживання... Як і всьому поколінню «дітей війни», та трагічна пора знівечила Володине дитинство, безжально розтоптавши всі дитячі радощі й надії. Лише в 1949 р. він завершив своє навчання в Старосізьській семиріччі і, не вагаючись ані хвилини, подався на навчання до Городищенського сільськогосподарського технікуму, аби здобути фах агронома-польовода. Для нього, селянського сина, котрий узнав ціну хліба в напівголодні й голодні 1940-ві, такий професійний вибір був покликом самого серця...

Від Острополя до Чапаєвки

Рік 1953 виявився знаковим як у історії держави (помер Й. Сталін, а відтак розпочалася нова доба), так і в життєвій долі Володимира. Саме тоді 19-річний юнак, отримавши диплом, розпочав свою офіційну трудову біографію, що виявилася завдовжки у піввіку. А першим щаблем службової кар'єри В. Шаповала стала посада дільничного агронома Остропільської МТС (Хмельниччина). Щодня, незважаючи на примхи погоди, ні світ ні зоря запрягав юний агроном конячину Орлика у виділену йому тачанку і в ній чи верхи на коні до пізнього вечора мотався своїми «володіннями». А йому було довірено опікуватися 11-ма колгоспами, а це десятки тисяч гектарів, сотні працівників МТС. Після півторарічної праці в цьому об'єднанні, як і належить, його призвали до лав Збройних сил СРСР. Там, у авіаційній частині Фергани, укомплектованій найсучаснішими надзвуковими літаками, В. Шаповал дослужився до звання старшини.

Сплинули три солдатські роки, і Володимир вирішив кинути якір поближче до матері, аби нею опікуватися, позаяк молодший брат Сергій якраз пішов до війська. Йому запропонували посаду головного агронома в знаному своїми традиціями господарстві –

колгоспі ім. Чапаєва (с. Чапаєвка Золотоніського району). На молодого агронома там чекали 12 тис. га землі та 3,5 тис. га лук і пасовиськ, словом, роботи було, хоч відбавляй. Утім, він успішно справлявся зі своїми нелегкими обов'язками і в гранично стислі терміни устиг завоювати неабиякий авторитет серед розбалуваних колишньою славою чапаєвчан. Серед тамтешніх колгоспників дедалі більше зріла думка про висунення перспективного організатора на голову колгоспу, тим паче, що довіра до тодішнього голови стрімко падала. Борги господарства тоді вилилися в кругленьку суму – 300 тис. крб. та ще 400 т зерна, а на трудовень видавали лишень 10 коп. й 1 кг хліба.

На колгоспні збори з виборів голови правління колгоспу зібралося до 2 тис. чапаєвчан, і позаяк сільський клуб не зміг умістити й частину охочих, цей загальносільський форум проводили на сільському стадіоні. Щодо кандидатури В. Шаповала, то в колгоспників одностайної думки не було. «У нього ще молоко на губах не обсохло, куди йому до головування!» – говорили деякі. «Оце дожилися: чужого на голову ставити. Начебто своїх, корінних нема: Чапаєвка завжди для всього району від часів «двадцятип'ятитисячників» була кузнею кадрів!» – підливали масла у вогонь колгоспні ветерани. Були сумніви і в представників району на зборах, мовляв, кандидат у колгоспні очільники ще неодружений, а головне – безпартійний. Попри це, кандидатуру Шаповала підтримав сам перший секретар Золотоніського райкому КПУ І. В. Кубишев. Зрештою, переважною більшістю голосів Володимира Никифоровича таки обрали головою правління.

Уже невдовзі чапаєвчани переконалися у правильності свого вибору, як і в тому, що в особі 24-річного Володимира Шаповала вони отримали потужного керівника з масштабним мисленням і людиноцентристською філософією управління. Молодий очільник насамперед провів докорінну кадрову революцію, рішуче позбавившись від недобросовісних і некомпетентних ватажків середньої ланки, глибоко проаналізував економічний стан і намітив чіткі шляхи виходу з кризи. За лічені місяці не стало боргів, господарство почало набирати обертів, суттєво підвищилася врожайність полів і продуктивність ферм. Завдяки цьому виплати на трудовень зросли уп'ятеро, а в досі напівпорожній колгоспній казні з'явилися чималенькі гроші.

Колгоспного голову дуже турбувала ситуація, що склалася в соціальній інфраструктурі Чапаєвки. Село, що в довоєнні роки зажило загальноукраїнської слави сіяча кращих традицій освітньо-культурного життя, раптом скотилося у другий ешелон: дітей навчали й виховували у пристосованих приміщеннях, не було будинку культури, залишав бажати кращого благоустрій. Ініційований В. Н. Шаповалом та затверджений правлінням колгоспу план соціального розвитку Чапаєвки було зреалізовано в гранично стислі терміни. Відтак, у селі серед 39-ти новобудов з'явилися справді доленосні об'єкти: двоповерхова середня школа, добротна дошкільна установа, лікарня на 25 ліжок, будинок культури, кілька двоповерхових жилих котеджів для колгоспних спеціалістів, пожежне депо (до речі, визнане одним із найкращих в області) і навіть спортзал. У результаті село повернуло собі почесну роль районного лідера благоустрою та соціального розвитку. За досвідом до Чапаєвки потягнулися численні делегації різного рівня, а на базі місцевого дитсадку була проведена Всесоюзна конференція заступників міністрів освіти усіх радянських республік.

І ще одна деталь, яка характеризує В. Шаповала як керівника. Від 1963 р. саме він ініціював дружні зв'язки Чапаєвки з чуваським селом Абизово, де місцевий колгосп також носив ім'я В. Чапаєва. Очолована чапаєвським головою делегація побувала в Чувашії, і між двома господарствами було заключено договір на змагання. Ця дружба виявилася зцементованою на десятиріччя: торік було відзначено вже її піввіковий ювілей.

У ті незабутні 1960-ті яскраво засяяла зірка чапаєвської доярки М. О. Марченко, якій невдовзі присвоїли високе звання Героя Соціалістичної праці. Десятки чапаєвських колгоспників були тоді відзначені високими державними нагородами, а голова правління отримав свій перший орден – Трудового Червоного Прапора.

Втім, все складалося не так уже й безпроблемно. Чапаєвський голова завжди займав принципову позицію і терпіти не міг владного пресингу в питаннях господарювання, що часом призводило до конфліктів із тоді всемогутнім партійним райкомом. Якось категорично відмовившись від виконання абсолютно нелогічного розпорядження згори щодо негайного розорювання пасовиськ, В. Шаповал поплатився за це своїм членством у КПРС. Щоправда, через кілька років його таки поновили в партійних лавах...

Саме в Чапаєвці скінчився й холостяцький статус Володимира Никифоровича. Не одна місцева дівчина потай зітхала за ним, мріючи поєднати життєву долю. Ну як в такого не закохатися: високий, кремезний, із правильними рисами обличчя, словом – красень, до того ж ще й голова колгоспу. Та він зупинив свій вибір на чапаєвській красуні – продавчині Ніні й ще в перший рік свого головування побрався з нею. Через рік у щасливого подружжя з'явився первісточок Сергійко, а згодом і донечка Тетянка.

Не звик до проторених доріг

У Золотоніському райкомі партії вже давно спостерігали за справді вражаючими успіхами чапаєвського голови. «Засидівся Шаповал у Чапаєвці, пора його висувати на вищу посаду», – ця думка вже давно витала у владних кабінетах. Зрештою, в серпні 1970 р. йому запропонували відповідальну й копітку посаду начальника районного управління сільського господарства. Непросто було Володимиру Никифоровичу зважитися на цю чергову кар'єрно-життєву метаморфозу, бо до Чапаєвки і її людей прикипів душею й серцем, дістався там вершин цілком заслуженого визнання. Проте, як справжній партієць, він вважав себе мобілізованим на цю відповідальну роботу і дав згоду на призначення.

Звиклого до живої організаторської роботи Володимира Никифоровича уже від початку дуже дратувала бюрократично-паперова складова нової посади. Утім, він так і не став кабінетним працівником, а натомість віддав перевагу безпосередньому вивченню ситуації на місцях, постійно знаходився серед людей, на полях і фермах. Значною мірою саме завдяки його вражаючій компетентності, дивовижній працездатності, унікальному організаторському хисту, вимогливості Золотоніський район міцно закріпив за собою почесне звання аграрного лідера Черкащини.

А менш ніж через три роки уже знаного управлінця чекала ще більш відповідальна посада: його було одногосно обрано головою Золотоніського райвиконкому. Отут і знадобився здобутий ним у Чапаєвці досвід комплексного управління як виробничою, так і соціально-культурною сферою. Володимир Никифорович безпосередньо опікувався спорудженням у селах району нових шкіл, дошкільних установ, лікувальних закладів, будинків культури, заготпунктів. Не залишав поза своєю увагою і введення в дію нових виробничих об'єктів. Наприклад, у Піщаному став до ладу

потужний свинокомплекс та комбікормовий завод. А в самому райцентрі саме завдяки клопотанням та організаторським діям В. Н. Шаповала з'явилися нові промислові підприємства, узяв прописку добротний торгівельний центр, було вжито заходів для благоустрою міста. Золотоніщина в ті роки кілька разів ставала переможцем Всесоюзного змагання, а голову райвиконкому було відзначено другою високою нагородою: орденом Трудового Червоного Прапора.

Якось листопадового вечора 1978 р. до нього зателефонував перший секретар Черкаського обкому КПУ І. К. Лутак. «Маємо намір рекомендувати Вас на посаду першого секретаря райкому у Драбів, де проблем вистачає. Проте, даруйте, квартирою у найближчий час забезпечити не зможемо...» На що Володимир Никифорович відповів: «Ну що ж, мені не звикати, пропозицію приймаю, а поживу якийсь час по-спартанськи».

Хоча в Драбові він попрацював трохи більше року, та слід і там залишив доволі вагомий. Драбівчани, зокрема, знають, що саме ініціативності й енергії В. Н. Шаповала слід завдячувати відкриттю одного із найкращих у області культурно-спортивного центру. А на самого драбівського очільника уже чекала нова владна вершина.

На владному Олімпі Черкащини

Справді знаковим у житті В. Н. Шаповала став двадцять другий грудневий день 1979 р. За рекомендацією І. К. Лутака та за погодженням із партійним очільником України В. В. Щербицьким депутати обласної ради обрали Володимира Никифоровича своїм керівником і головою облвиконкому. Перед вступом на цю дуже відповідальну посаду він був запрошений до Москви в ЦК КПРС на співбесіду, а проводив її не будь-хто, а сам генсек Л. І. Брежнев.

У трудовій біографії В. Н. Шаповала оті 13 років перебування на другій за своїм значенням посаді обласного рівня виявилися швидкоплинними, доценту наповненими рутинно-організаторськими справами і поряд з цим напрочуд результативними. Владний тандем Лутак – Шаповал забезпечив потужно-вражаючий поступ Шевченкового краю. Саме в ті роки Черкащина прозвучала на весь Союз завдяки взятим та успішно виконаним підвищенням зобов'язанням із тваринництва, в області запрацювали десятки нових промислових підприємств, об'єктів агропрому, було споруджено сотні соціально-культурних новобудов. Особливо

Володимир Никифорович пишається тими об'єктами, котрими безпосередньо опікувався. Серед них і добротний будинок культури біля місця вічного спочинку Кобзаря (Канів), будинок природи в Черкасах, Долина троянд тощо. А чапаєвчани вдячні своєму колишньому очільнику за сприяння в 1980-х роках будівництву нових приміщень школи, дошкільної установи, торговельного центру, благоустрою центру села.

Турбувався В. Шаповал і про відродження духовних осередків, хоча в радянські часи таке не дуже схвалювалося. Зокрема, співпрацюючи з екзархом України Філаретом, він узяв діяльну участь у відродженні Преображенської церкви Красногірського монастиря (1771 р., неподалік Золотоноші), Троїцької церкви (1840 р., с. Гельмязів) та Успенського собору (1144 р., Канів), у ньому в травні 1861 р. відспівували Т. Шевченка.

Для вирішення животрепетних питань буття області Володимирові Никифоровичу доводилося зустрічатися з багатьма високими керівниками союзного та республіканського рівня: секретарями ЦК, главами урядів, міністрами. Серед них і перший секретар ЦК КПУ В. В. Щербицький, Голова Президії Верховної Ради України В. С. Шевченко, Голова Ради міністрів республіки О. П. Ляшко та ін.

В. Н. Шаповала по праву вважали одним із найуспішніших голів облвиконкомів України. Тричі поспіль його обирали депутатом Верховної Ради УРСР. Багатогранна й плідна діяльність на посаді обласного очільника була поцінована новими високими нагородами – ще одним орденом Трудового Червоного Прапора та орденом Дружби народів.

Парламентар і коваль сільгоспкадрів

Настав багато в чому переломний рік 1990. Союз РСР почав давати тріщини, а в Україні було проведено перші за її історію демократичні вибори до Верховної Ради. Їх учасником став і Володимир Никифорович, й попри не вельми втішні прогнози (подейкували, що в «партократа» і соратника І. К. Лутака шанси дорівнюють нулю), впевнено перемаг своїх 14 суперників-демократів по Чигиринському виборчому округу. Принагідно відзначимо, що таку довіру в усій Україні заслужили лише два голови облвиконкомів (другим був «класик» української політики І. С. Плющ). Як депутат ВРУ першого скликання, голосував за

Декларацію про державний суверенітет та Акт проголошення незалежності України, за нову державну символіку, узяв діяльну участь у виробленні та прийнятті державотворчих законів. Посланець Черкащини очолював підкомісію з аграрних питань.

Залишивши через рік після обрання нардепом посаду голови облвиконкому, В. Н. Шаповал очолив Черкаський навчальний центр післядипломної освіти сільськогосподарських кадрів, де також працював 13 років. Колосальний досвід керівної роботи дозволив йому перетворити цей відомий заклад у кращий в Україні. Було суттєво зміцнено матеріально-технічну базу, удосконалено кадровий потенціал, згідно з сучасними викликами перебудовано навчальний процес. Тільки аж у 70-річному віці Володимир Никифорович пішов на заслужений відпочинок.

Наш відомий краєнин нині живе в Черкасах разом із дружиною Ніною Василівною в дуже скромному (як для колишнього владця) одноповерховому будиночку на двох господарів. Відвідавши обійстя Шаповалів, наочно переконався в тому, що ніяких особливих статків його власник не нажив. Скромний інтер'єр помешкання, у гаражі – старенький автомобіль «Нива», дві сотки саду-городу, де агроном по життю вирощує овочі й фрукти.

«Я – щасливий, бо прожив довге й, думаю, плідне життя, – говорить ювіляр. – Можу прямо дивитися людям у вічі, бо служив їм багато років і нічим не заплямував своєї честі. Безмежно пишаюся тим, що в різних управлінських іпостасях став причетним до вирощування щонайменше 55 млн т хліба. Я щасливий чоловік: живу в парі зі своєю Ніною вже понад піввіку душа в душу, щасливий батько, бо можу пишатися своїми дітьми. А ще щасливий дідусь, а віднедавна – й прадідусь...»

Квітень 2014 р.

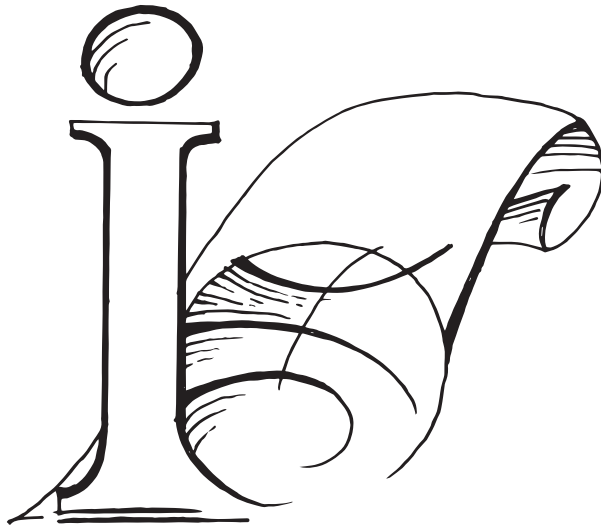
ЧАПАЄВСЬКА ШКОЛА ВІДЗНАЧИЛА 150-РІЧНИЙ ЮВІЛЕЙ

*Після хліба найважливіше для народу – школа.
Ж. Дантон*

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВЕРНІСАЖ

**Колись... інформація була
нашою здобиччю. Тепер ми -
здобич інформації.**

Л. Костенко

Є в кожній людині дві головні життєві пристані, до котрих повертаємося реально чи подумки повсякчас і звідусіль, куди б не закинула примхлива доля. Перший – то батьківська хата, де народився і зростав, звідки вийшов на хрещату дорогу життя. А другий, не менш щемливо-близький – рідна школа, в стінах якої долучився до скарбниці знань, здобув чарівну нитку Аріадни, аби орієнтуватися в складних життєвих лабіринтах. Суботнього дня, напередодні свята працівників освіти, зібралися у своїй другій домівці – Чапаєвській ЗОШ I–III ступенів імені Григорія Берези її випускники різних поколінь, учні, вчителі. Привід для цього був дуже поважний: шкільна ненька сягнула свого 150-річного віку, пройшовши славний шлях від започаткованої в 1861 р. церковно-парафіяльної школи до сучасного, знаного на теренах Шевченкового краю освітнього закладу.

Прилинули до alma mater для відзначення ювілею її колишні учні з різних куточків України й прилеглих країн. Серед них – і справжня «жива історія» школи – її випускник 1937 р., учитель з понад 50-річним стажем, колишній заступник директора Чапаєвської одинадцятирічки, відмінник освіти Василь Микитович Гончар. Учасницею свята стала й ветеран педагогічної праці, колишня вчителька словесності та історії Надія Корнійвна Нор. З української столиці прибув на побачення зі своєю шкільною юністю Едуард Анатолійович Мірошниченко, державний радник митної служби 1-го рангу (прирівнюється до звання генерал-полковника), який, до речі, стояв біля джерел митної служби України як очільник відповідного держкомітету. З далекого російського Калінінграда приїхав до Чапаєвки його однокласник, капітан 2-го рангу, кавалер бойових нагород Володимир Михайлович Ляшенко. Випускників-науковців гідно репрезентували на святі Анатолій Анастасійович Тимченко – доктор технічних наук, професор і декан Черкаського технологічного університету, академік Нью-Йоркської академії та його молодший одношкільник –

доктор фізико-математичних наук Олег Іванович Пурський. Власне, лишень простий перелік прибулих на зустріч шкільних знаменитостей (близько 70 осіб!) зайняв би не одну газетну шпальту.

«Серед випускників Чапаєвської школи – близько 100 орденосців, в тому числі Герой Соціалістичної Праці і повний кавалер ордена Слави, 11 заслужених працівників різних галузей, 8 докторів і 9 кандидатів наук, 2 відомі письменники, понад 100 вищих офіцерів, 10 майстрів спорту, сотні інженерів, агрономів, зоотехніків, учителів, лікарів, працівників культури, керівників» – з гордістю зазначив у своєму вітальному слові директор одинадцятирічки Микола Васильович Саєнко, якого, до речі, Черкаською ОДА нагороджено напередодні іменним годинником.

Випускники, які з різних причин не змогли взяти участь у святковому дійстві, надіслали до Чапаєвки вітальні адреси й телеграми. Для прикладу, випускник школи 1952 р., доктор геолого-мінералогічних наук і багаторічний співробітник МАГАТЕ Іван Федорович Вовк, вітаючи рідну школу з ювілеєм, повідомив у своєму листі з м. Відня (там він уже давно мешкає), що має намір виділити необхідні грошові кошти для заснування в Чапаєвській школі стипендії свого імені, яка має присуджуватися кращим учням. Відома в Україні педагогічна майстриня, заслужена вчителька України, випускниця школи 1966 р. Тетяна Іванівна Бойко надіслала вітальну телеграму з міста Тетієва (Київщина), де нині мешкає й працює.

Ювілейні урочистості видалися напрочуд велелюдними й насиченими і проходили впродовж усього суботнього дня. На ранковій урочистій лінійці колектив школи-ювілярка вітали голова Золотоніської РДА Оксана Юрїївна Криницька та голова райради Микола Георгійович Собченко. Гості оглянули виставку творчих робіт учнів та випускників, ознайомилися з експозицією шкільного музею «Пам'ять», що має поважне звання народного. До слова, саме під ювілей було відкрито його ще один, четвертий відділ – історії українського рушника. В ньому експонується понад 100 вишиваних витворів переважно місцевих майстринь. Це стало результатом тривалої праці колективу пошуковців на чолі з колишнім заступником директора школи, відмінника освіти України Галиною Федорівною Фесенко. Сподобалася присутнім на святі й комп'ютерна презентація матеріалів історії школи – одного

з найстаріших освітніх закладів краю (цьогоріч ще й виповнилося 75 років від 1-го випуску школи в статусі повної середньої).

А потім велика шкільна родина перебралася на сільський стадіон. Тут на гостей чекав незвичний подарунок: на зеленому килимі старійшини сільських спортивних споруд відбулося величне і пишнobarвне естрадно-фізкультурне шоу «Зростаємо в Україні» за участю усіх без винятку(!) нинішніх учнів школи.

Апогеєм святкування стала довготривала і змістовна літературно-музична композиція, що проходила в сільському будинку культури й зібрала близько 500 глядачів. Як і належить, відбулася й церемонія нагородження кращих працівників школи та ветеранів педагогічної праці, її провели начальник відділу освіти Золотоніської РДА Лариса Іванівна Глоба і заступник голови обкому профспілки працівників освіти та науки Іван Іванович Могила. В дарунок від райдержадміністрації школа-ювілярка отримала комп'ютер, райком профспілки подарував бензинову газонокосарку, а зернова компанія «ХОРС», генеральним директором якої є випускник школи Микола Петрович Филь – набір спортінвентарю. Група випускників передала дирекції школи кошти на придбання мультимедіапроектора, а начальник Лівобережного МУВГ Володимир Антонович Вовк (випускник школи 1988 р.) – туристичне спорядження.

Серед номерів художньої самодіяльності особливо запам'яталися виступи шкільного хореографічного ансамблю «Альгаїр» та вокал у виконанні випускників школи: лаурета обласних конкурсів Андрія Строгуша та квартету сестер Харченків. Своє пісенне вітання адресував іменинникам і чапаєвський сільський голова, лауреат всеукраїнських та міжнародних конкурсів Володимир Васильович Янчий.

Надвечір розпочалося неформальне спілкування випускників, невинним плином під загальною рубрикою «А пам'ятаєш?» звучали спогади про далекі-близькі юні роки, про шкільних друзів-товаришів, лунали пісні. Далеко за північ завершилося святкування, помолоділі на десятки років розходилися й роз'їжджалися колишні учні, плекаючи в серці надію ще не раз і не два прибути на подальші ювілеї своєї школи-матері...

Вересень 2011 р.

ЯК ЧЕРКАЩАНИ ПЛАВАЛИ МОРЕМ МАРШРУТАМИ МАЙЖЕ ЗЕМЛЯКА К. ПАУСТОВСЬКОГО

У напрочуд багатобарвній життєвій «одісеї» відомого майстра лірико-романтичної прози Костянтина Паустовського, 120-річчя від дня народження якого відзначається цьогогоріч, є й черкасько-смільянський відгінки його земного буття.

Зокрема, в Черкасах жили дідусь і бабуся великого російсько-українського письменника, народилася й виросла його мати Марія Височанська, тут служив унтер-офіцером 6-го саперного батальйону батько Костянтина Георгійовича. У мальовничому наддніпрянському містечку, за зізнанням самого митця, пройшов чи не найщасливіший період його дитинства, тут почав формуватися його естетичний світогляд. Батько письменника певний час служив в управлінні Фастівської залізниці м. Сміла, а його тітка Єфросинія Височанська утримувала приватне жіноче училище в цьому місті, потім заснувала й очолила аналогічний навчальний заклад уже в Черкасах. Словом, Шевченків край досить вагомо долучився до плекання таланту відомого прозаїка.

Ім'я Паустовського знане й шановане на Черкащині. Упродовж понад двох десятиліть при науковій бібліотеці Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького діє клуб Костянтина Паустовського, який об'єднує науковців та студентів, а його фундатором та незмінним керівником стала доцент Інна Тарасинська. А нещодавно подібне творче об'єднання створене й при ЗОШ № 3 м. Сміла. Клубівці ведуть пошукову роботу навколо імені К. Паустовського, беруть активну участь у авторитетних наукових конференціях. Наприклад, у травні цього року черкащани побували на міжнародному форумі паустовськознавців, що проходив у Москві й Тарусі.

Днями до активу клубу була зарахована ще одна знакова подія: участь у міжнародній конференції, присвяченій ювілею письменника та 90-річчю його перших відвідин м. Батумі. Це велелюдне наукове зібрання за участю науковців, музейників, журналістів, педагогів з міст Москви, Брянська, Одеси, Черкас, Сміли розпочалося в південній Пальмірі й продовжилося вже в мобільному режимі на борту теплохода-гіганта «Грейфсвальд», який прямував

до Батумі тим самим морським шляхом, що й судно з К. Паустовським у далекому 1922 р.

У складі черкаської делегації – вже згадана Інна Тарасинська, директор ННІ іноземних мов ЧНУ ім. Б. Хмельницького доцент Людмила Швидка, професор кафедри української літератури Людмила Ромащенко, магістрантка-психолог Аліна Постил, колишня староста клубу Паустовського Юлія Подобіна, смільянська вчителька Світлана Іванова та автор цих рядків. На борту корабля, де й проходили пленарні засідання конференції, всі вони виступили з доповідями, присвяченими життю та творчості відомого класика художньої прози.

Столиця сонячної Аджарії (Батумі) вразила нас своєю європейською ошатністю, величчю новобудов набережної, а ще – бездоганними дорогами та галантними поліцейськими. Там, у Батумі, учасники конференції побували в пам'ятних місцях, пов'язаних з К. Паустовським, оглянули експозиції краєзнавчого та художнього музеїв, скуштували національної страви – хачапурі – під червоне грузинське вино. «На Чорноморському узбережжі немає міста, кращого за Батумі», – писав свого часу К. Паустовський. Ми всі після відвідин цієї чорноморської перлини упевнилися в справедливості його слів.

Матеріали міжнародного форуму паустовськознавців невдовзі побачать світ у вигляді об'ємного збірника. А вже наприкінці жовтня цьогогоріч молоді паустовськознавці ЧНУ ім. Б. Хмельницького мають намір узяти участь у Міжнародній студентській конференції з нагоди ювілею Майстра, котра відбудеться на базі Одеського літературного музею.

Серпень 2012 р.

У НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ НАРОДИВСЯ... «ЧЕРКАСІТ»

Наукове відкриття... Воно є спалахом осягнення й вінцем копіткої праці, торжеством інтелекту і виявом найвищого щастя вченого. Попри украй складну політичну ситуацію в сьогоденній Україні, наукові музи не мовчать. Днями в провідному виші Шевченкового краю – ЧНУ ім. Б. Хмельницького – група вчених-хіміків на чолі зі знаним на європейських теренах професором Борисом Мінаєвим святкувала свою чергову перемогу в царині квантової хімії. Мова йде про серйозний науковий прорив у нанотехнологіях.

Відкриттю передувала кількарічна експериментальна та теоретична праця співробітників заснованого в 2011 р. Б. Мінаєвим науково-дослідного інституту фізики та хімії функціональних матеріалів при ЧНУ. Спираючися на попередні напрацювання іноземних колег, черкаські науковці теоретично обґрунтували можливість синтезу та існування нового класу полімерів, які можуть бути широко використані у напівпровідниковій техніці, зокрема для виробництва світловипромінювальних діодів нового покоління. Відтак, створені на основі цих наноматеріалів транзистори можуть широко застосовуватися для продукування різноманітних гаджетів (комп'ютерів, телефонів, планшетів), а також телевізорів, побутової техніки тощо.

Разом з визнаним лідером і генератором нових ідей професором Б. Мінаєвим до цього знакового відкриття причетні його дружина, доцент кафедри якості, стандартизації та органічної хімії Валентина Мінаєва та молоді талановиті вчені – аспіранти університету Гліб Баришніков і Наталія Карауш. Результати досліджень уже опубліковано в престижних наукових часописах Королівського хімічного товариства Великої Британії (Кембридж). З великим дослідницьким успіхом черкаських вчених уже привітали їхні багаторічні соратники по дослідницькому цеху в галузі фізичної хімії – професори Павло Стахіра (Львівський національний університет ім. І. Франка), Олег Калугін (Московський державний університет ім. М. Ломоносова), Міхаель Піттельков (Копенгагенський університет, Данія), Леонард Гріл (Інститут Фріца Хабера, Берлін, Німеччина) та ін.

«Ми лише на початку шляху, адже від теорії треба переходити до практики, – зазначив професор Б. Мінаєв. – Слід якнайшвидше розробити методику синтезу цього нового матеріалу, змоделювати його умови, підібрати каталізатор. У цьому нам допоможуть наші друзі М. Піттельков та В. Ненайденко (МДУ). Народження нового полімеру – то лише справа часу...»

До речі, цьому наноновачку уже присвоєно промовисте ім'я – «Черкасіт». Отже, наш край у рік Шевченкового ювілею увічнено ще й у такий спосіб.

Квітень 2014 р.

ВІД БОГУШКОВОЇ СЛОБІДКИ ЧЕРЕЗ ЧАПАЄВКУ ДО БЛАГОДАТНОГО

Звершилося!.. З географічних мап України зникло позначення Чапаєвка, що на Золотоніщині, натомість це поселення прибрало милозвучну назву «Благодатне». На виконання резонансного Закону про декомунізацію відповідну ухвалу було прийнято Верховною Радою України, і сталася ця доленосна для мешканців вказаного села подія 12 травня, за 9 днів до завершення відведеного законодавством терміну всеукраїнської епопеї перейменувань. У цьому контексті доречним стане екскурс в історію місцевих топонімів.

Майже 400-річна історія тепер уже Благодатного розпочала свій відлік від 1619 р., коли поселення вперше згадувалося в історичних документах під назвою Богушкова Слобідка. Щодо походження цієї назви існують дві версії: перша пов'язана з іменем польського можновладця Богуша, котрий, як зазначено в джерелі, «моцно і гвалтом» загарбав Слобідку. А за народними переказами, засновником чи першопоселенцем села був якийсь Богушко (здрібнілий і

народно-ужитковий варіант імені Богуслав), звідси начебто й назва.

На початку Хмельниччини село стало центром козацької сотні Черкаського полку. У стародруках, датованих ХІХ і поч. ХХ ст. Богущкова згадується вже як «торговое и людное местечко». Поважний статус містечка зберігався аж до адмінреформи початку 1920-х років, коли цей тип поселення взагалі був знятий із вжитку. Вказана назва служила вірою й правдою тамтешнім мешканцям довгі 304 роки, доки не дочекалася ще однієї метаморфози: на хвилі радянських топонімічних перетурбацій тепер уже знову село прибрало в 1923 р. назву Чапаєвка.

Приводом для такого перейменування стала за тогочасними оцінками дуже «пам'ятна» подія: наприкінці 1920 року, повертаючись із польського фронту, в селі зупинялася на відпочинок 25-та Чапаєвська дивізія. Завважимо, що в радянську добу «чапаєвська» назва населених пунктів стала такою популярною, що її отримали щонайменше понад 100 міст і сіл Союзу РСР. При цьому наша Чапаєвка за хронологією перейменування була однією з перших.

Ця назва була чинною 93 роки і збіглася в часі не лише з радянською добою, а й із першим чвертьстоліттям української незалежності. З виходом декомунізаційного закону чапаєвчани зібралися наприкінці минулого літа на громадські слухання, й у результаті бурхливих дебатів «успішно» провалили запроповану ідею перейменування. Окрім звичних контраргументів на кшталт: «ми звикли до назви Чапаєвка» і «чи не доведеться вигрібати останню копійчину зі своїх гаманців при оформленні нових документів?», прозвучали й інші, на перший погляд, не позбавлені логіки. Мовляв, законодавець чітко не виписав колізію щодо імені Чапаєва, який нічого поганого Україні не зробив: партійним функціонером не був, до карно-репресивних органів не належав, та й до встановлення радянської влади в нас абсолютно непричетний. А ще – герой Першої світової (три георгіївські хрести за мужність на фронті) і народний улюбленець, недобррозичливець комісарів...

Відтак, у листопаді до Верховної Ради полинув лист від місцевої громади з проханням залишити стару назву. Відповідне роз'яснення майже через два місяці надав Український інститут національної пам'яті: В. Чапаєв – один із радянських образів-символів, минулого слід рішуче позбавлятися, тому альтернативи

перейменуванню немає. А соціальні мережі та ЗМІ буквально вибухнули докорами чапаєвській громаді з лейтмотивом, що «Чапаєвка пручається декомунізації».

Відразу після цих подій процес, так би мовити, пішов. Спочатку в Чапаєвці було перейменовано 19 вулиць і провулків, і замість ленінсько-радянських назв з'явилися площа Свободи, вулиці Л. Українки, М. Максимовича, Л. Симиренка, Н. Ужвій, Пам'яті, Центральна, Соборна, Сонячна, а ще провулки Зоряний, Тихий, Садовий, Калиновий... Згодом було демонтовано пам'ятник В. Чапаєву і вирішено таки перейменувати село.

Із восьми варіантів нової назви, які розглядалися на засіданні відповідної комісії, на громадське опитування було винесено 4: Благодатне, Богущкове, Прибережне й Оберегове. Переважній більшості чапаєвчан найбільше до вподоби виявилася перша назва – Благодатне, тож відповідне звернення за підписом сільського голови Володимира Янчого було надіслане до Києва 12 лютого. Не минуло й трьох місяців, як народні депутати, зрештою, прийняли відповідну ухвалу, і наша Чапаєвка стала Благодатним. Утім, як виявилось, не єдиним, а одним із понад 40 (яскравий приклад клонування ойконімів!). Єдине, що втішає: «благодатні» поселення концентруються переважно на Півдні й на Сході, Центральна ж Україна репрезентована лише золотоніським Благодатним.

Чи стане життя в колишній Чапаєвці після її перейменування благодатним? Дуже б хотілося сподіватися...

Червень 2016 р.

У ЧЕРКАСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ВШАНУВАЛИ ЛЮДИНУ-АКАДЕМІЮ

*Споминайте мене хоч мислями,
Споминайте мене хоч устами...*
М. Максимович

Михайло Олександрович Максимович... Одна із найяскравіших постатей української інтелектуальної історії. Він справедливо титулований людиною-академією, бо й насправді важко віднайти ту науково-творчу галузь, в якій великий українець не залишив би свого рельєфного сліду. Ботанік і археолог, історик і лінгвіст, етнограф і літературознавець, філософ і педагог, письменник і публіцист, краєзнавець і фольклорист... А ще перший ректор університету святого Володимира (нині Київський національний університет ім. Т. Шевченка), духовний побратим нашого національного пророка. Варто наголосити, що подарувала Україні й світу Михайла Максимовича щедра на геніїв Черкащина: на Лівобережжі цього краю він народився й тут же душа його спочила.

Свято бережуть пам'ять про вченого-енциклопедиста його країни. На малій Батьківщині – с. Богуславець, що на Золотоніщині, взяв прописку шкільний літературний музей М. Максимовича, з'явився пам'ятний знак на місці садиби Тимківських (мати вченого – з цього роду), а понад 300-річній липі, що розкинула свої могутні віти неподалік родинного гнізда вченого, було надано статус пам'ятки природи («Липа Максимовича»). Зрештою, в 1998 р. місцева школа отримала ім'я свого легендарного земляка. Було впорядковано й могилу великого достойника на Михайлівій горі (с. Прохорівка Канівського району).

До святої справи вшанування пам'яті вченого-поліглота долучилися й науковці та студенти Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. На базі цього вишу було

започатковано проведення всеукраїнських максимовичівських читань (на загаль відбулося вже 5 таких наукових форумів, їх організатором був завідувач кафедри української літератури та компаративістики професор Володимир Трохимович Поліщук), а студенти-історики провели археологічні розкопки на місці садиби вченого. Дослідницькі студії щонайменше 30 викладачів та випускників ЧНУ в різні роки були відзначені обласною краєзнавчою премією ім. М. Максимовича (ця відзнака заснована в 1994 р.). А до 210-ї річниці від дня народження М. Максимовича рішенням Вченої ради університету його ім'я було присвоєно університетській книгозбірні.

Високошляхетна справа збереження пам'яті про цю видатну особистість і сьогодні залишається в епіцентрі уваги провідного ВНЗ Шевченкового краю. Переконливим свідченням цього є відкриття під завісу поточного навчального року меморіальної стели М. О. Максимовича на фасаді наукової бібліотеки Черкаського національного.

До цієї справді непересічної події духовного сьогодення краю пройдено воістину тернистий шлях. Загальновідомо, що реалізація меморіальних проектів – то досить затратна справа і в умовах фінансового дефіциту начебто й не може претендувати на пріоритетність. Все ж з огляду на суспільно-виховну значимість вказаної справи вона дістала схвалення в університетського керівництва й відтак розпочався пошук механізмів її втілення в життя. Зрештою, було вирішено розглядати створення меморіальної стели як дипломний проект по кафедрі образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва нашого університету. За виконання цього непростого творчого завдання взявся талановитий студент-заочник Єгор Терехов. Науково-творче керівництво здійснював відомий в Україні майстер різця, заслужений художник, доцент вказаної кафедри Іван Васильович Фізер.

Непомітно сплинуло кілька місяців, зітканих із пошуків спонсорських коштів та ненастанної праці творців меморіального проекту. Нарешті звершилося: 15 червня меморіальна стела поповнила скарбницю монументальної Пам'яті про великого українця. Цей пам'ятний знак виготовлений на базі сучасних технологій з граніту й композитного матеріалу й містить горельєфне зображення нашого знаного крайнина та напис

літерами в позолоті: «Максимович Михайло Олександрович (1804–1873 рр.) – український вчений-енциклопедист».

Стелу урочисто відкрили ректор університету, професор Олександр Володимирович Черевко та начальник управління містобудування та архітектури Черкаської обласної державної адміністрації Василь Іванович Дмитренко. Окрім господаря дійства з вітальним словом до присутніх звернулася заступник начальника обласного управління освіти та науки Валентина Іванівна Ткаченко, Іван Васильович Фізер та автор цього матеріалу. Прозвучало привітання й земляків великого вченого: його емоційно озвучила заслужена вчителька України, заступник директора Богуславецького навчально-виховного комплексу ім. М. Максимовича Тетяна Миколаївна Москаленко. А семи-класниця цієї школи Аліна Карвацька майстерно продекламувала вірш про свого іменитого односельчанина.

Як і належить, відбулася й церемонія освячення меморіальної стели, його провела група священників Української православної церкви Київського патріархату на чолі з настоятелем університетської церкви св. Кирила і Мефодія о. Володимиром (Штокалом). До підніжжя пам'ятного знака лягли живі квіти від ректорату, студентської ради та гостей дійства.

В Україні не так уже й багато пам'ятних об'єктів, що вшановують цього вченого з європейським ім'ям. Відкрита в Черкаському національному меморіальна стела М. Максимовича є гідним поповненням закарбованої в камені пам'яті про великого достойника, і вона буде слугувати вихованню в нині суцїх високих якостей патріота й громадянина.

Червень 2017 р.

«НАДВЕЧІР'Я» ПРЯМУЄ ДО ЗЕНІТУ

У розмаїтій вінок культурних надбань села Благодатного, що на Золотоніщині, вплелася ще одна яскрава квітка. Мова йде про фольклорний пісенний колектив з доволі промовистою назвою «Надвечір'я». Дійсно, цей творчий гурт складається з людей, у котрих уже «літа на зиму повернули». Та попри немолодий вік усі самодіяльні митці мають молоду душу і їх єднає щира закоханість у рідну пісню. Очільником цього самобутнього пісенного гурту став відомий вокаліст, лауреат міжнародних та всеукраїнських конкурсів В. Янчий. У складі колективу – різні за професією й віком люди, зокрема, меліоратор М. Римбул, слюсар О. Рясний, медсестра Г. Семененко, кравчиня В. Приз, учителька Н. Кравченко, завідувачка господарством Т. Черемис, колишній очільник сільської комунальної служби А. Заїка та ін. Серед учасників є й кілька родинних тандемів у складі подружжя Миколи і Любові Боровиків, Віктора й Ольги Герасименків, Василя й Інни Рудковських, Віктора і Надії Данілових, Ольги і Віктора Міщенків (до речі, останній є віртуозним акомпаніатором). В оранжуванні та постановці пісень благодатнівцям допомагає співачка відомого тріо «Барви» з обласного центру Н. Сайченко. Принагідно зазначимо, що колектив може похвалитися аж чотирма комплектами сценічних костюмів, причому їх моделюють і шийють самі учасники.

Аматорський колектив зовсім недавно взяв пісенну прописку (йому не виповнилося й двох років) та попри це встиг виробити власний творчий почерк і завоювати прихильність шанувальників автентичної пісні. У його репертуарі переважають народні, а також окремі авторські пісні. А ще глядачам полюбилися у виконанні благодатнівських артистів усілякі обрядові дійства. Серед них найбільшу популярність здобули вистава обряду українського козацького весілля, а також зустрічі козаків, які повертаються з походу.

Показово, що до участі в цих дійствах залучається й учнівська молодь. Сільський колектив – завсідник районних та обласних свят, неодноразово ставав переможцем конкурсів і оглядів. Звісно, творче об'єднання спирається на допомогу спонсорів – СТОВ «Чапаєвське» (директор А. В. Марченко), СТОВ «Гранекс-Черкаси» (Т. ван Гої), ФГ С. А. Войцешука.

А нещодавно прийшло й більш високе визнання його набутків. Колективом зацікавилися творці відомої телепрограми «Фольк-music» і відтак до Благодатного прибула знімальна група на чолі з самою ведучою цього всеукраїнського проекту, народною артисткою України О. Пекун. Потім колектив «Надвечір'я» було запрошено до Києва, де вони з піснею «Там, де Ятрань круто в'ється» посіли перше місце серед запрошених гуртів. Позаминулої неділі вся Україна дивилася по «Першому національному» виступ благодатнівських митців.

«Нині готуємося до участі в обласному фестивалі народної творчості. Окрім цього, нас запросили й на пісенні свята до міст Дніпра, Кривого Рогу й Ужгорода, проте через відсутність коштів така перспектива навряд чи буде зреалізована», – відзначила учасниця колективу, голова місцевої ветеранської ради В. Гвоздь.

Березень 2018 р.

МІСТО ІЗ «ЗОЛОТОЮ» НАЗВОЮ

«Маленька та хороша моя Золотоноша», – написав колись уродженець цього міста, нині дещо призабутий поет Костянтин Думитрашко, який, між іншим, є автором слів популярної пісні «Чорнії брови, карії очі». Кожний, хто прямує маршрутним таксі або власною автівкою до Києва чи у зворотному напрямі, зачудовано милується панорамою цього казково гарного міста, що розкинулося на берегах річечки-змійки з однойменною назвою й потопає в зеленому буянні садів і парків. У кожного мандрівника виникає цілком слушне запитання: а звідки в міста ця золотоносна назва? На перший погляд, усе напрочуд просто: вона походить від імення місцевої річечки Золотоношки – допливу Дніпра (вчені іменують назви водних об'єктів гідронімами). Проте тут ставити крапку зарано, бо відразу кортить дізнатися й про походження цього гідроніму...

З приводу зазначеного варто нагадати кілька місцевих «золотих» легенд. І ось одна з них. Давно то було, десь років із 600

тому. До Криму прямувала річкою татарська флотилія, а її судна ущерть були наповнені награваним у Середній Наддніпрянщині золотом. Аж ось біля нинішнього міста здійнялася неймовірної сили буря, й кілька галер затонуло, усіявши дно й береги річечки золотими речами. Ще один переказ нагадує про те, що поселення було збірним місцем податків у так званій Вишневецьчині – величезному володінні Я. Вишневецького, – і тут осідало чимало золотих грошей. Третя легенда свідчить про якесь козацьке золото, яке сховали черкаські козаки у напівпрохідних заплавах річки.

Втім, подане вище є лише надбанням усної народної творчості. Вчені мислять тверезіше і відтак запропонували цілком реальну версію походження назви річки, а отже й міста. На їхню думку, яка була утверджена й оприлюднена моїм учителем, народним академіком М. Ф. Пономаренком (світла йому пам'ять!), своєю оригінальною назвою Золотоношка завдячує природним особливостям свого дна: воно має у своїй структурі багато домішок слюди, і тому погожої днини під сонячним промінням річка іскриться золотою барвою.

А чи має Золотоноша стовідсоткових тезків? Так, проте лишень одного, і знаходиться це однойменне поселення досить далеко: в Кокчетавській області Казахстану. У нашому Драбівському районі та Башкирії є по одному селу, що носять імення Золотоношка. На карті можна віднайти чимало поселень з однокореневою «золотою» назвою, таких близько 80. Наприклад: Золотарівка (8 населених пунктів), Золоте (4), Золотарево (4), Золотий (2), Золотий Степ (2), Золоті Стави (2), Золотеєво, Золотнишино, Золотий пляж, Золоте Руно та ін.

Упродовж майже півтора століть Золотоноша була центром однойменного повіту, терени якого простягалися на все черкаське Лівобережжя (нинішні Золотоніський, Драбівський, Чорнобаївський і частина Канівського районів). Сьогодні це місто обласного підпорядкування з населенням понад 28 тис. мешканців, що виступає окремою адміністративно-територіальною одиницею, залишаючися (за сумісництвом) і центром Золотоніського району.

Принагідно нагадаємо читачам, що саме в цьому «золотому» місті знаходяться рідні пенати багатьох людей, котрі золотими літерами вписані в нашу національну історію. Серед них – вчені зі світовим іменем Олексій Бах (біохімік) і Олексій Баранников (індолог), льотчиця-випробувачка, Герой праці Любов Уланова,

незмінний генеральний директор Національної опери і лицар ордена «За заслуги» усіх 3-х ступенів Петро Чуприна, автор сценаріїв всенародно улюблених фільмів «Операція И та інші пригоди Шурика», «Кавказька полонянка» та «Діамантова рука» Яків Костюківський, народний артист України Володимир Нечипоренко та багато ін. До речі, саме Золотоноша дала путівку у високі світи Мельпомени осяйній зірці театру і кіно Наталії Ужвій: на сцені місцевого аматорського театру вона зіграла свої перші кілька десятків ролей.

Січень 2018 р.

ДАНИНА ПАМ'ЯТІ ЛЕГЕНДАРНОМУ В. ЛИПКІВСЬКОМУ

Ми з вами переживаємо справді прекрасний і неповторний час впевненого поступу шляхами утвердження нашої національно-духовної ідентичності. Вагомим кроком до цього стало довгоочікуване створення помісної православної автокефальної церкви та отримання Томосу від вселенського патріарха. З цієї нагоди доречно нагадати про те, що наша національна церква мала свою попередницю, що постала ще в 20-х роках минулого століття й була безцеремонно розчавлена Московією, як і наша державність. А предстоятелем тодішньої УАПЦ був митрополит Василь (Липківський), до речі, наш земляк із Монастирищини. Видатний релігійний діяч, церковний реформатор, проповідник, публіцист, письменник, перекладач, настоятель Софії Київської, він зажив звучної слави ще за свого життя й

мужньо та жертовно прийняв мученицьку смерть від диявольської влади. Дозволю собі бодай декількома штрихами окреслити життєпис цієї справді легендарної постаті.

Його земний шлях розпочався в с. Полудня тодішнього Уманського повіту 7 (19) березня 1864 р. Василь від ранніх літ долучився до святої віри, адже зростав у родині сільського священника. Тож цілком логічним стало його навчання спочатку в Уманському духовному училищі, а потім і в Київській семінарії. Як кращого її випускника, юнака направили для здобуття вищої освіти в Київську духовну академію. Цей найпрестижніший в Україні духовний заклад В. Липківський закінчив не просто успішно, а з науковим ступенем кандидата богослов'я.

А потім було законовчительство у школах Шполи, Черкас та служба в місцевій церкві. Від 1892 р. молодий духівник уже на Вінниччині у санах протоієрея й благочинного, а ще – повітового інспектора народних шкіл. Згодом його запрошують на викладацьку роботу до Києва, та подальша його кар'єра дала несподіваний крен. Справа в тому, що Василь ще замолоду сприйняв ідеї української незалежності, був поборником богослужіння рідною мовою і це стало підставою для зарахування його до «неблагонадійних». Зрештою, в 1905 р. за «українофільство» його усувають від викладацької роботи.

Постреволюційне десятиріччя життя протоієрея супроводжувалося постійним поліційним наглядом, а також парафіяльною роботою й викладанням у сільських церковних шкілках. Нова, найяскравіша сторінка його біографії пов'язана зі славною добою Української революції, коли поряд зі суспільно-політичним прокинувся й церковний рух. Він був спрямований на незалежнення української православної церкви за прикладом грузинської, котра вже від 1917 р. здобула статус автокефальної. Визнаним лідером боротьби за українську автокефалію й став наш земляк о. Василь. Цей святий шлях, устелений тернами, проліг через довгі чотири роки непростого двобою з інерцією віджилих канонів, чварами українського політикуму й кліру та підступами московських священнослужителів. Нарешті, на святу Покрову 1921 р. в Софії Київській за ініціативи В. Липківського було скликано Всеукраїнський церковний собор, який ухвалив утворення УАПЦ, і через тиждень обрав предстоятелем цієї нової церкви митрополита о. Василя (Липківського).

Були незабутні роки розбудови української автокефалії в роки непу з їхньою, як виявилось, тимчасовою «українізацією» й відтермінуванням тотального наступу влади на українську церкву. Втім, і в 1920-х спокою в функціонуванні УАПЦ та житті її предстоятеля не було. Недремне око ОДПУ було постійно присутнім у церковному житті України, а на о. Василя вже від 1925 р. очікувала сфабрикована тогочасними понтіями пілатами судова справа...

До прихильників автокефалії клеїлися ярлики «націонал-шовіністів», «самосвятів», «петлюрівців»; більшовицька влада реалізовувала диявольський план розколу УАПЦ, а її клірики були піддані репресіям. Сам предстоятель опинився під домашнім арештом, а згодом у Харківській в'язниці ОДПУ. Під тиском влади в 1927 р. Другий церковний собор звільнив В. Липківського від «тягаря митрополичого служіння», а через три роки по суті була знищена й сама УАПЦ (у напівзруйнованому стані вона функціонувала до її остаточного закриття в 1937 р.).

Після 1927 р. Василь Липківський прожив ще 10 років, усіма забутий, у жахливих злиднях, під постійним карним наглядом і періодичними арештами. Мешкав у маленькій хатинці села Олексіївська Слобідка й, попри складні життєві обставини, продовжував виконувати свою духовнотворчу місію: писав «Історію української церкви» та оригінальні проповіді, здійснював українські переклади богословської літератури, удосконалював церковний статут, листувався з іноземними церковниками. У 1937 р. його запросили очолити українську церкву в Канаді, й В. Липківський дав згоду, та не судилося...

У жовтні того ж таки лихозвісно-кривавого року, вночі, до оселі ієрарха під'їхав «чорний воронок» і о. Василя заарештували. Суд був «скорим і неправим», а звинувачення безглуздим: «керівництво церквою, що ставила на меті відірвати Україну від СРСР». Особлива «трійця» НКВС засудила колишнього предстоятеля до страти, і вже 20 листопада 1937 р. цей жорстокий вирок було приведено в дію. Це сталося на території страхітливої Лук'янівської в'язниці, а точне місце поховання нашого земляка досі невідоме. Розправилися «енкаведисти» і з родиною В. Липківського: його старшу доньку та двох синів було відправлено в сибірські табори.

Дякувати Богу й незалежності, до нас повертаються незаслужено стерті зі скрижалів Пам'яті імена великих українців, у тім числі й нашого черкаського краянина. Передодень великого православного свята Водохреще ознаменувався справді знаковою подією новітньої історії Черкаського краю. В обласному центрі перед фасадом музичного училища (тут колись у міській протогімназії працював законовчителем о. Василь) було відкрито пам'ятник «апостола українського релігійно-національного відродження» (за висловом нашого великого земляка А. Кримського), митрополиту Василю (Липківському).

У велелюдних урочистостях з приводу цієї пам'ятної події взяли участь Президент України П. О. Порошенко, предстоятель Української помісної церкви Єпифаній, митрополит Черкаський і Чигиринський Іоан, народний депутат України С. Я. Рудик, численні представники православного кліру та ін. Президент України, митрополит Єпифаній та інші промовці підкреслили важливість повернення нашої історичної пам'яті та значення Томосу для утвердження нашої державності. До речі, черкащани дістали унікальну можливість на власні очі побачити цей історичний документ. Не залишив байдужими присутніх і напрочуд емоційний та проникливий виступ онука першого предстоятеля УАПЦ, київського професора Костянтина Олександровича Липківського.

Пам'ятник В. Липківському став першим в Україні, позаяк у Тернополі й Києві є лише меморіальні знаки. Це повнофігурна скульптурна композиція заввишки в 3 м, що виконана за спеціальними технологіями із шамотної глини, а її подіум – із граніту. Автором цього мистецького шедевр став молодий черкаський скульптор, очільник скульптурної майстерні «Гранул» Єгор Терехов. До речі, він є учнем заслуженого художника України Івана Фізера і став відомим завдяки створенню ним на фасаді наукової бібліотеки Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького добротної меморіальної стели людини-академії М. О. Максимовича. Додамо до зазначеного й те, що ініціатива створення меморіалу В. Липківському належала митрополиту Іоану, а його фінансування здійснювалося меценатами Черкащини за активної організаторської участі колишнього губернатора Ю. О. Ткаченка.

Січень 2019 р.

НАУКОВЦІ ТА СТУДЕНТИ ЧНУ

ІМ. Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ДОЛУЧАЮТЬСЯ ДО РОЗКОПОК ПАМ'ЯТКИ СВІТОВОГО ЗНАЧЕННЯ

Здавалося б, що після геніальних відкриттів Г. Шліманом Трої, Г. Картером гробниці Тутанхамона чи Е. Курціусом Олімпії навряд чи слід чекати сенсацій в археології давніх епох. Втім сучасним вченим вдалося спростувати цю хибну думку. Переконливим свідченням вказаного стало справді резонансне

відкриття прадавнього культового комплексу Гебеклі-Тепе, котрий вже дістав високе титулування «турецької Трої» і внесений до реєстру пам'яток матеріальної культури ЮНЕСКО. Проте не менш цікавим фактом є те, що до процесу дослідження цього археологічного об'єкту світового значення долучаються й науковці та студенти ННІ історії і філософії Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького...

Неподалік міста Шаплиурфа (скорочено – Урфа, південно-східна частина Туреччини) розташований пагорб, котрий тамтешні мешканці нарекли «пузатим» чи «пупковим», а турецькою це й звучить як Гебеклі-Тепе. Може й стояв він би у своїй незайманості ще сотню-дві років, аби не ініціатива «істориків з лопатою», котрі наділені невгамовною жагою безкінечного пошуку. Ще на початку 60-х років минулого століття американський археолог П. Бенедикт провів розвідку пагорба й ідентифікував рештки виявлених ним споруд як візантійське кладовище, і, як згодом з'ясувалося, – помилково. З цієї причини не йому належить висока честь першовідкривача.

Ним виявився земляк легендарного Г. Шлімана – німецький археолог Клаус Шмідт, котрий ще в 1994 р. очолив експедицію Стамбульського відділення Німецького археологічного інституту і розпочав активну фазу розкопок пагорба. Проїшло щонайменше десять років напружених пошуків, перш ніж можна було зробити перші висновки, які стали сенсаційними! Виявилось, що під товщею піску знаходяться руїни найдавнішого у світі храмового комплексу. Вони датовані К. Шмідтом як культова пам'ятка віком у 11 тис. років, яка, до речі, старіша від знаменитої піраміди Хеопса

на цілих 6,5 тис. років. Вже встановлено, що спорудження комплексу розпочалося ще в прикінцевій добі палеоліту (старокам'яного віку) й тривало кілька тисяч років.

На сьогодні розкопано 4 споруди діаметром від 10 до 30 м кожна й вони розташовані концентричними колами. Масивні колони висотою до 3 м оздоблені рельєфами та різьбленням по каменю у вигляді тварин чи строкатих піктограм (малюнки-символи, які втім не можна вважати якимись знаками письма). Серед зображень – леви, бики, кабани, лисиці, газелі, змії, комахи. А ще багато грифів: виявляється, тоді померлих не ховали, а залишали на поживу цим зловісним птахам. Виявлено й зображення безголових людей; ймовірно, небіжчику відтинали голову й зберігали як предмет культу предків.

Археологи натрапили й на крем'яні артефакти – наконечники стріл, скребла, а також кістки тварин. Очевидно, цей храм безіменних богів став місцем паломництва для людей, що мешкали за сотні кілометрів звідти.

Відкриття Гебеклі-Тепе перевертає досі пануючі уявлення про історію сакральних споруд, яка виявилася на кілька тисячоліть давнішою, та й про минувшину людства загалом. Однак цей унікальний об'єкт віднесено до однієї із 12 найбільших загадок історії стародавнього світу. Серед проблемних питань є й таке: як при відсутності будь-яких пристроїв та соціальної організації у тодішніх людей уможливилось зведення такої грандіозної споруди? Зауважимо: вага однієї колони – від 10 до 20 тонн, а окремих – всі 50 т (!), відстань же від місця видобутку каменя до комплексу – півкілометра! Для доставки одного елемента будови потрібна була концентрація зусиль щонайменше 500 осіб, а такі великі колективи не були притаманні старокам'яному вікові. Чому близько 9500 років тому місцеві мешканці провели своєрідну консервацію свого храму, засипавши його піском? Відповіді на ці та багато інших питань знаходяться на подальшому довгому марафоні дослідницької роботи археологів. Адже на сьогодні розкопано лише 5 % цього об'єкту і за оптимістичними прогнозами знадобиться ще не менше піввіку для завершення цієї захоплюючої роботи.

До речі, німецькі археологи передали право подальших досліджень своїм турецьким колегам, і вже майже два роки минуло відтоді, як Гебеклі-Тепе став ще й чільним туристичним об'єктом Турецької республіки. Нещодавно над історичною пам'яткою з'явилося й два капітальних накриття, збудованих за державні

кошти. Свідченням усвідомлення духовної вагомості цього найдавнішого культового комплексу стало оголошення в Турецькій державі 2019 р. «роком Гебеклі-Тепе». З цієї нагоди щойно відкритий модерний музей відвідав власною персоною у супроводі членів уряду Президент Туреччини Р. Т. Ердоган.

Відстань від Урфи до Черкас чималенька: 2367 км. Та проте в нашому глобалізованому й комунікативному світі великі відстані не є перешкодою для співпраці, особливо в академічному середовищі. Співробітники кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки та студенти-історики ЧНУ ім. Б. Хмельницького захоплено читали звіти експедиції К. Шмідта, й зрештою у них з'явилася можливість долучитися до цих досліджень справді світового рівня.

У липні минулоріч своєрідну «розвідку боєм» провела на феноменальному пагорбі старша наукова співробітниця науково-дослідного центру з вивчення пам'яток археології ННІ історії і філософії, кандидат історичних наук Оксана Меміш. А відтак, у результаті цих відвідин, зустрічей із тамтешніми археологами й намітилися контури майбутньої співпраці. Таку ідею безапеляційно схвалив ректор університету професор О. В. Черевко, і буквально днями на Гебеклі-Тепе побувала делегація черкаських науковців на чолі із завідувачем кафедри археології ЧНУ, доктором історичних наук, професором Анатолієм Морозовим. Його супроводжували в цій шляхетній місії вже згадана О. Меміш і директор вказаного Центру, кандидат історичних наук Андрій Касян. Тижневе перебування черкаських істориків у Туреччині увінчалось довгоочікуваним підписанням угоди про співробітництво з турецькими археологами університету м. Мардін щодо спільного дослідження знаменитого храмового комплексу. Принагідно зазначимо, що спонсорську допомогу в організації цього візиту його учасники отримали від відомого аграрія й громадсько-політичного діяча, члена Наглядової ради університету Петра Душейка.

Нині кафедра та Центр з вивчення пам'яток археології готують експедицію викладачів та студентів для участі в розкопках «Трої XXI століття». «На сьогодні вже вирішена проблема проживання, харчування та пересування Туреччиною й частково – майбутнього авіаперельоту, – відзначив професор А. Г. Морозов. – Утім, необхідних коштів все ж бракує й археологічні репрезентанти Шевченкового краю дуже сподіваються на посильну допомогу меценатів та всіх небайдужих задля підтримки благородної справи відродження досі невідомих сторінок світової історії».

Квітень 2019 р.

ЮВІЛЕЙ ІЗ ДВОМА НУЛЯМИ

*Наше життя може мати тільки ту цінність,
яку ми самі йому надаємо.*

Г. Зімбель

Всього лише трохи більше тисячі нині сущих українців здолали 100-річний віковий рубіж, а це становить приблизно якихось 0,002 % від загальної чисельності населення. В освітянському ж середовищі така статистика репрезентована ще більш мізерними показниками. Малочисельну когорту вікових рекордсменів поповнила цими златовересневими днями znana в нашому краї освітянка Надія Корнійвна Нор. Її життя є справжнім взірцем служіння шкільництву й Україні, доля ж видалася не лише славною, але й драматичною...

Нор зростала на Норівці

Народжена 21 вересня 1919 р., якраз на Різдво Богородиці і в розпал буремних подій Української революції, Надійка стала 11-ю й останньою дитиною в неможливій селянській родині. Господь послав тоді батькам двійняток, проте одноутробна Надійчина сестричка Віра невдовзі померла, а відтак довелося нашій героїні жити й страждати за двох... Зростала зі своїми трьома братиками і стількома ж сестричками (четверо пішли у засвіти ще в дитячому віці). А її рідними пенатами стало чималеньке й напрочуд мальовниче село Мусіївка на Полтавщині, що розкинулося на берегах тихоплинної річки Сули.

Обійстя Норів, що розташовалося на однойменному сільському кутку Норівка (дуже ж таки багато було носіїв такого прізвища в Надсуляниці), притягувало до себе мусіївчан своїм чарівним магнетизмом. Це помешкання буквально втопало в розкішному саду, адже господар, Корній Артемович, був знаним садівником. У селі його поважали за життєву мудрість і щирість, а ще всі знали Корнія як нащадка давнього козацького роду, героя російсько-

японської війни й Георгіївського кавалера. А чепурна й гостинна хата вражала розмаїттям рушників, вишитих майстерними руками господині Ганни Федорівни та її доньок. У Мусіївці родину Норів з повними на те підставами називали «співочою», і навідувалися сюди, особливо на свята, заледве не з усього села, аби послухати українських пісень чи гру хлопців на різноманітних народних інструментах. Частенько приходили погрітися душею в цій аурі доброти й духовності й Надійчині ровесники – Анатолій Мірошніченко, котрий мав гарний голос і грав на гармошці, та мовчазний Іван Бойко зі своєю скрипкою, що краяла серце. Обидвоє усе частіше заглядалися на голубооку білявку Надійку. А вона тоді й гадки не мала, що то її дві долі...

Її шкільні роки розпочалися в стінах Мусіївської семирічки, і, до речі, однокласником Надійки був Михайло Олексійович Парнюк – у майбутньому відомий філософ, професор, заслужений діяч науки і техніки. Надійка виявила найкращі з-поміж усіх своїх братів і сестер успіхи в навчанні, тому в родині її намагалися звільнити від рутинних клопотів, мовляв: «Ми й самі впораємося, а Надійка нехай собі читає. Мо' вивчиться на вчительку...». Проте вона «мазункою» не стала, змалку поралася в господі, пасла ягняток.

Зазвичай, після закінчення семирічки мусіївські дівчата осідали вдома, чекаючи на свого судженого та сватів. Однак спраглу до знань Надію така життєва перспектива не влаштовувала. Батьки не перечили, готові були до витрат (навчання в старших класах було тоді платним), бо дуже ж таки пишалися донькою-розумницею.

У 1933 голодному році переступила юна мусіївчанка поріг Худоліївської середньої школи, де також стала взірцем успішного навчання та громадської активності. Мріяла про гуманітарну професію, та проте подалася до Полтавського технікуму харчової промисловості. Втім, незабаром усвідомила, що то не її стежа. А тут ще й занедужала, тому вже на другому курсі залишила навчання й повернулася до Мусіївки.

Два перстені

У грозовому 1939-му Надія поєднала свою долю з Анатолієм Мірошніченком – тим самим гармоністом, а на той час вже випускником військового училища, лейтенантом-танкістом. «Куди голка, туди й нитка», – каже мудрий народ, а, зокрема, дружинам військовиків випадає мандрівна доля. За місцем служби Анатолія

молоде подружжя спочатку перебувало в Закавказзі, а потім опинилося на західному кордоні, в м. Городок на Львівщині. Її діяльна натура не вдовольнилася нехай і благородною роллю «офіцерши» й «берегині тилів», тому невдовзі Надія започаткувала свою власну трудову біографію, котра виявилася завдовжки в майже 40 літ. Першою сходинкою стала посада літпрацівника військової газети, а згодом – районки «Зоря». Це було втілення давньої мрії мусіївчанки і вона дедалі більше впевнювалася, що таки знайшла себе в житті.

Тут, у прикордонні, постійно витав присмак тривоги й очікування чогось невідворотно страшного. А потім настав лихозвісний 22-й день червня 1941-го й родинам військовиків було наказано негайно евакуюватися. На збори – лічені хвилини і ось уже «Надія при надії» (була вагітною), поцілувавши чоловіка (як виявилось, востаннє), з маленькою валізою сідає в потяг, що мчить її на рідну Полтавщину. У вагонах – ніде яблуку впасти, духота й антисанітарія, а по всьому маршруту жахливим виттям ворожих стерв'ятників чигала смертельна небезпека. Ці стресові ситуації далися взнаки: Надія народила маля передчасно. Її первісточок Едуард з'явився на світ 7-місячним, а тому кволим і хворобливим.

У рідному селі Надія довго не затрималася. Адже ворог був уже неподалік, а дружина радянського офіцера не могла залишатися на окупованій території. І знову виснажлива подорож залізницею углиб країни з немовлям на руках. Цього разу вона опинилася у російському місті Петровську Саратовської області, а притулок знайшла в тамтешній родині Халанських.

Незабаром нашій героїні вдалося розшукати свою старшу сестру Анастасію, котра також була дружиною фронтовика. Та мешкала в Грузії, до неї пароплавом через Каспій Надія й перебралася. Відтоді труднощі немилосердної воєнної пори сестри долали вже разом. Надію запросили обійняти посаду відповідального секретаря районної газети (м. Цалка). Почала, нарешті, отримувати листи від чоловіка-фронтовика, і зажеврїла в Надії надія, що невдовзі прийде кінець війні й нарешті вона обніме свого коханого. Однак не судилося...

На початку переможного 1945-го чорним шулікою впало на її голову страшне горе. Замість такого жаданого «трикутника» листоноша приніс «похоронку», де зазначалося безвідраднє, болісно-гірке: «Ваш чоловік, капітан А. Мірошніченко загинув

смертю хоробрих у Східній Пруссії». Мов підстрелена чайка впала, заголосила... Як могла, втішала її сестра Настя: «Ти не перша, й не остання. Треба жити заради синочка». І мов наврочила, бо невдовзі й сама овдовіла...

Влітку 1945-го сестри-солдатки повернулися до рідної домівки в Мусявці. Обняли свою сестру Варвару, яка також втратила чоловіка на фронті, поплакали разом із невісткою Іриною, поминаючи полеглого в бою брата Івана. Отак один дах зібрав відразу чотирьох жінок, яких вдовами зробила страшна війна. Пощастило лише сестрі Уляні: її чоловік все ж повернувся з фронту хай і скаліченим, та проте живим. Своїм сльозам жінки могли дати волю хіба що вночі, бо працювати доводилося від зорі до зорі.

Певний час Надія була старшою піонервожатою в рідній школі, доки її не запропонували повернутися в місто Городок, де пам'ятали її гостре журналістське перо. Попри реальну небезпеку роботи в Галичині (там продовжували діяти загони УПА, які не жаліли активістів зі Сходу), Надія обійняла посаду відповідального секретаря «своєї» газети «Зоря». Згодом її направили навчатися на факультет журналістики, однак доля розпорядилася інакше.

У Львові несподівано зустріла свого односельця й друга дитинства Івана Бойка. Так, саме того скрипала Йванка, безмежно (й до певного часу безнадійно) закоханого в Надію ще з юних літ. Офіцер-фронтвик, що отримав на фронті важке поранення, він працював у галицькій столиці на ідеологічній та викладацькій роботі. Під час цієї зустрічі затріпотіло серце і в Надії, а тому через певний час вона таки прийняла пропозицію руки і серця від Івана. Незабаром подружжя опинилося на Одещині, де Надія працювала відповідальним секретарем районної газети «Колгоспник Кривоозерщини». А між тим Іван Павлович вирішив присвятити себе шкільництву й звернувся з питань працевлаштування до Полтавського облвню, аби бути поближче до рідних країв. Відповідь не забарилася й, з огляду на високий освітній ценз (закінчена університетська освіта) та фронтний досвід, його запросили очолити відому на Полтавщині Чапаєвську десятирічку.

До Чапаєвки Бойки прибули в післяголодному 1948 році. Надія Корніївна здобула поважний статус «директорші» й мусила кардинально змінити свій професійний вектор. Зрештою, розпочала учительську діяльність, навчаючи чапаєвських школярів мові й літературі. «Иди, Надійко, в учительський інститут, я

допоможу в навчанні», – порадив їй Іван Павлович. Педагогічний фах здобула в Черкасах на заочному відділенні тамтешнього вишу. Щодо журналістського досвіду, то він знадобився їй не лише для уроків, які завжди відзначалися свіжістю й оригінальністю, а й для проведення багатогранної позакласної й виховної роботи зі школярами.

А ще старожили села відтворюють у своїй вдячній пам'яті дзвінкий, здобрений гарною дикцією голос Надії Корніївни: «Увага! Говорить Чапаєвський сільський радіовузол!». Дійсно, упродовж багатьох років на громадських засадах вона виконувала обов'язки редакторки й дикторки сільського радіомовлення, оперативно інформувала односельців про найсвіжіші події.

Між тим у подружжя з'явилося ще двоє діточок: спочатку донечка Таня, а потім і найменшенький Василько. Радував своїми успіхами і найстарший син Едуард – відмінник навчання, активіст і спортсмен (йому, до речі, було залишено батьківське прізвище Мірошніченко – ось вам яскравий зразок родинної толерантності).

Здавалося, все у Бойків відмінно й ніщо не віщує їм біди. Та вона таки прийшла як страшне відлуння злочинниці-війни. Заворушилися у зраненому тілі Івана Павловича осколки, прокинулися фронтові болячки і згодом він згас, мов свіча. Ліг під горбочок чапаєвської землі у свої неповні 40 літ, а Надія Корніївна овдовіла вдруге...

Мама-вчителька

Мало не збожеволіла від страшного горя, миттю посивіла, та все ж знайшла в собі сили, аби повернутися до життя. Адже треба було самотою піднімати на крило 17-річного Едуарда, 9-річну Тетянку та 3-річного Василька. Відраду своїй підірваній немилосердною долею душі знаходила в ненастанній праці, розглядаючи її як продовження справи, якій так жертвовно служив її любий чоловік. Відтак, була на передньому краї втілення мрії Івана Павловича щодо зведення добротного типового шкільного корпусу. Насамперед, переконала сільвиконком і правління колгоспу в нагальності такого будівництва, а задля забезпечення його дефіцитними будматеріалами (теплоносіями) їздила до Москви, домоглася прийому в самого М. А. Сулова (секретаря ЦК КПРС). У Чапаєвці тоді шанобливо говорили: «От молодчина, директорша! Таки привезла для наших діток тепло, ото ж школі бути!».

Надія Корніївна ніколи в своєму житті не зупинялася на досягнутому й попри вчительські, громадські та буденно-родинні клопоти постійно працювала над власним самовдосконаленням. Уже майже в 50-річному віці успішно закінчила заочне відділення історичного факультету Полтавського педінституту ім. В. Г. Короленка. Наше навчання у цьому виші з моєю улюбленою вчителькою (я – випускник Чапаєвської школи) стало синхронним у часі (навчався на цьому ж факультеті, але на стаціонарі). Був свідком того, як допізна засиджувалася Надія Корніївна в читальному залі, як наполегливо опановувала таїни Клію.

Змінивши педагогічний фах, вона стала ще й чудовим учителем історії, а її досвід широко вивчався в районі. Спираючись на свої глибокі знання та колосальний досвід, вона трансливала учням неповторну симфонію історії, давала їм унікальні уроки життя, вчила патріотизму й громадянській небайдужості. Словом, творила учнівські душі за власною, вистражданою випробуваннями, життєвою калькою.

Прийшло й суспільне визнання її звитяжної праці на освітянській ниві. Однією з перших Надію Корніївну нагородили доволі престижною тоді відзнакою: ювілейною медаллю «За доблесну працю». Враховуючи її внесок у Перемогу над нацизмом як трудівниці тилу, їй вручили медаль «Захиснику Вітчизни» та кілька ювілейних відзнак. Не злічити й грамот та подяк різних рівнів.

Уже в 1974 р. пішла на заслужений відпочинок з почуттям виконаного обов'язку перед українською освітою. Втім, і в новому, начебто бездіяльному статусі, не всиділа вдома, продовжувала демонструвати неабияку громадську активність, проводила просвітницькі заходи сільській молоді. А ще була наставницею своїх односельців, які звикли бачити в особі Надії Корніївни умудреного досвідом свого старшого товариша, який завжди готовий допомогти порадою й розрадою. Недарма ж її величали «мамою-вчителькою».

На окремих сюжетах заслуговує гідний подиву материнський подвиг Надії Корніївни. Диву даєшся, звідки в цієї маленької, тендітної жінки набралось сил, аби здолати крутозлами своєї долі й самотужки вивести на хрещату дорогу життя своїх трьох дітей. Та ще й яких! Старший – Едуард Мірошниченко, хоч і закінчив педінститут і попрацював учителем фізики, зрештою таки пішов

стопами свого батька-фронтовика, став офіцером Збройних сил і нагороджений бойовим орденом Червоної Зірки. Саме він стояв біля першоджерел митної служби незалежної України, обіймаючи посаду першого заступника голови відповідного державного комітету й дослужився до високого звання дійсного державного радника 1-го рангу (прирівнюється до звання генерал-полковника). Деякий час був на викладацькій роботі, завідував профільною кафедрою в Київському центрі ДМСУ. Відомим у нашому краї митником став і його молодший брат Василь Бойко (на жаль, уже покійний), який у званні радника митної служби 1-го рангу працював першим заступником начальника Черкаської митниці, викладав правничі дисципліни в черкаських вишах.

Дуже пишається Надія Корніївна своєю середульшою, котрій і передала славному педагогічну естафету родинних традицій. Учителька Тетіївської міської школи № 1, лауреатка низки престижних освітянських конкурсів і авторка численних публікацій, Тетяна Іванівна Бойко поцінована високим званням «Заслужений учитель України». Окрім своїх дітей, Надія Корніївна тішиться п'ятьма внуками, шістьма правнуками. Дочекалася й трьох праправнучків, і четвертий (дай Боже!) згодом побачить світ. Нині ювілярка, вже з двома нулями у своїй віковій анкеті, мешкає в м. Тетіїв, в оселі доньки Тетяни Іванівни та зятя Володимира Івановича Сенька, який також є педагогом з понад 40-річним стажем і представником учительської династії.

...Б'ють у сиві скроні ювілярки безупинні спогади, не даючи спокою ані на мить. Проживаючи подумки своє життя, доходить втішного висновку, що не намарне страждала, що таки вдалося проорати глибоку й гарну життєву борозну. І заспокоюється її душа, котра попри солідний вік все ж лишається молодою.

Вересень 2019 р.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Абалкін Л. 59
 Авенаріус 70
 Адамова Є. 109, 110
 Авдієвський А. 166
 Аврелій М. 82
 Адамова Є. 109
 Айвазовський І. 119
 Амбуа Ж. 164
 Андрузький Ю. 195
 Анненський І. 220
 Антоненко-Давидович Б. 218
 Апраксін С. 251
 Апухтін М. 166
 Апшероні А. 193
 Арагон П. 213
 Аракчєєв О. 100
 Аргат (Науменко) Г. 171–174
 Арістотель 75
 Артеменко В. 114
 Архипенко О. 154
 Архипов А. 158
 Афонін В. 137
 Ахматова А. 206

Бажан М. 212
 Байдуков Г. 278
 Байрон Д. 198
 Бакум Ю. 146
 Балавенський А. 144
 Балан І. 179
 Балаян Р. 113
 Балох А. 293
 Бальмонт К. 206
 Барадей М. 25
 Баранник В. 172
 Баранников О. 82, 353
 Барб'є А. 198
 Барбюс А. 213
 Барвінок Г. 223
 Барішніков Г. 39
 Басай М. 310
 Басай У. 311
 Батицький П. 303
 Батурова В. 144
 Бах О. 82, 353
 Бедзик Д. 150
 Бенедикт П. 358
 Беранже П. 198, 213

Береза Г. 247–253, 254
 Береза С. 257, 319
 Береза О. 253
 Березовчук М. 60
 Берлізов А. 169
 Бернс Р. 198
 Бєдний Д. 213
 Биков Л. 113
 Бич (Прокопович) З. 26
 Біда П. 316
 Білаш О. 129
 Білий О. 104
 Білик О. 329
 Білиловський К. 218–224
 Білокур К. 149
 Білоус А. 222, 298
 Блажко М. 311
 Бобир А. 128
 Богатирьов О. 41, 104
 Богма О. 83
 Боденштедт Ф. 222
 Бодлер Ш. 206
 Боєчко В. 105
 Боєчко Л. 103, 105
 Боєчко Н. 105
 Боєчко О. 102
 Боєчко Ф. 101–105
 Боєчко Ф. (старш.) 102
 Боїн В. 234
 Бойко В. 365, 367
 Бойко І. 23, 69, 362, 364, 365
 Бойко Т. 340, 365, 367
 Бонвіль Ф. 199
 Бондар І. 121–126
 Бондар Н. 126
 Бондаренко Г. 58
 Бондарчук С. 39
 Боратині Т. 229
 Борженко Б. 293
 Борисяк Н. 73–75
 Боровик Л. 351
 Боровик М. 351
 Бортко В. 134
 Борщак І. 230
 Босенко І. 293
 Брежнев Л. 335
 Брехт Б. 139, 281
 Бринкуш К. 154

Брондуков Б. 113
 Бугова Л. 136
 Бурдунний С. 259
 Бузунар (Скляр) П. 313
 Булгаков М. 135
 Булдаков О. 114, 115
 Бурлуцький В. 262, 263
 Бутурлін М. 229
 Бучма А. 133

Вайсберг Г. 83
 Валері П. 206
 Ван Гог В. 107
 Вансяцький С. 269
 Василенко М. 213
 Василенко М. 8
 Василенко О. 41–44
 Василь (Липківський) 354, 355, 356, 357
 Васильківський Ю. 179
 Васильченко М. 53, 180, 181
 Ващенко-Захарченко М. 70
 Величко К. 258
 Величко С. 227, 228
 Величко Т. 9
 Вєрбова О. 168
 Веремій О. 257, 273
 Вернигора П. 304, 308
 Вертинська А. 141
 Вертинська М. 141
 Вертинський О. 140–142
 Верхарн Е. 213
 Верховський М. 83
 Виговський І. 231, 232
 Винар Л. 92
 Винниченко В. 204
 Височанська Є. 342
 Височанська М. 342
 Висоцький В. 59
 Вишневецький Я. 353
 Вишня О. 201
 Віднянський С. 87
 Вінграновський М. 113, 133
 Вінклер А. 69
 Вірський П. 166
 Вітрук В. 149
 Вовк Андр. 28, 131, 244
 Вовк Ант. 274, 275
 Вовк Вал. 25
 Вовк Вікт. 25, 31–35
 Вовк Вол. 341

Вовк І. 22–26, 31, 340
 Вовк К. 26
 Вовк М. 316
 Вовк О. 34
 Вовк Ф. 22
 Война В. 143
 Война Е. 143
 Войно-Ясенецька М. 29
 Войно-Ясенецька О. 29
 Войно-Ясенецька Т. 30
 Войно-Ясенецький В. 29
 Войно-Ясенецький В. (св. Лука) 26 – 30, 244, 245
 Войно-Ясенецький П. 29
 Войно-Ясенецький Ф.
 Войцешук С. 351
 Володимир (Штокало) 350
 Волоцький М. 322
 Волошин М. 157
 Вольтер Ф. М. 259
 Воробей П. 83
 Вороний М. 223
 Воропай Ю. 311
 Воротняк С. 144
 Воскобійник Д. 257, 298
 Воскобійник І. 315

Гаврилук І. 113
 Гаденко М. 179
 Гайдар (Голіков) А. 299
 Гайдар Ю. 269
 Галат М. 75
 Гамерлінг Р. 198
 Гамов П. 127
 Гамова О. 128
 Гамова Ю. 127–130
 Гвоздь В. 352
 Гвоздь С. 311
 Гєдзь (Савицький О.) Ю. 144, 200–203
 Гейне Г. 16, 198, 223
 Герасименко В. 351
 Герасименко О. 351
 Гете Й. 198, 223
 Гетьман В. 241
 Глоба Л. 341
 Глуцук А. 149
 Глуцук Ф. 149, 150
 Гнатенко М. 330
 Гої Т. ван 30, 245, 351
 Голембівська Т. 122

Головінська Н. 144
 Голубев В. 279, 280
 Голубович М. 114, 146
 Гомер 199
 Гончар А. 131–136, 146, 244
 Гончар В. 132, 136, 339
 Гончар Д. 136
 Гончар М. 132
 Гончар О. 113, 114, 150
 Гончар П. 132
 Гордієнко А. 20
 Горелов Ф. 298, 299
 Горобець О. 160
 Городинець І. 45–47
 Городинець Ю. 47
 Горюнов С. 303
 Гоцуляк А. 92
 Гоцуляк В. 89–92
 Гоцуляк Св. 92
 Гоцуляк Серг. 92
 Гоцуляк Ю. 89
 Грабовий А. 105
 Грабовський П. 150, 223
 Грабовський С. 150
 Грабянка 227
 Гранковський Я. 232
 Гризодубова В. 278
 Гріл Л. 344
 Григорович-Барський І. 73, 194
 Грінченко Б. 223
 Грінштейн З. 144
 Громов М. 248, 278
 Грушаниця В. 269
 Грушевський М. 8, 89, 91
 Губернатіс А. 224
 Гук В. 297
 Гулак М. 195
 Гуржій І. 50
 Гуржій О. 87
 Гурін В. 122
 Гусак Б. 26
 Гучкович І. 153
 Гюго В. 213

Даник А. 274
 Даник І. 250
 Даник Т. 257
 Данілов В. 351
 Данілова Н. 351
 Дантон Ж. 339

Дараган Ю. 205
 Демидюк В. 294
 Демченко Вас. 28, 69, 131, 209, 244
 Демченко Вс. 209
 Демченко Г. 28, 69, 131
 Демченко М. 330
 Демченко Ю. 209
 Демченко Я. 69, 207–209, 244
 Денисов Г. 269
 Дерегус М. 148
 Дерій С. 104
 Десятніков І. 51
 Джонсон С. 48, 137, 210
 Дикуль Л. 268, 269
 Дикуль О. 316
 Дикуль Т. 255
 Дикуль Ф. 259–261, 288
 Діденко О. 167
 Діхтяренко Г. 175–178
 Дмитренко В. 350
 Дмитрієнко М. 87
 Добровинський Д. 271
 Доброноженко М. 146
 Довгаль М. 166
 Довженко О. 6, 114, 133, 297
 Домбровський О. 92
 Доронін М. 165, 166
 Дорош І. 137–140
 Дорош Р. 67
 Дорошенко П. 231–232
 Драї-Хмара М. 75
 Драч І. 149, 150
 Дричкін Д. 303
 Дробний І. 171
 Дробницький Г. 144, 145
 Дробніс Я. 216
 Дубельт Л. 195, 196
 Дубиніна Ю. 299
 Дубовий П. 292
 Думитрашко К. 352
 Душейко П. 360

Ейнштейн А. 68, 117, 147
 Еллан-Блакитний В. 201
 Емерсон Р. 262
 Ергольдер Г. 279
 Ердоган Р. 360

Єсифаній (Думенко) 101, 357
 Єсифаній (Канівецький) 99–101

Єремєєва Т. 67
 Єрмолаєва О. 168
 Єрмолін Т. 271
 Єфремов С. 223

Жаботинська С. 169
 Жалдак О. 168
 Ждан О. 52
 Желізняк М. 328
 Жигадло О. 143
 Жиденко Л. 9
 Житник В. 149
 Жоліо-Кюрі Ф. 35–40
 Жужома М. 303
 Жук Н. 179–181
 Жуков Г. 84
 Жуковський А. 92
 Жуковський М. 198

Заболотній І. 256
 Загуба В. 293
 Задорожній В. 150
 Заїка А. 351
 Залмоксис 26
 Заньковецька М. 143, 144, 149
 Запара Г. 67
 Запольська Г. 144
 Захаренко Вал. 42
 Захаренко Віт. 42
 Захаренко О. О. 41–44
 Захаренко О. А. 156
 Захаров Ф. 123
 Збанацький Ю. 114
 Зегерс А. 16
 Земзюліна Н. 51
 Зінченко Л. 169
 Злобинець М. 215, 216

Івангородський В. 83
 Іванов Ю. 271
 Іванова С. 343
 Іванченко А. 290
 Іванченко Є. 290
 Іванченко В. 288–291
 Іванченко П. 288
 Івахницька Мотр. 326–329
 Івахницький Г. 329
 Івахницький Макс. 328
 Іващенко Г. 302
 Ігнатенко В. 83, 167

Ігнатенко Д. 243
 Ілленко В. 113
 Ілленко М. 113
 Ілленко Ю. 113
 Ілляшенко В. 114
 Ілляшенко М. 298
 Ісаєв Ю. 251, 252
 Іщенко А. 52
 Іщенко М. 52–56
 Іщенко О. 56
 Іщенко П. 52
 Іщенко Т. 53

Кабачок В. 128, 129
 Кавалерідзе І. 114
 Калашник М. 316
 Калашник П. 267
 Калутін О. 344
 Канівецький П. 28, 131, 244
 Капніст В. 194
 Капніст І. 194
 Капніст О. 194
 Карадуманов П. 174
 Карауш Н. 39, 344
 Карвацька А. 350
 Каришковський П. 83
 Карпенко І. 319
 Карпенко О. 275
 Карпенко-Карий І. 134, 144
 Картер Г. 358
 Касаткін М. 158
 Касян В. 148, 149
 Касян А. 360
 Катерина II 183
 Кащенко А. 218
 Келлерман Б. 16
 Кешикбаєв Р. 319
 Кикоть Г. 311, 312, 313
 Кикоть Я. 293, 294
 Кирей В. 20
 Кириченко Р. 156
 Кисіль С. 83
 Кібальнік Л. 169
 Клименко Валент. 25
 Клименко Валер. 64, 67
 Клименко Вас. 137, 250
 Клименко Вол. 63–67
 Клименко Н. 110
 Клименко (Перевертень) М. 64, 67
 Клименко Сем. 63

- Клименко Ст. 323, 324, 325
 Клименко Т. 63
 Клименко Ф. 63
 Клименко Я. 235, 316
 Крип'якевич І. 230
 Кляцька Л. 41, 104
 Коваленко І. 252
 Коваленко Ф. 265–266
 Коваль О. 325
 Ковальова І. 90
 Ковальський М. 90
 Козін П. 123
 Кокінакі В. 278
 Колас Я. 213
 Колесник С. 116
 Колісник Л. 315
 Колісник Ю. 4
 Компанієць Г. 30
 Компанієць О. 47
 Кондратов В. 69
 Кондратов К. 69
 Кондуфор Ю. 60
 Коновалюк М. 133
 Консовський М. 77
 Корнель П. 294
 Корнійчук О. 135
 Корновенко С. 50
 Коровін К. 158
 Коропчак С. 153
 Коротєєв К. 269, 302
 Коротков Г. 305
 Корчажинський П. 263–264
 Косар О. 20
 Косіор С. 159
 Костенко Л. 114, 277, 338
 Костенко П. 293
 Костогриз О. 154
 Костюківський Я. 354
 Котляр М. 232
 Кравченко В. 137–140
 Кравченко Н. 351
 Кравчинський Д. 143
 Кракауер З. 111
 Кривицький Г. 315
 Кривицький С. 300
 Крижанівський М. 30
 Крилов І. 198
 Кримський А. 223, 357
 Криницька О. 30, 340
 Кривицький С. 300
- Крип'якевич І. 149
 Кричевський Ф. 108
 Кришталь М. 41
 Кропивницький М. 134, 144
 Крузе фон 27
 Крутиков М. 144
 Крючков В. 154
 Кубертен П. 233
 Кубишев І. 64, 332
 Кузик Д. 199
 Кузьмінський А. 41
 Кукса З. 298
 Кукурудза І. 104
 Кулик Й. 257
 Кулик М. 285–285
 Кулик Ф. 267, 285–287
 Кульчицький С. 87
 Кунаков Г. 230
 Кунцевич Е. 253
 Кунцевич М. 253
 Купала Я. 213
 Курціус Е. 358
 Кухаренко А. 140
 Кучерявенко І. 286
 Кушніренко І. 118
 Кушнір-Марченко А. 9
 Кушнір-Марченко Г. 7
 Кушнір-Марченко К. 6–9
 Кушнір-Марченко П. 8
 Кушнір-Марченко С. 8
- Л**авріненко І. 154
 Лазарєв Ф. 307, 308
 Лазуренко В. 51
 Ланська А. 27
 Ле (Мойся) І. 6, 8, 145
 Лебединський С. 100
 Левітан І. 119
 Левчук Т. 113
 Лега М. 310
 Лега Ю. 20
 Легасов В. 37
 Лелека М. 298
 Ленау Н. 198
 Леннон Д. 207
 Леонтович М. 58
 Лермонтов М. 213
 Леутський К. 102
 Липківський К. 357354, 355, 356, 357
 Лисенко М. 143, 215

- Лисенко О. 87
 Лихенко С. 58
 Личак Р. 30, 245
 Ливицька-Холодна Н. 203–206
 Ливицький А. 204
 Лісовий В. 138
 Логінов А. 67
 Лонгфелло Г. 161, 198
 Лукіан 73
 Лук'янець В. 61, 77
 Лупина І. 312
 Лупина О. 312
 Лупина С. 312
 Лутак І. 104, 330, 335
 Луценко В. 164–169
 Луценко Д. 130
 Луценко М. 165
 Луценко О. 305
 Луценко Т. 165
 Лучицький І. 7
 Любарська А. 144, 146
 Любарський Г. 146
 Лябе Л. 206
 Ляшенко В. 339
 Ляшко О. 336
 Мавло Д. 43
 Магніцький М. 100
 Майков А. 220
 Майоль А. 154
 Макаренко В. 224
 Максимович М. 127, 347, 348, 349, 350, 357
 Маланюк Є. 205
 Манайло Ф. 153
 Мар'яненко І. 145
 Маренич А. 20
 Маринич В. 143
 Маринич-Яковенко В. 143
 Маркович Л. 20
 Марченко А. 351
 Марченко М. 333
 Мар'яненко І. 145
 Мац Г. 306
 Маяковський В. 213
 Медведєв В. 59
 Медведєв Д. 292
 Медвідь І. 255
 Мельниченко В. 46, 93–98
 Мельниченко К. 93
 Мельниченко М. 93
 Мельниченко О. 98
- Мельниченко Р. 98
 Меміш О. 360
 Меріме П. 213
 Меркотан І. 51
 Микола І. 101
 Миколайчук І. 113
 Милашенко М. 67
 Мисловатий Б. 49
 Миронов І. 286
 Михайловський М. 220
 Мікеладзе М. 305
 Мікешин М. 220
 Мільтон Д. 198
 Мінаєв Б. 36–40, 344, 345
 Мінаєв В. 40
 Мінаєв І. 40
 Мінаєв П. 36
 Мінаєва В. 40, 344
 Мінаєва Т. 36
 Мірошніченко А. 362, 363
 Мірошніченко Е. 339, 363, 365, 366
 Міхновський М. 215
 Міцкевич А. 198, 213
 Мічурін І. 52
 Міщенко В. 351
 Міщенко О. 351
 Могила І. 310, 341
 Молотков В. 306, 307, 308
 Момжан С. 59
 Момот М. 156
 Монтень М. 191, 314
 Мордовець Д. 223
 Морозенко Н. 208
 Морозов А. 48–51, 360
 Морозов Г. 48
 Морозова Н. 48
 Морозова С. 51
 Москаленко Т. 350
 Моцокова О. 140
 Мурашко М. 158
 Мушкетик Ю. 114
- Н**авроцький О. 193–199
 Назаренко І. 293
 Назарук В. 127
 Найдан В. 105
 Нарбут Д. 156, 167
 Негода М. 292, 293
 Недашківська Р. 113
 Нейдорф Я. 84
 Нектарій 30

Ненайденко В. 345
 Нехода І. 246
 Нечай Д. 208
 Нечипоренко В. 354
 Нечуй-Левицький І. 150
 Нізамі 203
 Нікітенко А. 182–186
 Нікітенко М. 183
 Нікітенко О. 186
 Нікітенко Ю. 186
 Нонна 99
 Нор В. 361
 Нор Г. 362
 Нор К. 361
 Нор Н. 339, 361–367
 Носенко В. 311
 Нячченко В. 304

Обухов В. 299
 Овідій 182
 Овсієнко М. 20
 Овсійчук В. 153
 Олександр І 101
 Олексенко В. 123
 Олексій Михайлович 229, 230
 Оленський К. 325
 Олді Г. 254
 Олійник Б. 150
 Омелечко Р. 9
 Онопрієнко І. 303
 Орлов Г. 183
 Осипенко П. 278
 Островський В. 218
 Островський О. 135
 Островський О. (Олелько) 214–218
 Отрешко В. 41

Павленко А. 151
 Павловська О. 156
 Падалка В. 144
 Пазиненко І. 234, 316
 Пальмов В. 107
 Панков І. 258
 Парнюк М. 362
 Пархоменко В. 129
 Паустовський К. 342, 343
 Пашкевич А. 129
 Пекун О. 352
 Перебийніс П. 149
 Перевальська М. 151
 Перевальський В. 127, 147–151
 Перевальський Є. 147

Перевертень М. 151
 Перехрест А. 83
 Перехрест Г. 82
 Перехрест О. 20, 59, 82–88, 104
 Першина З. 83
 Петефі Ш. 285
 Петров М. 199
 Петровський Г. 159, 235
 Петровський М. 230
 Печененко М. 292
 Пилипенко (Миرونюк) Е. 129
 Пилипенко А. 250
 Пилипенко В. 250, 254, 255
 Пилипенко І. 315
 Пилипенко К. 296
 Пилипенко Мелан. 323, 324, 325
 Пилипенко М. 303, 304
 Пилипенко О. 281–284
 Пилипенко П. 236, 250, 316
 Пилипенко Фед. 323
 Пилипенко Федос. 294–296
 Пирогов М. 219
 Піддубний І. 77, 78
 Пігтельков М. 344
 Платон 26
 Плеханов Г. 83
 Плющ І. 336
 По Е. 198
 Подневич В. 306, 307, 308
 Подобіна Ю. 343
 Пойда Д. 90
 Поклад І. 114
 Поліщук В. 349
 Помазан І. 137
 Пономаренко І. 234
 Пономаренко М. 10–21, 146, 218, 353
 Попова Н. 167
 Порошенко П. 357
 Постил А. 343
 Постишев П. 234
 Потапов П. 299
 Потебня О. 199
 Потоцький С. 230
 Потье Е. 213
 Приз В. 351
 Приліпко А. 317
 Приліпко В. 75
 Приліпко М. 75–78
 Приліпко Х. 75
 Приступа Я. 273–274
 Прицак О. 92
 Прокін 302

Прокопенко А. 318
 Прокопенко Ф. 250
 Прокопець В. 266
 Проценко В. 293
 Пурський О. 340
 Путейко М. 303
 Пушкін О. 198
 Пчілка О. 215

Раковський Х. 216
 Раскова М. 278
 Рауч Є. 94
 Реєнт О. 87
 Резниченко А. 293
 Ремарк М. 135
 Репніна В. 196
 Репін І. 158, 220
 Рильський М. 150, 210, 213
 Римбул М. 351
 Різниченко М. 113, 146
 Роговцева А. 113
 Роллан Р. 31
 Романенко А. 316
 Романенко Олекс. 267, 277–280
 Романенко Ольг. 277, 278
 Романенко Т. 277
 Романицький Б. 143
 Романчук П. 76
 Ромащенко Л. 343
 Рубач М. 8
 Рудик С. 357
 Рудковська І. 351
 Рудковський В. 351
 Руставелі Ш. 198
 Рясний О. 351

Сабо І. 197
 Савицька В. 203
 Савісько К. 327
 Савицький В. 144, 203
 Савран М. 299, 300
 Савченко Мар. 310
 Савченко Мик. 309
 Саєнко М. 340
 Саєнко С. 182
 Сазонов К. 303
 Сайченко Н. 351
 Саксаганський П. 143, 144
 Саморуха В. 292
 Сапієнко Л. 118
 Сапієнко М. 117–120
 Сапієнко О. 117

Сайченко Н. 351
 Саксаганський П. 143, 144, 215
 Самовидець 227, 228
 Саморуха В. 292
 Санагатулін Ж. 303
 Сапієнко М. 117–120
 Свіда В. 153
 Світличний І. 214
 Священко З. 51
 Семененко Г. 351
 Семенко М. 145
 Сент-Екзюпері А. 330
 Сењко В. 367
 Сергєєв І. 303
 Сетуридзе О. 115
 Серов В. 158
 Сигізмунд І 226
 Сидорчук П. 302
 Смирєнко Л. 347
 Симоненко В. 61, 63, 156, 180, 191, 192
 Симонов (Номис) М. 69
 Сирота М. 156
 Ситник А. 167
 Сігорський В. 127
 Сім'яниста О. 311
 Січкарьов Л. 83
 Склєренко С. 12, 83, 211
 Сковорода Г. 138
 Скоропадський П. 237
 Слабошпицький М. 49
 Слабченко М. 230
 Сластьон О. 220
 Сльота І. 129
 Смильський М. 247, 251
 Смирнов І. 304
 Смолій В. 60, 87
 Смолєв В. 271
 Смолянський Ю. 134
 Соболев-Кузьмін М. 300
 Собченко М. 30, 340
 Соколан С. 131, 244
 Соколовський В. 84
 Солдатов В. 104
 Солнцева Ю. 114
 Соловйов О. 299
 Солодченко 302
 Сотник В. 316
 Софроній (Дмитрук) 30
 Софроній (Кристалєвський) 99
 Співак І. 133
 Старицька Л. 223
 Старицький М. 144, 178

Стасько Б. 257–258, 272
 Стахіра П. 344, 345
 Стендаль 292
 Степанков К. 113
 Степко Є. 169
 Стратієвський Л. 293
 Страшевич Вас. 79–81, 186
 Страшевич Віт. 80
 Строгуш А. 341
 Строкань П. 298
 Субтельний О. 92
 Сумська Н. 115
 Суриков О. 306, 308
 Суслов М. 365
 Сухенко Є. 315, 316
 Сухомлинський В. 315
 Сущенко І. 311

Таланчук П. 104
 Тальков І. 243
 Тарасинська І. 343
 Тарасков Д. 304
 Татарченко Г. 179
 Твердохліб І. 136
 Теліженко М. 137
 Телятник А. 26
 Терехов Є. 349, 357
 Терещенко М. 12, 83, 145, 210–213
 Тертишник Г. 315
 Тертишник О. 275–276
 Тертишник Ф. 267
 Тимченко А. 339
 Тичина П. 115, 150, 293
 Тітіка О. 88
 Тканко О. 104, 167
 Ткаченко В. 350
 Ткаченко І. Д. 274, 275
 Ткаченко І. С. 256
 Ткаченко С. 267
 Ткаченко Ю. 357
 Ткачук А. 292
 Токубоку І. 121
 Толстой Л. 198
 Томенко М. 75
 Торжкін І. 293
 Тощенко Ж. 59
 Тронько П. 60
 Труба А. 315
 Труба Г. 320, 321
 Труба І. 318, 321
 Труба Н. 317–321
 Труба О. 320, 321

Труба Ю. 317–321
 Трубич Г. 319
 Тупицький О. 116
 Тупицький Ю. 111–116
 Турсун-Заде М. 213
 Турянчик В. 149
 Тутанхамок 358
 Тютюнник Г. 114
 Тютюнник І. 298

Уайльд О. 79, 89, 140
 Угаров Г. 256
 Ужвій Н. 67, 133, 142–146, 211, 347, 354
 Українка Л. 347
 Уланова Л. 353
 Урд В. 10
 Урицький С. 183

Федоров О. 114
 Фейсбах Л. 170
 Фесенко Г. 340
 Фесун А. 127, 179
 Филь М. 341
 Фізер В. 152
 Фізер Є. 156
 Фізер І. 137, 152–156, 349, 350
 Фізер І. (молод.) 156
 Фізер М. 156
 Фізулі М. 198
 Філарет (Денисенко) 336
 Фоменко М. 104
 Франко І. 199, 222, 223
 Фрост Р. 206
 Фуллер Т. 5
 Фуллер М. 126

Хайс І. 271
 Харко 208
 Харченко О. 298
 Харченко Т. 269–270
 Хвиль Л. 316
 Хільченко В. 292
 Хмельницький Б. 156, 226, 227, 228, 230, 231
 Ходжаєв М. 110
 Холодний П. 205
 Хоменко Г. 304
 Хом'яков О. 198
 Хоменко Г. 304, 308

Царьков С. 279, 280
 Цицерон М. 93, 225, 247, 267, 272

Чабан А. 57–62
 Чабан Л. 62
 Чабан Н. 62, 169
 Чабан О. 62
 Чабан Ю. 57
 Чабаненко І. 133
 Чалов С. 307, 308
 Чапаєв В. 346
 Чапковський М. 58
 Черевко О. 168, 350, 360
 Черемис Т. 351
 Черінько І. 107–111, 244
 Черненко А. 90
 Черненко Г. 238
 Черняхівський І. 294
 Чехов А. 201
 Чіковані В. 307, 308
 Чкалов В. 248
 Чуйков О. 64
 Чуприна Є. 161
 Чуприна Л. 164
 Чуприна П. 161–164, 354
 Чуприна Ю. 162
 Чуприна Я. 161
 Чурін О. 94

Шаляпін Ф. 141
 Шамо І. 129
 Шамрай І. 139
 Шаповал В. 330–337
 Шаповал Ник. 331
 Шаповал Ніна 334, 337
 Шаповал С. 331, 334
 Шаповал Т. 334
 Шаповал У. 331
 Шаповал Ф. 316
 Шаталін В. 122
 Швидка Л. 343
 Шевченко А. 131
 Шевченко В. 336
 Шевченко С. 132
 Шевченко Т. 61, 69, 155, 194, 195, 196, 197, 199, 220, 222, 336
 Шевчук О. 264–265
 Шевчук Ф. 265
 Шеллі П. 198
 Шелухін (Шолуха) Ю. 72
 Шелухін П. 69, 72
 Шелухін С. 28, 68–72, 209, 244
 Шелухін Я. 69
 Шелухіна К. 72

Шелухіна (Рігельман) Л. 71
 Шеремет О. 20
 Шикша Я. 275
 Шихов Ю. 67
 Шишкін І. 119
 Шіллер Ф. 16, 131, 222, 288
 Шкрюбка Д. 315
 Шлегель А. 219
 Шліманом Г. 358
 Шмідт К. 358
 Шпильков Г. 251
 Шолуха К. 68
 Шпак В. 151
 Шпак Вал. 187–193
 Шпак О. 191
 Шпильков Г. 251
 Штрижак О. 322
 Шугаєвський В. 230
 Шульга І. 157–160
 Шульга Л. 160

Щербицький В. 335, 336
 Щоголів Я. 223
 Щурат В. 223

Юрій (Міхновський) 99
 Юхимович В. 130
 Ющенко В. 60, 242

Яблонська Т. 121
 Яворницький Д. 221
 Яворський О. 8
 Якунін І. 153
 Якупов Н. 84
 Ян Казимір 227, 228, 230
 Янчевський П. 293
 Янчий В. 341, 347, 351
 Япринцева К. 325
 Яременко К. 76
 Яремчук Л. 115

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Авдіївка, м. 245
 Ангара, р. 164
 Антипівка, с. 9, 194
 Армавір, м. 217
 Астана, м. 40
 Ашгабад (Ашхабад), м. 107, 108, 109, 110

Балатон, оз. 258, 264, 274, 275, 283

Бар, м. 89
 Батумі, м. 342
 Безпальче, с. 45, 47
 Бердичів, м. 253
 Берлін, м. 63, 135, 275, 344
 Белгород 319, 320
 Белград, м. 168, 258
 Бидгощ, м. 168, 227, 229
 Бистрик, р. 327
 Бихов, м. 317
 Біла Церква, м. 156
 Білосток, м. 168
 Благодатне (Богушкова Слобідка, Чапаєвка), с. 23, 67, 99, 118, 137, 138, 156, 233, 234, 235, 236, 248, 249, 250, 253, 254, 259, 263, 264, 265, 266, 269, 272, 277, 280, 281, 285, 294, 295, 296, 317, 322, 325, 326, 327, 328, 332, 333, 334, 345–347, 351, 364
 Богдани, с. 299
 Богуславець, с. 348
 Боулдер, м. 160
 Бостон, м. 26
 Братислава, м. 168
 Бровари, м. 156
 Бубнів, с. 147
 Бубнівська Слобідка, с. 127, 147
 Будапешт, м. 87, 258, 264, 275, 276
 Бузьки, с. 8

Варна, м. 168, 261
 Варшава, м. 63, 204, 205, 255
 Василівка, с. 209
 Вагутіне, м. 165
 Вашингтон 33
 Великі Канівці, с. 239
 Вербівка, с. 274
 Вергуни, с. 283
 Верхня Згар, с. 52
 Виграїв, с. 60
 Відень, м. 22, 25, 129, 219, 254, 258, 264, 283, 287, 340
 Вільно (Вільнюс), м. 100, 227, 229
 Вінниця, м. 158
 Вісла, р. 255
 Водяники, с. 307
 Вознесенське, с. 218, 224

Волга, р. 275
 Воронеж, м. 243
 Воронинці, с. 8, 111, 116
 Врхов, м. 227

Гданськ, м. 228
 Гельмязів, с. 204, 336
 Геронимівка, с. 302
 Гнилий Тікич, р. 93
 Городище, м. 257
 Городок, м. 363, 364
 Гусакове, с. 293

Дахнівка, с., 303
 Демки 8
 Деньги, с. 27, 68, 101, 107, 131, 237, 239, 243, 309–313
 Джулінка, с. 57
 Дмитров, м. 278
 Дніпро (Дніпропетровськ), м. 89, 91, 92, 352
 Дніпро, р. 34, 238, 268, 269, 270, 275, 300, 301, 302, 307, 308, 309, 313, 327
 Дністер, р. 268
 Домантів, с. 84
 Дон, р. 268
 Драбів, смт. 299, 335
 Драбівці, с. 67
 Дубіївка, с. 188, 190, 191, 302, 304, 305
 Дунай, р. 268, 274
 Дусинка, р. 152
 Дусино, с. 152

Ельба, р. 268
 Ельблог, м. 227

Єлабуга, м. 196
 Єлгава (Митава), м. 220
 Єлисаветград (Кропивницький), м. 70
 Єреван, м. 196

Жмеринка, м. 204
 Журбин, х. 7
 Журжинці, с. 274
 Загорськ, м. 306
 Замулинці, с. 102
 Звенигородка, м. 93, 257, 273, 276
 Золотарево, с. 353
 Золотарівка, смт. 353
 Золоте Руно, с. 353
 Золоте, с. 353
 Золотеево, с. 353
 Золотий Пляж, смт. 353
 Золотий, смт. 353

Золоті Стави, с. 353
 Золотнишино, смт. 353
 Золотоноша, м. 9, 67, 74, 76, 82, 107, 113, 119, 132, 142, 143, 144, 146, 159, 160, 161, 171, 189, 200, 201, 203, 210, 211, 213, 214, 215, 216, 218, 238, 269, 280, 293, 299, 300, 310, 311, 336, 352, 353
 Золотоношка, р. 74, 327
 Золотоношка, с. 353

Ізюм, м. 263
 Іркутськ, м. 164, 165

Йонкерс, м. 205

Калінінград (Кенігсберг), м. 341
 Канів, м. 238, 239, 336
 Караганда, м. 37
 Катеринопіль, смт. 95
 Каунас, м. 39
 Кедина Гора 23, 34
 Кембридж, м. 344
 Кероново, м. 165
 Кенігсберг (Калінінград), м. 251, 252
 Керч, м. 259, 260, 261, 266
 Київ, м. 7, 31, 37, 46, 69, 72, 80, 108, 117, 126, 128, 130, 140, 142, 145, 148, 157, 159, 200, 204, 211, 215, 234, 235, 355
 Кирилівка, х. 313
 Кишинев, м. 258
 Ківерці, м. 256
 Кіпр, о. 168
 Кіровоград (Кропивницький), м. 258
 Ковно, м. 229
 Коврай, с. 138
 Кокчетав, м. 93, 94
 Коломия, м. 102, 215, 222
 Копенгаген, м. 39
 Коритня, с. 292
 Корнич, с. 102
 Корсунь (Корсунь-Шевченківський), м. 257, 258, 273, 274, 275
 Краків, м. 227, 229
 Красенівка, с. 77, 78
 Кременчук, м. 275
 Кривий Ріг, м. 252
 Кропивна, р. 207, 237
 Кропивна, с. 67, 157, 160
 Крутьки, с. 8, 311

Латориця, р. 137
 Лейпціг, м. 219
 Липівське, с. 22, 23, 31
 Лисянка, м. 274
 Лихоліти, с. 8
 Ліда, м. 253, 295
 Лінчепінг, м. 40

Ліпляве, с. 299
 Лозівок, с. 302
 Лондон, м. 125
 Лопушанка, с. 152
 Лохвиця, м. 311
 Луцьк, м. 218, 256
 Львів, м. 63, 91, 217, 229, 364

Мадагаскар, о. 129
 Малі Канівці, с. 75
 Мальборк, м. 229
 Мардін, м. 360
 Маріямполь (Капсукас), м. 296
 Мар'янівка, с. 48
 Мельники, с. 8
 Мехедівка, с. 63
 Мехіко, м. 162
 Миронівка, м. 238
 Митьки, с. 9
 Михайлівка, с. 144
 Мойсинці, с. 6
 Москаленки, с. 9
 Москва, м. 7, 46, 129, 133, 158, 221, 252, 253, 255, 324, 342, 365
 Мошни, с. 121, 122, 123, 124, 126
 Мукачеве 137
 Мукден, м. 255
 Муршинці, с. 93
 Мусіївка, с. 361, 362, 364
 Мюнхен, м. 168

Надвірна, м. 218
 Налісні, с. 300
 Нетеча, р. 237
 Нова Дмитрівка 32
 Новоросійськ, м. 259, 261, 266
 Нью-Йорк, м. 33, 205

Оболонь, м. 300
 Одер, р. 268
 Одеса, м. 70, 71, 134, 135, 136, 259, 272, 342
 Озеричі, с. 299
 Олімпія, м. 358
 Омськ, м. 287
 Опочка, м. 279, 280
 Оскол, р. 268
 Оффербах, м. 205

Павлоград, м. 9, 239
 Панське, с. 69, 277
 Париж, м. 90
 Пединівка, с. 273
 Переяслав, м. 99, 100, 204
 Петровськ, м. 363
 Петрозаводськ, м. 220
 Петропавловськ, м. 160, 220
 Підставки, с. 11

Піллау, м. 290
 Піщане, с. 42, 180, 299, 334
 Подебради, м. 204
 Подільське (Моцоківка), с. 140, 141, 142
 Познань, м. 227
 Покровськ (Гришино, Червоноармійськ), м. 239
 Полтава, м. 7, 46, 112, 194, 204, 216, 220, 253, 309
 Полудня, с. 355
 Порт-Артур, м.
 Почапінці, с. 274
 Прага, м. 72, 204, 256
 Прегель, р. 265
 Привітне (Комінтерн), с. 77
 Придніпровське, с. 9
 Прохорівка, с. 299, 348
 Прут, р. 103, 268

Ревбинці, с. 9
 Решт, м. 221
 Ржев, м. 289, 324, 325
 Риги, с. 73
 Роги, с. 165
 Рось, р. 301
 Руська Поляна, с. 302, 303, 306

Самовиця, с. 9
 Самозванка, р. 131, 207
 Санкт-Петербург (Ленінград), м. 58, 63, 70, 109, 158, 166, 182, 183, 196, 220, 223, 255
 Сахалін, о. 135
 Свалява, м. 137
 Свердловськ, м. 36
 Свидівок, с. 269, 302, 303
 Севастополь, м. 259, 260, 261
 Семаківці, с. 102
 Сімферополь, м. 221
 Скородистик, с. 9
 Славське, м. 125
 Сміла, м. 306, 342
 Сокирне, с. 269, 302
 Сорочин, х. 171, 174
 Соснівка, с. 303
 Сталінград, м. 257
 Старий Бихов, м. 288
 Старосілля, с. 330
 Стеблів, с. 293
 Степанки, с. 304
 Стокгольм, м. 39
 Суботів, с. 156
 Сула, р. 239, 300, 361
 Сушки, с. 293

Таруса, м. 342
 Темір-Хан-Шуре, м. 196
 Теремці, с. 117

Тетіїв, м. 340, 367
 Тифліс (Тбілісі), м. 215, 217
 Токіо, м. 39
 Томськ, м. 36, 220
 Торговиця, м. 231
 Торонто, м. 206
 Торунь, м. 227
 Троя, м. 358

Углич, м. 278, 280
 Ужгород, м. 218
 Умань, м. 57, 58, 103
 Упсала, м. 40
 Уяздов, м. 229

Феодосія, м. 221
 Франківка, с. 181
 Фрунзе (Бішкек), м. 325

Харбін, м. 255
 Харків, м. 7, 223, 258
 Хвильово-Сорочин, с. 237
 Хмельницький, м. 84
 Холопичі, с. 133
 Хрещатик, с. 301
 Хутори, с. 306

Цалка, м. 363

Черемош, р. 102
 Черкаси, м. 29, 30, 37, 38, 46, 57, 62, 79, 85, 91, 103, 113, 119, 124, 134, 154, 156, 183, 184, 268, 270, 271, 301–308, 337, 342, 365
 Чернівці, м. 217
 Чернігів, м. 134
 Чигирин, м. 207
 Чорнобай, смт 116, 143
 Чорнявка, с. 229

Шаплиурфа (Урфа), м. 358, 360
 Шендерівка, с. 273, 274
 Шикишварвар, м. 257
 Шпола, м. 48
 Шпола, м. 257
 Штудгарт, м. 168

Щербинівка, с. 145

Яготин, м. 299
 Ялта, м. 221
 Яр, ур. 237
 Яснозір'я, с. 121
 Ясси, м. 276

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

АН	Академія наук
АРСР	Автономна Радянська Соціалістична республіка
ВНЗ	вищий навчальний заклад
ВРУ	Верховна Рада України
г	грам
ГЕС	гідроелектростанція
ГО	Громадське об'єднання
ДСТ	добровільне спортивне товариство
ЕОМ	електронно-обчислювальна машина
ЗОШ	загальноосвітня школа
ім.	імені
ін.	інший
КарДУ	Карагандинський державний університет
КБ	конструкторське бюро
км	кілометр
коп.	копійка
КП(б)У	Комуністична партія (більшовиків) України
КПРС	Комуністична партія Радянського Союзу
крб.	карбованець
м.	місто
МАГАТЕ	Міжнародне Агентство з атомної енергії
МАН	Мала академія наук
МДУ	Московський державний університет
МЗС	Міністерство закордонних справ
МОН	Міністерство освіти і науки
МПТУ	міське професійно-технічне училище
НАН	Національна Академія наук
НКВС	Наркомат внутрішніх справ
ННІ	навчально-науковий інститут
НСЖУ	Національна спілка журналістів України
ОДПУ	Об'єднане державне політичне управління
ООН	Організація Об'єднаних націй
ПА	Парламенська Асамблея
ПТР	протитанкова рушниця
р., рр.	рік, роки
РДА	районна державна адміністрація
С., с.	сторінка
св.	святий
см	сантиметр
СРСР	Союз Радянських Соціалістичних Республік
ст.	століття
США	Сполучені Штати Америки
тис.	тисяча
ТСОАВІАХІМ	Товариство сприяння обороні, авіаційному і хімічному будівництву
УАПЦ	Українська автокефальна православна церква
УБТ	універсальний (кулемет) Березіна турельний
УНР	Українська Народна Республіка
УРСР	Українська Радянська Соціалістична Республіка
ЦК	Центральний Комітет
ЧНУ	Черкаський національний університет
ЮНЕСКО (англ. UNESCO)	Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки, культури

ANNOTATION*

Golysh G. M. Under A Publicist's Pen : selected essays, articles, interviews / G.M. Golysh. – Cherkassy : Vertykal, 2019. – 388 p. : photo.

The book offered to readers is a collection of selected publicist works (essays, articles, interviews), written by the author for the period of several decades. The book structure unites 75 materials of a publicistic ethnographic character into 7 chapters. Particularly, Chapter One with the title «The One Who Molds the Soul Is Likened to the God» tells about outstanding pedagogicians, scientists, spiritual fathers, regionalists whose life is connected with the Shevchenkian Land (Cherkasy Region, Ukraine). Chapter Two under the title «The Lofty Flight of Art» is devoted to prominent artists coming from our region, and Chapter Three entitled «On the Literary Parnassus» – to the Left Bank Cherkaschyna literary celestials. The reader will be intrigued with a collection of materials in the section «Unknown Pages of Our History». Numerous pages highlight Ukrainian people's deeds in World War II (collection «Let Us Bow to Those Stormy Years»). Our countrymen's dramatic collisions are given in Chapter «Human Destinies», and the collection «Informational Vernissage» tells of some most conspicuous regional events of today.

In general, it should be noted that the book is devoted to little-known facts from the history of the native land, its outstanding figures. The regional and personalistic approaches increase the informational and enlightening value of the edition, and the publicist style of the material presentation makes it attractive enough for a mass reader.

The publication is furnished with appropriate research and reference apparatus. Particularly, it comprises person name (730 names) and geographical (330 names) indices. It is addressed to the widest reading circle, especially – to the subject of the educational process, ethnographers, artists and everybody concerned with the region history and its prominent figures.

* Переклад анотації англійською мовою здійснила кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького О. Я. Кресан.

ЗМІСТ

Передмова (Ю. В. Колісник)	3
ХТО ТВОРИТЬ ДУШУ – УПОДІБНЮЄТЬСЯ БОГОВІ	5
Одержимий	6
Педагогічний феномен М. Ф. Пономаренка	10
Від босоногого хлопчачка – до пенсіонера МАГАТЕ у Відні	22
Деньгівсько-Черкаський «слід» у життєписі великого зцілювача душі й тіла	26
Інтелектуал, патріот і наш земляк за своїм корінням	31
Життєва орбіта професора Бориса Мінаєва	35
Математична серенада Олександра Василенка	41
Лебедина пісня Івана Городинця	45
Митець науки, подвижник освіти	48
Служити гуманізму й демократії	52
Натхненна й мудра хода життєва	57
Не звик шукати легшого ніде	63
Відомий державотворець із Деньгів	68
Вічний спокій знайшов у святій обителі	73
Берегиня Пам'яті рідного краю	75
На бистрині життя	79
Взірець самовідданості	82
Колишній металург і десантник став відомим ученим	89
Відомий освітянин і лідер краєзнавства	93
Знаний церковний діяч із Златокоша	99
На службі освіті й науці	101
МИСТЕЦТВА ПОЛІТ ВИСОКИЙ	106
Деньгівчанин Іван Черинько став знаменитим туркменським мистцем	107
Невтомний трудар мистецької ниви із Воронинців	111
Пензлем поклав на полотно свою душу	117
Класик мистецтва Іван Бондар не збавляє обертів своєї долі	121
Знаменита майстриня-бандуристка	127
Наш земляк Андрій Гончар сягнув вершин визнання	131
Народні майстри із Благодатного	137

«Дорога довгая» О. Вертинського пролягла й через наш край	140
Без Золотоноші, можливо, не було б і Наталії Ужвій	142
Мистець-графік із Златокраю	147
Син Карпат, поріднений із Наддніпряниною	152
Кропивнянин Ілля Шульга: повернення із небуття	157
Лідер музично-театрального мистецтва	161
Танцями треба жити	164
НА ЛІТЕРАТУРНОМУ ПАРНАСІ	170
Оповідки окриленого серця	171
Розбуджені вітри натхнення	175
Літературний ужинок відомої газетярки	179
Черкаська сага від земляка-петербуржця	182
Слово про побратима по духу	187
Однодумець і соратник Т. Г. Шевченка	193
Шлях Юхима Гедзя до Голгофи	200
Розкраяна душа Наталії Лівницької-Холодної	203
Відомий фольклорист і публіцист	207
Майстер слова зі Щербинівки	210
Жертва «червоного терору»	214
Кесар медицини й літератури	218
МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ НАШОЇ ІСТОРІЇ	225
Реалії й нереалізовані проекти монетного обігу за Хмельниччини	226
Старійшина українських сільських стадіонів святкує ювілей	233
Залізниця із драматичною долею	237
Українська гривня – ювіляр	240
Хресний шлях деньгівського храму Божого	243
ВКЛОНІМОСЯ БУРЕМНИМ ТИМ РОКАМ	246
На п'єдесталі солдатської доблесті	247
Односельці – кавалери ордена Слави	254
Червонофлотець	259
Земляки – кавалери ордена Вітчизняної війни	262
Подвиг мостобудівельників	267
Фронтвики, надіньте ордени!	272

Безсмертя	277
Солдат милосердя	281
Бойове подружжя Куликів	285
Через 47 років	288
Пліч-о-пліч з дорослими	292
Командир полку	294
Партизани Золотоніщини в битві з нацистами	297
Бій за Черкаси	301
Друга світова у спогадах деньгівчан	309
ДОЛІ ЛЮДСЬКІ	314
Зустріч з юністю	315
Золоте весілля	317
Кіноповість про одну долю	322
102-річна Мотрона Івахницька не рахує прожитих літ	326
«Можу прямо дивитися людям у вічі»	330
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВЕРНІСАЖ	338
Чапаєвська школа відзначила 150-річний ювілей	339
Як черкащани плавали морем маршрутами майже земляка К. Паустовського	342
У національному університеті народився... «Черкасіт»	344
Від Богущкової Слобідки через Чапаєвку до Благодатного ... У Черкаському національному вшанували людину-академію	348
«Надвечір'я» прямує до zenіту	351
Місто із «золотою» назвою	352
Данина пам'яті легендарному В. Липківському	354
Науковці та студенти Черкаського національного долучаються до розкопок пам'ятки світового значення	358
Ювілей із двома нулями	361
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	368
ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК	378
УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ	381
ANNOTATION	382

АВТОР ВИСЛОВАЮЄ ЩИРОСЕРДНУ
ВДЯЧНІСТЬ СПОНСОРАМ ЦЬОГО ВИДАННЯ:

Герою України, директору СТОВ Агрофірма
«Маяк» **Васильченку Миколі Семеновичу**;

Народному депутату України 8-го скликання,
асоційованому члену Римського клубу **Вовку
Віктору Івановичу**;

Почесному голові асоціації «Незалежне об'єд-
нання сільськогосподарських виробників Чернобаїв-
ського району», Заслуженому працівникові сільсь-
кого господарства, народному депутату України 2-го
скликання **Душейку Петру Григоровичу**;

Генеральному директору СТОВ «Придніпров-
ський край» **Петрову Михайлу Васильовичу**;

Голові села Подільське **Кухаренку Артемові
Володимировичу**.

ДЛЯ НОТАТОК

Літературно-художнє видання

ГОЛИШ
Григорій Михайлович

**ПЕРОМ ПУБЛІЦИСТА: ВИБРАНІ
НАРИСИ, СТАТТІ, ІНТЕРВ'Ю**

<i>Технічний редактор,</i>	
<i>дизайнер</i>	С. А. Кандич
<i>Коректор</i>	Т. І. Бойко
<i>Комп'ютерний набір</i>	Г. М. Голиш
<i>Оригінал-макет</i>	С. Г. Кандич
<i>Художнє оформлення</i>	В. А. Афонін
<i>Дизайн обкладинки</i>	В. Ю. Тимошенко

Здано до набору 05.05.2019. Підписано до друку 21.08.2019.
Формат 60х90/16. Друк офс. Папір офс.
Гарнітура Petersburg С.
Обл. вид. арк. 23,25. Умов. друк. арк. 22,78. Вид. № 368.
Зам. №29. Наклад 300 прим.

“Вертикаль”

Видавець та виготівник ФОП Кандич С. Г.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК №1335 від 23.04.2003 р.
18000, м. Черкаси, вул. Б. Вишневецького, 2, оф. 6
тел. (0472) 50-07-63, 067-292-21-83
E-mail: vertical2003@ukr.net

Друк ФОП Кандич С. Г.

18000, м. Черкаси, вул. Б. Вишневецького, 2, оф. 6
тел. (0472) 50-07-63, 067-292-21-83
E-mail: vertical2003@ukr.net